

ЗБІРНИК ВИСНОВКІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ НЕЗАЛЕЖНОЇ МЕДІЙНОЇ РАДИ

ЦЕНТР ДЕМОКРАТІЇ ТА
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Видано Центром демократії та верховенства права
за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні

Київ 2018

Зміст

Передмова	4
Про Незалежну медійну раду	5
Проблеми національної безпеки	6
• Висновок щодо випуску «Кровавая вольница» серіалу «Легенди карного розшуку»	6
• Висновок щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся»	13
• Висновок щодо правомірності обмеження ретрансляції телеканалу «Дощ» в Україні	20
• Висновок щодо трансляції передачі «Территория заблуждений» виробництва телеканалу «РЕН ТВ» у Маріуполі	25
Прояви мови ворожнечі	29
• Висновок щодо неприпустимості поширення мови ненависті, ксенофобії та дискримінації за расовою, етнічною або релігійною ознакою у ЗМІ (на підставі порушень, допущених при висвітленні інформації про пункт тимчасового розміщення біженців у місті Яготині)	29
• Висновок щодо трансляції телеканалом «Гамма» передач за участю Петра Симоненка	34
• Висновок щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року	39
• Висновок щодо публікації в газеті «Дзеркало тижня» матеріалу Вадима Трояна «Війна на кримінальному фронті»	44
• Висновок щодо трансляції документального фільму «Олесь Бузина: життя вне времени»	49
• Висновок щодо сюжетів про Аднана Ківана на одеських телеканалах	53
• Висновок щодо колонки редактора «Жиди чи євреї?» в газеті «Чортківський вісник» від 2 лютого 2018 року	57
Захист дітей від шкідливого контенту у ЗМІ	61
• Висновок щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі СТБ («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф»)	61
• Висновок щодо змісту передач «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Я соромлюсь свого тіла», «Битва екстрасенсів», «Слідство ведуть екстрасенси», «Містичні історії» на телеканалі СТБ	68
• Висновок щодо випусків передачі «Стосується кожного» на телеканалі «Інтер» від 9 та 13 жовтня 2017 року	75
Професійні стандарти журналістики	80
• Висновок щодо запису передачі за участі Вікторії Шилової в ефірі телеканалу «Репортер» (Одеса)	80
• Висновок щодо передачі «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо»	83
• Висновок щодо критики епізоду «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо» Романом Кульчинським та Павлом Солодьком на сайті texty.org.ua	92
• Висновок щодо випусків передач «Трафік з Кивою» від 28 лютого, 3 та 24 квітня 2016 року	96
• Висновок щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна»	101
• Висновок щодо сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року	106
• Висновок щодо трансляції телеканалом NewsOne сюжету про розгляд комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції в НБУ	109
• Висновок щодо трансляції телеканалом «112» документального фільму «Операція "Паспорт"»	113
• Висновок щодо трансляції телеканалом «UA:Суми» випуску «Видавці коммайна» передачі «Під прицілом»	117
• Висновок щодо матеріалів стосовно діяльності ГО «Життя» на 5-му каналі та у виданні «ДЕНЬГИ.ua»	120
Недобросовісна реклама	125
• Висновок щодо питання реклами та спонсорства алкогольних напоїв («Рідна Роса», «Шустов» та «Первак»)	125
Рекомендації Незалежної медійної ради	129
• Рекомендація щодо повноважень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення у сфері регулювання аудіовізуального контенту	129
• Рекомендація щодо принципів запрошення гостей і титрування експертів в інформаційно-аналітичній журналістиці	134
Нотатки	138

ПЕРЕДМОВА

Регулювання контенту в українському медійному просторі зі сторони як професійного середовища, так і держави завжди було незначним. Низький рівень регулювання дозволяв олігархічним медіа робити будь-що в рамках власної редакційної політики — часто не зважаючи ані на дотримання законодавства, ані на дотримання професійних стандартів журналістики. Це призвело до відвертої «джинси» та маніпуляцій в інформаційному мовленні, появи химерних розважальних передач та ток-шоу, де неприховано демонструвалася жорстокість, обговорювалися питання зґвалтувань, з'являлися невідомі та нетитровані експерти тощо.

З огляду на це, низка громадських організацій, що довгий час працювали над удосконаленням українського медіаландшафту наприкінці 2015 року вирішили об'єднатися і створити Незалежну медійну раду як той експертний голос, який міг би привертати увагу до найбрутальніших випадків транслявання неприпустимого контенту. Оскільки єдиний подібний голос тверезості, який існував на той момент, — Комісія з журналістської етики, — не міг функціонувати, ми вирішили підхопити естафетну паличку саморегулювання.

Чи стала за два з половиною роки наша ініціатива тим, чим вона задумувалася? Найпевніше, нам не вдалося підняти саморегулювання в медіа до серйозної ролі. Для цього передусім потрібне згуртування журналістської спільноти, якого все ще бракує в Україні. В той же час, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення стала основним бенефіціаром висновків Незалежної медійної ради, що дозволило їй більш активно протидіяти появі незаконного контенту в ефірі українських телеканалів та радіопрограм. Зокрема, 7 висновків НМР за 2 роки її діяльності стали підставою для накладення регулятором санкцій на медіа за невиконання норм Закону України «Про телебачення і радіомовлення», в тому числі — вперше за трансляцію «фейкових новин». Тож ми дивимося у майбутнє з оптимізмом, сподіваємося, що два голоси — КЖЕ, що після кризи знову запрацювала, та НМР — зможуть вже в недалекому майбутньому стати дієвим інструментом впливу на якість контенту українських ЗМІ.

Наталія Лигачова

Голова Незалежної медійної ради

Голова ГО «Детектор Медіа», шеф-редактор порталу *Detector.media*

ПРО НЕЗАЛЕЖНУ МЕДІЙНУ РАДУ

Незалежна медійна рада є постійним громадським моніторинговим та консультативним органом, створеним з метою утвердження високих професійних стандартів журналістики та задля об'єктивного розгляду спірних питань та ситуацій, які виникають у інформаційному просторі України.

Незалежна медійна рада розглядає спірні ситуації щодо дотримання медійного законодавства, міжнародних стандартів висвітлення інформації у медіа, а також порушень норм журналістської етики. Окрім експертних висновків щодо вирішення суперечливих ситуацій, Незалежна медійна рада надає рекомендації органам влади та іншим зацікавленим особам задля вдосконалення ними регулювання у медійній сфері.

Рада була заснована п'ятьма провідними медійними громадськими організаціями: Центр демократії та верховенства права (раніше — Інститут Медіа Права), Інститут Масової Інформації, Інтерньюз-Україна, Детектор Медіа (раніше — ГО «Телекритика») та Фундація «Суспільність» та складається із 15 членів. Кожна з п'яти організацій, що підписали Меморандум про створення цього органу, делегують у Раду по три представники, мінімум один із яких не має бути членом організації, що його делегує.

Члени Ради — це люди, що мають належний досвід роботи у медійній сфері, бездоганну репутацію, а також здатні виконувати свої повноваження незалежно та безсторонньо. Члени Медійної ради беруть участь у її роботі на громадських засадах. Незалежна медійна рада зібрала авторитетних діячів у галузі медіа із понад десяти організацій, які мають ґрунтовний досвід у медійній сфері.

Рада діє на підставі скарг будь-яких зацікавлених осіб у письмовій та/або електронній формі або за власною ініціативою, враховуючи значення вирішення такої проблеми для суспільства. У своїй діяльності Незалежна медійна рада керується Конституцією України, законодавством України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, практикою Європейського суду з прав людини та інших міжнародних судових та квазісудових органів, міжнародними стандартами з питань діяльності ЗМІ та журналістської етики провідних міжурядових та неурядових організацій. Розгляд скарг здійснюється на безоплатній основі.

Для забезпечення всебічності й об'єктивності розгляду окремих питань Рада може за власною ініціативою залучати до роботи у своїх засіданнях окремих спеціалістів у сфері масової інформації, права, політології, психології тощо.

Незалежна медійна рада приймає заяви щодо розгляду спірних ситуацій у медійній сфері, а також заяви щодо надання рекомендацій та експертних висновків за електронною адресою:

mediacouncil.ukraine@gmail.com

а також у письмовому вигляді за адресою:

вул. М. Заньковецької, 3/1, оф. 12, м. Київ, 01001

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Висновок щодо випуску «Кровавая вольница» серіалу «Легенди карного розшуку»

20 січня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. До Незалежної медійної ради надійшло звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/34 від 11.01.2016) з проханням оцінити на відповідність ч. 2 ст. 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» зміст серії «Кровавая вольница» з серіалу «Легенди карного розшуку», що демонструвався на телеканалі НТН (ТОВ «Телестудія „Служба інформації“») 12 грудня 2015 року в прайм-тайм.

2. Серіал «Легенди карного розшуку» («Легенды уголовного розыска», «ЛУР»), відповідно до розміщеної на сторінці телеканалу НТН інформації^[1], «розповідає про життя в кримінальних колах, гучних кримінальних справах 40 — 50-х років, відомих бандитів і слідчих карного розшуку, оперативних співробітників і експертів-криміналістів». «Кожна програма розкриває теми про диверсантів, боротьбу з фашистами, протистояння СМЕРШу і Абвера, шпигунство, післявоєнний голод та розгул бандитизму». Ведучий серіалу — Євген Сальников, мова — російська.

3. Анонс передач на телеканалі супроводжується закадровою озвучкою: «Гучні кримінальні справи повоєнних років. Смертельний двобій правоохоронців і кримінального світу. Події, про які мовчать архівні справи. Історії, які стали легендами».

4. Кожна серія серіалу складається з показу ведучого, який, сидючи перед екраном, розповідає про обставини справи, показу сюжетів історичної реконструкції, а також документальних та архівних відео. Крім того в серіях цитуються документи без посилань на їхні повні реквізити та місце зберігання.

5. Інтер'єр, у якому ведучий веде передачу, деко-

рований у стилі сталінських часів. Ведучий сидить за масивним столом, на якому стоїть чорний телефонний апарат та масивна попільниця (ліворуч), масивна настільна лампа (праворуч), а також аксесуари для письма. Перед ведучим лежать документи, з яких протягом передачі він зачитує цитати. На задньому плані за правим плечем ведучого на стіні висить мапа, поруч із нею — кабінетні куранти з боєм. За лівим плечем — книжкова шафа-вітрина. На нижній полиці відкритої частини шафи в серії, що є предметом розгляду, — портрет у профіль Фелікса Дзержинського. В серії «Убийца для Бандеры» на цьому місці виставлено портрет Йосипа Сталіна, а в серії «Проклятье старой ведьмы» портрети відсутні. Ведучий одягнений у френч і впродовж передачі курить. Усе вище зазначене сприяє створенню образу особи, що обіймає керівні посади в радянських репресивних органах.

6. Серія «Кровавая вольница» присвячена темі боротьби НКВС і СМЕРШ із українським підпіллям на території тодішньої Станіславщини (нині — Прикарпаття). Так, на початку випуску для введення глядача в історичний контекст диктор зазначає: «27 июля 1944 года войсками Красной Армии был освобожден город Станислав, в последствии переименованный в Ивано-Франковск. С этого момента истребительными отрядами НКВД и СМЕРШ начались полномасштабные операции по ликвидации бандформирований, действующих в этом районе, а также многочисленных отрядов ОУН-УПА. Данные националистические структуры сумели поставить в свои ряды по некоторым данным за весь период борьбы с ними от 400 до 700 тысяч подпольщиков и бойцов». Продовжуючи введення в контекст, диктор зачитує: «В то время, когда Красная Армия приступила к освобождению от фашистов оккупированной ими Европы и вела самые интенсивные и кровопролитные бои с врагом, у нее в тылу был практически открыт второй фронт».

В передачі ведеться розповідь про те, що троє працівників НКВС під прикриттям — як небезпечні рецидивісти на прізвиська Червонец, Леший та Валет — зімітували напад на охоронця в'язниці з метою втечі. Під час втечі вони взяли з собою арештованого юнака, який виявився українським підпільником на прізвисько Лебідь. У лісі після невдалої спроби юнака переконати співкамерників піти в підпілля шляхи розійшлися. Пізніше, за сюжетом, «бандою» були імітовані напади на магазин

і сільський клуб. Але згодом через контактера вони запропонували підпільникам захопити військовий склад, що нібито погано охоронявся. Для цього вони домоглися зустрічі з командиром УПА на прізвисько Лис. Після того, як домовленості про напад було досягнуто, працівники НКВС під прикриттям домоглися другої зустрічі, щоб нібито «*устанити, як будет происходить дележ*». Під час цієї зустрічі на підпільників УПА нападають і їх арештовує НКВС. Серія підсумовується тим, що «*операция по ликвидации националистического бандформирования прошла успешно. Около 30 боевиков удалось уничтожить, около 10 человек добровольно сдались в плен*». Під час допитів було виявлено «спільників» із місцевого населення, а трійку «злочинців» — нагороджено орденом Червоної зірки.

У серії неодноразово наводяться нібито витяги з документів на підтвердження викладеної в ній інформації, але без жодних посилань на реквізити документів, зокрема місця їхнього зберігання (реквізити архівних справ, назви інших джерел, що були використані для цитування).

7. Усвідомлюючи той факт, що зазначена серія торкається чутливої для українського суспільства теми — діяльності руху опору під час Другої світової війни, Незалежна медійна рада не обмежилася при розгляді цієї справи виключно ч. 2 ст. 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших

людей.

2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

«**6.** Держава гарантує реалізацію прав на інформацію, на вільне і відкрите обговорення суспільно важливих проблем із застосуванням телебачення і радіомовлення.

7. Держава всіма можливими законними засобами не допускає в інформаційних та інших телерадіопрограмах систематичного цілеспрямованого безпідставного загострення уваги на війні, насильстві і жорстокості, **розпалюванні расової, національної та релігійної ворожнечі** або позитивного їх подання (трактування), а також забезпечує ідеологічний і політичний плюралізм у сфері аудіовізуальних засобів масової інформації» (ч. 6, 7 ст.3).

«**6.** Відповідальність за зміст програм та передач несе керівник телерадіоорганізації або автор (автори) програми та/чи передачі» (ч. 6. ст. 6).

«**2.** Мовник не має права розповсюджувати аудіовізуальні твори, у яких заперечується або виправдовується злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні, злочинний характер націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, **створюється позитивний образ осіб, які обіймали керівні посади у комуністичній партії** (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік (крім випадків, пов'язаних з розвитком української науки та культури), **працівників радянських органів державної безпеки, виправдовується діяльність радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідування учасників боротьби за незалежність України у XX столітті**» (ч. 2 ст. 9).

«Редакційний статут телерадіоорганізації містить вимоги до створення та поширення інформації» (ч. 1 ст. 57):

1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

- а) дотримуватися законодавства України та вимог ліцензії;
- в) поширювати об'єктивну інформацію;» (пп. а, в, ч. 1 ст. 59).

3. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»:

«**2)** пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів — публічне заперечення, зокрема через

засоби масової інформації, злочинного характеру комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, поширення інформації, спрямованої на виправдання злочинного характеру комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, діяльності радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідування учасників боротьби за незалежність України у XX столітті, виготовлення та/або поширення, а також публічне використання продукції, що містить символіку комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;

3) радянські органи державної безпеки — Всеукраїнська надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією і саботажем, Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією, спекуляцією, саботажем та службовими злочинами, Державне політичне управління, Об'єднане державне політичне управління, **Народний комісаріат внутрішніх справ**, Народний комісаріат державної безпеки, Міністерство державної безпеки, Комітет державної безпеки, їхні територіальні, функціональні, структурні підрозділи, а також безпосередньо підпорядковані цим органам бойові загони, охорона (варта), війська або спеціальні частини» (п. 2, 3, ч. 1, ст. 1).

«Пропаганда комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв комуністичного тоталітарного режиму, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму та заборонена законом» (ст. 3).

4. Пунктом 12 статті 1 Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» борцями за незалежність України у XX столітті визнаються особи, які брали участь зокрема в Українській повстанській армії.

5. Редакційний статут телеканалу НТН (ТзОВ «Телестудія “Служба інформації”» в редакції від 07.08.2015) передбачає таке:

2.1. Головним завданням Редакційної політики Товариства є забезпечення незалежності творчої діяльності Товариства, забезпечення точності, об'єктивності, неупередженості та збалансованості інформації, що розповсюджується Товариством, урахуванням інтересів та запитів глядачів телевізійних каналів, на яких Товариство здійснює своє мовлення, як на те-

риторії України, так і за її межами.

2.2. Для досягнення головного завдання Товариство гарантує:

2.2.1 неухильне дотримання вимог чинного законодавства України, усвідомлюючи те, що дотримання законодавства України та міжнародних стандартів є неодмінною умовою цілеспрямованого і послідовного розвитку телевізійного мовлення Товариства;

3.1. *Будь-яка інформація, що розміщується на телевізійних каналах Товариства, повинна відповідати стандартам журналістики (телевізійної журналістики), бути точною та об'єктивною, оперативною та неупередженою, достовірною та збалансованою, з забезпеченням відокремлення фактів від коментарів та оцінок, повноти інформації, чіткості висловлювань тощо.*

3.3.1 Товариство не допускає розміщення телевізійних програм та передач, що спрямовані на систематичне цілеспрямоване безпідставне загострення уваги на війні, насильстві і жорстокості, розпалюванні расової, національної та релігійної ворожнечі або позитивного їх подання (трактування), а також забезпечує ідеологічний і політичний плюралізм у сфері аудіовізуальних засобів масової інформації.

3.7.1 Товариство докладає максимум зусиль, в межах звичайної ділової практики, для ретельної перевірки тієї інформації, що одержана від третіх осіб з метою розміщення на її телевізійних каналах.

3.7.4. При використанні інформації, одержаної від третіх осіб, слід робити посилання на джерело інформації чітко та однозначно.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ТА РЕДАКЦІЙНОГО СТАТУТУ

1. У серії «Кровавая вольница», так само як і в серії «Убийца для Бандеры», ведучий припускається таких висловлювань:

17:46:25^[2] «отрядами НКВД и СМЕРШ начались полномасштабные операции по ликвидации бандформирований, действующих в этом районе, а также многочисленных отрядов ОУН-УПА»;

17:47:01 «В то время Красная Армия приступила к освобождению от фашистов оккупированной ими Европы и вела самые интенсивные и кровопролитные бои с врагом, у нее в тылу был практически открыт второй фронт»;

17:51:01 цитата з неозначеної «оперативной за-

писки»: «В связи с тем, что трое беглецов опасные рецидивисты, а четвертый — активный член бандформирования ОУН-УПА (...)»;

17:58:38 «Только с февраля 1944 до конца 45 годов западноукраинские подпольщики, националисты и боевики осуществили около 7 тысяч вооруженных нападений и диверсий против советских войск и административных структур, что составило 50 % от всех аналогичных акций, проведенных в тылах красной армии за этот период. **Основу УПА составляли бывшие legionеры расформированных спецбатальонов “Нахтигаль” и “Роланд”, шутцманшафтбатальона 201, украинские полицаи и предатели, дезертировавшие из Красной Армии**»;

17:59:30 «Свыше 60 % **боевиков** составляла сельская молодежь»;

18:18:10 закадровый голос: «Пахан посмотрел в совсем юное лицо **боевика**»

18:20:45 закадровый голос: «Но вскоре он [Лис. — Прим.] уступил уговором молодого **боевика**, который (...)»;

18:25:12 «Они включали, в частности, прочесывание населенных пунктов в поисках раненых и укрывшихся **бандеровцев и их пособников**»;

18:30:00 «Операция по ликвидации националистического бандформирования прошла успешно. Около 30 **боевиков** удалось уничтожить. Около 10 **сдалось в плен**».

У серії «Убийца для Бандеры»^[3] ведучий за кадром начитує такий текст:

01:38 «В конце 40-х годов Бандера стал символом вооруженного сопротивления советской власти на Западной Украине. Его боевую организацию “Организацию украинских националистов” в Советском союзе называли не иначе как — **бандеровцы**”. У большей части населения советской Украины это имя ассоциировалось с расправами над советским начальством в Галичине, Волыне и Закарпатье» (див. прим. 2).

2. В обох серіях через використання негативно забарвлених слів «боевик», «бандеровець», а також шляхом перерахування (прирівнювання) учасників підпільного руху в одному ряду з бандформуваннями та кримінальним елементом формується негативний образ підпільників. Людей, що підтримували підпільників, також іменовано відверто негативним словом «пособники». Ба більше, вислів про відкриття «другого фронту» ставить ОУН та УПА на одні щаблі з фашистами, від яких звільняє Європу Червона армія. Особливий акцент робиться на те, що «бойовики» ОУН та УПА проходили навчання в Третью рейху (див. прим. 2 з 4:46) і є вихідцями з нацистських батальйонів. Водночас офіцерів

НКВС показано в нейтральному або навіть позитивному образі. Навіть те, що трое героїв епізоду мали кримінальне минуле й відсиджували тюремні строки, показується як корисний досвід, який дозволив перехитрити підпільників.

3. Не заглиблюючись у детальний аналіз історичної достовірності, все ж таки слід вказати на суттєві перегини і водночас замовчування історичних фактів. Так, автори не пояснюють невідомому глядачеві, чому учасники УПА проходили навчання в Третью Рейху, для чого створювалися батальйони «Нахтігаль» і «Роланд», яка кількість осіб була в них, а також причини їх розпуску. Водночас фраза про те, що бійці німецьких (нацистських) батальйонів стали основою УПА, вочевидь справляє негативний образ УПА як посіпак нацистів. Також автори не пояснюють глядачеві мети створення ОУН та УПА, існування ОУН(б), ОУН(м), акцентуючи увагу виключно на силовому аспекті й обмежуючись виключно пропагандистськими радянськими (а нині й російськими) штампами про «бандерівців», «націоналістичні бандформування» тощо.

Згадку про сім тисяч нападів протягом 23 місяців (лютий 1944 — кінець 1945 років), що означає десять нападів на день, не можна вважати достовірною, оскільки джерело такої інформації не вказано ані під час передач, ані в їхніх титрах.

Також варто звернути увагу на згадку про настанови 3-го Надзвичайного великого збору ОУН. Так, диктор (18:19:37) зачитує текст: «Еще в сентябре 43-го так называемый Третий “Великий збір” Организации украинских националистов поставил перед ОУН задачи:

- совершенствование диверсионно-террористических актов в советском тылу;
- физическое истребление офицеров Красной Армии и войск НКВД, партийного и советского актива;
- нарушение нормальной работы Красной Армии путём разрушения фронтовых железнодорожных коммуникаций, поджёга воинских складов».

Проте зазначені настанови не містять таких положень, а обмежуються загальною тезою про звільнення від більшовицького ярма. Самі ж настанови більше нагадують декларацію щодо питань землі, праці, розвитку промисловості тощо.

Позиція авторів передачі щодо «дезертирів» із Червоної Армії, яких у лавах УПА було аж ніяк не менше, ніж із бійців вищезгаданих батальйонів, показує, що автори дотримуються позиції радянської історіографії й пропаганди.

4. Наданий Законом^[4] УПА правовий статус борців за незалежність України не є імунітетом від її критики чи висвітлення негативних, а почасти і злочинних діянь її бійців чи окремих підрозділів. Лише всебічне дослідження діяльності підпілля, як, власне, й діяльності Червоної армії дозволить суспільству переоцінити події Другої світової війни й відійти від нав'язаних пропагандою штампів. Серії, що стали предметом розгляду, не аналізують діяльності УПА й не висвітлюють якихось контраверсійних аспектів у діяльності її представників, натомість УПА дискредитується вже тому, що це противник радянських органів держбезпеки, з якими асоціюється й ведучий, що перебуває в образі чекіста. Демонізація УПА дискредитує саме право на опір збройній агресії з метою знищення незалежності України.

5. В сучасних історичних умовах (анексія Російською Федерацією Криму та підтриманий нею ж збройний конфлікт на сході України) заперечення права українців на державність, виправдовування знищення української незалежності, боротьби з тими, хто її відстоював протягом 1930–50-х рр. проти зовнішньої агресії, особливо якщо таке виправдовування здійснюється на користь радянського режиму (правонаступником якого вважає себе сучасний політичний режим у РФ), не може розглядатися інакше, як загроза національній безпеці України.

6. Незалежна медійна рада вважає, що виправдовування в серіалі «Легенди карного розшуку» діяльності радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади в окремих адміністративно-територіальних одиницях України та переслідування учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті **порушує ч. 2 ст. 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», ст. 3 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»** та може завдати істотної шкоди національній безпеці.

7. У серіалі «Легенди карного розшуку» широко показується прихильність авторів серіалу до радян-

ських органів державної безпеки. Така прихильність подається в формі візуальних образів, у тому числі в образі ведучого, зображеного працівником репресивних органів. На думку Незалежної медійної ради, таке ставлення до радянських органів державної безпеки, в контексті його поширення аудіовізуальними засобами, може бути сприйнято як наруга над пам'яттю мільйонів жертв комуністичного тоталітарного режиму, яку заборонено законом.

8. Виходячи з того, що ведучий серії «Кровавая вольница» постає в образі представника каральних органів сторони конфлікту, а характеристики, дані УПА в цій серії («боевики», «пособники», «бандформирования»), та контекст подання інформації явно свідчать про упередженість авторів твору щодо діяльності українського підпілля^[5], це призвело до тенденційності й вибіркості в представленні подій, явищ, людей і загального історичного контексту. Самі серії подаються як історична реконструкція, базована на реальних подіях і документах. Глядача не попереджають про те, що особи, явища й події можуть бути цілком вигаданими.

9. Незалежна медійна рада наголошує, що робота журналістів регламентується не лише статтями Законів, але й низкою етичних та професійних правил, що вперше були визначені міжнародними медійними інституціями під егідою ЮНЕСКО. Крім цього, кожен із мовників визначає свої норми або правила роботи журналіста, які здебільшого перегукуються з міжнародними професійними та етичними стандартами. Першими зі ЗМІ такі правила у своїх редакційних політиках сформулювали в BBC, вони базуються на неупередженості, об'єктивності й точності. Такі правила містяться й у цитованому вище Редакційному статуті НТН.

IV. ПРАВОВІ ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада, розглянувши серію «Кровавая вольница» серіалу «Легенди карного розшуку» дійшла висновку про таке:

1. Порушення ч. 2 ст. 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», ст. 3 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Автори серіалу, неприховано дотримуючись прорадянської позиції, використовуючи відповідні візуальні образи та пропагандистські кліше, неперевірену й неточну інформацію, вдалися до створення узагальнено негативного (демонізованого) образу УПА, рухів, що боролися за Незалежність України у ХХ ст., прирівнюючи їх до нацистських загарбників,

терористичних та кримінальних угруповань. Таке трактування не може вважатися свободою академічної дискусії, яка захищається законом, за відсутності її як такої, а відтак є порушенням.

2. Порушення Редакційного статуту НТН.

Поширення недостовірної, перекошеної, тенденційно підібраної інформації, спрямованої на формування образу героїв — офіцерів НКВС, і бандитів, бойовиків — щодо бійців УПА, порушує основне завдання Товариства (телеканалу НТН. — Прим.) щодо забезпечення точності, об'єктивності, неупередженості та збалансованості інформації, що ним розповсюджується (п. 2.1, 3.1).

Відсутність посилань на джерела, цитування вигаданих джерел, наведення даних, що не відповідають дійсності, порушує принцип точності й достовірності (пп. 3.7.1, 3.7.4.).

V. СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДІА

1. Важливу роль медіа в розбудові демократичного та вільного суспільства визнано провідними міжурядовими й неурядовими організаціями. Медіа мають надавати суспільству повну й перевірену інформацію, що дозволяє громадянам здійснювати громадський контроль за органами державної влади та місцевого самоврядування, бути добре поінформованими для зважених рішень під час виборів та поза ними. Медіа також спроможні викривати корупцію та сприяти боротьбі з нею. Але таку важливу роль медіа як «вартових псів демократії» збалансовано вимогою до медіа та журналістів бути якомога більш акуратними й точними в наданні інформації. Медіа, зокрема, мають уникати поширення шкідливих стереотипів, мови ненависті, а також розпалення ворожнечі. Натомість шляхом надання збалансованої та перевіреної інформації медіа можуть сприяти становленню культури толерантності та діалогу^[6].

2. Саме з огляду на важливість забезпечення виконання медіа та журналістами своєї важливої соціальної функції запроваджено міжнародні та національні механізми захисту свободи медіа та журналістів, як-от: спеціальні правові норми в міжнародному та національному законодавстві, міжнародні уповноважені з питань свободи медіа, професійні об'єднання та громадські організації. **Державне регулювання медіа має відповідати високим стандартам захисту свободи вираження поглядів, яка, проте, може підлягати певним обмеженням.** Допустимі обмеження свободи вираження поглядів мають відповідати трьом критеріям: бути встановленими законом, мати на меті захист за-

конного інтересу та бути необхідними в демократичному суспільстві.

3. Необхідність обмеження свободи слова або свободи медіа в демократичному суспільстві визначається, серед іншого, й контекстом, тобто тією політичною, культурною, соціальною та безпековою ситуацією, в якій перебуває на даний момент конкретне суспільство^[7].

4. Вже протягом майже двох років Україна перебуває у стані збройного конфлікту у зв'язку з агресією РФ, окупацією Криму та деяких районів Луганської й Донецької областей. Результатом цього є близько 10 тис. загиблих та 1,5 млн внутрішньо переміщених осіб^[8]. Цей збройний конфлікт є надзвичайно травматичним досвідом для значної частини українського суспільства.

Дослідження показують, що під час конфліктів медіа відіграють одну з двох ролей: або сприяють розпаленню ворожнечі, або сприяють урегулюванню шляхом дотримання високих професійних стандартів у своїй роботі^[9].

5. До та під час конфлікту спостерігаємо використання РФ медіа (як російських, так і іноземних) як одного з інструментів ведення війни^[10]. Поширення неправдивої, штучно сконструйованої інформації систематично використовується для створення з українського суспільства образу «ворога» та виправдання російської агресії в Україні. Між тим, як зазначають медійні експерти, зокрема, Ігор Яковенко, відомий російський журналіст і громадський діяч, значна частина пропагандистського контенту поширюється саме через розважальні матеріали та передачі. Важливим елементом такого контенту є демонізація «бандерівців» та спотворення української боротьби за незалежність у ХХ сторіччі. Ці штучно створені негативні образи стосуються не тільки неправильного викладення історичних подій, вони сприяють розпаленню сучасного конфлікту та загостренню суперечностей усередині українського суспільства, певна частина якого стала жертвою подібних залякувань у медіа. Відомі випадки, коли мешканці населених пунктів на лінії вогню, ризикуючи життям, відмовлялися залишати власні домівки через страх перед «міфічними бандерівцями» в інших регіонах України.

6. Навряд чи хтось буде заперечувати можливість вільної дискусії та дослідження української історії та боротьби за незалежність, у тому числі в ХХ сторіччі. Однак така дискусія й дослідження мають бути повними, акуратними, точними, представляти різні погляди й уникати шкідливих стереотипів. Слід докласти додаткових зусиль, щоб такі обговорення були також конфліктно чутливими. Концепція «вільного ринку ідей», яка ратує за практично нерегульовану суспільну дискусію через те, що ні-

бито найкращою відповіддю на неправдивий контент є більше правдивого контенту, наразі зазнає суттєвої критики^[1]. Проблемою такого «вільного ринку ідей» є те, що найбільше шансів перемогти в нерегульованій дискусії буде в позиції, що вже є домінантною в суспільстві на момент початку такої дискусії. Логічно передбачити, що у випадку викладення суперечливих моментів української історії такою домінантною позицією буде позиція радянська — як штучно створювана та зміцнювана в українському гуманітарному просторі більшу частину XX сторіччя. В такій ситуації корисним внеском медіа могло би бути приділення більшої уваги нерадянським підходам до викладу й тлумачення історії України, поширення повної та всебічної інформації про історичні події, докладання зусиль для нівелювання суперечностей та шкідливих стереотипів усередині українського суспільства. Таким чином медіа могли би сприяти незалежному й демократичному розвитку України, вільному від травматичної спадщини репресивного радянського режиму.

Свобода — це перш за все усвідомлення власної відповідальності та можливості змінювати себе, суспільство й державу. Свобода медіа мала би означати свідомий вибір на користь професійної, етичної та відповідальної журналістики.

VI. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що в серії «Кровава вольниця» серіалу «Легенди карного розшуку» викладено інформацію, яка підлягає встановленому законом обмеженню щодо розповсюдження з мотивів захисту законних інтересів (національної безпеки України в умовах агресії з боку Російської Федерації та недопущення принизливого й нелюдського поводження з жертвами репресивного радянського режиму та їхніми нащадками). Таке обмеження є необхідним у демократичному суспільстві з метою уникнення розпалення ворожнечі, забезпечення національної безпеки в умовах збройного конфлікту та іноземної агресії, а також підтримання професійних та етичних стандартів у медіа.

^[1] http://ntn.ua/uk/products/programs/legendy_ug_ro

^[2] Тут і далі час подано за часом, позначеним моніторинговим відділом Національної ради з питань телебачення та радіомовлення.

^[3] <https://www.youtube.com/watch?v=pluns3Izajk>

^[4] ЗУ «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті»

^[5] При цьому звертаємо увагу на те, що вищезазначена законодавча заборона на виправдовування діяльності радянських органів держбезпеки, встановлення радянської влади в Україні та переслідування учасників боротьби за її незалежність не перешкоджає об'єктивному висвітленню відповідного конфлікту середини XX ст., оскільки ця заборона має обмежувати жорстку прорадянську упередженість, але не повинна заважати викладу історичних фактів. Такий об'єктивний виклад у межах, заданих законом, цілком досяжний за умови відсутності подання діяльності УПА з суто позитивного боку та уникнення оцінних суджень.

^[6] Параграф 84 та 91-92

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835645&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

^[7] Так, наприклад, у відомому рішенні 1994 року Європейського Суду з прав людини OTTO-PREMIINGER-INSTITUT v. AUSTRIA Суд не визнав порушення статті 10 Конвенції через те, що відповідний контент об'єктивно виражав релігійні почуття певної частини суспільства.

^[8] <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16394>

^[9] <http://www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2012/11/ims-voices-of-war-2006.pdf>

^[10] http://www.interpretermag.com/wp-content/uploads/2014/11/The_Menace_of_Unreality_Final.pdf

http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/in_english/analytical_report_counteraction_to_russian_information_aggression_joint_action_to_protect_democracy/

^[11] Стопінка 22-23, Monroe E. Price "Free Expression, Globalism and the New Strategic Communication", 2015 <http://www.cambridge.org/ua/academic/subjects/politics-international-relations/comparative-politics/free-expression-globalism-and-new-strategic-communication>

Висновок щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся»

26 квітня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

До Незалежної медійної ради надійшло звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/1091 від 15.04.2016) із проханням надати експертний висновок щодо 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся», трансльованого в ефірі ТОВ «ТРК «Україна». Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення просить проаналізувати серії на предмет відповідності змісту серії статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» і статтям 15 та 15-1 Закону України «Про кінематографію».

На запит Голови незалежної медійної ради Наталії Лигачової від каналу було отримано синопсис серіалу.

В цій серії основна сюжетна лінія розгортається довкола Фаїни Марківни Матвієнко — жінки літнього віку, яка мешкає у своєму домі в Києві з родиною й син якої, Степан, потрапив у полон до представників так званої ЛНР. **Події віддзеркалюють сучасність і відбуваються на тлі військових дій на сході України.**

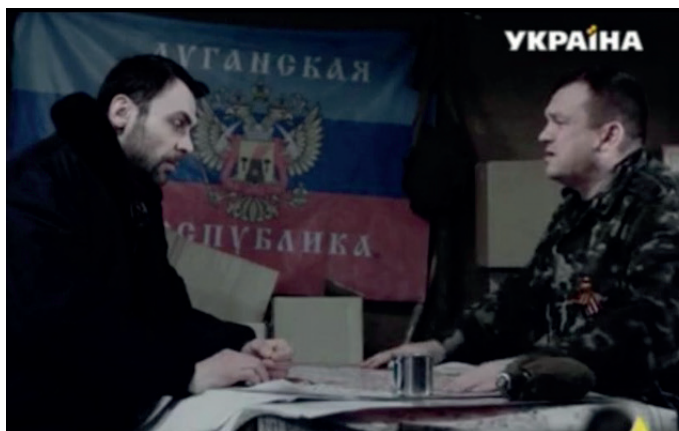
З-поміж іншого, у своєму домі Фаїна Марківна надає прихисток родині переселенців із Донбасу — Яні та маленькому Дмитрові. Чоловік Яни та батько Дмитра — Борис — виявляється проросійським бойовиком, що воює у складі незаконних військових угруповань на сході України. Як зазначено в синопсисі серіалу: *«Тоді Фаїна йде на злочин: запирає Яну у винному погребі, а чоловікові Яни по телефону каже, що той побачить свою сім'ю тільки якщо звільнить з полону Степана. Яна живе під замком. Фаїна регулярно привозить їй їжу. З Димком няньчиться вся сім'я Матвієнків, думаючи, що його мати поїхала на Донбас».*

У цій серії з уст терористів (отамана Шелеста) лунає звістка про смерть Степана Матвієнка, після чого Фаїна Марківна у відчаї просить Бориса привезти тіло Степана до Києва. Втім, як зазначається в синопсисі: *«Чоловік Яни тим часом викрадає Степана у козаків і привозить на підконтрольну нашим військам територію. Дорогою отримавши важкі поранення... Чоловік Яни переосмислює своє ставлення до "київської хунти" і розуміє, що це не "фашисти і нацики"».*

У цій серії з уст Яни, лунає репліка: *«Мы спокойно жили, никого не трогали. Наш дом попал под обстрел. Теперь там руины. Мы приехали сюда, потому что нам негде просто жить. Мы просто хотим, чтоб Донбасс был свободным. Мы хотим рожать и воспитывать*

счастливых детей. И чтобы от нас киевские олигархи отстали».

Інша репліка подібного змісту лунає також і з уст отамана Шелеста, одного з лідерів терористичних угруповань: *«Мы же все с вами в одной лодке. Вы думаете, нам сейчас легко? Нет! Но мы не жалуемся. Давим эту хунту кровавую. Это они нам жизни не дают. Но результат есть. Мы не дали им геноцид устроить на нашей земле».*

Також відбувається діалог між Борисом та бойовиком отамана Шелеста:

Борис: *«Как у вас дела с пленными обстоят?»*

Бойовик: *«Как? Как у всех. Горстка фашистов по подвалах сидит»; «А то ты этих укров не знаешь? Вечно они там что-то мутят».*

II. РЕГУЛЮВАННЯ

Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до насильницької зміни конституційного ладу України;
- закликів до розв'язування війни, агресивних дій або їх пропаганди;
- трансляції телепередач, виготовлених після 1 серпня 1991 року, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України. Для цілей застосування цієї норми використовуються визначення та критерії, встановлені Законом України «Про кінематографію»;
- здійснення інших вчинків, за якими наступає кримінальна відповідальність.

Закон України «Про кінематографію»:

Стаття 15. Права та умови розповсюдження і демонстрування фільму

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері кінематографії, відмовляє у видачі державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів за наявності принаймні однієї з таких підстав:

- наявності у фільмі матеріалів (висловлювань, дій тощо), які пропагують війну, насильство, жорстокість, фашизм і неофашизм, спрямовані на ліквідацію незалежності України, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, приниження нації, неповагу до національних і релігійних святинь, приниження особистості, що пропагують невігластво, неповагу до батьків, а також наркоманію, токсикоманію, алкоголізм та інші шкідливі звички; фільми порнографічного характеру, що підтверджується висновком експертної комісії з питань розповсюдження і демонстрування фільмів;
- наявності обставин, передбачених частинами першою, другою та третьою статті 15-1 цього Закону.

Стаття 15-1. Розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять популяризацію органів держави-агресора, радянських органів державної безпеки.

В Україні забороняється розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що створюють позитивний образ працівників держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України.

Фільм вважається таким, що містить популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що створює позитивний образ

працівників держави-агресора, виправдовує чи визнає правомірною окупацію території України, якщо в ньому наявна принаймні одна з таких ознак:

- серед позитивних героїв фільму є співробітники (у тому числі колишні або позаштатні) органів держави-агресора, радянських органів безпеки;
- у сюжеті фільму безпосередньо або опосередковано заперечується або ставиться під сумнів територіальна цілісність України, виправдовується або подається в позитивному світлі окупація території України, акти агресії з боку інших держав, розв'язування війни.

Кримінальний Кодекс України

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками.

Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками — караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Насамперед Незалежна медійна рада звертає увагу на те, що аналіз, наданий у цьому висновку, стосується **винятково 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся»**. При розгляді також бралися до уваги елементи синапсису серіалу. **Однак розгляд однієї серії багатосерійного фільму, на думку Незалежної медійної ради, не дозволяє робити загальний висновок щодо відповідності законодавству України серіалу «Не зарікайся»**.

Найбільше критичних зауважень та обурення, що поширювалося в медійному просторі протягом останніх тижнів, зазнали цитати, наведені вище, а

також зображення «проукраїнських героїв» серіалу (а саме Фаїни Марківни) в негативному світлі — як людини, що готова піти навіть на злочин заради визволення власного сина, солдата української армії, з полону.

Щодо порушень законодавства, то, на думку Незалежної медійної ради, в цій серії могли б бути порушення норми ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» в контексті висвітлення матеріалів, які потенційно можна кваліфікувати як дії, спрямовані на розпалювання ворожнечі, а також ч. 1 ст. 15-1 Закону України «Про кінематографію» щодо створення позитивного образу працівників держави-агресора.

Розпалювання ворожнечі (в тому числі за допомогою мови ненависті) як склад злочину, згідно з Кримінальним кодексом України, вимагає умислу з боку особи, що вчиняє злочин. Крім того, як влучно зазначено міжнародною організацією Article 19 у Кемденських принципах щодо свободи вираження поглядів та рівності, забороненою може бути лише мова ненависті, що спричиняє **неминучий ризик** дискримінації, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, щодо яких спрямована мова ненависті^[1]. Аналогічний стандарт *imminent lawless action* застосовується Верховним Судом США з 1969 року, коли його було вперше висловлено у справі *Brandenburg v Ohio*^[2].

Варто зазначити, що телесеріал «Не зарікайся» за жанром є **художнім фільмом**. Свобода вираження поглядів захищає, зокрема, й вираження в мистецькій формі, на чому окремо наголошувалося Європейським судом із прав людини у п. 26 справи *Vereinigung Bildender Künstler v Austria*, оскільки «ті, хто розповсюджують мистецькі твори, роблять внесок до обміну ідеями та позиціями, без чого демократичне суспільство є неможливим»^[3].

Втім, як впливає зі справи *M'Bala M'Bala v France*^[4], навіть це не зробить вираження захищеним у тому разі, якщо воно суперечить ключовим цінностям Конвенції — і, зокрема, **заперечує окремі болючі історичні факти** в територіальному контексті, як-от Голокост.

У випадку з 66-ю серією серіалу «Не зарікайся» при оцінці конкретних висловів героїв варто зважати на **контекст і форму твору**, в якому їх сказано. Безумовно, такі слова та вислови, як «укр», «кровавая хунта», «горстка фашистів», а також показ символіки так званої ЛНР, вжиті в іншому контексті, могли би являти собою заклики до ворожнечі. Втім, на думку Незалежної медійної ради, в даному випадку вони слугували **необхідними засобами для зображення негативних рис персонажів із банди отамана Шелеста**, які викрадали, катували українських полонених, а також протиставлення цих персона-

жів із Україною. Крім того, саме за їх допомогою вибудовується драма в житті головного персонажа цієї серії, Фаїни Марківни. **Саме тому в розглядуваній ситуації, на думку членів Незалежної медійної ради, відсутні порушення ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».**

У контексті ст. 15-1 Закону України «Про кінематографію» важливим аспектом є заборона популяризації та пропаганди працівників **держави-агресора, однак не терористичних організацій**. Варто нагадати, що Верховна Рада України 27 січня 2015 року визнала Росію державою-агресором, а так звані ДНР та ЛНР — терористичними організаціями^[5].

Питання щодо того, чи є представники ДНР та ЛНР співробітниками органів держави-агресора, є предметом окремого дослідження в рамках міжнародного публічного права. Втім, користуючись пп. 205, 241, 242 рішення Міжнародного Суду ООН у справі *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Нікарагуа проти США), в якому було встановлено, що незаконне втручання у внутрішні справи іншої держави може бути непрямим і відбуватися шляхом **підтримки озброєної терористичної діяльності, зокрема фінансової, логістичної, надання зброї, тренування тощо**^[6], Незалежна медійна рада вважає, що діяльність організацій на Донбасі може вважатися такою, що вчиняється Росією як державою-агресором.

Понад те, згідно з Кампальськими змінами до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, якими до тексту останнього вноситься ст. 8-bis, одним із актів агресії визнається **надсилання державою або від її імені озброєних банд, груп, нерегулярних військ або найманців, які застосовують військову силу проти іншої держави, що спричиняє завоювання частини території цієї держави**^[7].

Насамкінець, згідно з п. 145 рішення Апеляційної палати Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії у справі Тадіча (*Prosecutor v Tadic*), було обмежено критерії атрибуції дій недержавних агентів до певної держави вимогою **«загального контролю, що виходить за межі простого**

фінансування та екіпірування певних сил, а й включає участь у плануванні та нагляді за проведенням військових операцій»^[8].

Інформація про загальний контроль над «ДНР» та «ЛНР» з боку Росії може бути належним чином доведена лише за участі міжнародних судових органів. Втім, із відкритих джерел можна взяти суттєвий масив інформації, що свідчитиме на користь розгляду представників відповідних терористичних угруповань як агентів Росії в контексті норм міжнародного публічного права. Тому, на думку Незалежної медійної ради, **представників відповідних організацій у контексті норм українського законодавства варто розглядати як органи та представників держави-агресора, зокрема й для цілей Закону України «Про кінематографію».**

Втім, навіть у такому разі образ терористів, зображених у розглядуваній серії, не є однозначно позитивним. Власне, більшість образів представників «ЛНР» зображено дещо карикатурно, почасти їх подано в негативному контексті — як осіб, що катують людей у підвалах, убивають, готові карати за дезертирство смертю тощо. Також варто зазначити, що переважно їхні характери в даній серії не розкриті.

Винятком можна вважати лише Бориса — чоловіка Яни та батька Дмитра, які перебувають у «заручниках» у Фаїни Марківни в Києві. Однак його дії в даній серії може бути розцінено і як позитивні (намагається розшукати Степана Матвієнка на фоні «злої» Фаїни Марківни, що тримає в заручниках його родину), і як негативні (є бійцем «ЛНР», роль якої в серіалі видається радше негативною, готовим зрадити її ж «владні» квазіструктури задля досягнення власної мети тощо). З огляду на це **Незалежна медійна рада не може дійти висновку щодо наявності в 66-й серії телесеріалу «Не зарікайся» однозначно позитивних героїв — співробітників органів держави агресора, а отже й порушення норм Закону України «Про кінематографію».**

IV. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДІА

У своєму висновку щодо випуску «Кровавая вольница» серіалу «Легенди карного розшуку» (№ 1 від 20 січня 2016 року) Незалежна медійна рада наголошувала на **важливості соціальної ролі медіа під час збройних конфліктів**, що тривають на територіях окремих держав, включно з подіями на сході України, де медіа самі можуть виконувати роль зброї.

Як впливає з реакції медійної спільноти, серію було сприйнято неоднозначно: було висловлено багато аргументів як на підтримку заборони фільму, так і проти втручання з огляду на свободу вираження поглядів.

Попри відсутність порушень норм законодавства в 66-й серії телесеріалу «Не зарікайся», Незалежна медійна рада хоче наголосити на низькій позиції, якій варто було би врахувати, вирішуючи знімати й транслювати такий фільм на загальнонаціональному телебаченні.

По-перше, в умовах суспільної турбулентності та схильності до надто буквального сприйняття населенням антагоністичної інформації, **медіа могли б утриматися від художнього зображення відповідних подій на Донбасі до закінчення гострої напруги в конфлікті.** Будь-який художній твір дозволяє глядачеві чи спостерігачеві сформулювати власні асоціації, що напряду залежать від його / її переконань, і, таким чином, потенційно може викликати небезпечні реакції на показ подій і героїв при висвітленні таких конфліктно чуттєвих тем.

По-друге, художній фільм про збройний конфлікт, що триває на території держави, на якій він транслюється, може, попри відповідність формальним нормам законодавства, **завдати населенню суттєвої шкоди через хибне сприйняття певного роду неоднозначної інформації різними категоріями глядачів.** Крім того, художня інтерпретація, зокрема й за допомогою методів протиставлення головних героїв (як це зроблено на прикладі Фаїни Марківни та родини Яни, що сповідають різні цінності), може зачіпати почуття людей, на долях яких позначилися зображувані події, що не створює додаткових факторів для можливої єдності розуміння окремої інформації. **Тому така серія справді могла спричинити суттєвий негативний ефект, зокрема й зробити внесок у розкол суспільства або вилитися в агресію проти телеканалу, виробника фільму та їхніх власників і афілійованих структур разом із їхніми працівниками.**

По-третє, російська мова як мова серіалу посилює негативне сприйняття стрічки в цілому. Це пояснюється й тим, що представники так званих ЛНР, ДНР, а також окупаційна влада в Криму всіляко використовують українську мову й українську ідентичність із підконтрольних територій, а так само й тим, що україномовний глядач і далі залишається переважно позбавленим вітчизняного кінопродукту, знятого рідною мовою, й фактично дискримінованим тепер уже виробниками багатосерійних фільмів в Україні. **Незалежна медійна рада наголошує на необхідності збільшення використання української мови при виробництві вітчизняної кінопродукції.**

Насамкінець варто зазначити, що повідомлення й заклики, адресовані авторами серіалу публіці, є надто подібними до закликів та позицій кінцевого бенефіціара ТОВ «ТРК “Україна”», на якому транслювався серіал, Ріната Ахметова^[10] щодо нинішніх подій в Україні. Попри неможливість достовірно встановити факт наявності чи відсутності

впливу на творчий процес при створенні фільму, Незалежна медійна рада вважає за доцільне окремо наголосити на неприпустимості втручання керівників телеканалів та продакшнів у творчу діяльність задля отримання особистісних дивідендів.

V. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада, розглянувши звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення щодо відповідності 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся» нормам законодавства України, дійшла висновку про відсутність у ній порушень законодавства, а саме ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та ст. 15 і 15-1 Закону України «Про кінематографію».

Водночас, Незалежна медійна рада вважає, що **медіа могли б утриматися від художнього зображення відповідних подій на Донбасі до закінчення гострої напруги в конфлікті**. Оскільки художні твори на такі конфліктно чутливі теми — через можливість їх неоднозначного трактування глядачами — можуть впливати на розпалювання ворожнечі між різноманітними групами населення, посилювати розкол у суспільстві, **Незалежна медійна рада закликає виробників телевізійного та кінопродукту бути особливо відповідальними та обережними, приймаючи рішення щодо художнього зображення таких подій, консультуватися з фахівцями з психології, соціології та ін.**

ДОДАТКИ

Окрема думка членів Незалежної медійної ради Діани Дуцик та Ігоря Розкладая, підтримана Наталею Гуменюк у частині, яка не суперечить її голосуванню, у справі щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся».

Підтримуючи висновок Незалежної медійної ради щодо оцінки змісту 66-ї серії серіалу «Не зарікайся», вважаємо за необхідне додати свою позицію щодо самої дискусії, яка розгорнулася в суспільстві довкола згаданого серіалу.

Останнім часом рівень агресії у вітчизняному дискурсі (й на сторінках традиційних медіа, і в соціальних мережах) із приводу складних конфліктних тем сягнув неприпустимої межі. Нестримними та невивірковими у своїх висловлюваннях щодо іншої позиції є часто й лідери думок, які мають значний вплив на громадську думку. Вважаємо за необхідне акцентувати на цьому увагу, оскільки толерування такої ситуації з боку громадськості не тільки не сприяє зниженню конфліктності в суспільстві, а й може в майбутньому лише поглибити лінії суспільних розломів, наявних нині в Україні, що в результаті може призвести навіть до втрати державності.

Взагалі неприпустимим вважаємо застосування насильства щодо сторони, яка висловлює, на думку частини громадськості, іншу позицію, навіть якщо вона йде в розріз із патріотичним дискурсом (як це було у випадку з хуліганським нападом на офіс телеканалу «Україна» в Києві, що стався 22 квітня 2016 року). Такі випадки має бути засуджено, бо вони штовхають українське суспільство на шлях, далекий від демократії. Всі суперечки слід вирішувати в ненасильницький спосіб.

Відомий нідерландський філософ Сібе Шаап у своїй праці «Мстива отрута. Ріст невдоволення» застерігає суспільства від зростання нетерпимості, ресентименту (тобто почуття ворожості до того, хто вважається причиною тих чи інших невдач) до всього іншого. *«Мстиві почуття є найбільш інфекційними, вони легко поширюються та стають усе інтенсивнішими. Мстиві висловлювання псують стосунки з ближніми та можуть залишити поганий слід у суспільному житті. Повсякденна мова стає біднішою, а суспільство — розділеним відразу та ворожістю. ...Вираження мстивості в умовах постмодерну може мати небезпечні наслідки. Вербальне насилля здатне перерости в насилля фізичне»,* — зазначає він.

Україна нині перебуває в умовах війни під тиском російської військової та інформаційної агресії, тож відповідальність за рівень конфліктності в суспільстві несуть і лідери думок, і засоби масової інформації, які ці думки транслюють та поширюють відповідний дискурс. Оскільки, як було зазначено в рішенні Незалежної медійної ради, аудиторія може неоднозначно трактувати ті чи інші твори мистецтва, а також ті чи інші висловлювання.

Почуття міри має бути присутнім у будь-якій дискусії на важливі суспільні, а особливо конфліктно чутливі теми, із ним мають рахуватися всі сторони.

Окрема думка членів Незалежної медійної ради Олександра Бурмагіна та Антоніни Черевко у справі щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся».

Погоджуючись із наведеними в рішенні Незалежної медійної ради нормами національного і міжнародного права, що регулюють правовідносини стосовно спірних питань навколо серіалу «Не зарікайся», вважаємо, що висновки за результатами розгляду цієї справи мали би бути іншими, оскільки:

Зміст серії, яка стала предметом розгляду Незалежної медійної ради, становить не гіпотетичну, а реальну загрозу виникнення конфліктної ситуації в суспільстві, оскільки в неприйнятний спосіб спекулює на особливо важливих і чутливих темах для сьогодношньої України. Адже сюжетна лінія, яка зображує матір українського солдата, що вчиняє тяжкий злочин, а саме бере в заручники родину зі сходу України, яка до того ж шукала в неї притулку — не

«можливо» протиставляє або несе «потенційно» небезпечні наслідки, а чинить реальний багатовекторний негативний вплив на мільйонну аудиторію телеканалу. Це, зокрема, й стало причиною гострого обговорення в суспільстві та обурення з боку волонтерів, представників ЗСУ, громадських діячів.

Автори сценарію максимально емоційно підсилили цю серію з метою протиставлення мешканців сходу й центру країни, що є абсолютно неприпустимим у ситуації, коли в Україні є близько 1,5 млн внутрішніх переселенців. І якщо відверте засудження викликає поширення в медіа негативних стереотипів про східних українців, які змушені були тікати від війни, таке саме відразливе ставлення викликають і художні спроби змалювати уявні небезпеки для переселенців у центрі та на заході нашої держави, які ми бачимо в епізоді взяття в заручники. Медіа не мають морального права вдавати, ніби не усвідомлюють, що саме поширення подібних шкідливих стереотипів спричинилося до багатьох особистих трагедій, коли люди зі Східної України навіть під загрозою власному життю внаслідок конфлікту все ж таки боялися переїжджати в центральні та / або західні регіони. Окрім цього, серія містить і пояснення / виправдання, чому представники терористичних груп взяли зброю й воюють проти Збройних сил України:

«Мы спокойно жили, никого не трогали. Наш дом попал под обстрел. Теперь там руины. Мы приехали сюда, потому что нам негде просто жить. Мы просто хотим, чтоб Донбасс был свободным. Мы хотим рожать и воспитывать счастливых детей. И чтобы от нас киевские олигархи отстали».

Донбас завжди був регіоном із абсолютно аналогічним правовим та фінансовим статусом щодо інших областей України, тому з погляду здорового глузду важко уявити, яким чином «київські олігархи» могли утискати жителів Донецької та Луганської областей більше, ніж, скажімо, жителів Вінницької або Чернігівської. Озвучена в серії риторика героїв, які представляють мешканців окупованих територій, є не чим іншим як ретрансляцією меседжів, що їх постійно озвучує країна-агресор як на своєму національному рівні, так і на міжнародній арені. Це не просто маніпуляція, а свідомий розподіл України за принципом «свій — чужий», якого так прагне сучасна Російська Федерація. Звісно, певні глядачі з окупованих територій або прихильники окупантів побачать у такому сюжеті «звичайну позицію», яка має свій вплив завдяки поширеній пропаганді на окупованих територіях («націоналісти-фашисти захопили Київ і прийдуть за нами»). Така риторика виправдовує застосування зброї і вбивство українських солдат, а також яскраво змальовує аморальну й просто злочинну поведінку матері українського солдата на підтвердження демонізації українців, що також шириться завдяки пропаганді на окупованих територіях.

ваних територіях.

Підсилюють зазначений ефект і такі цитати: *«Давим эту хунту кровавую. Это они нам жизни не дают. Но результат есть. Мы не дали им геноцид устроить на нашей земле».*

Знову бачимо виправдання російської агресії та спонсорованого Росією «сепаратизму» й поширення цінностей окупантів. Все це органічно поєднується зі сказаним захопленою в Києві в заручники жінкою: *«Мы просто хотим, чтоб Донбасс был свободным. Мы хотим рожать и воспитывать счастливых детей. И чтобы от нас киевские олигархи отстали».*

Насамкінець, стосовно захоплених у полон українців один із «героїв» знову ретранслює позицію країни-агресора: *«Горстка фашистов по подвалах сидит»; «А то ты этих укров не знаешь? Вечно они там что-то мутят».*

На нашу думку, не важливо, наскільки «позитивні», «негативні» чи «карикатурні» герої серіалу кажуть такі фрази і в якому контексті. Це візуалізація, озвучення й поширення пропаганди країни-агресора. Сам серіал при цьому не є гумористично-сатиричним. Сюжетна лінія стосується сьогодення й саме війни, яка безпосередньо позначилася на житті тисяч українських родин. Люди, які втратили рідних, ховали друзів і бойових побратимів, отримували важкі поранення, навряд чи зможуть коли-небудь безболісно сприймати подібну риторичку, якими б не були «загальна сюжетна лінія», «фінальні серії серіалу» та «карикатурне зображення бойовиків». Постраждалі внаслідок війни заслуговують на співчуття та повагу з боку суспільства й медіа, а не на спекуляції їхніми почуттями заради публічної розваги. Ба більше, багатьох постраждалих зазначена серія може просто травмувати, підсилюючи наслідки вже пережитих потрясінь. Дзеркально небезпечним є поширення такого сюжету і з такими цитатами і для вимушених переселенців, які в реальному житті змушені були покинути все й намагаються впоратися з адаптацією на новому місці в Києві або інших регіонах України. В цих людей і без подібних серіалів виникає величезна кількість проблем через їхній статус «переселенців» — від оренди житла (власники подекуди не бажають мати справи з ними через наявні негативні стереотипи) й до пошуку нової роботи. Завдяки таким фільмам наявні негативні стереотипи тільки й далі утверджуються, а суспільні взаємовідносини загострюються. При цьому серіал є художнім твором, тобто заздалегідь спланованим, виписаним продуктом, який міг би виконувати важливу місію об'єднання, а не розділення країни.

Таким чином, зазначена серія серіалу «Не зарікайся» підсилює й поглиблює хибне стереотипне негативне сприйняття одне одного різними частинами українського суспільства, ретранслює

риторику пропаганди країни-агресора та може спричинити психологічні травми та випадки неконтрольованої агресії серед людей, постраждалих від війни в Україні.

Рішення Незалежної медійної ради містить обґрунтований і логічний висновок стосовно належності бойовиків терористичних угруповань до «представників держави-агресора» в розумінні чинного законодавства, зокрема й для цілей Закону України «Про кінематографію». Проте далі, аналізуючи зміст серії, Незалежна медійна рада дійшла висновку що: **«більшість образів представників “ЛНР” зображено дещо карикатурно, почасти їх подано в негативному контексті — як осіб, що катують людей у підвалах, убивають, готові карати за дезертирство смертю тощо. Також варто зазначити, що переважно їхні характери в даній серії не розкриті. Винятком можна вважати** лише Бориса — чоловіка Яни та батька Дмитра, які перебувають у “заручниках” у Фаїни Марківни в Києві». Через зазначені обставини Незалежна медійна рада констатувала відсутність порушення чинного законодавства в 66-й серії.

На жаль, ми не можемо погодитися з такою позицією. На наше переконання, в національному ефірі не повинно в принципі бути «добрих», «позитивних» сепаратистів як героїв художніх фільмів. Героїзація й гуманізація насильства та замахів на територіальну цілісність країни може становити загрозу для національного суверенітету, незалежності та безпеки громадян. Зауважмо, що чинне законодавство не містить обмежень у часі, а встановлює загальну заборону на поширення такого контенту. Якщо «позитивного» бойовика показують воюючим на боці терористичних угруповань протягом, скажімо, 70 серій, а в 99-й серії він переосмислює буття й переходить на бік Збройних Сил України, це не має значення з погляду негативних суспільних наслідків, які мали місце впродовж попередніх серій. Отже, наявність навіть одного такого персонажа навіть в одній серії фільму — це порушення вимог статті 15-1 Закону України «Про кінематографію», яка передбачає:

«В Україні забороняється розповсюдження і де-

монстрування фільмів, що містять **популяризацію або пропаганду** органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що створюють позитивний образ працівників держави-агресора, працівників радянських органів державної безпеки, **виправдовують** чи визнають правомірною **окупацію території України**, а також забороняється трансляція (демонстрування шляхом показу каналами мовлення) фільмів, вироблених фізичними та юридичними особами держави-агресора.

Фільм вважається таким, що містить популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що створює позитивний образ працівників держави-агресора, працівників радянських органів державної безпеки, виправдовує чи визнає правомірною окупацію території України, якщо в ньому наявна принаймні одна з таких ознак:

- **серед позитивних героїв фільму є співробітники (у тому числі колишні або позаштатні) органів держави-агресора, радянських органів безпеки;**
- **у сюжеті фільму безпосередньо або опосередковано заперечується або ставиться під сумнів територіальна цілісність України, виправдовується або подається в позитивному світлі окупація території України, акти агресії з боку інших держав, розв'язування війни».**

Усіляко підтримуючи тезу щодо необхідності збільшення використання української мови під час виробництва національної кінопродукції, ми не можемо погодитися з висновком, що в цій справі «російська мова як мова серіалу посилює негативне сприйняття серіалу в цілому». На нашу думку, небезпечність такого типу контенту полягає, насамперед, у маніпулятивному змісті й ретрансляції пропаганди держави-агресора, а не в мові, якою це робиться. Окрім цього, не можна не вітати того факту, що українські медіа нарешті осмислили всю штучність «мовного питання» як фактору уявного «розподілу» України й російська мова припинила бути маркером політичного світогляду. Наступним кроком мало би бути припинення штучного розподілу українців у медіа й за «регіональною ознакою».

[1] <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>

[2] <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/444/>

[3] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79213>

[4] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158752>

[5] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19>

[6] <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>

[7] https://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf

[8] <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>

[9] <https://www.youtube.com/watch?v=cHhsTbX6e7w>

[10] http://trkmedia.ollcdn.net/uploads/trku/documents/struktura_a.pdf

Висновок щодо правомірності обмеження ретрансляції телеканалу «Дощ» в Україні

21 січня 2017 р.

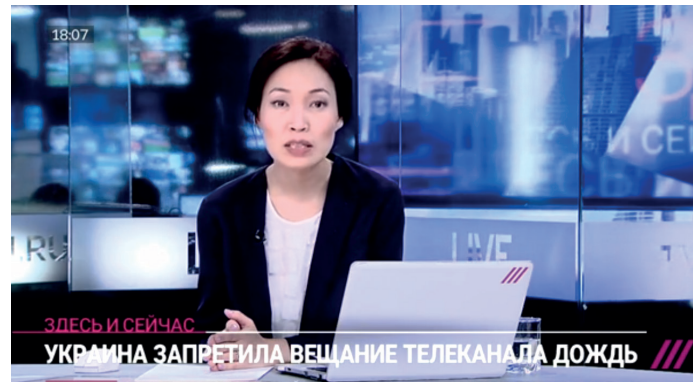
I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 13 січня 2017 року член Незалежної медійної ради Костянтин Квурт запропонував розглянути питання, пов'язані з рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення виключити з Переліку іноземних програм, зміст яких відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення і законодавства України, іноземну програму «Дощ» (рішення № 3 від 12 січня 2017 року «Про внесення змін до Переліку іноземних програм, зміст яких відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення і законодавства України»)^[1].

2. У зв'язку з нещодавнім бурхливим суспільним обговоренням цієї теми, до якого долучилися й іноземні колеги, а також з огляду на важливість питань, пов'язаних із обмеженнями діяльності телерадіоорганізацій країни-агресора загалом, Незалежна медійна рада вирішила розглянути цю справу з власної ініціативи, відповідно до пунктів 4 та 12 Положення про Незалежну медійну раду.

3. У рішенні регулятора зазначено, що за результатами моніторингів ефіру іноземної програми «Дощ» (1–5, 11–12, 19 серпня, 4–6 листопада, 29 грудня 2016 року — 1 січня 2017 року) зафіксовано, що зміст цієї програми не відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення і законодавства України, зокрема, в ефірі іноземної програми «Дощ», яка підпадає під юрисдикцію Російської Федерації, під час моніторингу 1–5 серпня 2016 року було зафіксовано розміщення комерційної реклами, що є порушенням вимог частини дев'ятої статті 13 Закону України «Про рекламу» («Трансляція (ретрансляція) реклами, яка міститься у програмах та передачах іноземних телерадіоорганізацій, що транслюються (ретранслюються) на територію України, у разі якщо іноземні телерадіоорганізації не підпадають під юрисдикцію держав — членів Європейського Союзу або держав, які ратифікували Європейську конвенцію про транскордонне телебачення, забороняється»).

Крім того, було зафіксовано розміщення інформації, яка свідчить про наявність порушення вимог частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» («Не допускається використання телерадіоорганізацій для закликів до розв'язування війни, агресивних дій або їх пропаганди») та частини першої статті 28 Закону Укра-

їни «Про інформацію» («Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини»).

II. РЕГУЛЮВАННЯ

Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини).

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до насильницької зміни конституційного ладу України;
- закликів до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті.

4. Закон України «Про інформацію».

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

1. Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання між-етнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

2. Закон України «Про рекламу»

Стаття 13. Реклама на телебаченні і радіо

9. Трансляція (ретрансляція) реклами, яка міститься у програмах та передачах іноземних телерадіоорганізацій, що транслюються (ретранслюються) на територію України, у разі якщо іноземні телерадіоорганізації не підпадають під юрисдикцію держав — членів Європейського Союзу або держав, які ратифікували Європейську конвенцію про транскордонне телебачення, забороняється.

Трансляція (ретрансляція) реклами, яка міститься у програмах та передачах іноземних телерадіоорганізацій, які підпадають під юрисдикцію держав — членів Європейського Союзу або держав, які ратифікували Європейську конвенцію про транскордонне телебачення, що транслюються (ретранслюються) на територію України, дозволяється лише у разі, якщо за трансляцію (ретрансляцію) такої реклами сплачено юридичній особі України, неза-

лежно від способу здійснення такої трансляції (ретрансляції).

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

1. Унаслідок окупації Криму Російською Федерацією (РФ), що була офіційно визнана резолюцією Генеральної Асамблеї ООН^[2], а також Міжнародним кримінальним судом у своїх попередніх висновках^[3], та внаслідок подальшої агресії Російської Федерації на території окремих районів Донецької та Луганської областей України, починаючи з 2014 року виникла потреба в належних заходах **щодо захисту інформаційного простору України від контенту, який пропагує війну, мову ворожнечі, а також заперечує територіальну цілісність держави.**

2. Із цією метою було **ухвалено низку змін до українського законодавства, які обмежували трансляцію програм російських телерадіоорганізацій на території України.** Одним із них став Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей трансляції (ретрансляції) реклами, яка міститься у програмах та передачах іноземних телерадіоорганізацій», що набув чинності 5 серпня 2015 року. Саме цим законом було введено низку обмежень на ретрансляцію програм, зміст яких не відповідає Європейській конвенції про транскордонне телебачення. Іншим обмеженням, упровадженим цим законом, стала заборона ретрансляції реклами, що міститься у програмах та передачах іноземних телерадіоорганізацій, які транслюються (ретранслюються) на територію України, в разі, якщо іноземні телерадіоорганізації не підпадають під юрисдикцію держав — членів Європейського Союзу або держав, які ратифікували Європейську конвенцію про транскордонне телебачення.

3. Варто зазначити, що загальна заборона розміщення реклами провайдером у програмах та передачах іноземних телерадіоорганізацій існувала з 2008 року, і була предметом рішень Національної ради № 1738 від 1 жовтня 2008 року^[4], а потім № 2347 від 23 грудня 2008 року^[5], якими провайдерів програмної послуги було зобов'язано припинити ретрансляцію іноземних програм, зміст яких потребує адаптації до вимог законодавства України (включно з більшістю російських каналів)^[6].

Щоби потрапити до переліку іноземних програм, зміст яких відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення і законодавства України, **контент, що транслюється в рамках відповідних програм, має відповідати вимогам законодавства України та самої Конвенції.** Отже, на нього поширюються вимоги статті 28 Закону України «Про інформацію», якою забороняється

поширення інформації з закликами до порушення територіальної цінності.

4. Понад те, чіткою є практика Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, яка низкою своїх рішень від 7 липня (щодо телеканалів «Улыбка ребенка», «Психология 21», «Охота и рыбалка»)^[7], 31 серпня (щодо телеканалів «Мир сериала», «Телерадиосеть Благих Новостей») та 29 вересня 2016 року (щодо телеканалів «Карусель», «Наш футбол»)^[8] виключала з відповідного переліку іноземні програми саме за порушення норм щодо реклами. Варто зазначити, що **в останньому зі згаданих рішень телеканал «Карусель» було виключено з відповідного переліку також і за трансляцію віртуальної карти регіонів Російської Федерації, яка охоплює територію тимчасово окупованої АР Крим.**

5. Варто нагадати, що внаслідок окупації Криму та військової агресії РФ на Донбасі загинуло близько 10 000 осіб, приблизно 1,7 млн осіб були змушені покинути місця постійного проживання. Ті українські громадяни, що вимушені жити в умовах окупації, переживають не тільки руйнівні матеріальні наслідки конфлікту, вони часто є пригніченими духовно, почуваються покинутими та забутими своєю Батьківщиною, що не змогла захистити їх від окупації належним чином. Мінімум, що держава та суспільство можуть зробити для цих громадян до припинення тимчасової окупації, **це поважати й захищати їхню гідність як громадян України, їхнє офіційне право належати до Української Держави і називатися такими в усіх джерелах комунікації й інформації як зовнішньої, так і внутрішньої.**

6. Як уже згадано в описовій частині висновку, Національна рада зазначила, що в рамках власного моніторингу зафіксувала трансляцію карт, на яких територія Криму позначена як складова частина території Російської Федерації, а також низки висловів, що свідчать про фактичне визнання лінії адміністративного розмежування між АРК та Україною як державного кордону між Кримом і Україною і, як наслідок, невизнання територіальної цілісності Української Держави. Ці факти, на думку регулятора, є порушенням вимог частини першої статті 28

Закону України «Про інформацію» («Інформація не може бути використана для закликів до порушення територіальної цілісності України»).

7. «Якщо люди можуть думати, що їм заманеться, вони не завжди можуть говорити та писати, що їм заманеться. На відміну від свободи думки, свобода вираження поглядів не є абсолютним правом»^[9]. Свобода вираження поглядів може й у певних випадках повинна бути обмежена державою задля захисту інших прав та/або законних інтересів. Підстави такого обмеження перелічені в частині 2 статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також у частині 3 статті 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

Щоби визначити, чи обмеження свободи вираження поглядів у кожному конкретному випадку є легітимним, у міжнародній та національній практиці застосовується так званий **трискладовий тест**, сформульований у статті 29 Загальної декларації прав людини, статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також статті 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

Відповідно до цього тесту, застосоване обмеження має бути: передбачено законом, переслідувати законну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві (відповідати гострій соціальній потребі та бути пропорційним).

8. Як зазначено вище в цьому висновку, застосоване обмеження передбачено українським законодавством. Норми відповідних законів належним чином сформульовані, чіткі та доступні, **відповідаючи першому критерію трискладового тесту щодо запровадження обмеження права на свободу вираження поглядів відповідно до закону.**

9. Не викликає сумнівів, що у стані міжнародного збройного конфлікту, в якому де-факто перебувають Україна та Російська Федерація, **охорона державної безпеки й територіальної цілісності виступають, поряд із охороною прав інших осіб, легітимною метою встановлення відповідних обмежень**, первинно спрямованих на захист від держави-агресора. Таким чином, **другий критерій трискладового тесту також є дотриманим.**

10. Щодо необхідності обмеження в демократичному суспільстві — а саме можливості виключити програми з *Переліку іноземних програм, зміст яких відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення і законодавства України*, — то, на нашу думку, застосоване обмеження також відповідає цьому **третьому критерію обмеження права на свободу вираження поглядів, оскільки воно переслідує гостру соціальну потребу і водно-**

час є пропорційним.

11. Європейський суд із прав людини у справі *VgT Verein gegen Tierfabriken v Switzerland* зайняв позицію, що межі розсуду держави є «природними в питаннях, пов'язаних із комерцією, особливо у такій важкій та змінній сфері, як реклама»^[10]. Також, відповідно до практики Європейського суду з прав людини (*рішення Zana v Turkey*)^[11], **необхідність та нагальна соціальна потреба** певного обмеження свободи вираження поглядів має аналізуватися **відповідно до змісту й контексту певних висловів чи дій**. Необхідність застосування обмеження в Україні спричинена значною соціальною напругою на території держави внаслідок зовнішньої агресії, а також умовами постійного інформаційного протистояння, активної пропаганди та розпалювання ворожнечі з боку держави-агресора, невизнання РФ міжнародно визнаних кордонів України.

Зазіхання на право українських громадян на окупованих територіях (та опосередковано — і внутрішньо переміщених осіб із цих територій) офіційно належати до Української Держави також мають належним чином припинятися.

12. Стосовно **пропорційності такого обмеження**, то вилучення іноземної програми з *Переліку іноземних програм, зміст яких відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення і законодавства України*, можна вважати найменшим обмежувальним заходом із усіх можливих, оскільки при цьому не застосовуються жодні фінансові санкції до порушників. Понад те, держава не обмежує можливість доступу до програм, не включених до переліку, за допомогою інших засобів трансляції, зокрема через інтернет та супутникове мовлення.

Ужиті Національною радою заходи стосуються лише багатоканального мовлення, що регулюється в межах її юрисдикції, а саме: мовлення за технологією IPTV та кабельне мовлення. Тим часом перегляд програми безпосередньо на сайті телеканалу «Дождь», а також на платформах ОТТ не обмежується й не блокується. Тож регулятором використано розумне обмеження, метою якого є забезпечення дотримання законодавства України та норм міжнародного права. Жодних персональних санкцій регулятором застосовано не було й не могло бути застосовано до каналу з огляду на визначення юрисдикції в інформаційному просторі.

13. Таким чином, Незалежна медійна рада вважає обмеження, застосовані Національною радою у справі щодо каналу «Дождь», **такими, що відповідають трискладовому тесту обмеження свободи вираження поглядів**. Водночас зазначаємо, що з технічних причин Незалежна медійна рада **не розглядає й не дає оцінку процедурам Національної**

ради, які передували винесенню нею відповідного рішення, оцінюючи лише контент каналу, рішення регулятора та пов'язані з цим заяви сторін конфлікту.

14. Насамкінець варто також зазначити таке. Окупація Криму є порушенням основних норм сучасного міжнародного права, покликаних гарантувати мирне співіснування державам і націям, а саме: статті 2(4) Статуту ООН та норм звичаєвого міжнародного права (заборона застосування сили проти територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави). «Нормалізація» окупації, зокрема і шляхом використання медіа та реклами, несе небезпеку не тільки для України, вона роз'їдає самі підвалини світового правопорядку. Необмежена свобода вираження поглядів щодо такої «нормалізації» є загрозою для самої цієї свободи, адже прибічники цього «радикального плюралізму»^[12] ніби не усвідомлюють, **що права людини загалом і свобода вираження поглядів зокрема не існують у вакуумі. Вони існують у парадигмі держави та її відносин із людиною**. Вони відбивають ті важливі зобов'язання, що бере на себе держава відносно осіб, що перебувають під її юрисдикцією. Реалізація, захист та обмеження цих прав відбуваються знову ж таки в парадигмі держави. **Абсурдно й просто неможливо розглядати реалізацію свободи вираження поглядів в Україні в разі, якщо ми припускаємо, що не існуватиме України як держави з її суверенітетом і територіальною недоторканістю.**

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що обмеження ретрансляції телеканалу «Дождь» в Україні **відповідає трискладовому тесту обмеження прав людини, а саме: воно передбачене законом, переслідує легітимну мету та є необхідним у демократичному суспільстві**, а отже в нинішньому контексті ситуації в Україні (стан окупації Автономної Республіки Крим та агресії на теренах Східної України, що є міжнародними неправомірними актами (*internationally wrongful acts*)) відповідає принципам, закладеним у статтю 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та статтю 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

ДОДАТОК

Окрема думка члена Незалежної медійної ради Наталії Гуменюк у справі щодо правомірності обмеження ретрансляції телеканалу «Дождь» в Україні.

Ми, звісно, маємо стежити за дотриманням букви закону. Водночас громадське суспільство є якраз

тим, хто першим відчує, коли реальність випереджає законодавство. Важливо, щоби журналістські організації були не тільки медійною рукою державних структур, але пропонували професійні рішення або, принаймні, дискусію там, де складно знайти відповіді, були інструментами пошуку рішень, а не дублікатом регуляторних та силових структур.

Скажімо, для сучасної журналістики постало питання перебування медійників на території країн, які фактично не допускають незалежні медіа. Західні медіа працюють без потрібних документів у Сирії, й це не викликає осуду. Українські журналісти відвідують Нагорний Карабах попри заперечення Азербайджану, але такі поїздки не викликають обурення українських медіаорганізацій. Подібні виклики потребують якісної дискусії й розуміння, скажімо, чи можливий компроміс і яка його межа для медіа, що працюють в авторитарних країнах. В умовах холодної війни було просто: редакції демократичних медіа працювали за межами СРСР, адже інакше бути не могло. Гібридні режими нині не можуть об-

межити присутності опозиційних медіа на своїй території. Більш того, в умовах інформаційного шуму і щедрої підтримки пропаганди незалежні медіа не можуть дозволити собі перебувати в екзилі, адже просто втрачають аудиторію, до якої намагаються достукатися. Приклад телеканалу «Дощ» є також частиною цієї дискусії. Чи в умовах диктатури українські медіа мають мігрувати, чи залишатися там, де їхня аудиторія? Саме такі питання могла би ставити Незалежна медійна рада, а також медійна спільнота. Якою є межа компромісу? Чи найдієвішою є заборона, чи прояснення принципових питань?

Професіонали можуть відрізнити пропаганду від інформації, однак в умовах війни з'являється спокуса мислити логікою супротивника, схильного до узагальнень, як-от «український = фашистський», «російський = пропагандистський». У цьому випадку вважаємо розгляд справи «Доща» й де-факто підтримку рішення державного органу Медійною радою кон'юнктурним і зайвим.

[1] <http://nrada.gov.ua/ua/rishennya/34026/34212/34232.html>

[2] <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/352/55/PDF/N1635255.pdf>

[3] https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-pe_eng.pdf; para 158

[4] <http://nrada.gov.ua/ua/rishennya/1272013598/1272437210.html>

[5] <http://nrada.gov.ua/ua/rishennya/1272013598/1272274749.html>

[6] <http://nrada.gov.ua/ua/rishennya/1272013598/1273577867.html>; перелік адаптованих передач станом на той час можна знайти за посиланням у рішенні № 652

[7] <http://nrada.gov.ua/ua/rishennya/26297/31471/31705.html>

[8] <http://nrada.gov.ua/ua/rishennya/26297/32521/32645.html>

[9] Moeckli D., Shah S., and Sivakumaran S., 'International Human Rights Law' (2014) OUP 228

[10] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59535>

[11] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115>

[12] Plattner M., 'Populism, Pluralism, and Liberal Democracy' (2010) 21.1 Journal of Democracy 87

Висновок щодо трансляції передачі «Территория заблуждений» виробництва телеканалу «РЕН ТВ» у Маріуполі

12 квітня 2017 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 28 лютого 2017 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 24/11 від 28.02.2017) із проханням висловити позицію щодо наявності порушень чинного законодавства України у показі програми «Территория заблуждений», що транслювалася ТОВ «ТРО «МАРІУПОЛЬСЬКЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ»» 11 лютого 2017 року (виробництво передачі — телеканал «РЕН ТВ», Російська Федерація).

2. 3 березня 2017 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на необхідність захисту інформаційного простору України від програм, вироблених державою-агресором.

3. Програма «Территория заблуждений», що транслювалася «ТРО «МАРІУПОЛЬСЬКЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ»» 11 лютого 2017 року в часовому проміжку між 15:03:39 та 15:40:09, присвячена історії українсько-російських взаємин із часів Київської Русі. На початку передачі автор робить вступ, у якому наводить тезу про «братні» український та російський народи: «Братские народы — миф? Чтобы ответить на этот вопрос, нужно обратиться к истории. Причем не к какой-то там засекреченной или малоизвестной, а самой что ни на есть хрестоматийной — и прочесть эти учебники заново. Особенно те страницы этой истории, которые мы пролистывали, не читая» (15:04:54–15:05:08).

4. У подальшому відеоряді змальовуються поступові зміни сюзеренів на території сучасної України в період із XIV до початку XX століття, після чого плавно підводиться до тези, що сучасна практика декомунізації та знесення пам'ятників Леніну є якимось суїцидальним мотивом. Наводиться теза старшого

наукового співробітника Інституту російської історії РАН Андрея Марчукова про те, що «именно Ленин является отцом украинской государственности, именно Ленин создал Украину. Правда, потом ещё Сталин помог, но главное — Ленин, и вот они ему рушат памятники» (15:07:46–55). Потім ідеться про те, що нібито саме більшовики були зацікавлені у творенні великої території України включно з обширними територіями Лівобережжя, адже саме завдяки присутності відповідних територій у складі України вони могли розраховувати на вдалу боротьбу за вплив із Українською Центральною Радою. Саме тому 3-й з'їзд рад у Харкові 1917 року переважно складався з представників південно-східної України. Саме ця територія України за «більшовиків» стала основою для території сучасної держави.

5. Далі в передачі подано фактаж про те, що українізація була вимушеним ходом більшовиків, оскільки русифікувати всю УСРР вони не могли. Висловлюється теза, що після проголошення незалежності Україною в 1991 році нова українська влада взяла ідеологічно комуністичну ідею українізації й почала впроваджувати її в життя. Після відповідних тез розповідь повертається до XIX століття і спроб вичленили коріння української національної ідеї. Її виводять із Речі Посполитої, нащадки шляхти якої нібито вирішили створити штучну українську ідентичність на противагу російській.

6. Далі в передачі дублюється теза про те, що панівною думкою до революції була відсутність різниці між «руськими» народами. Пояснюється вживання слова «малороси» як нейтрального з посиланням на Михайла Максимовича, а також зображується польський слід у національній ідеї українства. Далі увага перемикається на Австро-Угорщину та народність «русинів» (які були переважно греко-католиками), що належали, за висловом коментатора, до спільного з русичами культурного простору. Ідеться про те, що 1890 року термін «українець» отримав політичне визнання, а 1895 рік називається роком народження українства, легалізованого в політичному контексті — оскільки саме тоді було вперше створено українську фракцію в Галицькому сеймі. Після того розповідається про Андрея Шептицького та нібито його аналітичну записку Францу Йосифу про створення київського уніатства та необхідності розколу в лавах РПЦ задля відторгнення України від Росії. Мовиться про його «таємну місію» з місцевими уніатами в Росії, після чого слідує коментар кандидата богослов'я Валерія Духаніна

про те, що «*везде, где распространялось униатство, там распространялась и вражда по отношению к православной России. И там всегда озвучивались идеи об отделении Украины, её, так сказать, самостоятельности, объявления её независимым государством*» (15:39:18–38). Ідеться про масовий відхід до православ'я уніатів на теренах Галичини.

7. Варто зазначити, що в ефірі телеканалу було трансльовано неповну версію передачі. У непоказаній частині передачі^[1] містилися, зокрема, тези про добровільне приєднання Криму до Російської імперії («Кримське ханство стало частиною Новоросії»), відсутність переслідувань ОУН(б) із боку Третього рейху в 1941 р. тощо.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини).

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалеж-

но від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або **розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;**
- пропаганди винятковості, зверхності або **неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження;**
- трансляції телепередач, виготовлених після 1 серпня 1991 року, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України.

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

в) поширювати об'єктивну інформацію.

4. Закон України «Про інформацію»

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

1. Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання між-етнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

5. Кодекс етики українського журналіста^[2]

1. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ СТАНДАРТІВ ТА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

1. Військовий конфлікт та неоголошена війна, що нині тривають на сході України, створюють передумови для переосмислення поняття «пропаганда» та його використання в сучасному контексті. Більш звичними формами пропаганди, безумовно, є прямі та відкриті — пряме заперечення цілісності держави, возвеличення силових органів, військових звитяг і тому подібного. Саме такі, відкриті та брутальні форми пропаганди було заборонено ще 1966 року в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права у статті 20. Та водночас тепер пропаганда набула м'якших та більш прихованих форм. Завдяки такій м'якості вона здатна пронизувати значно більші аудиторії та впливати на них ефективніше за прямолінійну пропаганду.

2. Історичні події та факти є одним із основних джерел, які лягають в основу маніпуляцій та широко використовуються у пропаганді. Підхід, коли беруться окремі історичні факти, та водночас «забувається» низка інших, «незручних», а після того з них складається зв'язна лінія оповіді, — це чи не найнебезпечніший різновид пропаганди. Саме такий вид наративів завдає найбільшої шкоди, адже висновки авторів, засновані на неповних, хоча часто й достовірних чи правдивих засновках, набувають ваги через експертність думки істориків, які стверджують, що справді так і було, легітимізують незбалансоване подання подій минулого, особливо в контексті теперішніх конфліктів.

3. У нещодавній березневій Спільній декларації щодо свободи вираження поглядів, фейкових новин, дезінформації та пропаганди пропонується вживати таке визначення пропаганди: *«поширення матеріалів, що демонструють необачну зневагу до інформації, яку можна було верифікувати»*^[3]. Тож Незалежна медійна рада при аналізі цієї передачі пропонує послуговуватися одним із найсвіжіших термінів на позначення явища пропаганди.

4. Чинна редакція Закону України «Про телебачення і радіомовлення» забороняє транслявати виготовлені після 1 серпня 1991 року телепередачі, що містять пропаганду окремих дій органів держави-агресора, що виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України. Із цього формулювання випливає, що заборона поширюється передусім на передачі, **спрямовані на легітимацію та обґрунтування правомірності дій, учинених Російською Федерацією у Криму та на Донбасі починаючи з 2014 р.** На думку Незалежної медійної ради, до категорії таких передач варто відносити

й ті передачі, у яких через односторонні псевдоісторичні методи подачі інформації здійснюються спроби довести історичну відокремленість різноманітних територій від України, а також відсутність зв'язку між ними.

5. Програма «Территория заблуждений», яка є предметом розгляду в цій справі, присвячена історії українсько-російських взаємин із часів Київської Русі. Та вже у вступі автор робить ремарку про те, що програма спрямована саме на розкриття тематики «братерства» українського та російського народів. Понад те, він робить іронічну ремарку, що нині немає в Україні більшого ворога за Росію, *«и это ещё без учета сбежавшего в Россию Крыма»* (15:04:46–49).

6. Упродовж передачі бачимо досить вибірково дібрані історичні факти, які підводять до думки про те, що український та російський народи завжди становили собою єдність. Зокрема, згадується, що нібито 1654 року Богдан Хмельницький підняв повстання й «повернув» частину земель навколо Києва, чим спричинив російсько-польську війну (15:06:11). Так само стверджується, що до 1917 року не існувало такої держави як Україна (15:06:47), що можна вважати технічно правильним, лише якщо заплігати очі на низку історичних державних утворень на теренах України (Велике князівство Литовське, Гетьманщина, Кримське ханство). До того ж немає жодної згадки про те, що назва «Україна» вперше трапляється ще 1187 року.

Окремо акцентується увага й на тому, що Новоросія ніколи Україною не була (15:07:20), а тому Україна як держава є штучним конструктом. До цього ж підводять і інші тези передачі — нібито Ленін є батьком української державності, а Сталін йому допоміг; що саме більшовики були первинно зацікавленими у створенні великої території України і так далі.

При цьому майже не згадано про роль Української Центральної Ради та актів, які остання видавала впродовж 1917–1918 років, зробивши УНР фактично і юридично незалежним державним утворенням. Понад те, УЦР чомусь названо *«самозваним парламентом»* (15:10:12) із боку більшовиків. Так само *«синтетичною державою»*, на думку авторів передачі, була й Річ Посполита (15:23:21).

Якщо взяти пізніший період, то вбачається і спроба пов'язати український націоналізм із греко-католицькою вірою. Зокрема, звучить теза, що всюди, де було уніатство, з'являлася ненависть до всього російського тощо.

7. Багато з тез, висловлених у передачі, справді є реальними історичними фактами. Та водночас їх компіляція та висвітлення залишають обґрунтовані сумніви стосовно того, що автори передачі намагалися розглянути проблему комплексно та багатосторонньо. Адже не згадано багато інших історичних фактів. Не вказано джерел низки інтерпретацій історичних фактів, що дозволяє сумніватися в їхній достовірності. До того ж низку історичних фактів, які би опонували тезам авторів (стосовно Дикого Поля, Запоріжжя, актів проголошення незалежності УНР тощо), просто замовчано. Саме постійні маніпуляції ведучого та запрошених російських експертів, а також контекст ситуації в Україні дозволяють говорити про наявність пропаганди в цій передачі — а саме утвердження позиції, що Україна ніколи не була справді самостійною й не контролювала всіх територій у межах сучасних власних кордонів. Саме тому, на думку Незалежної медійної ради, трансляція цієї передачі порушує заборону трансляції виготовлених після 1 серпня 1991 року

телепередач, які містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України.

8. Окремо варто звернути увагу на дотримання етичних принципів у цій передачі. Як ішлося вище, не вказано джерел цілої низки інтерпретацій історичних фактів, що змушує сумніватися в їхній достовірності; в той час як інші факти просто замовчані. Саме тому, на думку Незалежної медійної ради, в цій справі також допущено порушення принципів достовірності та повноти подання інформації, що мають бути дотриманими в усіх жанрах та форматах журналістики та публіцистики.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що при показі програми «Территория заблуждений», що транслювалася ТОВ «ТРО “МАРІУПОЛЬСЬКЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ”» 11 лютого 2017 року (виробництво передачі — телеканал «РЕН ТВ», Російська Федерація), було порушено абзаци четвертий, шостий і дев'ятий частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», а також принципів достовірності та повноти подання інформації.

^[1] <https://www.youtube.com/watch?v=eLqege7N864>

^[2] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

^[3] <http://www.osce.org/fom/302796?download=true>

ПРОЯВИ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ

Висновок щодо неприпустимості поширення мови ненависті, ксенофобії та дискримінації за расовою, етнічною або релігійною ознакою у ЗМІ (на підставі порушень, допущених при висвітленні інформації про пункт тимчасового розміщення біженців у місті Яготині)

4 квітня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

16 березня 2016 року члени Незалежної медійної ради Наталя Гуменюк, Діана Дуцик та Антоніна Черевко запропонували обговорити можливість розгляду справи щодо потенційних порушень, допущених низкою українських медіа при висвітленні інформації про діяльність пункту тимчасового розміщення біженців у місті Яготині Київської області.

21 березня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пунктів 4 і 12 Положення про Незалежну медійну раду, вирішила з власної ініціативи розглянути справу.

Проблеми висвітлення інформації про біженців протягом кінця лютого — початку березня 2016 року надзвичайно актуалізувалися у світлі початку діяльності тимчасового притулку біженців у місті Яготині Київської області. Національні телеканали з найбільшою аудиторією, а також провідні онлайн-медіа підготували матеріали, в яких переважно в негативному світлі подано інформацію про ставлення місцевих жителів до відкриття притулку. Також характерним для більшості сюжетів було викривлення термінології, створення біженцям іміджу неблагополучних осіб, які лише завдають шкоди й несуть хвороби, та поширення подібних негативних стереотипів.

18 березня 2016 року на порталі «Детектор медіа» було опубліковано аналіз висвітлення інформації про біженців авторства Сергія Лефтера «Залякати сирійськими біженцями. Майстер-клас українських ЗМІ»^[1]. Результати моніторингу, подані в даному

матеріалі, взято за основу для підготовки цього висновку Незалежної медійної ради відповідно до пункту 10 Положення про Незалежну медійну раду.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 20

Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

Конституція України

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Кримінальний Кодекс України

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян

залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками

Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками — караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6.

Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження;
- поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних і юридичних осіб, посягає на честь і гідність особи.

Стаття 59.

Телерадіоорганізація зобов'язана:

- в) поширювати об'єктивну інформацію;
 - є) з повагою ставитися до національної гідності, національної своєрідності і культури всіх народів.
- Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:
- б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;
 - в) не допускати поширення інформації, передбаченої частиною другою статті 6 цього Закону;
 - г) не допускати випадків поширення в телерадіопрограмах відомостей, які порушують права і законні інтереси громадян, принижують їх честь і гідність.

Закон України «Про біженців та осіб, які потребу-

ють додаткового або тимчасового захисту»

Стаття 1. 1) *біженець* — особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Закон України «Про імміграцію»

Стаття 1. 1) *імміграція* — це прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання;

іммігрант — іноземець чи особа без громадянства, який отримав дозвіл на імміграцію і прибув в Україну на постійне проживання, або, перебуваючи в Україні на законних підставах, отримав дозвіл на імміграцію і залишився в Україні на постійне проживання.

Кодекс професійної етики українського журналіста

Журналіст повинен уникати у своїх публікаціях та передачах образ з приводу національних, расових, етичних та релігійних поглядів і почуттів людей, протидіяти екстремізму та обмеженню громадянських прав за будь-якими ознаками.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ТА СТАНДАРТІВ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Починати аналіз відповідності висвітлення інформації необхідно зі встановлення належних понять, якими мають послуговуватися медіа. З результатів моніторингу, здійсненого Сергієм Лефтером, випливає, що ЗМІ переважно оперують поняттями «біженці», «мігранти», «шукачі притулку», «втікачі», «іноземні біженці» для висвітлення інформації

про одну й ту ж категорію осіб. Таке спрощення є властивим для журналістів, однак є абсолютно некоректним із юридичного погляду.

Терміни, згадані вище, переважно закріплені в національному законодавстві України (у Законах України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та «Про імміграцію») і, на думку Незалежної медійної ради, мають вживатися відповідно до значень, наданих їм законодавцем.

Відповідно, **біженцями** слід називати осіб, які:

- не є громадянами України;
- мають обґрунтовані побоювання стати жертвами переслідувань за різноманітними ознаками;
- не можуть повернутися до власної країни чи користуватися її правовим захистом;
- отримали притулок в Україні згідно з нормами національного законодавства.

Прикладами біженців можуть бути не лише сирійці, вимушені покинути свою батьківщину через власні релігійні, політичні погляди або внаслідок воєнних дій а й, приміром, російські опозиціонери, змушені покинути власну державу через ризик бути переслідуваними за свою антивладну позицію. З огляду на таке визначення, вжиття терміну «іноземні біженці» є тавтологічним.

Крім того, зобов'язання з невидворення (non-refoulement) таких біженців належить до міжнародних зобов'язань України згідно з Конвенцією про статус біженців 1951 року. Саме для забезпечення виконання цього обов'язку і з'являються центри, подібні до тих, що створюється в Яготині й уже працюють в Одесі та Мукачевому.

Водночас, терміни «шукач притулку» та «мігрант» позначають інші групи осіб. **Шукачами притулку** є особи, які просять про захист та заявляють про переслідування або страх переслідування в розумінні Конвенції 1951 року та очікують на результат розгляду заяви; фактично таким є статус особи, яка вже прибула до держави, однак ще не отримала формалізованого рішення про отримання статусу біженця.

Мігрантами ж є особи, які:

- не є громадянами України;
- отримали дозвіл на імміграцію;
- постійно проживають на території України до або після отримання дозволу на імміграцію.

Такі люди можуть мати переважно економічну мотивацію, адже вони можуть прибувати до нової країни в пошуках економічної стабільності та нових ринків праці. Саме тому поширеним є термін «економічні мігранти»^[2]. До цієї категорії осіб належать,

зокрема, українські заробітчани в Європі. Щодо таких осіб держава не має особливих зобов'язань із забезпечення їм належних умов існування.

При висвітленні тематики, пов'язаної з забезпеченням прав біженців та шукачів притулку, необхідно вживати коректні терміни й надавати словам правильного значення. Доцільним є також роз'яснення того, ким саме є шукачі притулку та біженці, що змусило їх покинути свою країну й чому їм необхідно забезпечувати мінімальний життєвий рівень. Таке термінологічне роз'яснення є належним превентивним заходом під час подачі інформації, оскільки може допомогти усунути негативні конотації, які часто стереотипно виникають при будь-яких згадках про осіб, які прибувають до України з-за кордону з різноманітних причин.

Тема біженців вочевидь привернула увагу українських ЗМІ через так звану міграційну кризу в Європі, куди протягом 2015 року прибуло більше мільйона мігрантів та шукачів притулку^[3]. Значна частина мігрантів прибула із Сирії, де з 2011 року триває нищівна **війна, що вже забрала життя понад 300 000 людей і змусила близько 12 000 000 покинути власні домівки**^[4]. А звіт від 3 лютого 2016 року, підготований для Ради з прав людини ООН, свідчить, що **сирійський уряд вдається до цілеспрямованого й системного винищення цивільного населення**, яке водночас страждає й від дій радикальних угруповань, як-от ІДІЛ^[5]. Водночас абсолютно помилковою є думка, що Європа — основний напрям для шукачів притулку з Сирії. **Так, для порівняння, Туреччина прийняла 2,6 мільйонів осіб, а Ліван — більше мільйона**^[6].

Найсуттєвішою проблемою висвітлення інформації, пов'язаної з біженцями, є ксенофобія та мова ненависті (hate speech), поширена в цьому контексті не лише в Україні, але подекуди і в Європейському Союзі. Мова ненависті є однією з небагатьох прямо заборонених правом форм вираження поглядів; **заборона виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, передбачена статтею 20 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права.**

«Вони наступають. Зустрічайте — сирійські біженці переїжджають в Україну», «Невже з дня на день Україну накриє арабська навала?» — такими словами супроводжується сюжет про центр у Яготині, показаний телеканалом «1+1» (передача «Гроші»)^[7].

«І насильство може бути, болізню нанесять», «Місцеві насправді бояться кочівників, бо вірять — вони дикі і накоять лихо», «Українців попереджають про високу терористичну загрозу від таких гостей» — це слова ведучої та інших учасників (міс-

цевої мешканки Яготина та президента сирійської діаспори в Україні) сюжету на каналі ICTV (передача «Надзвичайні новини»)^[8]. Крім того, ведуча згадує останній випадок із «узбецькою нянею-головорізом» у Москві, хоча останню доречніше відносити до категорії економічних мігрантів, а вчинення злочину цією особою жодним чином не може виправдовувати негативних узагальнень щодо цілої групи осіб.

«Біженців іще не заселили, але люди наполохані не на жарт: говорять про спалах злочинності та нових хвороб» — ця фраза лунає з уст ведучої 5-го каналу^[9].

Такі згадки загострюють увагу на уявному потенційному насильстві і створюють стереотипне бачення представників сирійської національності та / або ісламської релігії як терористів, ґвалтівників і т. д., що не відповідає дійсності. Звичайний здоровий глузд каже, що протиправні дії вчиняються людьми всіх релігій та національностей в усіх країнах світу, тож абсолютно неприпустимо створювати подібні негативні узагальнення й керуватися такими стереотипами, адже це дорівнює поширенню ксенофобії та мови ненависті.

Так, як зазначив Європейський суд із прав людини у справі *Norwood v United Kingdom*, жодна загальна атака супроти певної групи осіб, у рамках якої цілісна група населення пов'язується з терористичними актами, не може відповідати цінностям Європейської конвенції з прав людини, насамперед толерантності, соціальної злагоди й недискримінації^[10]. Такого висновку Суд дійшов і в справі *Pavel Ivanov v Russia*, яка стосувалася ототожнення заявником усіх негараздів у Росії з представниками єврейського народу^[11].

Вище наведені тези подаються в контексті загальної негативної думки громади Яготина щодо можливості відкриття притулку. Такий контекст, поєднаний із асоціюванням біженців (переважно сирійців та афганців, яких згадано як національності груп біженців) із хворобами, тероризмом, насильством, брудом, а також війнами за майже повної відсутності надання альтернативних поглядів, персон-

нальних історій шукачів притулку, без пояснення міжнародних зобов'язань України щодо цих осіб, а також без висловлення нормального людського співчуття тим, хто вимушений був залишити батьківщину внаслідок війни, створює суттєвий ризик розпалення ворожнечі в суспільстві щодо шукачів притулку, біженців та мігрантів — а отже становить собою мову ненависті.

Крім того, окремо варто наголосити на методах, до яких ЗМІ вдаються заради маніпулювання громадською думкою. По-перше, більшість розглядуваних сюжетів містить лінію розлому «свій — чужий». Таке протиставлення проблем біженців, з одного боку, та ветеранів АТО і внутрішньо переміщених осіб — з іншого, а також постійне згадування про те, що це є «вимогою Європейського Союзу для надання безвізового режиму», сприяє потенційному розколу в громаді, повністю ігнорує цінності прав людини та вкотре безпідставно очорнює євроінтеграційний напрямок розвитку України.

По-друге, поширеним є й звернення до інтересів дітей та їхнього ризику стати жертвами нападів із боку біженців. Апелювання до інтересів дітей та загроз, пов'язаних із ними, є додатковою маніпулятивною технологією, адже спрямовано її на найбільш вразливе для більшості громадян місце, що створює атмосферу страху без жодного фактичного обґрунтування. При цьому медіа абсолютно ігнорували той факт, що значна частина шукачів притулку є неповнолітніми, адже саме жінки й діти найбільше страждають під час збройних конфліктів. Просте дослідження покаже, **що наразі 36 % шукачів притулку та мігрантів у Європі є дітьми, а з вересня 2015 року в середньому по дві дитини на день тонули при спробі перетнути Середземне море в надії на мирне життя**^[12].

По-третє, більшість сюжетів оминає історії самих біженців, не заглиблюючись у деталі їхніх життєвих трагедій, чим робить об'єкт дискусії невидимим, позбавляє його права голосу, дискримінує внаслідок свого вразливого становища без жодного шансу на розуміння та співчуття з боку українського суспільства. **Як зазначає Сергій Лефтер, винятками є лише телеканали СТБ (передача «Вікна»)^[13] та «Україна» (передача «События недели»)^[14]. Поміж іншого, ці телеканали показали й досвід інших центрів, що діють в Одесі та Мукачевому, а також подали альтернативну думку, яка показала біженців у позитивному світлі.**

По-четверте, при висвітленні тематики в передачах не було надано достатньої кількості експертних позицій відомих фахівців у галузі захисту прав біженців. Таким чином, не було достатнім чином прокоментовано та проаналізовано причини виникнення саме такої позиції місцевих громадян щодо створен-

ня пункту тимчасового розміщення біженців.

Незалежна медійна рада змушена констатувати, що **більшість медійних сюжетів**, пов'язаних із такою вразливою групою, як люди, змушені тікати від переслідувань та жахів війни, **характеризувалася елементарним правовим, політичним і культурним невіглаством, створенням та нав'язуванням негативних стереотипів, маніпуляціями, спрямованими на поширення ксенофобії та сіяння паніки серед місцевого населення, а також разючою відсутністю емпатії до людських страждань та поваги до цінностей прав людини**. Така безвідповідальна поведінка медіа є неприпустимою не тільки в країні, що є членом ООН та прагне утвердитися як активний та незалежний суб'єкт міжнародних відносин, не тільки в країні, що сама постраждала внаслідок агресії та неоголошеної війни, але і в будь-якому цивілізованому суспільстві, що не втрапило гуманності та з повагою ставиться до людини, її життя, прав та свобод.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада, розглянувши висвітлення низкою українських медіа діяльності пункту тимчасового розміщення біженців у місті Яготині Київської області, дійшла таких висновків: більшість українських медіа, що висвітлювали тему біженців та шукачів притулку, припустилася порушень міжнародних та національних правових норм щодо неприпустимості дискримінації та поширення мови ненависті, а також суттєвих порушень відповідних професійних та етичних стандартів. Незалежна медійна рада суворо засуджує такі практики в українських медіа і сподівається, що надалі українські журналісти утримуватимуться від дискримінації, поширення ксенофобії та мови ненависті, а натомість стануть провідниками толерантності й гуманізму і таким чином сприятимуть віднайденню не лише ефективних, але й моральних відповідей на такі виклики сучасності, як конфлікти та міграційна криза.

[1] http://detector.media/kritika/article/113658/zaliakati_siriijskimi_bizhenciami_maijster-klas_ukrayinskih_zmi/

[2] http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/guidelines_hatespeech_media.pdf

[3] <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

[4] <https://thesyriacampaign.org/> та <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/03/from-hope-to-horror-five-years-of-crisis-in-syria/>

[5] <http://www.theguardian.com/world/2016/feb/08/un-report-syrian-government-actions-amount-to-extermination-crime-humanity> та http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/ColSyria/A-HRC-31-CRP1_en.pdf

[6] <https://www.mercycorps.org/articles/iraq-jordan-lebanon-syria-turkey/quick-facts-what-you-need-know-about-syria-crisis>

[7] https://www.youtube.com/watch?list=PLzg4Ge9VHZEwqoLEcToXT_L3FA_YBjean&v=pJ2fcbEJLSM

[8] <https://www.youtube.com/watch?v=ns96nA54xPU>

[9] <https://www.youtube.com/watch?v=oPdjt9IvcHQ>

[10] <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-67632&filename=001-67632.pdf>

[11] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79619>

[12] https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c5ee7

[13] <https://www.youtube.com/watch?v=IdnLRGjUqnl>

[14] https://www.youtube.com/watch?v=CngE_oeX8UM

Висновок щодо трансляції телеканалом «Гамма» передач за участю Петра Симоненка

7 червня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

До Незалежної медійної ради надійшло звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/1059 від 13.04.2016) із проханням висловити позицію щодо відповідності змісту передачі «Опозиційна думка», яка транслювалася ТОВ «Гамма-Консалтинг» 9.03.2016 р., за участі Петра Симоненка, частині другій статті 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

10 травня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на суспільно важливу тематику декомунізації, якої стосується надісланий регулятором сюжет.

17 травня 2016 року Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення долучила до первинної заяви записи передачі «Опозиційна думка» від 01.04.2016 р., привітання з Днем Перемоги від 09.05.2016 р., а також запис передачі «Наголос: Підсумки» від 01.04.2016 р., що транслювалися ТОВ «Гамма-Консалтинг», із проханням також розглянути їх на відповідність нормам частини другої статті 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Незалежна медійна рада задовольнила це клопотання і розглядатиме ці сюжети в рамках справи.

У передачі «Опозиційна думка», що вийшла в ефір **09.03.2016 р.**, Петро Симоненко видає власний монолог, спрямований на критику т.зв. декомунізаційних законів та знесення пам'яток відповідно до норм останнього. В ефірі лунають такі фрази:

«региональные варвары устроили поистине дьявольское, иначе и не назовёшь, соревнования за то, кто больше снесет памятников советской эпохи, героям ратных и трудовых подвигов» (18:57:26–18:57:37);

«с подачи именно Института по уничтожению, еще раз подчеркиваю, по уничтожению национальной памяти и прославлению гитлеровских прихвостней — воякив ОУН/УПА, расстреливавших наших граждан в Бабьем Яру, сжигавших заживо людей в Хатыни, бесчинствовавших на оккупированных фашистской Германией территориях Польши, Словакии, Чехии, Югославии, десятками тысяч вырезая мирное население, — именами их главарей называются сегодня улицы, города и села» (18:58:18–18:58:49);

«[предлагается переименовать проспект генерала Ватутина] в честь их [фашистов] главаря, его убийцы

и офицера гитлеровской армии Романа Шухевича, награждённый как раз орденами фашистской Германии» (18:59:20–18:59:42), *«именами Бандеры, Кука, прочих нацистских нечистей хотят назвать улицы и проспекты столицы Украины»* (18:59:42–18:59:51);

«мы предупреждали, что в Украине в результате февральского вооруженного переворота 2014 года был установлен профашистский, националистический режим» (19:00:37–19:00:48); *«в стране сегодня правит режим убийц, я не оговорился, уважаемые телезрители»* (19:01:42–19:01:47);

«вандалы с промытыми и вывихнутыми на Майдане мозгами оскорбляют наших дедов и отцов, прадедов, проливающих кровь и положивших жизнь в борьбе с фашистской нечистью» (19:02:06–19:02:18);

«современные же украинские неонацисты сегодня мстят победителям, устраивая дьявольские пляски на их могилах» (19:02:30–19:02:37) тощо.

Передача «Опозиційна думка» від **01.04.2016 р.** стосується прийнятого в першому читанні проекту Закону про житлово-комунальні послуги^[1]. Петро Симоненко при представленні концептуальних положень цього законопроекту вживає такі фрази:

«то есть фирмы “Рога и Копыта” будут на основании этого закона к вам просто заходить в карман» (04:21–04:28);

«с принятием этого закона государство фактически, а вернее не фактически, а просто крадет у всех украинцев деньги, которые были уплачены за последние 25 лет» (05:20–05:30); *«вы попадаете в очередное рабство»* (06:48–06:52).

Крім того, весь сюжет титується написом «ПРО КОМУНАЛЬНЕ РАБСТВО».

09.05.2016 р. Петро Симоненко вітає громадян із Днем Перемоги. Протягом цього привітання лунали такі фрази:

«[многие семьи потеряли близких], подло убитых в спину бандеровской пулей» [20:50:10–20:50:24];

«и как бы не бесновались современные фашистские прихвостни, он [День Победы] — на века» [20:51:49–20:51:55]; «[наша задача] защитить победу от посягательств неонацистского отребья, пришедшего к власти в Украине после вооруженного переворота в феврале 2014 года» [20:52:02–20:52:12];

«их [ветеранов] сердца переполнены скорбью и гневом когда они видят, что подонки из националистической бандеровщины глумятся над могилами их боевых соратников, цинично издеваются над великим подвигом, над фронтовой доблестью» [20:52:18–20:52:34];

«около 400 памятников неонацистские мерзавцы осквернили и разрушили» [20:52:36–20:52:42];

«нам предлагают примириться с пособниками фашистов, полиция и предателями родины, помириться с тем, что к власти в Украине пришли ярые сторонники радикал-национализма и неофашизма» [20:53:32–20:53:46];

«режим хунты в Украине» [20:53:49–20:53:51];

«поэтому мы с вами просто обязаны объединить усилия, чтобы не дать подлым последователям и идеологическим потомкам фашистов, полицаев, вояк СС-овских дивизий и батальонов “Галичина”, “Нахтигаль”, “Роланд” и других, присягнувших на верность Гитлеру, украсть у советских воинов-освободителей победу, во имя которой они пренебрегали смертью» [20:54:31–20:54:59] тощо.

У передачі «Наголос: Підсумки» хронометражем 39 хвилин (ведучий — Олексій Гавриленко) гостем передачі виступав Петро Симоненко. Основними темами передачі були підсумки IV Московського економічного форуму, в якому пан Симоненко взяв участь, досвід Білорусі для України, питання тарифної політики, споживацького кошика, парламентської коаліції, ідеї технократичного уряду та політики Президента. Протягом всієї передачі ведучий лише задавав тему, ставлячи питання, або ж схвально підтверджував тези, висловлені Симоненком.

Впродовж передачі Симоненко вдався до таких висловлювань:

«приглашение было направлено мне как лидеру коммунистической партии» [00:52];

«фактически в стране управляют тоже триумвират, только это олигархи, националистически радикальные и неофашистские политические силы и бандиты» [23:09–23:20];

«ведь то, что происходит в парламенте или в Кабинете Министров Украины — закономерный результат переворота на Майдане в 14-м году. А в чем законо-

мерный результат, потому что пришедшие к власти олигархи при поддержке, взяв себе в союзники вот эти профашистские организации и оплачиваемые бандформирования, а это преступные различные батальоны и так далее и тому подобное, вооружив их при этом и финансируя по заказу ту или иную акцию...» [23:38–23:48];

«да войну они организовали только для того, чтобы люди не задавали других вопросов и оправдывают только тем, что война мешает им быть такими честными...» [33:56–34:02];

«а в первую очередь это надо, прова, провадя избирательную кампанию по выборам и парламента и президента исключить чтобы и “партия войны”...» [34:35–34:02].

При цьому пана Симоненка було титровано як «лідера лівого руху»

II. РЕГУЛЮВАННЯ

Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до насильницької зміни конституційного ладу України;
- закликів до розв'язування війни, агресивних дій або їх пропаганди;
- здійснення інших вчинків, за якими наступає кримінальна відповідальність.

Стаття 9. Захист інтересів держави та національного телерадіовиробництва

Мовник не має права розповсюджувати аудіовізуальні твори, у яких заперечується або виправ-

довується злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні, злочинний характер націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, створюється позитивний образ осіб, які обіймали керівні посади у комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік (крім випадків, пов'язаних з розвитком української науки та культури), працівників радянських органів державної безпеки, виправдовується діяльність радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідування учасників боротьби за незалежність України у XX столітті.

Кримінальний Кодекс України

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками

Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками — караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Відповідно до позиції Незалежної медійної ради, сформульованій у висновку щодо випуску «Кровава вольница» серіалу «Легенди карного розшуку» (№ 1 від 20 січня 2016 року)^[2], Незалежна медійна рада у прийнятті власних рішень не зв'язана винятково текстом скарги заявника і може розглядати справи на предмет відповідності іншим нормам законодавства, на які не міститься посилання у скарзі.

Первинна скарга регулятора стосувалася порушень телерадіоорганізацією положень ч. 2 ст. 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Одним із ключових елементів цього положення законодавства є заборона розповсюджувати аудіовізуальні твори, в яких виправдовується переслідування учасників боротьби за незалежність України в XX столітті.

Як бачимо з фраз, що лунали з уст Петра Симоненка в ефірі передачі «Опозиційна думка» від 09.03.2016 р., переслідування представників ОУН та УПА виправдовується їхнім ототожненням із фашистами та Гітлером. Імена Бандери, Кука, Шухевича та інших також ототожнюються з «нацистской нечистью». У передачі від 09.05.2016 р. представників ОУН та УПА також ототожнюють із «предателями Родины».

Важливо зазначити, що при цьому Петро Симоненко **маніпулює як історичними фактами, так і термінологією**. По-перше, він не розрізняє ідеологій фашизму та нацизму, притаманних різним режимам (Італії Муссоліні та Німеччині Гітлера), що брали участь у Другій світовій війні. По-друге, він свідомо спотворює участь представників ОУН та УПА (ще не створеної на той час) у подіях Бабиного Яру. Як відомо, багатьох членів ОУН (зокрема й Олена Теліга) також було розстріляно там^[3]. По-третє, Петро Симоненко створює ілюзію того, що ОУН та УПА винні в різноманітних злочинах проти мирного населення на території всіх держав колишнього комуністичного блоку. З огляду на це Незалежна медійна рада доходить висновку про наявність **порушення ч. 2 ст. 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» в ефірах передачі «Опозиційна думка» від 09.03.2016 р. та привітанні від 09.05.2016 р.**

Крім того, у згаданих ефірах, на думку експертів Незалежної медійної ради, також можуть міститися ознаки порушення ТОВ «Гамма-Консалтинг» норм ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

Впродовж згаданих ефірів Петро Симоненко неодноразово висловлював думки про неофашистський характер нинішнього політичного режиму в Україні. Особливо показовим є висловлювання «в стране управляют тоже триумвират, только это олигархи, националистически радикальные и неофашистские политические силы и бандиты» (ефір від 01.04.2016 р.), а також «в стране сегодня правит режим убийц, я не оговорился, уважаемые телезрители», що лунало в ефірі 09.03.2016 р. Такі висловлювання не можна назвати оцінними судженням; понад те, вживання подібних висловлювань, на думку Незалежної медійної ради, є не чим іншим, як **«мовою ворожнечі»**, спрямованою на розпалювання національної ворожнечі, що є злочином, відповідно до норм Кримінального кодексу України.

Варто зважати й на те, що людиною, яка підбурює до ненависті, є відомий політик. Як вказував Європейський суд з прав людини у п. 56 справи *Zana v Turkey*^[4], оцінюючи, чи було порушено статтю 10 Європейської конвенції про захист прав людини в контексті мови ворожнечі, слід зважати на контекст, у якому було озвучено те чи інше висловлювання; при цьому під час аналізу контексту в п. 60 рішення також бралися до уваги особа промовця та медіа, через який транслювалися погляди цієї особи.

Як зазначав Європейський суд з прав людини у справі *Jersild v Denmark*, аудіовізуальні медіа мають значно швидший та потужніший ефект за друковані ЗМІ^[5]. Так само суд у справі *Feret v Belgium* наголосив, що **політики у своїх виступах мають запобігати розповсюдженню інформації, що спричиняє нетолерантність та ворожнечу**^[6].

З огляду на сформульовані вище стандарти, пан Симоненко мав утриматися від поширення інформації, яка могла стати чинником розпалювання ворожнечі. Він мав зважати на те, що його слова буде сприйнято як у контексті військових дій на теренах сучасної України, так і в контексті формування новітньої політичної ідентичності українців, що нині лише кристалізується. Натомість його дії були умисними, що підтверджується його словами «*преступные батальоны*» та «*я не оговорился*», а тому, на думку Незалежної медійної ради, підпадають під визначення складу злочину, що міститься в ст. 161 Кримінального кодексу України. Тож у даному випадку в діях ТОВ «Гамма-Консалтинг» вбачається **порушення ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», оскільки телеканал «Гамма» було використано для вчинення дій, за здійснення яких наступає кримінальна відповідальність**.

В ефірі передачі «Опозиційна думка», що транслювалася 01.04.2016 р., Петро Симоненко критикує новий законопроект про житлово-комунальні послуги, при цьому сюжет для яскравішого емоційного забарвлення субтитрується написом «ПРО КОМУНАЛЬНЕ РАБСТВО». Попри відсутність у ньому висловів, вживання яких містить ознаки порушень законодавства України, Незалежна медійна рада зауважує той факт, що **критика законопро-**

екту є абстрактною — й перебуває на межі з маніпуляцією, адже спрямована не на висловлення обґрунтованої позиції щодо вад законопроекту та його окремих положень, а на підіграванні страхам людей.

IV. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ СТАНДАРТІВ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Звертаючись до висновку щодо запису передачі за участі Вікторії Шиловой в ефірі телеканалу «Репортер» (Одеса) (№ 2 від 16 березня 2016 року)^[7], Незалежна медійна рада нагадує, що до формату інтерв'ю зазвичай застосовуються менш жорсткі вимоги й законодавчого, й етичного характеру, аніж щодо новинного формату, проте це в жодному разі не означає, що етичні та професійні стандарти журналістики можуть ігноруватися під час інтерв'ю. Так само Декларація принципів поведінки журналістів, прийнята на II Всесвітньому конгресі Міжнародної федерації журналістів, МФЖ (Бордо, 25–28 квітня 1954 р.), зі змінами на 18-му Всесвітньому конгресі МФЖ (Хельсінгбор, 2–6 червня 1986 р.), наголошує: «*Повага до істини та права громадськості на правду — перший обов'язок журналіста, що передбачає передусім служіння інтересам суспільства... Журналіст зобов'язаний гарантувати людям отримання правдивої та достовірної інформації за допомогою чесного відображення об'єктивної реальності*».

Впродовж передачі «Наголос: Підсумки», між ведучим і Петром Симоненком відбувається діалог, що виглядає не як дискусія, а радше як монолог політика, який час від часу переривається ведучим, що ставить питання або продовжує думку політика (а політик — думку ведучого; див., приміром, 31:53–32:01). Впродовж передачі ведучий не спростував і не поставився критично до жодного висловлювання політика, щоб забезпечити надання глядачам достовірної та повної інформації, зокрема, не вжив жодних дій, щоб зупинити риторичку, яка містить мову ворожнечі.

Незалежна медійна рада звертає увагу, що передача фактично присвячена обговоренню візитів і дій Симоненка на московському форумі та в Білорусі, а також узагальненій критиці влади, що здебільшого є піаром і популяризацією самого пана Симоненка, ніж обговоренням конкретних явищ і перебігу реформ. Вся риторика передачі зводиться до того, що нинішня влада, складена з «*олігархів, неофашистських формувань і бандитів*», прийшла виключно для обслуговування заокеанських господарів, наживи та розкрадання, а тому вона не може провести реформ, і це означає, що необхідно провести перевибори і Президента, й парламенту.

V. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДІА

У своєму висновку щодо випуску «Кровавая вольница» серіалу «Легенди карного розшуку» (№ 1 від 20 січня 2016 року)^[8] Незалежна медійна рада наголошувала на **важливості соціальної ролі медіа**. Крім того, у висновку щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся» (№ 5 від 26 квітня 2016 року)^[9] було наголошено на неприпустимості втручання керівників телеканалів та продакшнів у творчу діяльність задля отримання особистих дивідендів.

Згідно з оприлюдненою структурою власності ТОВ «Гамма-Консалтинг»^[10], єдиною фізичною особою, афілійованою з телеканалом, є Андрій Петрович Симоненко — керівник ТОВ «Гамма-Консалтинг» та генеральний директор телеканалу «Гамма», який, за інформацією, доступною з відкритих джерел^[11], є сином Петра Симоненка.

На думку Незалежної медійної ради, ретрансляція таких поглядів Петра Симоненка на телеканалі спричинена радше не «опозиційністю» самого телеканалу, а передусім сімейними зв'язками. Таке використання медійного ресурсу є **проявом медійної корупції**, неприпустимим для формування конкурентного й незалежного медійного середовища в Україні. Особливу загрозу такі прояви корупції ста-

новлять саме у сфері свободи вираження політичних поглядів, оскільки глядачеві під прикриттям об'єктивності та альтернативного погляду подається пропаганда однієї політичної сили. Такі передачі спотворюють не лише суть діяльності медіа, а й зміст політичного діалогу в державі.

VI. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що ТОВ «Гамма-консалтинг» **порушило ч. 2 ст. 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»** в ефірі передачі «Опозиційна думка» від 09.03.2016 р. та привітанні з Днем Перемоги від 09.05.2016 р. Крім того, в діях ТОВ «Гамма-Консалтинг» вбачається **порушення ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»**, оскільки телеканал «Гамма» було використано для вчинення дій, за здійснення яких настає кримінальна відповідальність.

Також Незалежна медійна рада зазначає, що розглянутий випуск передачі «Наголос: Підсумки» є прикладом **порушення професійних та етичних стандартів журналістської діяльності та свідченням недбалого ставлення працівників телеканалу «Гамма» до виконання своїх професійних обов'язків**. Крім того, використання медіа через сімейні зв'язки для ретрансляції поглядів Петра Симоненка як лідера лівого руху є проявом медійної корупції.

^[1] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57371

^[2] <http://medialaw.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/Rishennya-20-01-2016.pdf>

^[3] <http://www.istpravda.com.ua/columns/2011/09/26/56627/>

^[4] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115>

^[5] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>

^[6] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93627>

^[7] http://medialaw.org.ua/wp-content/uploads/2016/03/16-03-IMC_Shylova_Oberih.doc

^[8] <http://medialaw.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/Rishennya-20-01-2016.pdf>

^[9] http://medialaw.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/26-04-IMC_Ne_Zarekaysia.doc

^[10] <http://www.gamma.tv/file/Shema.Vlasnosti.pdf>

^[11] <http://file.liga.net/person/100-andrei-simonenko.html>

Висновок щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року

26 вересня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. До Незалежної медійної ради надійшло звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/2156 від 22.07.2016) із проханням висловити позицію щодо відповідності / невідповідності змісту передачі «Відкритий мікрофон», яка транслювалася ТОВ «Телерадіокомпанія "АКС"» 25.04.2016 р. О 14:00, вимогам абзацу восьмого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та частини першої статті 28 Закону України «Про інформацію».

2. 5 серпня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на розповсюдження інформації про гіпотетичну причетність представників кримськотатарської меншини до терактів у районах, що межують із тимчасово окупованою територією України, та відповідну загрозу загострення етнічного напруження в Херсонській області.

3. У випуску авторської програми «Відкритий мікрофон», що транслювалася на радіо «АКС» о 14:00 25 квітня 2016 року, ведучий Сергій Осолодкін обговорює тодішні події в Новоолексіївці (декілька вибухів та інцидентів із застосуванням зброї на території Херсонської області). Передача є різновидом авторської програми, що складається з монологу автора на визначену ним актуальну тему, після чого до студії телефонують слухачі й коментують щойно почуте в ефірі.

4. У випуску, що став предметом розгляду, Сергій Осолодкін висуває сім можливих причин вибуху: рука Москви, нещасний випадок, витік газу чи бензину (ці версії автор називає малоімовірними), терористичний акт, зрив сезону відпочинку, внутрішньообласна боротьба та «національно-етнічна». Таку національно-етнічну версію автор мотивує можливою причетністю до вибуху кримських татар; їхні дії з «забезпечення миру» він називає дестабілізуючими. Автор також вважає, що вибух може легітимізувати подібні дії в районах із виходом до моря, цим натякаючи на можливість захоплення земель представниками кримськотатарського народу. Коментуючи цю версію, автор стверджує (14:15:08): «Тут я ризикую наклепати на власну голову революційно налаштовані маси, які кинуться звинувачувати мене у сепаратизмі або навіть у зрадництві. І все ж таки, це тільки версія»; (14:15:50) «І ось саме ці активісти стали ініціаторами кількох дій, які мали шалений розголос і негативні наслідки як для мешканців нашої області, так і України. Я про це неодноразово

говорив, неодноразово писав у авторських матеріалах».

5. Після озвучення автором усіх версій до студії починають телефонувати слухачі. При цьому одного зі слухачів, який не підтримує національно-етнічної версії вибухів і стверджує, що Сергій Осолодкін постійно педалює цю тему в контексті будь-яких негативних наслідків, ведучий перериває (див. 14:24:11); це єдиний випадок переривання дзвінка під час передачі. Більшість слухачів підтримує національно-етнічну версію; зокрема, з їхніх уст лунають такі фрази:

- «все версии имеют право на жизнь, кроме руки Москвы, а вот я считаю, что проделки "Правого сектора" и татар, которые на территории этих районов бесчинствуют» (14:24:51);
- «Кто правильно понимает ситуации и события, тот однозначно, кто там собрался, кто стоит там возле границы, в этих палаточных городках, тот и замешан в этих событиях... Белыми нитками все шито, все нормальному человеку понятно» (14:34:03);
- «Я знала и жила в Старом Крыму, знала татар, когда они возвращались, и знаю всю их историю... Они больше просто зла приносят всегда, это у них, наверное, уже генетически» (14:56:24).

6. Такі висловлювання супроводжуються реплікою автора (14:42:14): «Так, як поведуть себе наші гості, то можна було б трішки ставитися з більшою повагою до господарів і питати чи хочуть господарі мати все те, що пропонується... Це і наштовхнуло на одну з семи версій, з якою погодилися слухачі».

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до насильницької зміни конституційного ладу України;
- закликів до розв'язування війни, агресивних дій або їх пропаганди;
- трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися;
- здійснення інших вчинків, за якими наступає кримінальна відповідальність.

3. Закон України «Про інформацію»

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання між-етнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

4. Кримінальний Кодекс України

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками

Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками — караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

1. У цій справі Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, з-поміж іншого, про-

сить надати висновок щодо відповідності суперечливої радіопередачі вимогам абзацу восьмого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», що передбачає заборону **транслявати контент, який може завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися.**

Утім, на думку Незалежної медійної ради, логіка законодавця при введенні цієї норми до тексту закону передбачала, що вона слугуватиме обмеженню контенту, здатному однозначно шкідливо впливати на здоров'я дітей, як-от показ насильства, еротички, нецензурної лексики тощо переважно в денний час. За іншого, ширшого тлумачення норми, може виникнути ситуація, за якої **будь-який контент може бути розцінений як такий, що негативно впливає на дітей**, а тому й заборонений на цій підставі. Тому Незалежна медійна рада не вбачає порушень у цій частині звернення.

2. Утім, Відповідно до позиції Незалежної медійної ради, сформульованій у *висновку щодо випуску «Кровавая вольница» серіалу «Легенди карного розшуку»* (№ 1 від 20 січня 2016 року)^[1], Незалежна медійна рада у прийнятті власних рішень **не зв'язана винятково текстом скарги заявника й може розглядати справи на предмет відповідності іншим нормам законодавства, на які не міститься посилання у скарзі.** Саме тому доцільним у контексті даної справи буде звернення уваги на норму абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», якою передбачається заборона здійснення телерадіоорганізаціями інших вчинків, за якими наступає кримінальна відповідальність — у світлі **статті 161 Кримінального кодексу України**, а також **статті 28 Закону України «Про інформацію»**, на яку покликалися заявники.

3. З одного боку, можна говорити про те, що в цій передачі не було прямих закликів до ворожнечі, які, до прикладу, було чітко вказано Незалежною медійною радою у *висновку щодо трансляції телеканалом «Гамма» передач за участю Петра Симоненка* (№ 7 від 8 червня 2016 року)^[2]. Більшість тез подаються ведучим та автором передачі м'яко та неагресивно; крім того, вони часто набувають форми, подібної до оцінних суджень, через вживання зворотів «це тільки версія», «я так вважаю» тощо.

Та якщо брати ширшу дефініцію мови ворожнечі, надану в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20), то до неї відносяться **всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують різноманітні форми ненависті, викликані нетерпимістю, зокрема не-**

терпимістю, що виявляється у формі дискримінації меншин і ворожого ставлення до них^[3].

Так само «Артикль 19» у Кемденських принципах щодо свободи вираження поглядів та рівності також визначає, що забороненою може бути лише мова ненависті, що спричиняє **неминучий ризик дискримінації**, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, щодо яких спрямована мова ненависті^[4].

Варто зважити й на позицію Європейського суду з прав людини, висловлену в рішенні у справі *Zana v Turkey*, в якій було відзначено, що слід зважати на контекст ситуації в певному географічному регіоні, в якому було озвучено те чи інше висловлювання^[5].

4. У цій справі значної ваги варто надати саме географічному контексту поширення думок пана Осолодкіна. Так, вони були сказані невдовзі після вибуху на території, яка є прикордонною до окупованого Криму і на якій, отже, існує **підвищений градус напруження серед населення**. Цей градус легко підтримувати, зокрема, через наявність більшої порівняно з іншими регіонами кількості прихильників східного вектору розвитку держави, що підтверджується телефонними дзвінками проросійськи налаштованих слухачів.

Окремо варто звернути увагу на те, що ведучий програми озвучує «національно-етнічну» версію причетності кримських татар до вибуху **останньою** в логічному ряді, після чого легітимізує її через інтерпретацію телефонних дзвінків слухачів радіо «АКС». Так, саме в цьому контексті ведучий називає кримських татар **«гостями»**, які мали б дізнаватися у **«господарів»** про їхні бажання.

5. На думку Незалежної медійної ради, факт найменування представників кримськотатарської спільноти «гостями» є вагомим для кваліфікації діянь ведучого як **мови ворожнечі**. На всіх громадян України поширюється дія Конституції, яка у статтях 21 та 24 закріплює принцип **рівності всіх людей у їхній гідності та правах, а також принцип заборони встановлення привілеїв чи обмежень за ознаками етнічного походження та місця проживання^[6]**. Отже, **називання «гостями» будь-яких категорій громадян України, що через окупацію частини території держави не можуть перебувати на рідних для них теренах — і фактично є внутрішньо переміщеними особами, — є виявом дискримінації**.

6. Попри усвідомлення того, що передача транслювалася у прямому ефірі, а тому ведучий не міг оперативного й ефективного припинити протиправні висловлювання з уст тих, хто телефонував, чи модифікувати їх (див. п. 49 рішення Європейського суду з прав людини у справі *Gunduz v Turkey*)^[7], контекст сказаних ним особисто слів дає змогу зрозу-

міти ставлення автора до «національно-етнічної» версії вибуху як до основної. Саме тому Незалежна медійна рада вважає, **що поширення ворожого ставлення до кримськотатарської національної меншини в цій справі дозволяє говорити про порушення радіоорганізацією та ведучим передачі Сергієм Осолодкіним вимог абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у світлі статті 161 Кримінального кодексу України, а також статті 28 Закону України «Про інформацію» — тобто заборони на розпалювання міжетнічної ворожнечі**.

IV. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

1. У контексті цієї справи окремо варто наголосити й на такому стандарті професійної діяльності журналіста, як **достовірність подачі інформації**. Цей стандарт також додатково відбито в пункті «б» частини першої статті 60 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», яка покладає **обов'язок перевірки достовірності отриманої інформації на працівників мовника^[8]**. Ця норма, з-поміж іншого, дозволяє говорити про те, що стандарт достовірності подачі інформації є одним із небагатьох стандартів професійної діяльності журналіста, на який мають зважати не лише при виробництві новинних програм, **а й при створенні авторських передач**.

2. У передачі «Відкритий мікрофон», яка є об'єктом розгляду в цій справі, ведучий упродовж ефіру постійно на підтвердження власних слів наводить думки різноманітних людей, яких він не називає. Зокрема, фігурують такі формулювання: **«фахівці-вибухотехніки, з якими я говорив», «експерти переконали», «фахівці радять»** тощо.

3. На думку Незалежної медійної ради, використання таких зворотів дозволяє **маніпулювати слухачами й наводити будь-які версії від анонімних експертів**, які слугуватимуть підтвердженням тез ведучого. Якби стандарт достовірності подачі інформації в ефірі було дотримано, тези пана Осолодкіна виглядали б аргументованими — і після ефіру слухач, який волів би заглибитися в тему і знайти підтвердження вказаним джерелам інформації, міг би їх верифікувати. Натомість при наведеному форматі посилання на неназваних експертів слухач може бути легко введенний в оману і стати об'єктом маніпуляцій.

4. З огляду на це, Незалежна медійна рада також доходить висновку, що під час ефіру передачі «Відкритий мікрофон» **не було дотримано стандарту достовірності подачі інформації**.

V. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що у випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року порушено вимоги абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у світлі статті 161 Кримінального кодексу України, а також статті 28 Закону України «Про інформацію» **щодо заборони розповсюдження телерадіоорганізаціями мови ворожнечі** (в цій справі — щодо причетності кримських татар до вибухів у Новоолексіївці), **а також не дотримано стандарту достовірності подачі інформації.**

ДОДАТОК

Окрема думка членів Незалежної медійної ради Антоніни Черевко та Діани Дуцик у справі щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року.

Загалом підтримуючи відповідний Висновок Незалежної медійної ради, дозволимо собі не погодитися з колегами щодо відсутності в даній справі порушення абзацу восьмого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», що **передбачає заборону транслювати контент, який може завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися.** Зокрема, маємо заперечення щодо наступного аналізу наведеного у Висновку Незалежної медійної ради: *«логіка законодавця при введенні цієї норми до тексту закону передбачала, що вона слугуватиме обмеженню контенту, здатному однозначно шкідливо впливати на здоров'я дітей, як-от показ насильства, еротики, нецензурної лексики тощо переважно в денний час. За іншого, ширшого тлумачення норми, може виникнути ситуація, за якої будь-який контент може бути розцінений як такий, що негативно впливає на дітей, а тому й заборонений на цій підставі».*

Звуження тлумачення даної норми виключно до обмеження показу насильства або ж еротики чи порнографії **значно обмежує наше розуміння того, що саме є фізичним, психічним та моральним розвитком дітей та підлітків, а також вказує на недооцінку здатності молодшої аудиторії до набагато глибшого сприйняття й аналізу контенту,** ніж виключно продукування негативних наслідків від перегляду шкідливої «картинки» на екрані. Саме в дитячому та підлітковому віці формується наше базове уявлення про навколишній світ, про те, що є дружнім, а що загрозливим, розвиваються фобії та насаджуються стереотипи, що згодом впливатимуть на поведінку, реакції та політичні вибір уже дорослої людини. Саме з урахуванням цього в ба-

гатьох країнах світу у школах або інших дитячих навчальних закладах запроваджені спеціальні навчальні курси з прав людини.

Декларація ООН з Освіти та навчання прав людини, прийнята 2011 року, зокрема передбачає, що навчання прав людини має сприяти толерантності, недискримінації та рівності^[9]. Відповідно до статті 7 цього документа, держави та відповідні державні органи мають позитивні зобов'язання щодо забезпечення освіти з прав людини на всіх рівнях. Життєво необхідно забезпечити такий рівень освіти з прав людини в суспільстві, **що слугував би запобіжником від масового поширення ксенофобських настроїв та пов'язаних із ними порушень прав людини й насильства.** Попереднє сторіччя знало багато випадків, коли відсутність усвідомленої та міцної поваги до рівності й недискримінації призводила до злочинів проти людяності й трагедій світового масштабу: найвідомішим прикладом цього є Голокост, а геноцид боснійських мусульман у Сребрениці вже в 1990-ті доводить, що ми не зробили належних висновків і ксенофобія продовжує становити безпосередню та серйозну загрозу для нашого миру й добробуту. Кримські татари пережили свій геноцид у 1944 році, тож обов'язк української держави та громадянського суспільства включно з медіа — докласти всіх можливих зусиль, аби подібні злочини й трагедії ніколи більше не повторилися, а громадяни, що належать до будь-яких меншин, не почувалися би людьми «другого класу» в Україні. **Толерантність до ксенофобії, дискримінації та шовінізму має бути нульовою.**

На жаль, ми не спостерігаємо наразі розвиненої системи освіти з прав людини, зокрема й у навчально-виховних закладах для дітей та підлітків, на національному рівні. Жахливий нещодавній випадок із погромами помешкань ромів на півдні країни є тривожною ознакою того, що громадам часто бракує базового розуміння недискримінації та відповідальності, а також доказом того, що таке нерозуміння призводить до випадків дикунського насильства. Така ситуація робить **наймолодшу аудиторію України надзвичайно вразливою для поширення та насадження шкідливих ксенофобських стереотипів та спотворених уявлень про навколишній світ.** Із цього погляду передача, що є предметом даного Висновку, безумовно, має значний потенціал шкідливого впливу на розвиток дітей та підлітків, адже ксенофобські погляди, прищеплені в наймолодшому віці, та спонукання до звинувачення певної етнічної групи у злочині на підставі міфічних доказів та уявлень у перспективі призводить до формування вже дорослого хворого суспільства, здатного сприйняти або й активно підтримати масові порушення прав людини та насильство щодо окремих вразливих груп. Діти, що

виховуються на ксенофобському медіапродукті, ніколи не будуть спроможні побудувати безпечну й успішну країну.

Також не вважаємо, що визнання порушення абзацу восьмої частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» *в даній справі зробить можливим обмеження будь-якого контенту на цій підставі. Ці побоювання ґрунтуються на небезпечному всеосяжному релятивізмі, що унеможливорює природне розрізнення добра і зла, яке насправді є об'єктивно можливим.* Адже простий історико-політичний аналіз показує, що насадження ксенофобських уявлень, які з високою вірогідністю можуть призвести до насильства в майбутньому, аж ніяк не є нешкідливим або ж менш шкідливим для дитячого розвитку, ніж просто показ сцен насильства або порнографії. Суспільство, що має розуміння та повагу до прав людини — це

аж ніяк не розмита, а дуже конкретна категорія з чіткими складовими. І побудова такого суспільства починається якраз із відповідного розвитку дітей та підлітків. Очевидним є той факт, що прищеплення негативного, дискримінаційного ставлення до цілих груп громадян матиме в перспективі значно небезпечніші наслідки для розвитку молодшої аудиторії, ніж, наприклад, випадково почута в ефірі нецензурна лексика.

Таким чином, вважаємо, що в даному випадку мало місце порушення абзацу восьмої частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» й відповідні державні органи мають докладати **більше зусиль для забезпечення навчання аудиторії прав людини, зокрема й через заохочення створення та поширення медіаконтенту, чутливого до теми рівності, недискримінації, прав і свобод людини.**

^[1] <http://medialaw.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/Rishennya-20-01-2016.pdf>

^[2] <http://mediarada.org.ua/case/220/>

^[3] http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_093

^[4] <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>

^[5] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115>

^[6] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

^[7] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61522>

^[8] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

^[9] <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/467/04/PDF/N1146704.pdf>

Висновок щодо публікації в газеті «Дзеркало тижня» матеріалу Вадима Трояна «Війна на кримінальному фронті»

28 жовтня 2016

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 9 жовтня 2016 року членкиня Незалежної медійної ради Наталя Гуменюк запропонувала обговорити можливість розглянути справу щодо наявності мови ненависті у статті Вадима Трояна «Війна на кримінальному фронті», опублікованій у газеті «Дзеркало тижня» від 8 жовтня 2016 року^[1].

2. З огляду на чутливість тематики внутрішньо переміщених осіб на тлі агресії на сході України та неприпустимість використання мови ненависті засобами масової інформації, Незалежна медійна рада вирішила розглянути цю справу з власної ініціативи 10 жовтня 2016 року, відповідно до пунктів 4 та 12 Положення про Незалежну медійну раду.

3. Автором статті «Війна на кримінальному фронті» є Вадим Троян — полковник, перший заступник голови Національної поліції — начальник кримінальної поліції. Статтю було опубліковано від імені незалежного автора у друкованій версії газети «Дзеркало тижня» та на сайті газети «Дзеркало тижня». Матеріал стосується низки зловбодених для українського суспільства проблем, пов'язаних із реформуванням правоохоронних органів та криміногенною ситуацією в Україні. Одним із питань, яких торкнувся автор у статті, є вплив війни на рівень злочинності в Україні. Пан Троян прямо називає внутрішньо переміщених осіб криміногенним фактором та без зазначення джерела наводить дані щодо зростання рівня крадіжок у містах із найбільшою кількістю вимушених переселенців:

«Напряму пов'язаний із війною і так само новий для України виклик, який прямо впливає на рівень злочинності — безпрецедентне зростання числа вимушених переселенців. Чи всі вони законослухняні? Очевидно що ні — особливо, коли перед більшістю з них кардинально постає питання вирішення елементарних побутових потреб (пошук житла, роботи, навчальних закладів для дітей), що, в свою чергу, потребує значних фінансових витрат. Від початку 2016 року взято на облік 1,8 млн переселенців (1,4 млн сімей з Донбасу і Криму). При цьому ще близько 800 тис. осіб не зареєструвалися як переселенці.

Як наслідок вже зараз відмічається підвищення середньостатистичного зростання крадіжок в регіонах, де сконцентровано більшість біженців. Це в першу чергу місто Київ (зростання удвічі), Миколаївська (+60 %), Одеська (+61 %) та Харківська (+62 %) області».

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права

Стаття 20. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

2. Конституція України

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

3. Закон України «Про інформацію»

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання між-етнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

4. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»

Стаття 3. Неприпустимість зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації

Друковані засоби масової інформації в Україні не можуть бути використані для: ...

- пропаганди війни, насильства та жорстокості;
- розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі.
- Забороняється використання друкованих засобів масової інформації для: ...
- завдання шкоди честі і гідності особи.

5. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»

Стаття 1. 1) *біженець* — особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

6. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»

Стаття 1. Поняття внутрішньо переміщеної особи

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

7. Кодекс етики українського журналіста^[2]

Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА І СТАНДАРТІВ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

1. Передусім Незалежна медійна рада наголошує на необхідності вживання **коректної термінології** у статтях на тему біженців та внутрішньо переміщених осіб. Як уже було зазначено в пункті 1 висновку щодо неприпустимості поширення мови ненависті, ксенофобії та дискримінації за расовою, етнічною або релігійною ознакою у ЗМІ (на підставі порушень, допущених при висвітленні інформації про пункт тимчасового розміщення біженців у місті Яготині) (№ 3 від 4 квітня 2016 року)^[3], спрощення **властиві журналістам, але є абсолютно некоректними з юридичного погляду.**

2. Вадим Троян вживає терміни «біженці» та «внутрішньо переміщені особи». Тимчасом як термін «біженці» щодо осіб, про яких ідеться в аналізованій статті, **не може бути вжито взагалі, адже біженцями можуть бути лише негромадяни України, натомість внутрішньо переміщені особи є громадянами України або особами, що мають право на постійне проживання в Україні.** Саме для позначення останніх іноді вживаються некоректну з юридичного погляду побутову назву «переселенці». При цьому слід підкреслити, що й біженці, і внутрішньо переміщені особи вимушено покидають місце свого проживання **через побоювання за власне життя й безпеку за різноманітних обставин.**

3. Аналізуючи статтю «Війна на кримінальному фронті», Незалежна медійна рада вважає за необхідне звернути особливу увагу на особу її автора — Вадима Трояна, який є полковником та першим заступником голови Національної поліції — начальником кримінальної поліції. Попри цей факт, його стаття не є офіційним повідомленням від Національної поліції. У цьому випадку авторитет імені високопосадовця **сприяє тому, щоби читачі з меншою обережністю ставилися до поданої ним інформації, презюмуючи її достовірність** (див. висновок Незалежної медійної ради щодо випусків передач «Трафік з Кивою» від 28 лютого, 3 та 24 квітня 2016 року (№ 10 від 12 жовтня 2016 року)^[4].

4. На думку Незалежної медійної ради, спочатку варто проаналізувати статтю на предмет дотримання **стандарту достовірності подання інформації.**

5. Так, Вадим Троян двічі наводить різні цифри за-

гальної кількості внутрішньо переміщених осіб: **у тексті йдеться**, що «*від початку 2016 року взято на облік 1,8 млн переселенців*», тимчасом як на інфографіці невідомого походження відображено, що «з початку року взято на облік 1,7 млн переселенців». Хоча остання цифра приблизно відповідає інформації Міністерства соціальної політики (1 699 319 осіб станом на 12 вересня 2016 року) [5], ці дані не є точними і змушуються сумніватися в обізнаності автора в темі. Окрім цього, автор зазначив, що «*ще близько 800 тисяч осіб не зареєструвалися як переселенці*»; втім, джерело такого твердження не вказано.

6. Також автор статті вказує на пряму залежність рівня крадіжок від кількості внутрішньо переміщених осіб: «*відмічається підвищення середньостатистичного зростання крадіжок в регіонах, де сконцентровано більшість біженців*», наводячи Київ, Миколаївську, Харківську та Одеську області як найбільш проблемні в цьому контексті: «*в першу чергу місто Київ (зростання удвічі), Миколаївська (+60 %), Одеська (+61 %) та Харківська (+62 %) області*».

Разом із тим, відповідно до карти, підготовленої Управлінням Верховного комісара у справах біженців ООН станом на 14 серпня 2015 року (на явна в публічному доступі статистика), найбільше внутрішньо переміщених осіб сконцентровано в Донецькій (535 100 осіб), Луганській (210 900 осіб), **Харківській** (185 600 осіб) областях та **Києві** (105 100 осіб), тимчасом як у **Одеській та Миколаївській областях було зареєстровано лише 30 600 та 8 300 осіб відповідно** [6]. Як випливає з порівняння даних, залежності між рівнем крадіжок та кількістю внутрішньо переміщених осіб у Одеській та Миколаївській областях не встановлено.

7. Як уже було зазначено, Вадим Троян не є журналістом, а опублікована стаття є його авторським матеріалом. Та наведена в ній інформація є не оцінними судженнями, а **твердженнями про факти**. Стаття містить значну кількість статистичних даних, які слугують підтвердженням позиції автора, проте **жодні з них не містять посилання на джерело** — ані текстуальні дані, ані інфографіка, за винятком єдиного посилання на опитування, здійснене Центром ім. Разумкова.

8. Важливим є факт публікації цієї статті у друкованому виданні — газеті «Дзеркало тижня», що є **свідченням допуску матеріалу до публікації редакцією газети**. З одного боку, в чинному законодавстві відсутній обов'язок редакцій перевіряти авторські матеріали, що пропонуються до друку, на предмет достовірності поданої в них інформації. Крім того, щодо матеріалів, авторами яких є представники органів державної влади, редакції можуть застосовувати норми статті 302 Цивільного кодексу

України, що дозволяє не перевіряти інформацію, отриману з офіційних джерел.

Водночас, як уже зазначалося Незалежною медійною радою у висновку щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року (№ 9 від 26 вересня 2016 року) [7], **стандарт достовірності подання інформації є одним із небагатьох стандартів професійної діяльності журналіста, на який мають зважати не лише при виробництві новинних матеріалів, а й при підготовці авторських публікацій**. Це тим більше стосується випадків, коли редакції пропонують опублікувати вже готовий матеріал стороннього автора, який не є журналістом. Тож у разі **висвітлення чутливих для суспільства тем** або коли матеріали **містять ознаки забороненого до розповсюдження контенту, редакція ЗМІ має етичний обов'язок перевіряти достовірність даних**, на яких ґрунтуються тези автора.

З огляду на це Незалежна медійна рада вважає, що факт публікації статті «Війна на кримінальному фронті» свідчить про порушення **стандарту достовірності подання інформації як Вадимом Трояном, так і редакцією газети «Дзеркало тижня»**. Понад те, цей стандарт було порушено й **авторами новин на порталах «Дзеркало тижня» та «Українська правда»**, які базували власні матеріали на недостовірних даних, що містилися у статті Вадима Трояна.

9. Крім того, зміст статті Вадима Трояна змушує проаналізувати її на предмет відповідності нормам законодавства, що забороняють поширення **мови ворожнечі**. Слід наголосити, що мова ворожнечі може існувати в різних формах: щоби кваліфікувати ті чи інші висловлювання як мову ворожнечі, в поширеній інформації не обов'язково мають міститися прямі заклики до насильства. З поширенням новітніх інформаційних технологій побільшало й непрямої мови ворожнечі; вона може базуватися **на недостовірній або частково достовірній інформації, яка подається як твердження про факти**, а тому сприймається як істина, а не зазнає критичного аналізу. Таке **сприйняття недостовірної інформації як істини погіршує ставлення до соціальної групи, що є об'єктом висловлювань**.

У своїй статті Вадим Троян прямо пов'язує підвищення рівня злочинності в певних регіонах України зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб. Він стверджує, що такі особи внаслідок складних матеріальних умов, що є результатом вимушеного переміщення, більш схильні вчиняти злочини. Тобто стаття проводить **умовний кордон між внутрішньо переміщеними особами й рештою українців, формуєчи упередження до перших як до джерела злочинності**. Таким чином, автор висловлює твердження, що **порушують конституційний принцип рівноправності громадян**.

Війна на кримінальному фронті

8 жовтня, 2016, 00:00

Роздрукувати

[Рекомендувати 1](#)
[Твітнути](#)
[Поділитись](#)

У Дніпрі дихання війни відчувається, напевно, гостріше, ніж будь-де. Війна є і ще довго залишатиметься найпотужнішим криміногенним фактором у суспільстві. І трагічна історія патрульних поліцейських Кутушева і Макаренко, застрелених колишнім міліціонером-торнадівцем Пугачовим – тому наочне підтвердження.

АВТОР

Вадим Троян

полковник, перший заступник голови
Національної поліції – начальник
кримінальної поліції

СТАТТІ АВТОРА

**Кримінальний фронт
гібридної війни проти
України**

Вважаю за необхідне докладно
розповісти про один із
визначальних елементів
гібридної війни, який

10. Крім того, Вадим Троян створює **підґрунтя для реальних проявів дискримінації** щодо внутрішньо переміщених осіб, легітимуючи негативне й упереджене ставлення до них. Як уже було зазначено у висновку щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року (№ 9 від 26 вересня 2016 року), **де у схожий спосіб було штучно відмежовано внутрішньо переміщених осіб із АР Крим від решти українців, такі дії щодо будь-яких категорій громадян, які окупацію частини території держави не можуть перебувати на рідних для них теренах, є проявом дискримінації.**

11. Варто звернути увагу й на практику Європейського суду з прав людини щодо питань, пов'язаних із мовою ворожнечі. Як зазначив Європейський суд із прав людини у справі *Norwood v United Kingdom*, жодна загальна атака супроти певної групи осіб, у рамках якої цілісну групу населення пов'язують із негативними діями, не може відповідати цінностям Європейської конвенції з прав людини, насамперед толерантності, соціальній згоді й недискримінації^[8]. Такого висновку Суд дійшов і в справі *Pavel Ivanov v Russia*, яка стосувалася ототожнення заявником усіх негараздів у Росії з представниками єврейського народу^[9]. У статті Вадима Трояна загальні звинувачення внутрішньо переміщених осіб у зростанні рівня злочинності є подібними до звинувачень, висловлених щодо певних категорій населення в зазначених справах Європейського суду з прав людини.

12. Крім того, Незалежна медійна рада не могла залишити осторонь публікацію двох новин на основі статті Вадима Трояна сайтами «Дзеркало тижня» та «Українська правда». На першому сайті було опубліковано новину від 8 жовтня 2016 року під назвою «В регіонах, де сконцентровано більшість

переселенців, значно зросла кількість крадіжок (інфографіка)»^[10], де інформацію, надану Вадимом Трояном, подано як офіційні дані Національної поліції, тимчасом як на другому сайті було поширено новину під назвою «У регіонах, де багато переселенців, стало більше крадіжок — Троян»^[11]. Така некритична інтерпретація фактів зі статті Вадима Трояна провідними новинними порталами України лише посилює можливість підбурювання до ворожнечі на підставі соціальних ознак.

Незалежна медійна рада звертає увагу, що недостовірна інформація містилася в **заголовках відповідних новинних матеріалів**, що, по-перше, **збільшує аудиторію, дезінформовану недостовірною інформацією** (частина читачів сайтів читала заголовки новин, але не самі новини), по-друге, **спонукає до відповідного сприйняття цих новин ще до їхнього прочитання аудиторією, яка за наявності нейтрального заголовка могла би сприймати їх критичніше й самотужки робити висновок про кореляцію між кількістю ВПО та рівнем злочинності в регіоні або про відсутність такої**. При створенні заголовків новинних матеріалів на таку чутливу тему, як ВПО, хоча б і на основі іншої публікації за авторством представника влади, **на засобах масової інформації лежав обов'язок утриматися від відтворення інформації, тиражування якої може зашкодити вразливій групі населення.**

13. Аналізовані матеріали побудовано таким чином, що за їх допомогою легко маніпулювати читачами, поширивши серед них відчуття байдужості й упередження, які є недоречними та надзвичайно небезпечними в контексті війни на сході України. Тож **до матеріалів на чутливі для суспільства теми редакціям варто ставитися уважніше, здійснюючи суворіший редакційний контроль. Особливої**

уваги в цьому контексті **слід приділяти матеріалам, що вийшли з-під пера представників органів влади**, оскільки їхню позицію може бути сприйнято як позицію держави. А толерування державою мови ворожнечі може призвести до катастрофічних наслідків, прикладом чого є геноцид у Руанді.

14. Враховуючи це, Незалежна медійна рада вважає, що стаття Вадима Трояна містить мову ворожнечі. **Публікація такого матеріалу, зважаючи на суспільну значущість питання внутрішньо переміщених осіб та неоднозначне ставлення до них, має вважатися використанням друкованих ЗМІ для розпалювання ворожнечі**, що забороняється статтею 28 Закону України «Про інформацію» (заборона використання інформації для посягання на права людини).

15. Водночас мусимо констатувати, що **законодавство у сфері заборони розпалювання ворожнечі**

друкованими та інтернет-ЗМІ, що не належать до аудіовізуальних, є недосконалим. Як стаття 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», так і стаття 28 Закону України «Про інформацію» передбачають лише чотири ознаки, за якими забороняється розпалювати ворожнечу: **міжетнічна, національна, расова та релігійна.** Тимчасом як Закон України «Про телебачення і радіомовлення» забороняє використовувати телерадіоорганізації для пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їхніх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження. Відповідно, **зазначені законодавчі норми потребують удосконалення, щоб охопити більшу кількість ознак, яких може стосуватися мова ворожнечі.**

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що стаття Вадима Трояна «Війна на кримінальному фронті», факт її публікації у друкованому виданні «Дзеркало тижня», а також створення маніпулятивних матеріалів на основі цієї статті на новинних порталах «Дзеркало тижня» та «Українська правда» містить порушення **стандарту достовірності подання інформації та частини першої статті 28 Закону України «Про інформацію» з боку автора первісного матеріалу та даних видань і порталів.**

[1] http://gazeta.dt.ua/internal/viyna-na-kriminalnomu-fronti-_.html

[2] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

[3] http://medialaw.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/04-04-IMC_Refugees.pdf

[4] <http://medialaw.org.ua/library/vysnovok-10-shhodo-vypuskiv-peredach-trafik-z-kyvoyu-vid-28-lyutogo-3-ta-24-kvitnya-2016-roku/>

[5] http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article%3bjsessionid=1FFE1C00C525C7D4FB208D160BCD6F08.app1?art_id=194214&cat_id=107177

[6] http://unhcr.org.ua/attachments/article/1261/ukr_IDPs_A4L-ukr_14.08.2015.pdf

[7] <http://medialaw.org.ua/library/vysnovok-9-shhodo-vypusku-peredachi-vidkrytyj-mikrofon-na-radio-aks-vid-25-kvitnya-2016-roku/>

[8] <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-67632&filename=001-67632.pdf>

[9] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79619>

[10] http://dt.ua/UKRAINE/v-regionah-de-skoncentrovano-bilshist-pereselenciv-znachno-zrosla-kilkist-kradizhok-infografika-221154_.html

[11] <http://www.pravda.com.ua/news/2016/10/9/7123092/>

Висновок щодо трансляції документального фільму «Олесь Бузина: життя вне времени»

1 червня 2017 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

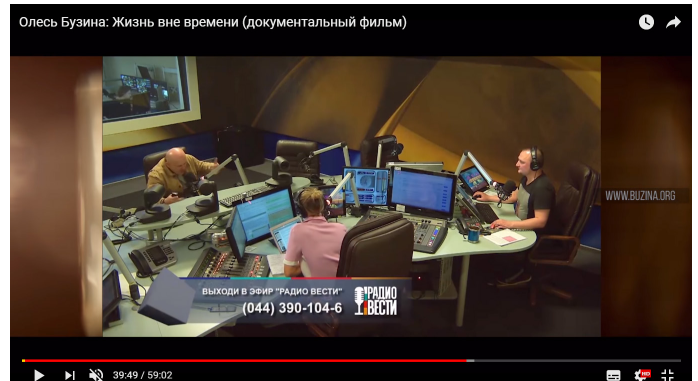
1. 15 травня 2017 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/260 від 17.02.2017) з проханням висловити позицію щодо наявності порушень чинного законодавства України в демонструванні документального фільму «Олесь Бузина: життя вне времени», що транслювався Виробничим малим підприємством «Горизонт» 21 січня 2017 року об 11:02.

2. 19 травня 2017 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на контраверсійність постаті Олесь Бузини та поглядів, що висловлювалися ним у публічних дискусіях, а також публічний інтерес до розслідування його вбивства.

3. Документальний фільм «Олесь Бузина: життя вне времени», що транслювався ВМП «Горизонт»^[1], присвячений постаті Олесь Бузини — українського публіциста, відомого своєю позицією щодо історичного минулого України та привертанням уваги до негативних (реальних або вигаданих) аспектів особистостей відомих українських діячів XIX ст. Сам фільм було створено за підтримки сайту buzina.org «друзями та родичами Олесь Бузини» (0:01) до других роковин убивства пана Бузини в Києві. У документальному фільмі змонтовано як елементи інтерв'ю та виступів Олесь Бузини, так і синхрони його колег та друзів (Ігоря Гужви, прес-секретаря УПЦ МП Василя Анісімова, політолога Михайла Погребинського, Володимира Скачка, Яна Таксюра, Кирила Вишинського та інших), які представляють інтелектуальні течії українського суспільства, що підтримують закінчення війни на сході України та розв'язання проблеми окупації Криму шляхом максимальних поступок із боку України.

4. Пана Бузину зображено як патріота України, який бажав їй лише добра й миру і якого було вбито саме через позицію, що була альтернативною й незручною для представників як української, так і російської сторін війни на сході (див. 12:30–35).

Його вбивство порівнюють із низкою інших випадків, на які була гучна реакція західного суспільства — ситуації зі вбивством Георгія Гонгадзе, погрозами Салману Рушді, терористичні акти щодо Charlie Hebdo, — а також висловлюють тезу про те, що реакція на вбивство Бузини порівняно зі вказаними випадками не була достатньою та адекватною (7:50–8:00), підсумовуючи тезою про те, що країна

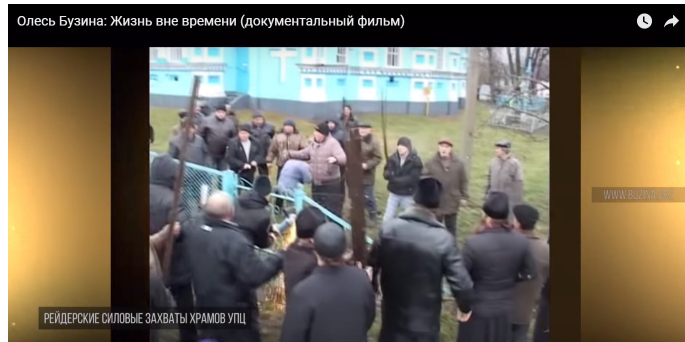

справді змінилася після Майдану (в кадрі з'являються відеокадри зі щорічного факельного маршу націоналістів, див. 8:00; подібне відео й синхрон з'являються на 17:04). Через згадку про декомунізацію автори фільму роблять висновок про подальші обмеження свободи вираження поглядів у державі («СМИ в упор не замечают, что во скором времени мнение, отличное от линии правящей верхушки, придется тайком издавать в каких-то электронных самиздатах — а доносы на соседей уже давно стали обыденной практикой»; див. 13:40–50). Далі теза розвивається через підняття теми «рейдерського захоплення» церков УПЦ МП та «вбивства» священників (18:36–19:05).

5. Автори фільму згадують і тезу про єдність російського та українського народів, а також про «громадянську» війну, яка, мовляв, триває на східних теренах України і є продовженням громадянської війни, що тривала після розвалу Російської імперії. Так, зокрема, наведено дані «по официальной статистике» (див. 23:21), за якою більше 50 % громадян України «прямым, родственным образом связаны с гражданами РФ: братья и сестры, жены, тещи, сваты, кумовья, и т. д., и т. п.». Також подано запис виступу Бузини в ефірі телеканалу «Россия 1» від 30 січня 2014 року, у якому він висловлює тезу, що «есть два государства — но есть один народ» (29:54–56); «один народ, но два разных государства» (51:33–35). Тезу про те, що на теренах України триває «гражданская братоубийственная война», повторює й Володимир Скачко (44:43–45:05), певною мірою — Ігор Гужва («он не погиб на гражданской войне, потому что в ней не участвовал»; 46:16–21, а також див. 53:51–55) та Василь Анісімов («он не жертва гражданской войны»; 46:48–50).

6. Окремо порушено тему вбивства Олесь Бузини. Звучить теза про те, що Бузину вбили ідеї, посіяні українською владою, «а вот эти вот недоумки, эти молодчики из нацбатов, это всего лишь орудия преступления» (41:08–16). Далі йдеться про те, що по-

тенційні вбивці Бузини належали до «ультранационалистических отрядов и батальонов» [42:10–12] — і їх почали випускати з в'язниць, оскільки «со слов наших источников в силовых структурах, на следствие и суды начало оказываться давление, как со стороны уличных радикалов, так и со стороны определённых политических кругов» [42:18–30].

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або гро-

мадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або **розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті**;..
- пропаганди винятковості, зверхності або **неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації** або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження.

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:
в) поширювати об'єктивну інформацію.

4. Закон України «Про інформацію»

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

1. Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання між-етнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

1. В умовах війни на сході України та посилення законних обмежень свободи вираження поглядів, пов'язаних із цим, слід звертати особливу увагу на поширення матеріалів, до яких може бути чутливою велика частина суспільства України, зачепленої війною. Зрозуміло, що для значної частини суспільства пацифістський дискурс наразі апріорі неприйнятний. Утім, варто зважати й на те, що, відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини, захисту підлягають не лише інформація та ідеї, які сприймаються позитивно, неагресивно або ж індиферентно, а й ті, які ображають, шокують та викликають занепокоєння (серед інших джерел, п. 48 рішення ЄСПЛ у справі *Karatas v Turkey*^[2]).

2. Саме тому Незалежна медійна рада наголошує, що в цій справі *предметом оцінки не є публічний*

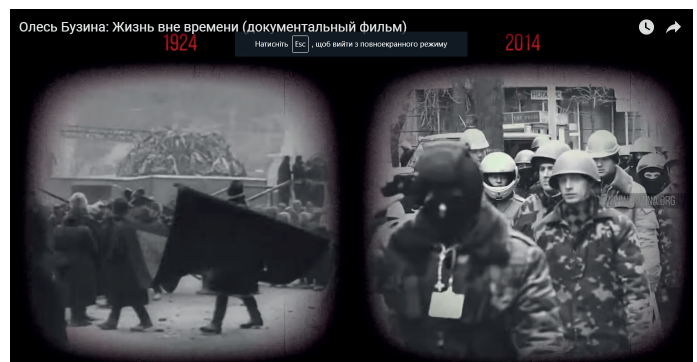
дискурс чи погляди Олесь Бузини на «мирне розв'язання» питань, пов'язаних із закінченням війни на Донбасі. Попри непопулярність серед активної частини суспільства України, така позиція має право на існування як альтернативна думка. Водночас, **використання нібито пацифістських поглядів для розпалювання ворожнечі всередині суспільства не має толеруватися й підлягає обмеженням, особливо в контексті воєнних дій на сході України.**

3. З огляду на викладене вище, Незалежна медійна рада розглядатиме цю справу на предмет порушення заборони використання телерадіоорганізацій для розпалювання національної та релігійної ворожнечі. У цьому контексті варто згадати визначення мови ворожнечі, надане в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20), яким до неї відносять **усі види висловлювань, що поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують різноманітні форми ненависті, викликані нетерпимістю**^[3]. Варто зважити й на позицію Європейського суду з прав людини, висловлену в рішенні у справі *Zana v Turkey*, в якій було зазначено, що слід зважати на контекст ситуації в географічному регіоні, в якому було озвучено те чи інше висловлювання^[4]. Як зазначав Європейський суд із прав людини у справі *Jersild v Denmark*, аудіовізуальні медіа мають значно швидший та потужніший ефект за друковані ЗМІ^[5].

4. Як уже звертала увагу Незалежна медійна рада у своєму висновку № 9 щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року^[6], форми розпалювання ворожнечі можуть набувати неочевидних словесних форм та формуватися радше з контекстуального сприйняття певного контенту загалом. У фільмі «Олесь Бузина: життя вне времени» також вжито певну кількість реплік, які можна розцінювати як мову ворожнечі. Адже ще трагічний досвід історії нацистської Німеччини показує, що подання в матеріалах ЗМІ вигаданих «фактів» про злочини певної групи населення (напр., «убивства» євреями німецьких дітей) відкриває шлях до застосування насильства щодо представників цієї групи, а то й винищення їх (у недавньому минулому низка прихожан УГКЦ та протестанських деномінацій змушені були покинути захоплені проросійськими силами території на сході України й зазнали гонінь із боку останніх)^[7].

Власне, до таких реплік можна віднести окремі тези, озвучені в рамках розповіді на тему «Страна изменилась» — наведення фактів про «рейдерські захоплення» церков УПЦ МП та «вбивств» священників — після чого показано відеоряд із особами, які вигукують: «Слава нації! Смерть ворогам! Україна понад усе! Кириляку на гілляку! Онуфріяку на гілляку!» (18:41–50). Додає до атмосфери ворожнечі і

згадка декомунізації як «бойкого развлечения», яке призведе до того, що «в скором времени мнение, отличное от линии правящей верхушки, придется тайком издавать в каких-то электронных самиздатах». Також варто згадати тезу про нібито поширення практики доносів на сусідів (див. 13:40–50, природно, що у східних і південних регіонах потенційними авторами доносів, тобто особами, що становлять загрозу, виглядають жителі з проукраїнськими / проєвропейськими поглядами).

У цьому документальному фільмі атмосферу ворожнечі значною мірою створює демонстрація відео з агресивною поведінкою «проукраїнських» активістів — або ж нейтральні кадри військових, під які підібрано агресивний і тривожний музичний ряд. Зокрема, яскравим прикладом відповідних кадрів є демонстрація відео з судового процесу щодо вбивства Олесь Бузини, в рамках якого кілька молодих людей українською мовою починають критикувати з використанням нецензурної лексики учасників процесу в судовій залі (див. 42:53–43:58). Натомість поведінку проросійських сил (наприклад, Антимайдан, Безсмертний полк) у фільмі не висвітлено.

5. Завдяки показу таких кадрів здійснюється **дегуманізація проукраїнських активістів, а також учасників Революції гідності та представників українських військових сил у війні на сході України.** Тут доречно згадати й тезу про «недоумков — молодчиков из нацбатов», а також послідовне вживання учасниками документального фільму терміна «громадянська війна» стосовно подій у нинішній Україні. Крім того, як вже згадувала Незалежна медійна рада у своєму висновку № 14 щодо трансляції передачі «Территория заблуждений» виробництва телеканалу «РЕН ТВ» в Маріуполі^[8], тези, подібні до висловів Олесь Бузини про «две страны — один народ», можуть сприяти формуванню враження про те, що Україна ніколи не була справді самостійною й не контролювала всіх територій у межах сучасних власних кордонів.

6. Сумнівною, з огляду на обов'язок телерадіоорганізацій поширювати об'єктивну інформацію, передбачений статтею 59 Закону України «Про теле-

бачення і радіомовлення», є й достовірність низки фактів, згаданих у документальному фільмі. Як доконані факти або ж факти, підтверджені анонімними й неназваними джерелами, наведено низку висловлювань, що сприяють створенню атмосфери ворожнечі. Так, згадано *«обыденную практику доносов на соседей»*, *«прямую, родственную связь»* більшої частини громадян України з громадянами РФ відповідно до якоїсь *«официальной статистики»*; інформацію про тиск на розслідування вбивства Олеся Бузини, отриману від *«наших источников в силовых структурах»*. Окрему увагу варто звернути й на односторонній підбір людей, репліки яких було використано для реквієму за паном Бузиною в цьому фільмі.

На думку Незалежної медійної ради, **для документального контенту особливо важливим є дотримання норм та принципів, притаманних інформаційній журналістиці, — а саме дотримання принципів достовірності й повноти подання інформації.** Без дотримання цих принципів існує значний ризик перекозчення інформації та можливість її використання для розпалювання ворожнечі.

7. Важливо згадати й географічний елемент поширення мовлення телеканалу «Горизонт TV». З

огляду на те, що цей документальний фільм поширювався місцевим мовником на території Харківщини — регіону, який межує з територією воєнних дій і є сенситивним до поширення відповідної інформації, ризик загострення та розпалювання більшого конфлікту в суспільстві на відповідних теренах є достатньо серйозним. Саме тому, на думку Незалежної медійної ради, **у факті трансляції документального фільму «Олесь Бузина: життя вне вре/мени» ВМП «Горизонт» існують ознаки порушення заборони на використання телерадіоорганізацій для розпалювання національної та релігійної ворожнечі, а також недотримання обов'язку телерадіоорганізації поширювати об'єктивну інформацію.**

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що при показі документального фільму «Олесь Бузина: життя вне времени», який транслювався Виробничим малим підприємством «Горизонт» 21 січня 2017 року об 11:02, було порушено норми абзаців четвертого і шостого частини другої статті 6, а також пункту «в» частини першої статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

[1] <https://www.youtube.com/watch?v=-OJ1BYUDy00>

[2] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58274>

[3] http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_093

[4] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115>

[5] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>

[6] <http://mediarada.org.ua/case/vypusk-peredachi-vidkrytyj-mikrofon-na-radio-aks-vid-25-kvitnya-2016-roku/>

[7] <http://www.religion.in.ua/news/vazhливо/26284-yevangel'ski-protestantski-cerkvi-prosyat-zaxistiti-yix-vid-bojovikiv-na-donbasi.html>

[8] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-peredachi-terrytoryya-zabluzhdenyj-vyrobnytstva-telekanalu-ren-tv-u-mariupoli-2/>

Висновок щодо сюжетів про Аднана Ківана на одеських телеканалах

12 лютого 2018 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 24 листопада 2017 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 16/577 від 23.10.2017) із проханням висловити позицію щодо відповідності розповсюдження сюжетів про Аднана Ківана, які транслювалися 19.09.2017 в ефірі ТОВ «ТРК "Андсер"» та 24.09.2017 в ефірі ТОВ «ТРК Міський телеканал»^[1], вимогам Закону України «Про телебачення і радіомовлення» щодо заборони використання телерадіоорганізацій для пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їхніх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження.

2. 4 січня 2018 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на факт неприпустимості потенційного розповсюдження мови ворожнечі.

3. Матеріал, наданий Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення до розгляду, з'являється після рекламного ролика про житловий комплекс в Одесі — і в ньому йдеться про вихідця з Сирії Аднана Ківана, одеського бізнесмена та власника Kadorr Group, відомого своєю діяльністю в будівельній сфері. Під час трансляції сюжету закадровий голос починає свій наратив про бізнесмена, стверджуючи про його прагнення перейти від статусу успішного бізнесмена до людини, яка монополює вплив на політику; йому приписується «комплекс Бога» (див. 02:06), а також те, що «*шайтан нашептал такие нездоровые во всех смыслах амбиции*» (02:30–02:35).

4. Після вступу розповідається історія пана Ківана та зростання його бізнесу. Стверджується, що почалася його кар'єра з допомоги «ворью», з яким Ківан «ещё будучи студентом, вошел в долю» (03:02–03:07). Далі він «знаходить» гроші в арабських інвестиційних фондах, де умовою для фінансування є демонстрація мусульманської набожності та фінансування «кого скажут». Автори сюжету стверджують, що використання цих коштів призведе до експансії — спочатку економічної, потім політичної та релігійної. У контексті релігійної експансії зазначається, що гроші належать ваххабітам, «*желающим переустроить весь мир по законам шариата*» (04:20–04:27). Ківан немовбито почав інформаційний джихад на території Одеси, в тому числі — через Арабський

культурний центр, який, на думку авторів передачі, перебуває під сильним впливом ваххабізму.

5. Далі в розповіді про «клан Ківанів» автори передачі стверджують, що цей «клан» контролював низку бізнесових сфер («*нелегальная нефть, оружие, наркотики, контрабандные товары*» (див. 05:20–05:26)), а також готував підґрунтя для революції в Сирії після приходу Башара аль-Асада до влади. «*Террористическая организация ИГИЛ, запрещённая во всех странах, — вот что связывает Аднана Кивана и богатых финансистов с Востока*» — ця фраза лунає в ефірі (05:44–05:52); після цього зелений прапор компанії Ківана Kadorr Group також пов'язують із пропагандою радикального ісламу. Таким чином, пан Ківан, забудовуючи Одесу та її історичний центр, на думку авторів, виконує плани «друзей-экстремистов» із розширення впливу в місті, а також відмиває гроші, що походять із території конфлікту. Окремо Аднана Ківана називають «*радикальным ваххабитом*», діяльність якого в Одесі є «*демонстрацией основ украинского государства и построением в Одессе личной империи Kadorr Group*» (08:36–08:42) та «*презирающим всех и вся смотрящим с Востока*» (08:59–09:04). Також стверджується, що варто очікувати побудови в Одесі Ісламської держави зі своїми законами, законами шариату та хіджабами. Варто додати, що відеоряд супроводжується частими зображеннями представників Ісламської держави та інших терористичних угруповань.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 20

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;
- пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або

раси, фізичного або майнового стану, соціального походження.

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:
в) поширювати об'єктивну інформацію.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

- б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;
- г) виконувати інші вимоги, які впливають із цього Закону і статуту телерадіоорганізації та укладеного ним з телерадіоорганізацією трудового договору.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

1. Мова ворожнечі («hate speech») є одним з інструментів, за допомогою яких розколюється суспільство. Її небезпека полягає в апелюванні до емоцій слухачів чи глядачів, відімкнення в них раціональності при осмисленні певних виражень. У сучасному світі, сповненому надуманих і ненадуманих загроз, іскру ненависті можна розпалити з будь-якого факту про людину чи групу людей. У світлі військового конфлікту в Сирії, що триває протягом останніх років, такою іскрою в Україні, переважно християнській державі, стає релігія людини.

2. Мова ворожнечі є однією з небагатьох прямо заборонених правом форм вираження поглядів; **заборона виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, передбачена статтею 20 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права.**

У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20) згадано таку дефініцію мови ворожнечі: **«Всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують різноманітні**

форми ненависті, викликані нетерпимістю, зокрема нетерпимістю, що виявляється у формі дискримінації меншин і ворожого ставлення до них»^[2].

Так само «Артикль 19» у Кемденських принципах щодо свободи вираження поглядів та рівності також визначає, що забороненою може бути мова ненависті, що спричиняє **неминучий ризик дискримінації**, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, щодо яких спрямована мова ненависті^[3].

Варто зважити й на позицію Європейського суду з прав людини, висловлену в рішенні у справі *Zana v Turkey*, в якій було відзначено, що слід зважати на контекст ситуації в певному географічному регіоні, в якому було озвучено те чи інше висловлювання^[4].

3. У сюжеті, що вийшов в ефірі місцевих одеських мовників, відбувається атака на місцевого бізнесмена близькосхідного походження Аднана Ківана. Більшість закидів, які звучать на його адресу, мотивуються його належністю до радикальних течій ісламу. Протягом сюжету його багатство пов'язують винятково з отриманням коштів від ваххабітів — релігійної меншини; при цьому не наведено жодного доказу зв'язків бізнесмена з цією релігійною меншиною, а протиставлення ісламу та радикального ісламу майже не висвітлюється. Пана Ківана звинувачують в організації різноманітних джихадів та «демонтаже основ українського государства и построением в Одессе личной империи Kadorr Group».

4. Окремо варто звернути увагу на прив'язку авторами сюжету діяльності пана Ківана до діяльності Ісламської держави — відомого терористичного угруповання. «Террористическая организация ИГИЛ, запрещённая во всех странах, — вот что связывает Аднана Кивана и богатых финансистов с Востока», — ця фраза лунає в ефірі (05:44–05:52); також з'являються кадри представників цієї організації під час військових дій. Такі твердження в рамках сюжету спрямовані винятково на емоції глядача, на те, щоби посіяти у глядача страх виникнення подібного в його / її місті. Понад те, вони апелюють до ототожнення терористів з Ісламської держави з ваххабізмом, спрямовують думку глядача до того, що й Ківан належить до цієї релігійної меншини, а отже поводитиметься так, як поводитиметься Ісламська держава.

Як уже згадувала Незалежна медійна рада у висновку щодо неприпустимості поширення мови ненависті, ксенофобії та дискримінації за расовою, етнічною або релігійною ознакою у ЗМІ (на підставі порушень, допущених при висвітленні інформації про пункт тимчасового розміщення біженців у місті Яготині) (№ 3 від 4 квітня 2016 року)^[5], подібні згадки щодо мусульман і схожа контекстуалізація сюжету

також загострюють увагу на уявному насильстві і створюють стереотипне бачення представників ісламської релігії як терористів, ґвалтівників і т. д., що не відповідає дійсності; тож абсолютно неприпустимо вдаватися до подібних негативних узагальнень й керуватися такими стереотипами, адже це дорівнює поширенню ксенофобії та мови ворожнечі.

5. Варто зважити й на те, що передача транслювалася в Одесі і стосувалася місцевої публічної особи. Тож у контексті ситуації в регіоні, що розташований неподалік окупованих територій та сам пережив історію насильства на вулицях міста у 2014 році, трансляція відповідних сюжетів лише збільшує небезпеку соціального вибуху в регіоні. Створення ліній розподілу «свій — чужий», у цьому випадку на підставі релігії, спричиняє лише подальший розбрат у локальній спільноті.

6. З огляду на викладене вище, при трансляції 19.09.2017 в ефірі ТОВ «ТРК “Андсер”» та 24.09.2017 в ефірі ТОВ «ТРК Міський телеканал» сюжетів про Аднана Ківана було **порушено заборону на використання телерадіоорганізацій для розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті**.

7. Окремо варто зазначити, що гострим у рамках аналізу цього сюжету є питання його аналізу на відповідність професійним стандартам журналістики. Цей матеріал претендує називатися журналістським розслідуванням, з огляду на спробу встановити зв'язки Аднана Ківана з його потенційними фінансовими донорами. Можна припустити, що матеріал, у якому робиться спроба проаналізувати зв'язок між публічною особою (якою є Аднан Ківан) із криміналітетом, є таким, що становить суспільну важливість. Водночас, як зазначала Незалежна медійна рада, той факт, що матеріал може бути суспільно важливим, **жодним чином не звільняє медіа при підготовці критичних матеріалів, що є частиною суспільних дебатів із певного питання, від дотримання професійних стандартів журналістики** (п. 3 висновку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)^[6]; п. 3 висновку щодо сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «По-дробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року (№ 17 від 5 липня 2017 року)^[7]; п. 6 висновку щодо трансляції телеканалом «UA: Суми» випуску «Видавці коммюна» передачі «Під прицілом» (№ 22 від 18 січня 2018 року)^[8]).

8. З переглянутого випливає, що автори сюжету щодо Аднана Ківана в цілому не зважали на наявність професійних стандартів журналістики: не наводять належних фактів для підтвердження тез про

зв'язки пана Ківана з Саудівською Аравією, місцевими бізнесменами, ваххабітами чи представниками Ісламської держави; не надається можливість висловитися особам, що мають іншу точку зору щодо діяльності бізнесмена; не відділяються та не відокремлюються факти й оцінні судження авторів програми. Цим самим, на думку Незалежної медійної ради, при трансляції **порушено стандарти достовірності, повноти і збалансованості подання інформації, а також стандарт відокремлення фактів від оцінних суджень**.

9. Подібно до сюжету, який аналізувався у висновку щодо трансляції телеканалом *NewsOne* сюжету про розгляд комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції в НБУ (№ 20 від 2 листопада 2017 року)^[9], подібна кількість порушень стандартів журналістської діяльності може свідчити про замовний характер сюжету та його використання задля чорного піару проти пана Ківана. **Незалежна медійна рада в цьому контексті, хоча й не заперечуючи**

можливості вчинення неправомірних дій паном Ківаном у реальному житті, вкотре вважає за потрібне наголосити на абсолютній неприпустимості подібного контенту (джинси) в медіапросторі.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що при трансляції сюжетів про Аднана Ківана, які стали предметом розгляду цієї справи, ТОВ «ТРК "Андсер"» та ТОВ «ТРК Міський телеканал» припустилися порушення заборони на використання телерадіоорганізацій для розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті, передбаченої абзацом четвертим частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», а також стандартів достовірності, повноти та збалансованості подання інформації і відокремлення фактів від оцінних суджень, відображених у статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

^[1] <https://netstor.nrada.gov.ua/sharing/Y0lbuZcmo>

^[2] http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_093

^[3] <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>

^[4] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115>

^[5] <http://mediarada.org.ua/case/dyskryminatsiya-ta-ksenofobiya-u-vysvitlenni-temy-bizhentsiv-u-yahotyni/>

^[6] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantojidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

^[7] <http://mediarada.org.ua/case/syuzhet-otbor-sudej-v-verhovnyij-sud-kto-vynovat-v-sryive-protsessa-u-prohrami-podrobnosty-na-telekanali-inter-13-chervnya-2017-roku/>

^[8] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-ua-sumy-vypusku-vydavtsi-kommajna-peredachi-pid-prytsilom/>

^[9] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-newsone-syuzhetu-pro-rozhlyad-komitatom-z-finansovyh-pytan-konhresu-ssha-nayavnosti-koruptsiji-v-nbu/>

Висновок щодо колонки редактора «Жиди чи євреї?» в газеті «Чортківський вісник» від 2 лютого 2018 року

28 лютого 2018 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 8 лютого 2018 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення приватної особи — пані Наталі Михальченко із проханням розглянути на відповідність законодавству редакторську колонку «Жиди чи євреї?», що вийшла друком у газеті «Чортківський вісник» 2 лютого 2018 року.

2. 12 лютого 2018 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на факт неприпустимості потенційного розповсюдження мови ворожнечі та антисемітизму в медіа.

3. Пані Мар'яна Полянська у своїй колонці редактора в газеті «Чортківський вісник» надрукувала матеріал під назвою «Жиди чи євреї?». Вона вважає себе патріоткою та націоналісткою і ставить запитання: «Чому у нас при владі так багато жидів?». Вона пропонує заглибитися в історію та відстежити те, що «жиди (іудеї) завжди були там, де гроші, де влада, де вигода», а також стверджує, що євреї поступово збільшували офіційну чисельність загинув у Другій світовій війні. Авторка звертається до того факту, що євреї «вигнали» палестинців із їхніх земель, оскільки світ немовби сказав: «Ну йдіть туди [на ізраїльські землі], виганяйте палестинців і живіть собі». Найголовніше ж авторку спантеличив той факт, «що Голодомору в Україні Ізраїль НЕ ВИЗНАВ!!! А у нас цілі меморіальні комплекси по країні, пам'ятники, ми дуже сумуємо за євреями, у День пам'яті жертв Голокосту запалюємо на кожному кроці свічку. А, коли весь цивілізований світ відзначає День пам'яті жертв Голодомору, то євреї кажуть "не було голодоморів"».

4. Авторка також пропонує розмежувати Голокост та Холокост — та розглядати останній як ширше і трагічніше явище часів Другої світової війни, яке охоплює смерті українців та білорусів. Далі вона стверджує таке: «І тепер можемо спостерігати, як жиди активно вкорінюються серед усіх гілок влади багатьох країн світу. Трамп, Меркель, Саакашвілі, Ширак, Саркозі, Берлусконі, Трумен, Лінкольн та ще безліч Президентів — усі вони євреї. Могутні країни цього світу мають на верхах багато євреїв».

Порошенко (Вайсман, Вальцман) — яскравий представник іудейської національності, який, як виявилося, більше думає не про країну, а про власну вигоду. І довгих три роки не бажав називати москалів агресорами, бо бізнес то там... Тимошенко (Капітельман) — єврейка, Яценюк — єврей, Гройсман — єврей, за Рабиновича його прізвище саме говорить. І, за нашими спостереженнями, далі пустих розмов усі ці славнозвісні політики не дійшли. Бо зовнішній борг України за останні роки збільшився у десятки разів і складає близько 70 млрд доларів! А дефіцит державного бюджету приблизно 78 млрд гривень».

рами, бо бізнес то там... Тимошенко (Капітельман) — єврейка, Яценюк — єврей, Гройсман — єврей, за Рабиновича його прізвище саме говорить. І, за нашими спостереженнями, далі пустих розмов усі ці славнозвісні політики не дійшли. Бо зовнішній борг України за останні роки збільшився у десятки разів і складає близько 70 млрд доларів! А дефіцит державного бюджету приблизно 78 млрд гривень».

5. Наприкінці колонки авторка стверджує, що євреї не винні в перерахованих вище фактах, бо у слабкості держави насправді винні самі українці. Адже саме ми «дозволяємо всяким євреям, румунам, полякам, американцям "заправляти парадом"». Саме тому, на думку авторки, Україні «потрібен керівник-українець — справжній господар, патріот, націоналіст, носій чистої української мови, колишній військовослужбовець, чесний і відповідальний УКРАЇНЕЦЬ». Закінчується колонка анекдотом про жида, що закопав українця.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню ін-

формації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 20

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

4. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»:

Стаття 3. Неприпустимість зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації

Забороняється використання друкованих засобів масової інформації для:

розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі.

5. Кодекс етики українського журналіста^[1]

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, прес-служб та інших джерел.

9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є

розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

15. Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) слід лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ЖУРНАЛІСТИКИ

1. Антисемітизм, що продовжує залишатися поширеним як погляд серед різноманітних верств суспільства, став каталізатором багатьох жаклих трагедій в історії людства, зокрема й Голокосту під час Другої світової війни. Водночас він також вплинув і на розвиток міжнародного права: не в останню чергу завдяки майстерному розпалюванню ворожнечі у гітлерівській Німеччині мільйони євреїв загинули.

2. Мова ворожнечі є однією з небагатьох прямо заборонених правом форм вираження поглядів; за-

борона виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, передбачена статтею 20 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права.

У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20) подано таку дефініцію мови ворожнечі: **«Всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують різноманітні форми ненависті, викликані нетерпимістю, зокрема нетерпимістю, що виявляється у формі дискримінації меншин і ворожого ставлення до них»**^[2].

Так само міжнародна організація «Артикль 19» у Кемденських принципах щодо свободи вираження поглядів та рівності також визначає, що заборонею може бути мова ненависті, що спричиняє **неминучий ризик дискримінації**, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, щодо яких спрямована мова ненависті^[3].

Варто згадати й позицію Європейського суду з прав людини, висловлену в рішенні у справі *Zana v Turkey*, в якій було зазначено, що слід зважати на контекст ситуації в певному географічному регіоні, у якому було озвучено те чи інше висловлювання^[4].

3. Окрему увагу слід звернути на рішення Європейського суду з прав людини у справі *Pavel Ivanov v Russia*,^[5] де суд вказав, що загальна атака супроти етнічної групи не може відповідати цінностям Європейської конвенції з прав людини, насамперед толерантності, соціальній згоді й недискримінації. У цій справі ЄСПЛ розглядав скаргу редактора російської газети, що видав серію антисемітських матеріалів, у яких євреїв було зображено як джерело зла в Росії, а також як етнос, що плете змови проти російського народу. Зрештою, ЄСПЛ визнав скаргу заявника неприйнятною за статтею 17 Європейської конвенції (Заборона зловживання правами).

4. Хоча в редакторській колонці в газеті «Чортківський вісник» використовуються менш жорсткі формулювання, аніж були використані Павлом Івановим у згаданій вище справі, її авторка експлуатує стереотипний образ єврейського народу як етносу, представники якого завжди мають справу з грошима та владою, а також використовують їх задля власної вигоди та збагачення. Щоби посилити негативні конотації щодо євреїв, авторка зумисно використовує формулювання «жиди», яке в Україні (на відміну від Польщі, де *żyd* є нормативним) є принизливим для етносу і протягом тривалого часу, а надто в часи СРСР використовувалося на теренах України для зневаження представників іудейської меншини.

5. Окремо проводиться лінія розподілу між євреями та українцями. Цьому слугує історія бабусі авторки,

яка розповідала, що її на Різдво з трьома дітьми виганяв «жид» із хати, бо чоловік програв і пропив цю хату, а також анекдот, поданий наприкінці статті, де «жид» закопав українця. Так само авторка наголошує на тому, що більшість сучасної політичної еліти України є «жидами» і саме тому Україні потрібен керівник — справжній українець, господар та націоналіст.

6. Перераховані вище тези дозволяють сказати, що метою редакційної колонки було внесення розбрату між євреями та українцями, а також пошук винних у всіх проблемах народу. Висловлювання в матеріалі підбурюють до дискримінації та ворожого ставлення до євреїв, негативного їх сприйняття. Саме таким чином пропонують пояснити причину всіх проблем і підтримувати інфантильне ставлення до своїх прав та обов'язків, приправивши це стереотипною ворожнечею. З огляду на це, Незалежна медійна рада вважає, що при публікації цього матеріалу **було порушено заборону на використання преси для розпалювання національної ворожнечі.**

7. Також варто проаналізувати цю статтю на предмет її відповідності стандартам професійної діяльності журналіста, а саме стандартам достовірності подання інформації та відокремлення фактів від припущень.

8. Стандарту достовірності слід дотримуватися, щоби кожен факт, **наведений у матеріалі, був перевірений та підтверджений належними джерелами перевірки інформації** (п. 5 висновку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)^[6]; п. 5 висновку щодо трансляції телеканалом NewsOne сюжету про розгляд комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції в НБУ (№ 20 від 2 листопада 2017 року)^[7]; п. 6 висновку щодо трансляції телеканалом «112» документального фільму «Операція “Паспорт”» (№ 21 від 26 грудня 2017 року)^[8]). Водночас більшість тверджень, які подаються авторкою як факти, **не мають належного підґрунтя** (факти щодо етнічності та громадянства окремих політиків, збільшення євреями кількості загиблих представників народу під час Другої світової війни, а також розрізнення Голокосту й Холокосту). Понад те, жодним чином не відділяються факти від припущень, які робить авторка; вся колонка претендує на те, щоб виглядати набором фактів про негативну діяльність євреїв та закликати до обрання головою держави так званого етнічного українця.

9. З огляду на це, Незалежна медійна рада також вважає, що при публікації матеріалу **було порушено такі стандарти професійної діяльності журналіста як достовірність подання інформації та відокремлення фактів від припущень**, відображе-

них, із-поміж іншого, у статтях 6 та 9 Кодексу етики українського журналіста.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що при публікації цього матеріалу було зумисно допущено

порушення абзацу четвертого частини першої статті 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні» щодо заборони на використання преси для розпалювання національної ворожнечі, а також стандартів достовірності подання інформації та відокремлення фактів від припущень.

^[1] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

^[2] http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_093

^[3] <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>

^[4] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115>

^[5] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79619>

^[6] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantojidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

^[7] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-newsone-syuzhetu-pro-rozhlyad-komitetom-z-finansovyh-pytan-konhresu-ssha-nayavnosti-koruptsiji-v-nbu/>

^[8] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-112-dokumentalnoho-filmu-operatsiya-pasport-2/>

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД ШКІДЛИВОГО КОНТЕНТУ У ЗМІ

Висновок щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі СТБ («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф»)

14 січня 2017 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 21 грудня 2016 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/3758 від 21.12.2016) із проханням висловити думку щодо наявності в передачах «Один за всіх», «Битва екстрасенсів» та «Хата на тата», а також анонсах передач «МастерШеф» та «Один за всіх», які транслювалися ПрАТ «Міжнародний медіа центр — СТБ» впродовж 5–9 жовтня та 7–13 листопада 2016 року в час, доступний для перегляду дитячою аудиторією, сюжетів, що можуть завдати шкоди духовному, моральному і психологічному здоров'ю глядачів, зокрема дітей.

2. 22 грудня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на суспільну важливість у потребі в захисті неповнолітніх від шкідливого контенту, а також необхідність розрізнення його з освітнім контентом.

3. В анонсі передачі «МастерШеф», що транслювався 5 жовтня 2016 року о 12:41, зображено низку конфліктних сцен, що, очевидно, виникли між учасниками передачі під час її зйомки. При цьому значну частину використаних слів заглушено звуковим сигналом, що є індикатором їхньої нецензурності. Один із учасників передачі показує середнього пальця в камеру. Звучить фраза від одного з учасників: «Достали, на**й, глотки поперегрызаю».

4. В анонсі передачі «Один за всіх», що транслювався 9 жовтня 2016 року об 11:29, зображено героїню передачі, яку, за її переконанням, намагаються вбити власні доньки. Далі в ролику звучать уже

звинувачення доньок на адресу матері стосовно того, що вона труїла їх газом. Кульмінацією анонсу виявляється розкриття того факту, що батько намагався зґвалтувати одну з доньок, при тому що матір про це знала (після запитання ведучого: «И Вы об этом знали?» показують кивок матері; після чого показують фразу іншої доньки: «Це так було, правда»).

5. В анонсі передачі «Один за всіх», що транслювався 14 жовтня 2016 року о 21:26, зображено головну героїню передачі, яка намагається врятувати свого 70-річного батька від коханки. Так, ведучий ставить низку запитань («Она вынуждает 70-летнего отца заниматься с ней сексом?», «Это правда, что вы пытались заснять их половой акт на мобильный телефон?»); також з'ясовується, що донька зламала батькові палець і душила його.

6. У передачі «Один за всіх», що транслювалася 9 жовтня 2016 року та про анонс якої йдеться в пункті 4 описової частини цього висновку, зображено історію матері та її доньок, які її ненавидять. О 21:59:29 під час діалогу в студії з боку матері лунає фраза до її чоловіка: «Ти вообще молчи, насильник! Вообще молчи!» — після чого з'ясовується, що він свого часу, коли донька Ольга вчилася в сьомому класі, намагався зґвалтувати її (див. 22:00:55; 22:01:36); у цей момент вона вийшла зі студії та почала плакати за кадром. О 22:01:14 на запитання ведучого про те, чому матір із дочкою тоді не пішли від чоловіка, звучить відповідь: «Время не было». Також з'ясовується, що матір сама помирила доньку з батьком, після чого ведучий Дмитро Карпачов суттєво підвищує голос, запитуючи: «Наташ, вы считаете, что можно за это просто попросить прощения и забыть? Вашу дочь **хотели изнасиловать!** А вы предложили своему ребенку помириться и сидите здесь говорите о том, что “я хочу воспитывать детей?”» (22:01:51–22:02:06).

Згодом, коли ведучий допитав доньку Ольгу, лунає фраза, що вона «не простила» не батька, а матір — за те, що «она не знает еще одного случая было моего изнасилования» (22:02:50–22:02:55) з боку сусіда, «дяді Серьожи», а також іще одного невідомого однокласця. Озвучуючи цю інформацію, Ольга починає плакати. Під час розповіді про один із випадків зґвалтування в ефірі вмикається напружена та агресивна музика; також під час розповіді Ольга

продовжує плакати (22:03:12–22:04:10).

Далі у програмі зі слів іншої доньки, Валентини, відкривається факт того, що найбільшу кількість проблем створює ситуація з вітчимою: «Вона [матір] нас дуже ревнує до нього» (22:05:55). Доходило до того, що Валентину виганяли з дому, після чого вона проводила ніч у парку взимку, але рев-нощі також стосувалися й 13-річної доньки Насті (22:06:46–22:06:59).

7. У передачі «Хата на тата», що транслювалася 12 листопада 2016 року, зображено сцену, як батько дає малолітній дитині гроші та відправляє її в магазин по горілку. Від батька звучать такі слова: «Ми подзвоним, попросим, йому в пакетик положили, він нам приніс» (17:03:48–53); при цьому зображується факт передачі пакета малолітній дитині продавця-ми сільського магазину. Дитина, повернувшись до батька, каже: «А я вам водки купив» (17:03:56). Надалі зображується, як компанія батька малолітньої дитини п'є якусь рідину з пластикових стаканчиків, що може бути вживанням алкоголю. О 17:04:05 зображується також і факт вчинення подібної дії малолітньою дитиною. Наприкінці наданого відео між батьком та малолітнім сином під час роботи над домашнім завданням відбувається такий діалог: «Пашлі курньом, а мама поки нам накриє. — Я не вмію курнуть. — Научім» (17:04:34–39).

8. У передачі «Битва екстрасенсів», що транслювалася 13 листопада 2016 року, зображено закривавлене тіло жертви злочину, що його мають розслідувати екстрасенси впродовж передачі. Тіло вкрите слідами крові та лежить у ванній кімнаті; при цьому затерто лише обличчя жертви (див. 20:00:25). Потім повідомляється, що труп було знайдено без очей. Згодом (див. 20:00:41) голову трупа із зашитими очними дірками показують крупним планом, повторюючи цей план за 8 секунд (о 20:00:49). О 20:00:52 показують також і руку померлої, з відрізаною фалангою безіменного пальця лівої руки, на якому носилася каблучка.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охоро-

ни здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- необґрунтованого показу насильства;
- трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися.

Стаття 62. Захист суспільної моралі та забезпечення прав неповнолітніх і юнацтва

2. Телерадіоорганізаціям забороняється розповсюджувати, а також анонсувати програми та передачі, які можуть зашкодити фізичному, інтелектуальному і духовному розвитку неповнолітніх та юнацтва, крім як протягом ефірного часу в добовому відрізку з 23.00 до 6.00 та на каналах з обмеженим доступом.

Такі програми або передачі повинні мати спеціальне попередження і відповідно позначатися в розкладі програм телерадіоорганізацій та спеціально позначатися безпосередньо перед їх трансляцією.

3. Закон України «Про рекламу»

Стаття 13. Реклама на телебаченні і радіо

6. Для цілей цієї статті не вважаються рекламою: - анонси власних програм, передач телерадіоорганізацій.

Стаття 20. Реклама і діти

1. Забороняється реклама:

- з використанням зображень дітей, які споживають або використовують продукцію, призначену тільки для дорослих чи заборонену законом для придбання або споживання неповнолітніми;
- з інформацією, яка може підірвати авторитет

батьків, опікунів, піклувальників, педагогів та довіру до них дітей;

- з вміщенням закликів до дітей придбати продукцію або звернутися до третіх осіб з проханням зробити покупку;

- з використанням зображень справжньої або іграшкової зброї, вибухових пристроїв.

2. Рекламу не повинна містити зображення дітей у небезпечних ситуаціях чи за обставин, що у разі їх імітації можуть завдати шкоди дітям або іншим особам, а також інформації, здатної викликати неважливе ставлення дітей до небезпечних для здоров'я і життя ситуацій.

3. Рекламу не повинна завдавати дітям моральної чи фізичної шкоди, викликати у них відчуття неповноцінності.

4. Рекламу не повинна вказувати на можливість придбання рекламованого товару, розрахованого переважно на дітей, кожною сім'єю без урахування можливостей її бюджету.

5. Рекламу не повинна створювати у дітей враження, що володіння рекламованою продукцією дає їм перевагу над іншими дітьми.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

1. У своєму зверненні Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення просить надати оцінку передач, що демонструвалися телеканалом СТБ, на предмет їхньої відповідності **забороні трансляції в час, доступний для перегляду дитячою аудиторією, сюжетів, що можуть завдати шкоди духовному, моральному і психологічному здоров'ю глядачів, зокрема дітей**. Відповідна заборона передбачена абзацом восьмим частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», а також деталізується у статті 62 Закону.

2. Телеканал СТБ вже неодноразово ставав об'єктом критики через показ достатньо провокативних шоу із контраверсійних тем. Так, зі слів представників телеканалу, низку шоу уже було закрито внаслідок скарг глядачів та позиції медійної спільноти^[1]. Та попри все, показ відповідних передач продовжився; таке рішення аргументувалося соціальною важливістю передач на кшталт «Один за всіх».

3. Щодо анонсів та передачі «Один за всіх», які стали предметом розгляду Незалежної медійної ради в рамках цієї справи, не можна заперечувати, **що відповідні теми** (конфлікт усередині родини, пов'язаний зі зґвалтуваннями, як у передачі від 9 жовтня, а також насильство доньки над власним

батьком, висвітлене в анонсі від 14 жовтня) **не слід замовчувати й толерувати в суспільстві, а отже національні медіа мають їх висвітлювати, й це є внеском у публічні дебати всередині суспільства**. Із погляду вибору тематики для висвітлення позицію телеканалу можна виправдати — *однак навіть у тому разі, якщо тема є внеском до суспільно важливої дискусії, форма її висвітлення не має суперечити нормам чинного законодавства*.

4. Захист дітей від шкідливого контенту є однією з основних легітимних цілей обмеження свободи слова телерадіоорганізацій із огляду на відзначену Європейським судом із прав людини у справі *Jersild v Denmark* потужнішу силу аудіовізуальних образів та більшу шкоду, якої можуть завдати аудіовізуальні медіа^[2]. Потреба в такому захисті окремо може бути виведена з Конвенції про права дитини^[3], у статті 17 якої йдеться про зобов'язання держави-сторони забезпечити доступ дитини **особливо** до таких інформації й матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному й моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини, **а у статті 19 — про обов'язок держави вживати всіх заходів для убезпечення дитини від усіх форм психологічного насильства**.

5. Директива ЄС 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 року про аудіовізуальні медіапослуги в частині сьомій статті 4 передбачає обов'язок сприяти саморегуляції у сфері регулювання шкідливого контенту^[4]. Понад те, пропозиції до зміни цієї директиви прямо передбачають **заохочення співрегулювання у сфері контенту, який може негативно впливати на фізичний, розумовий або моральний розвиток неповнолітніх**^[5]. Тому, погоджуючись загалом із необхідністю впроваджувати галузеве саморегулювання в цій сфері, Незалежна медійна рада має наголосити, що до встановлення такої системи **національний регулятор має продовжувати відігравати активну роль у нагляді за заборною поширення подібного контенту відповідно до власних повноважень**.

6. Основне питання, яке підлягає аналізу в цій справі, — те, що вказані анонси та передачі на телеканалі СТБ належать до категорії таких, що можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків. Відповідно, також постає питання, чи могли вони демонструватися в інший часовий проміжок, крім як о 23:00–06:00 — тобто в той час, коли трансливалися відео, що є предметом розгляду.

7. Анонс передачі «МастерШеф» зображує низку конфліктних ситуацій у студії проекту. Показано крики учасників, плач, значну частину ролика займає нецензурна лайка, яка блокується звуковими сигналами. Також один із учасників демонструє се-

редній палець. Ці вияви агресії можуть слугувати художнім засобом задля зображення напруженої обстановки в рамках передачі — однак при цьому **провокують відповідну поведінку, можуть бути сприйняті як рольова модель такої поведінки глядачами, особливо неповнолітніми**. Передача пропонує нестриманість, примітивну агресію та лайку як можливу, прийнятну й навіть заохочувану реакцію на ситуації напруження, стресу та життєвих перешкод. Подібними сценами глядачів сповіщають: «Зіткнувся з перешкодами? Навіщо шукати розумні шляхи їх подолання, коли можна просто лаятися, кричати й атакувати інших?». З огляду на це, існує вірогідність відтворення моделі поведінки дітьми в майбутньому; значна кількість лайки може бути сприйнята як єдино нормальна й належна реакція на зовнішні подразники. Таким чином, анонси сприятимуть вихованню покоління з низькою стресостійкістю, не здатного до раціонального та позитивного розв'язання проблем, натомість схильного до істеричних реакцій. Саме тому анонс подібного змісту **негативно впливає на моральний розвиток неповнолітніх**.

8. В анонсах та самій передачі «Один за всіх», що транслювалися 9 та 14 жовтня, зображуються різноманітні сімейні драми, переважно пов'язані з ситуаціями сексуального та іншого насильства в сім'ї.

Надмірний акцент у цих анонсах та передачі зроблено на тематиці сексуального насильства, почасти — з описом деталей. Проблема домашнього насильства є, безумовно, актуальною для України, як і для абсолютної більшості країн світу. Проте висвітлення цієї проблеми стає суспільно важливим тоді, коли має на меті професійне обговорення та пошуки ефективних шляхів її вирішення. **Натомість надмірно скандалізований та підкреслено шоківий формат висвітлення чутливих тем замість сприяти їх експертному обговоренню та розв'язанню пов'язаних проблем звертається до найпримітивніших інстинктів та емоцій глядачів, таким чином сприяючи деградації власної аудиторії**. Озвучування деталей насильства в подібній концентрованій кількості, а також у поєднанні з атмосферою в студії, зокрема з використанням відповідного музичного супроводу, на наш погляд, є надмірним, покликаним впливати не стільки на раціональне сприйняття проблеми глядачем, скільки на примітивно-емоційне «смакування» пікантних подробиць чужої трагедії. Неповнолітній глядач про деякі негативні явища може довідатися саме з подібних програм, а їх жодним чином не виправдане надмірне відображення може викликати в нього почуття сорому, провини, пригніченості або ж, навпаки, бажання наслідувати насильницькій моделі поведінки, таким чином завдаючи значної моральної та навіть фізичної шкоди. Тому, на думку

Незалежної медійної ради, **трансляція відповідних анонсів та передачі у вказаний час суперечить вимогам Закону України «Про телебачення і радіомовлення»**. Телеканал не дотримався принципу «не нашкодь», приймаючи рішення про трансляцію продукту, насиченого емоційно негативною, агресивною інформацією в час, коли перед екраном можуть опинитися діти.

9. Під час передачі «Хата на тата», що транслювалася 12 листопада 2016 року, показано фактично виконання неправомірних дій з продажу малолітній особі алкоголю — та спонукання та заохочення дорослим своєї дитини до вчинення таких дій. Так само в ефірі звучить і спонукання батьком своєї дитини до куріння. І хоча це подається напівжартома, сюжет також відображає і негативні наслідки подібного виховання з боку батьків, така подача може формувати уяву, що паління не є шкідливим, а радше ознакою «дорослості», а **відповідні лінії поведінки можуть бути прийнятними**. З цієї позиції такий елемент передачі здатен завдати шкоди як психологічному, так потенційно й фізичному розвитку дітей та підлітків, яких подібним чином заохочують «курнути» чи купити горілки. Тому показ цієї передачі у часовому проміжку з 6:00 по 23:00 **порушує норми абзацу восьмої частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»**.

10. У передачі «Битва екстрасенсів», що транслювалася 13 листопада 2016 року, зображується закривавлене тіло жертви злочину, який мають розслідувати екстрасенси під час передачі. Попри те, що обличчя жертви є затертим, надалі в рамках епізоду **крупним планом демонструється голова трупа з зашитими очними дірками**, а також рука з відрізаним пальцем. Атмосфера жорстокості також доповнюється показом слідів крові на стінах та стіканням краплі речовини, схожої на кров, по ванній. Безумовно, показ такого контенту в «дитячий час» є неприпустимим і **подібні сцени негативно відбиваються на розвитку неповнолітніх і можуть спричинити серйозні психологічні проблеми**.

Втім, у контексті цього шоу варто звернути увагу й на іншу заборону, передбачену Законом України «Про телебачення і радіомовлення» — а саме заборону на необґрунтований показ насильства. **Повноцінний показ закривавленого трупа, а також дворазовий показ крупним планом голови померлої з зашитими очима не можна вважати обґрунтованим для досягнення мети передачі, розважальної за природою**. Відповідно, на думку Незалежної медійної ради, показ цієї передачі **порушив вимоги абзаців п'ятого та восьмої частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»**.

11. Водночас, відповідно до власного висновку

щодо випуску «Кровавая вольница» серіалу «Легенди карного розшуку» (№1 від 20 січня 2016 року), Незалежна медійна рада при розгляді справи не обмежена питаннями, які порушує заявник, і може в разі необхідності розглянути ситуацію й на відповідність іншим нормам законодавства чи професійних стандартів діяльності журналістів^[6].

12. Під час розгляду цієї справи постало питання про тлумачення норм Закону України «Про рекламу», в якому існує конфлікт двох спеціальних норм. Так, з одного боку, норма частини шостої статті 13 Закону (норма має назву «Реклама на телебаченні і радіо») не вважає рекламою анонси власних програм, передач телерадіоорганізації, однак **лише для цілей цієї статті закону** (тобто статті 13, яка, з-поміж іншого, встановлює часові квоти на показ реклами, а також регламентує порядок та можливість переривання певних передач рекламою).

13. Водночас стаття 20 Закону України «Про рекламу», що має назву «Реклама і діти», встановлює **чіткі вимоги до контенту реклами та забороняє виникнення ситуацій, коли після перегляду реклами дітям може бути завдано фізичної чи моральної шкоди**. Якщо тлумачити цю норму в поєднанні з визначенням реклами, наданим у статті 1 Закону («реклама — інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару»), можна дійти висновку, що **контентні вимоги мають поширюватися й на анонси власних передач телерадіоорганізацій, адже останні продаються саме для створення обізнаності споживачів медійного продукту (глядачів)**.

З огляду на таке тлумачення та природу вимог, які висуває стаття 13 Закону України «Про рекламу», Незалежна медійна рада вважає, що обмеження, передбачені частиною шостою останньої, стосуються лише **статті 13**; для цілей Закону України «Про рекламу» загалом **анонси власних телерадіопередач мають вважатися рекламою**. Відповідно, на думку Незалежної медійної ради, в цій справі також допущено **порушення вимог частини третьої статті 20 Закону України «Про рекламу»** стосовно анонсів передач «МастерШеф» та «Один за всіх», які є предметом розгляду.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що:

- у передачах «Один за всіх», «Битва екстрасенсів» та «Хата на тата», а також анонсах передач «МастерШеф» та «Один за всіх», які транслювалися ПрАТ «Міжнародний медіа центр — СТБ» впродовж 5–9 жовтня та 7–13 листопада 2016

року, відбулося порушення вимог абзацу восьмої частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (**заборона трансляції в час, доступний для перегляду дитячою аудиторією (з 6:00 по 23:00), сюжетів, що можуть завдати шкоди їхньому духовному, моральному і психологічному здоров'ю**);

- у передачі «Битва екстрасенсів» також допущено порушення вимог абзацу п'ятої частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (**заборона на необґрунтований показ насильства**);
- в анонсах передач «МастерШеф» та «Один за всіх» допущено порушення вимог частини третьої статті 20 Закону України «Про рекламу» (**заборона завдавати дітям моральної чи фізичної шкоди, викликати в них відчуття неповноцінності в рекламі**).

ДОДАТОК

Окрема думка члена Незалежної медійної ради Діани Дуцик, підтримана Антоніною Черевко, Наталією Лигачовою та Ігорем Розкладаєм у справі щодо змісту розважальних передач та їхніх анонсів на телеканалі СТБ («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф»).

Загалом підтримуючи відповідний Висновок Незалежної медійної ради, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на важливих моментах, які виходять за рамки аналізу програм каналу СТБ, про які йдеться в цьому висновку («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф»).

Останні роки ми спостерігаємо таку тенденцію: автори соціальних ток-шоу або інших програм розважального характеру на різних телеканалах, намагаючись зробити свої матеріали все більш сенсаційними заради утримання рейтингів, вдаються до неприйнятної інструментарію. І це не лише щораз більша кількість агресії та насильства (зокрема й сексуального) в матеріалах, але й усе частіше залучення до таких програм маргіналізованих та люмпенізованих представників суспільства з низьким рівнем культури (зокрема й соціальної), для яких участь у таких програмах є в першу чергу способом заробітку.

Відштовхуючись від цього, погляньмо на загальний контекст, як медійний, так і суспільно-політичний. У телепросторі домінує розважальний контент (про його тематичну спрямованість частково свідчать і перелічені вище програми). Навинно-інформаційні програми приватних мовників теж далеко не ідеальні, оскільки вони часто відстоюють позицію власника, а не суспільства. А отже

домінують негативні новини, деякі телеканали навіть у новинах роблять акцент на кримінальній тематиці та скандалах, розширюючи таким чином поле медійної агресії. Так, наприклад, **моніторинг щоденних новин ГО «Детектор медіа»**^[7] зафіксував у новинній програмі «События» на телеканалі «Україна» від 12 грудня 2016 року, що 42 % випуску (11 матеріалів із 26) стосувалися надзвичайних ситуацій та кримінальних новин. По-перше, самі матеріали були сумнівними з погляду інформаційної необхідності, по-друге, стилістика представлення цих новин працює на нагнітання емоцій. Так, на телеканалі можна було почути таке: *«ненужные дети: их выбрасывают на мусорники, оставляют умирать от голода и избивают до смерти», «на одном и том же участке дороги, прямо на пешеходном переходе, постоянно сбивают людей», «сын палкой забил мать, а затем покончил с собой», «трехмесячный сын Елены умер на улице прямо в коляске, но женщина продолжала гулять с ним», «четырёхлетнего Арсения привезли в больницу в коме», «восьмилетняя Настя вступилась за мать. Отец задушил дочь»*. І в цьому ж випуску телеканал, щоби представити ситуацію в країні вже зовсім у жахливому світлі, повідомляє, що в цей час правоохоронці займаються корупцією (йдеться про історію двох полісменів, що попалися на хабарах в Одесі).

Натомість в Україні поки що відсутній суспільний мовник, який в ідеалі мав би збалансувати негативні тренди українського телевізійного простору (і в частині дотримання професійних стандартів, і в частині відбору тем).

Не забуваймо також, що триває війна — і в такий час як суспільство загалом, так і окремі суспільні групи мають особливі інформаційні потреби, про що свідчать соціологічні дослідження, проведені різними інституціями (як-от дослідження «Інтерньюз» про інформаційні потреби вимушено переміщених осіб **«Розуміння інформаційних та комунікаційних потреб внутрішньо переміщених осіб. У пастці пропагандистської війни. Покинуті. Розчаровані. Затавровані»**^[8]). І в переліку цих інформаційних потреб кримінальних новин немає.

Натомість в українському телепросторі домінує примітивізований розважальний контент, який підтримує тенденцію, що нібито все українське суспільство наскрізь маргінальне та люмпенізоване. Це призводить фактично до заохочення певних негативних поведінкових моделей у суспільстві вже в реальному, а не віртуальному житті. Особливо це стосується такої аудиторії, як діти й підлітки, які за певних обставин стають дуже чутливими до медіавпливів.

Уплив медіа на зростання антисоціальної поведінки та рівня агресії в суспільстві підтверджений ба-

гатьма дослідженнями.

У 2000 році професійні американські спілки (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, American Medical Association, American Academy of Family Physicians, American Psychiatric Association) заявили, що результати більш ніж 1000 досліджень чітко вказують на існування причинно-наслідкового зв'язку між медіанасильством та агресивною поведінкою деяких дітей. [Петер Вінтерхофф-Шпрук. Медиапсихология. Основные принципы. / Пер. с нем. — Х., 2007.]

Одними з перших такі дослідження проводили Альберт Бандура, Леонід Берковиц [російською мовою доступна книжка: **Леонид Берковиц. Агрессия: причины, последствия и контроль**^[9]], Ройел Х'юсман та інші. Проведені Бандурою експерименти показали, що якщо дитина постійно споживає відеоінформацію, пов'язану з насильством, вона одразу після цього починає поводитися агресивно; а також що діти схильні імітувати поведінку, яку на їхніх очах було схвалено, й це стосується як соціальної, так і антисоціальної поведінки. Х'юсман також доводить, що фільми, телепрограми, відеоігри, в яких присутнє насильство, збільшують ризик насильства, але при цьому треба враховувати ряд інших факторів, як-от стан психічного здоров'я та агресію в сім'ї.

Німецький дослідник Петер Вінтергофф-Шпрук також робить висновок, що *«глядачі сприймають агресивні манери поведінки, запам'ятовують їх як потенційні приклади своєї майбутньої поведінки. Це особливо стосується реалістичної поведінки позитивних головних героїв в ім'я хорошої справи. За певних обставин люди з прихованою агресією наслідують таку поведінку. ...Якщо агресивна поведінка стає соціально успішною, тобто агресор досягає мети, то вона стає частиною репертуару його поведінки»*.

Представники медіаіндустрії (не лише української) традиційно критикують / ігнорують результати досліджень, які так чи інакше підтверджують взаємозв'язок між медіанасильством та насильством у реальному житті, апелюючи до критиків дослідників медіавпливів. Вони не хочуть брати на себе соціальної відповідальності за наслідки написаного / сказаного / показаного.

В українських реаліях позиція олігархічних медіа часто підкреслено зверхня: ні критика медійних громадських організацій, ані попередження від регулятора не змусили телеканал СТБ змінити підходи до виробництва програм із розважальним контентом, особливо тих, у яких торкаються інтереси дітей, або тих, які демонструються в час, коли діти можуть дивитися ТБ. Можливо, тому, що власники-монополісти, *«мають свободу поводитись*

з інструментами демократичних дебатів як із своєю приватною власністю» [Ричард Кібл. Журналістська етика. — К., 2007].

Але більше в цій ситуації неприємно дивують дві речі: байдужість журналістів, які виготовляють такий продукт, і мовчання аудиторії, яка його споживає.

Жодними рейтингами не можна виправдовувати демонстрацію крупним планом голови трупа із зашитими очними дірками («Битва екстрасенсів»).

«Насправді немає обставин, що виправдовували би показ страти, і лише в рідкісних випадках може бути виправдана трансляція інших сцен убивства людей. Завжди слід поважати недоторканість приватного життя і гідність мертвих. Ми ніколи не повинні показувати їх без вагомих на те підстав. Ми повинні також уникати необґрунтованого використання великим планом облич і серйозних травм або інших матеріалів, пов'язаних із насильством», — ідеться в редакційних настановах Бі-бі-сі. А також: «Ми повинні стежити за тим, щоб окремі програми, що використовуються разом у розкладі, не містили матеріалів, що заохочують або ідеалізують насилля, небезпечну чи

виразну антигромадську поведінку, або матеріалів, що можуть заохочувати інших людей копіювати таку поведінку, якщо тільки для цього немає виразного редакційного обґрунтування». Це приклад саморегуляції, а також поваги до своєї аудиторії й відповідального ставлення до своєї роботи.

В умовах, коли українські телеканали не здатні піти шляхом саморегуляції, частина громадськості може вимагати в державі впроваджувати жорсткіші норми регулювання контенту. Вона матиме свої аргументи. Адже в нинішніх соціально-політичних умовах в Україні не поодинокі приклади, коли агресивна чи антисоціальна поведінка стає соціально успішною або ніяк не карається. Медіа свідомо й несвідомо підсилюють цю тенденцію.

Які це матиме наслідки? Це питання виходить далеко за рамки вузької корпоративної дискусії. Тому, очевидно, на часі широка дискусія про роль українських медіа в усіх суспільно-політичних процесах країни, про необхідність зміни підходів до контентного наповнення українських медіа, а також загально про зміну трендів медіадискурсу. Ніхто не має залишатися осторонь.

[1] <http://detector.media/infospace/article/121684/2016-12-22-natsrada-znovu-perevirit-stb-cherez-vidrizani-paltsi-ta-inshii-nedityachii-kontent-u-dityachii-chas/>

[2] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>

[3] http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021

[4] <http://cedem.org.ua/library/dyrektyva-yevropejskogo-parlamentu-ta-rady-yevropy-2010-13-yes/>

[5] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1464618463840&uri=COM:2016:287:FIN>

[6] <http://mediarada.org.ua/case/vypusk-krovavaya-volnytsa-serialu-lehendy-karnoho-rozshuku/>

[7] http://ms.detector.media/monitoring/monitoring_overview/opasnaya_strana_yak_telekanal_ukraina_zalyakue_glyadachiv/

[8] http://ms.detector.media/mediaprosvita/research/informatsiyni_potrebi_pereselentsiv_doslidzhennya/

[9] <https://www.psychologos.ru/articles/view/leonard-berkovic.-agressiya-dvoe-zn--prichinyzpt-posledstviya-i-kontrol>

Відео доступні за посиланням: <http://independent-media-council>

Висновок щодо змісту передач «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Я соромлюсь свого тіла», «Битва екстрасенсів», «Слідство ведуть екстрасенси», «Містичні історії» на телеканалі СТБ

9 жовтня 2017 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 1 серпня 2017 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/1514 від 01.08.2017) із проханням висловити позицію щодо можливої шкоди духовному, моральному і психологічному здоров'ю неповнолітньої аудиторії, завданої під час перегляду передач «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Я соромлюсь свого тіла», «Битва екстрасенсів», «Слідство ведуть екстрасенси», «Містичні історії», які транслювалася ПрАТ «Міжнародний медіа центр — СТБ» 4 травня, з 14 по 26 червня і з 18 по 20 липня 2017 року.

2. 3 серпня 2017 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на потребу в захисті неповнолітніх від шкідливого контенту, а також постійні нарікання на відповідний контент телеканалу СТБ.

3. Предметом розгляду справи є низка передач та їхніх анонсів, що постійно демонструються в ефірі телеканалу СТБ. Ці цикли передач є різноманітними: вони й порушують окремі соціальні питання (виховання дітей у неблагополучних родинах, body-shaming, розслідування нерозкритих злочинів тощо), і слугують винятково розважальній меті (використання містичної тематики й екстрасенсів тощо).

4. Безпосередньо в рамках цієї справи розглядалися такі випуски передач:

- «Кохана, ми вбиваємо дітей» — випуски від 14–15, 17–22, 25 червня, 19 липня 2017 року, а також анонси передач від 14–15, 18, 21–22 червня, 18 липня 2017 року;^[1]
- «Я соромлюсь свого тіла» — випуски від 4 травня

та 20 липня 2017 року;^[2]

- «Битва екстрасенсів» — випуски від 15, 19–22 червня, 18–20 липня 2017 року;^[3]
- «Слідство ведуть екстрасенси» — випуски від 18, 25 червня, 18–20 липня 2017 року, а також анонси передач від 17, 24 червня, 18, 20 липня 2017 року;^[4]
- «Містичні історії» — випуски від 18–20 липня 2017 року.^[5]

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи

моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- необґрунтованого показу насильства;
- трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися;
- поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних і юридичних осіб, посягає на честь і гідність особи.

Стаття 28. Програмна концепція мовлення телерадіоорганізації

5. Ліцензіат не має права розповсюджувати програми і передачі, трансляція яких не допускається згідно з вимогами частини другої статті 6 цього Закону, а також програми, здатні впливати на нормальний фізичний, розумовий або моральний розвиток дітей та юнацтва, і програми, що містять сцени, які викликають жах, сцени вбивства, насилля (фізичного чи психологічного), сцени, звернені до сексуальних інстинктів.

Стаття 62. Захист суспільної моралі та забезпечення прав неповнолітніх і юнацтва

2. Телерадіоорганізаціям забороняється розповсюджувати, а також анонсувати програми та передачі, які можуть зашкодити фізичному, інтелектуальному і духовному розвитку неповнолітніх та юнацтва, крім як протягом ефірного часу в добовому відрізку з 23.00 до 6.00 та на каналах з обмеженим доступом.

Такі програми або передачі повинні мати спеціальне попередження і відповідно позначатися в розкладі програм телерадіоорганізацій та спеціально позначатися безпосередньо перед їх трансляцією.

4. Закон України «Про рекламу»

Стаття 13. Реклама на телебаченні і радіо

6. Для цілей цієї статті не вважаються рекламою: - анонси власних програм, передач телерадіоорганізації.

Стаття 20. Реклама і діти

1. Забороняється реклама:

- з використанням зображень дітей, які споживають або використовують продукцію, призначену тільки для дорослих чи заборонену законом для придбання або споживання неповнолітніми;
- з інформацією, яка може підірвати авторитет батьків, опікунів, піклувальників, педагогів та довіру до них дітей;
- з вміщенням закликів до дітей придбати продукцію або звернутися до третіх осіб з проханням зробити покупку;
- з використанням зображень справжньої або іграшкової зброї, вибухових пристроїв.

2. Реклама не повинна містити зображення дітей у небезпечних ситуаціях чи за обставин, що у разі їх імітації можуть завдати шкоди дітям або іншим особам, а також інформації, здатної викликати зневажливе ставлення дітей до небезпечних для здоров'я і життя ситуацій.

3. Реклама не повинна завдавати дітям моральної чи фізичної шкоди, викликати у них відчуття неповноцінності.

4. Реклама не повинна вказувати на можливість придбання рекламованого товару, розрахованого переважно на дітей, кожною сім'єю без урахування можливостей її бюджету.

5. Реклама не повинна створювати у дітей враження, що володіння рекламованою продукцією дає їм перевагу над іншими дітьми.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

1. У своєму другому протягом року зверненні Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення просить оцінити масив передач, демонстрованих телеканалом СТБ, на предмет відповідності **забороні трансляції в час, доступний для перегляду дитячою аудиторією, сюжетів, що можуть завдати шкоди духовному, моральному і психологічному здоров'ю глядачів, зокрема дітей**. Така заборона передбачена абзацом восьмим частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», а також деталізується у статті 62 Закону.

2. Факт цього звернення, так само як і вже виданий Незалежною медійною радою висновок *щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі СТБ* («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф») (№ 12 від 14 січня 2017 року),^[6] а також рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про накладення штрафу в розмірі 1 654 688 гривень за його наслідками^[7], засвідчують, що телеканал сти-

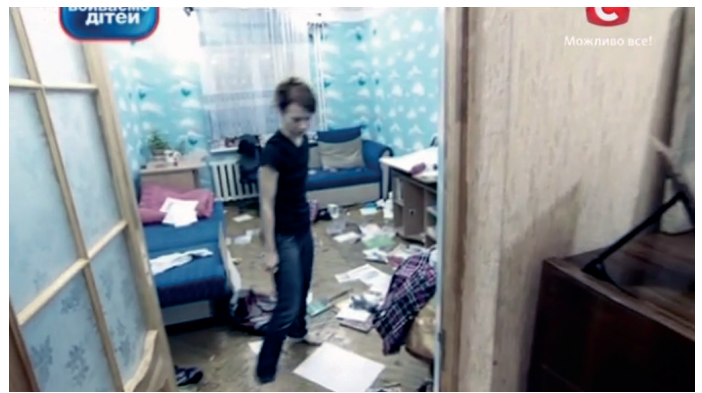
кається з певними проблемами у трансляції відповідного контенту. Хоча представники телеканалу докладають зусиль для пошуку шляхів вирішення проблеми, зняли декілька шоу з ефіру^[8], а також є активними адвокатами саморегуляційних механізмів у медіасфері, цих зусиль, вочевидь, недостатньо, щоб забезпечити повну відповідність контенту, трансльованого мовником, законодавству.

3. Низка програм, що є предметом розгляду цієї справи, справді зачіпають гостросоціальні теми, як-от виховання дітей у неблагополучних родинах, body-shaming, розслідування нерозкритих злочинів тощо. Як уже зазначалося у висновку щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі СТБ («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф») (№ 12 від 14 січня 2017 року)^[9], **такі теми не слід замовчувати й толерувати в суспільстві, а отже національні медіа мають їх висвітлювати, й це є внеском у публічні дебати всередині суспільства.** Утім, форма їх висвітлення не має суперечити нормам чинного законодавства.

4. Варто зазначити, що перед початком двох із п'яти циклів передач, які є предметом розгляду, транслюється дисклеймер із попередженням щодо того, що передача може містити потенційно шкідливий контент («Наступна програма містить відверті сцени, зображення хірургічних операцій та ран» у «Я соромлюсь свого тіла», «Передача може містити сцени, які можуть розтривожити особливо чутливих глядачів» у «Кохана, ми вбиваємо дітей»). Це, безумовно, є прикладом позитивної практики маркування передач, які можуть нести потенційну загрозу чутливим глядачам. Утім, наявність такого маркування на початку передачі (а подекуди — перед кожним поверненням передачі до ефіру після реклами) **не може звільняти мовника від потенційної відповідальності за трансляцію відповідного контенту.** Понад те, відповідні застереження варто зберігати протягом усієї трансляції відповідної передачі, оскільки завжди може бути ризик, що чутливі глядачі ввімкнуть ефір посеред програми.

5. Так само Незалежна медійна рада зазначає, що ознаки порушень вбачаються не в усіх передачах, які є об'єктом розгляду в рамках цієї справи. Значна частина з них виконана на достатньо високому професійному рівні. Хоча контент таких передач може шокувати широке коло аудиторії глядачів, варто пам'ятати, що захист має надаватися не лише інформації та ідеям, які сприймаються позитивно або розглядаються як необразливі чи залишають аудиторію байдужою, а й тим ідеям, які ображають, шокують або турбують (п. 87 рішення Європейського суду з прав людини у справі *Pentikainen v Finland*).^[10]

6. Можна виділити декілька типів порушень, оз-

наки яких трапляються у передачах, що розглядаються в межах цієї справи. Один із основних типів порушень — **необґрунтований показ насильства** на порушення вимог частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у низці передач «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Битва екстрасенсів» та «Слідство ведуть екстрасенси».

7. Звісно, зрозумілим є те, що показ насильства над дітьми у передачах, які стосуються проблем виховання в родині («Кохана, ми вбиваємо дітей»), може бути одним із тих елементів, які слугують для створення атмосфери напруги та подальшої контрастності при подальшому «виправленні» поведінки родини. Однак варто звернути увагу на те, що обсяг показу такого насильства відрізняється між самими передачами: у передачі від 19 липня 2017 року робляться спроби усунути кадри насильства над дітьми або змонтувати їх таким чином, аби безпосереднє насильство не потрапило до кадру (до прикладу, епізоди 20:38:45–20:39:10; 20:42:10–20:42:20), хоча навіть у цій передачі автори все ж показують побиття малолітнього пластиком шлангом у часовому проміжку 21:57:40–21:58:50. Саме така практика могла б обмежити негативний вплив відповідного контенту — і бути більш обґрунтованою за показ насильства над дітьми в ефірі.

Інші приклади показу насильства в рамках передачі «Кохана, ми вбиваємо дітей» можна віднайти у передачах від **14 червня** (див. епізод 20:19:50–20:21:15 із битвою між неповнолітнім та його дідом щодо зняття куртки, яка також супроводжувалася криками з боку неповнолітнього героя передачі), **15 червня** (див. епізод 18:35:20–18:35:56 із побиттям мамою своєї неповнолітньої доньки ременем і подальшою бійкою між ними; 18:40:13–18:40:26 та 20:16:06–20:16:40, попри спроби використати блур при показі бійки; 19:58:02–20:02:55, де неповнолітня дівчина ріже собі руку лезом в ефірі передачі, а крупним планом показується кров на її руці; це супроводжується сваркою з її мамою), **18 червня** (див. епізод 15:26:08–15:26:17 із показом насильства над собакою (попри заблюрену дубинку); 15:27:42 із заблюренням ременем та спробою

вдарити доньку; 16:29:56–16:30:29 із побиттям матір'ю неповнолітньої доньки ременем), **19 червня** (див. епізод 18:32:24–18:32:31 із побиттям матір'ю доньки ременем; 18:57:39–18:58:17, із насильством матері над дитиною, незважаючи на паралельну трансляцію дисклеймера; 19:21:00–19:21:56 із побиттям матір'ю доньок-близнючок нашийником для собаки, попри використання блюру), **20 червня** (див. епізод 18:34:24–18:35:51 із побиттям сином своєї матері при відмові випустити його з дому; 18:39:40–18:40:02 з бійкою сина та матері) та **21 червня** (див. епізод 18:35:05–18:35:34 із побиттям матір'ю дитини мухобійкою).

8. Що ж до використання насильства у передачах «**Битва екстрасенсів**» та «**Слідство ведуть екстрасенси**», то важко стверджувати, що воно слугує якійсь іншій меті, окрім розважальної. Як уже згадувалося в пункті 10 висновку щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі СТБ («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф») (№ 12 від 14 січня 2017 року)^[11], показ закривавленого трупа й голови померлої крупним планом у передачі «Битва екстрасенсів» **не можна вважати обґрунтованим для досягнення мети передачі, розважальної за природою.**

У згаданій серії передач необґрунтовано показане насильство в таких випусках передачі: **19 червня** (14:01:49–14:02:25, де показується процес самонанесення порізів одним із екстрасенсів), **22 червня** (15:07:13–15:07:21 та 15:07:34–15:07:44, де зображене побиття підозрюваного особами в міліцейській формі, що дуже нагадує процес вибивання свідчень та, як наслідок, тортур) та **18 липня** (13:54:19–14:51:52, де показується процес тестування пристріляних / непристріляних рушниць на самих екстрасенсах, шляхом пострілів по яблуку, яке розташовується на голові кожного з екстрасенсів).

У передачі «Слідство ведуть екстрасенси» від **18 червня** також як «реконструкцію подій» зображено сцену вбивства чоловіка через побиття й задушення з використанням собачого нашийника (див. 19:50:00–19:54:03).

Отже, на думку Незалежної медійної ради, **факт трансляції телеканалом СТБ вказаних випусків передач «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Битва екстрасенсів» та «Слідство ведуть екстрасенси» порушує вимоги абзацу п'ятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».**

9. Ще одним типом порушень, який трапляється в розглядуваних передачах, є **трансляція контенту, що може завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися.** Варто ще раз на-

голосити, що захист дітей від шкідливого контенту є однією з основних легітимних цілей обмеження свободи слова телерадіоорганізацій із огляду на відзначену Європейським судом із прав людини у справі *Jersild v Denmark* потужнішу силу аудіовізуальних образів та більшу шкоду, якої можуть завдати аудіовізуальні медіа^[12].

Заборону на трансляцію відповідного контенту в українському законодавстві слід тлумачити в контексті положень статей 28 та 62 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Отже, відповідні передачі не можна транслювати в часовому проміжку з 06:00 по 23:00 (так званий дитячий час), вони повинні мати спеціальне позначення та попередження. Крім того, при визначенні типів контенту, які априорі можуть бути шкідливими для розвитку дитини, слід зважати на сцени, які викликають жах, сцени вбивства, насилля (фізичного чи психологічного), сцени, звернені до сексуальних інстинктів.

10. У своєму висновку щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі СТБ («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф») (№ 12 від 14 січня 2017 року)^[13] Незалежна медійна рада вже наголошувала на тому, що

- вияви агресії, такі як нецензурна лайка, можуть слугувати художнім засобом задля зображення напруженої обстановки в рамках передачі — однак при цьому **провокують відповідну поведінку, можуть бути сприйняті як рольова модель такої поведінки глядачами, особливо неповнолітніми;**
- надмірно скандалізований та підкреслено шоківий формат висвітлення чутливих тем замість сприяти їх експертному обговоренню та розв'язанню пов'язаних проблем **звертається до найпримітивніших інстинктів та емоцій глядачів, таким чином сприяючи деградації власної аудиторії.**

Власне, чи не кожна передача «Кохана, ми вбиваємо дітей», а також значна кількість із-поміж інших передач, що є предметом розгляду цієї справи, використовує подібні елементи й надмірну скандальність задля привернення уваги глядача. Однак хотілося б зупинитися на найбільш кричущих епізодах, які би могли свідчити про порушення вимог законодавства щодо захисту дітей від шкідливого впливу в розглядуваних передачах. Варто також зазначити, що **сам собою необґрунтований показ насильства також відноситься й до категорії контенту, що чинить шкідливий вплив на дітей.**

11. Якщо розглядати програму «Кохана, ми вбиваємо дітей», то окремо варто звернути увагу на такі епізоди в передачах від **18 червня** (ця передача

особливо вирізняється підвищеною тональністю; окремо варто звернути увагу на таке: 15:26:41–45, де звучить фраза з уст мами до дитини: «*Не доводи мене, потому что я тебя когда-нибудь убью*»; 15:27:47–51 із фразою: «*Я тебя зарежу ночью, ты сохнешь и стечёшь кровью*», — з уст дитини до мами; 15:37:57 із привітанням «*Зіг Хайль!*» з боку дитини; 17:04:46–17:05:33, де дитина з криком: «*Я буду Доместос пить*» — намагається з'їсти мийний засіб, імітуючи спробу самогубства; 17:16:55–17:17:10 з іще кількома спробами погрожувати матері різаниною; 18:24:33 зі спробою викинутися з вікна; 18:29:11–18:30:14 з іще кількома спробами як погроз із боку доньки вбити матір, так і вербалізованими намірами до суїциду, **21 червня** (див. епізод 19:30:57–19:32:11, у кадрі з'являється імітатор чоловічого статевого органу, крупним планом показують процес натягування презервативу на нього), **22 червня** (див. епізод 18:30:50, де вітчим погрожує доньці зі словами: «*Ты сейчас кровью умоешься*»; 18:39:13–15 із погрозами від матері задушити доньку морально; 18:40:05–39 зі спробою доньки наковтатися таблеток; 19:26:17–19:29:57 із черговим раундом погроз дитині, включно з погрозою запроторити доньку до психлікарні; окремо варто зауважити, що в рамках цієї передачі більшість сварок відбуваються при кількарічних дітях, що негативно впливає і на їхній психічний розвиток; нові покарання для старшої дитини придумуються батьками з виглядом садистичного задоволення) та **25 червня** (див. епізод 17:25:03–28, погрози з боку вітчима щодо своєї доньки, які звучать так: «*Отдубасю так, что жопа будет синяя*»). Такий тон і характерна атмосфера напруги є систематичними й симптоматичними для всіх передач циклу. Вони також свідчать про зумисне додаткове створення напруги авторами передачі задля максимізації аудиторії проекту.

12. Програма «**Битва екстрасенсів**» не обійшла увагою цей тип забороненого контенту. Недитячим, на думку Незалежної медійної ради, є окремі епізоди в передачах від **19 червня** (14:08:38–14:15:35, де демонструється «електричний стілець», на якому сидить людина й постійно підвищується напруга, попри більший поріг витривалості Олександра Данильченка за звичайних людей), **21 червня** (13:50:53–14:46:21, де зображується випробування для екстрасенсів, під час якого вони, скуті ланцюгами, мають визволитися з темного підземелля, в якому відбудеться вибух динаміту, якщо вони не знайдуть ключа; під час цього випробування багато з них перебувають в істеричному стані та **20 липня** (13:53:50–14:48:13, де випробуванням для екстрасенсів є вибратися з чорної кімнати, наповненої місткостями з комахами, плазунами, гризунами та іншими істотами, неприємними для більшості лю-

дей; випробування супроводжується істериками учасників). Істерики учасників так само створюють атмосферу постійної тривожності, яка може передаватися глядачам.

13. У передачі «**Слідство ведуть екстрасенси**» також можемо спостерігати низку сюжетів, які містять ознаки порушень норм щодо захисту дітей від шкідливого контенту. Так, відповідні моменти можемо спостерігати у передачах від **18 червня** (21:11:21–21:11:55 та 21:30:02–21:32:33, де неповнолітнього хлопчика за відсутності батьків опитували про деталі смерті його брата; 21:45:41–21:46:50, де зображено психічний напад однієї з героїнь передачі), **25 червня** (20:46:46–20:49:39, де розповідається деталізована історія домагань батька до своїх доньок і сестер власної дружини) та **18 липня** (20:24:31–20:28:11, де досить детально розповідається про аборти, що здійснювалися в підвалі будинку, несформовані черепи маленьких дітей, а також про те, як абортівані плоди хоронили поруч із цим будинком).

Окрему увагу варто звернути на те, що автори передачі «Слідство ведуть екстрасенси» самостійно намагається привертати увагу глядачів до подібних моментів. Так, у ключові моменти передачі пускається титр приблизно такого змісту: «*Шок! Уявляєте, що буде далі!*», мета якого — втримати увагу глядача на окремих сенсаційних моментах, покликаних задовольнити жагу до сенсаціоналізму глядачів (приклад можна побачити у передачі від 18 липня о 20:24:32 — «*Не пропусти! Масові вбивства у підвалах будинку!*»). Це свідчить про зумисний характер побудови передачі саме таким чином.

14. З огляду на викладене вище, на думку Незалежної медійної ради, **факт трансляції телеканалом СТБ вказаних випусків передач «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Битва екстрасенсів» та «Слідство ведуть екстрасенси» порушує вимоги абзацу восьмого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».**

15. Окремо варто звернути увагу на трансляцію передачі «**Я соромлюсь свого тіла**» від **4 травня 2017 року**. У ній (див. відео № 6, починаючи з 00:42) було показано огляд у проктолога 5-річного хлопчика. Попри те, що він брав участь у передачі разом із матір'ю, його ім'я, прізвище та вік, а також обличчя не були жодним чином приховані, що дозволяє повноцінно ідентифікувати неповнолітнього. Проблемним у цій передачі є показ крупним планом огляду дитячого анального отвору, а також фотографій утворень у тій області тіла хлопчика (див. відео №6, 06:06–07:32).

Незалежна медійна рада усвідомлює, що, з огляду

на участь дитини у передачі разом із матір'ю, згода на розголошення відповідної інформації про дитину, відповідно до ч. 5 ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства», найпевніше була надана її законним представником. А проте важко стверджувати, що така дія вчинена в найкращих інтересах дитини — ключовій категорії у сфері захисту прав дитини, передбаченій у ст. 3 Конвенції про права дитини.

І хоча українське законодавство не містить чітких вказівок із цього приводу, британський регулятор у своєму *The Ofcom Broadcasting Code* стверджує у п. 1.28–1.29, що **належної ваги має бути надано емоційному благополуччю дитини, яка бере участь у програмі, незалежно від будь-якої згоди, наданої на участь у передачі; при цьому особи, молодші за 18 років, не мають стати жертвами непотрібного стресу або тривоги, що є наслідком їхньої участі у передачі**^[14].

На думку Незалежної медійної ради, трансляція такої інформації створює загрозу хлопчикові в майбутньому, адже внаслідок деталізованого показу його анальної зони та маніпуляцій довкола неї з боку лікаря він може стати жертвами кпинів від однолітків у майбутньому. Так, трансляція подібного контенту не відповідає найкращим інтересам дитини і порушує її право на повагу до приватного життя, гарантованого ст. 8 Європейської конвенції про права людини. Отже, **при трансляції відповідного епізоду програми «Я соромлюсь свого тіла» телеканал СТБ порушив вимоги абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».**

16. Водночас, відповідно до власного висновку щодо випуску «Кровавая воляница» серіалу «Легенди карного розшуку» (№1 від 20 січня 2016 року)^[15], Незалежна медійна рада при розгляді справи не обмежена питаннями, які порушує заявник, і може в разі необхідності розглянути ситуацію й на відповідність іншим нормам законодавства чи професійних стандартів діяльності журналістів.

У пункті 13 висновку щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі СТБ («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф») (№ 12 від 14 січня 2017 року)^[16] Незалежна медійна рада стверджувала, що **контентні вимоги мають поширюватися й на анонси власних передач телерадіоорганізацій, адже останні продукуються саме для створення обізнаності споживачів медійного продукту (глядачів); з огляду на таке тлумачення та природу вимог, які висуває стаття 13 Закону України «Про рекламу», Незалежна медійна рада вважає, що обмеження, передбачені частиною шостою останньої, стосуються лише статті 13;**

для цілей Закону України «Про рекламу» в цілому анонси власних телерадіопередач мають вважатися рекламою.

У контексті порушення вимог рекламного законодавства, варто звернути увагу на низку анонсів передач, що транслювалися телеканалом СТБ. В анонсах передачі **«Кохана, ми вбиваємо дітей»** від **14 червня** зображено бійку між дитиною та одним із батьків, що супроводжується криками; від **22 червня** лунають погрози насильством із боку батьків на адресу доньки; в анонсі від **18 липня** показано агресивні дії дитини, її батьків, а також їхні погрози дитині («убить тебе, падлюку, мало»). В анонсі передачі **«Слідство ведуть екстрасенси»** від **17 червня** зображено побиття хлопця, якого здушують собачим нашийником.

На думку Незалежної медійної ради, ці факти дають підстави говорити **про порушення при трансляції анонсів передачі «Кохана, ми вбиваємо дітей» вимог частини другої статті 20 Закону України «Про рекламу», а при трансляції анонсу передачі «Слідство ведуть екстрасенси» вимог частини третьої статті 20 Закону України «Про рекламу».**

III. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що:

- у передачах **«Кохана, ми вбиваємо дітей»** (14–15 червня, 18–21 червня 2017 року), **«Битва екстрасенсів»** (19 червня, 22 червня, 18 липня 2017 року) та **«Слідство ведуть екстрасенси»** (18 червня 2017 року), які транслювалася ПрАТ «Міжнародний медіа центр — СТБ», допущено порушення вимог абзацу п'ятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (**заборона на необґрунтований показ насильства**);
- факт трансляції передач **«Кохана, ми вбиваємо дітей»** (18 червня, 21 червня, 22 червня, 25 червня 2017 року), **«Битва екстрасенсів»** (19 червня, 21 червня, 20 липня 2017 року) та **«Слідство ведуть екстрасенси»** (18 червня, 25 червня, 18 липня 2017 року) порушує вимоги абзацу восьмого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (**заборона на трансляції в час, доступний для перегляду дитячою аудиторією (з 6:00 по 23:00), сюжетів, що можуть завдати шкоди їхньому духовному, моральному і психологічному здоров'ю**);
- при трансляції програми **«Я соромлюсь свого тіла»** (4 травня 2017 року) ПрАТ «Міжнародний медіа центр — СТБ» порушило вимоги абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»

(поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних осіб);

- при трансляції анонсів передачі «Кохана, ми вбиваємо дітей» (14 червня, 22 червня, 18 липня 2017 року) було порушено вимоги частини другої статті 20 Закону України «Про рекламу» (заборона на зображення дітей у рекламі в небезпечних ситуаціях

чи за обставин, що в разі їх імітації можуть завдати шкоди дітям або іншим особам);

- при трансляції анонсу передачі «Слідство ведуть екстрасенси» (17 червня 2017 року) було порушено вимоги частини третьої статті 20 Закону України «Про рекламу» (заборона завдати дітям моральної чи фізичної шкоди під час реклами).

[1] <https://netstor.nrada.gov.ua/sharing/4vZaSVEu3>

[2] <https://netstor.nrada.gov.ua/sharing/S7N30Tkpl>

[3] <https://netstor.nrada.gov.ua/sharing/HxqbqRKRD>

[4] <https://netstor.nrada.gov.ua/sharing/L4h3IR7JE>

[5] <https://netstor.nrada.gov.ua/sharing/9AzpZrqAf>

[6] <http://mediarada.org.ua/case/zmist-rozvazhalnyh-peredach-ta-jih-anonsiv-na-telekanali-stb-odyn-zavsih-bytva-ekstrasensiv-hata-na-tata-mastershef/>

[7] <https://www.nrada.gov.ua/decisions/pro-rezultaty-pozaplanovoyi-perevirky-prat-mizhnarodnyj-media-tsentr-stb-m-kyiv-nr-00270-m-vid-04-12-2007-efirne-movlennya-logotyp-s-mozhlyvo-vse-data-perevirky-25-01-2017/>

[8] <http://detector.media/infospace/article/121684/2016-12-22-natsrada-znovu-perevirit-stb-cherez-vidrizani-paltsi-ta-inshii-nedityachii-kontent-u-dityachii-chas/>

[9] <http://mediarada.org.ua/case/zmist-rozvazhalnyh-peredach-ta-jih-anonsiv-na-telekanali-stb-odyn-zavsih-bytva-ekstrasensiv-hata-na-tata-mastershef/>

[10] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158279>

[11] <http://mediarada.org.ua/case/zmist-rozvazhalnyh-peredach-ta-jih-anonsiv-na-telekanali-stb-odyn-zavsih-bytva-ekstrasensiv-hata-na-tata-mastershef/>

[12] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>

[13] <http://mediarada.org.ua/case/zmist-rozvazhalnyh-peredach-ta-jih-anonsiv-na-telekanali-stb-odyn-zavsih-bytva-ekstrasensiv-hata-na-tata-mastershef/>

[14] https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0005/100103/broadcast-code-april-2017.pdf

[15] <http://mediarada.org.ua/case/vypusk-krovavaya-volnytsa-serialu-lehendy-karnoho-rozshuku/>

[16] <http://mediarada.org.ua/case/zmist-rozvazhalnyh-peredach-ta-jih-anonsiv-na-telekanali-stb-odyn-zavsih-bytva-ekstrasensiv-hata-na-tata-mastershef/>

Висновок щодо випусків передачі «Стосується кожного» на телеканалі «Інтер» від 9 та 13 жовтня 2017 року

23 жовтня 2017 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 14 жовтня 2017 року голова Незалежної медійної ради Наталія Лигачова запропонувала розглянути питання відповідності законодавству України та професійним стандартам діяльності журналіста випусків передач «Стосується кожного», що транслювалися телеканалом «Інтер» 9 жовтня^[1] та 13 жовтня 2017 року.^[2]

2. У зв'язку з частими проблемами висвітлення участі дітей у передачах у форматі ток-шоу, а також актуалізацією обговорень у медійній спільноті питань, пов'язаних із трансляцією шкідливого для дітей контенту, Незалежна медійна рада вирішила розглянути цю справу за власною ініціативою 16 жовтня 2017 року, відповідно до пунктів 4 та 12 Положення про Незалежну медійну раду.

3. У випуску передачі «Стосується кожного», що транслювався телеканалом «Інтер» 9 жовтня 2017 року та отримав назву «Мама-дитина», розповідається історія дівчини Тетяни Лучишин із Борислава Львівської області, яка народила дівчинку Діану, коли самій Тетяні виповнилося лише 12 років. У передачі розповідається історія як Тетяни, так і її 31-річної матері Анни Лучишин, яка має шістьох (а як виявиться далі – семеро) дітей і проживає з Іваном Єрьоміним, причому першу дитину вона сама народила, коли була неповнолітньою – у віці 16 років. Можна побачити, що Анна дізналася про вагітність своєї доньки на пізніх стадіях вагітності. Також під час передачі з'ясовується, що сама Тетяна вважає батьком дитини сусідського хлопця – 18-річного Андрія. У програмі звучить інформація, що хлопець не погоджується з фактом батьківства та самостійно проводить ДНК-тест щодо встановлення батьківства дитини. Під час передачі ведучий Андрій Данилевич та запрошені до студії гості обговорюють питання, пов'язані з проблемою раннього батьківства, сексуального виховання та статевого дозрівання, зокрема на прикладі випадку, що стався з Тетяною Лучишин, а також намагаються з'ясувати деталі ситуації, що відбулася.

4. У випуску передачі «Стосується кожного», що транслювався телеканалом «Інтер» 13 жовтня 2017 року та отримав назву «Мама-дитина: зізнання», продовжується висвітлення історії Тетяни Лучишин. Виявляється, що ДНК-тест, проведений сусідським хлопцем Андрієм, показав негативний результат і виявив, що він не є батьком Діани. Після цього підозра щодо батьківства падає на родичів Тетяни:

її вітчима Івана Єрьоміна, рідного брата – 15-річного Володимира, а також брата за батьковою лінією (і двоюрідного брата за маминою) – 17-річного Віктора Димйона; усі ці чоловіки з'являються у студії. Запрошені гості висувують свої здогадки щодо батьківства Діани, спираючись на емоційні реакції чоловіків у студії. Ближче до кінця передачі у студію з таємної кімнати, де вона зізналася психологові про те, хто є батьком, виходить Тетяна й стверджує, що батько її дитини знаходиться у студії. Перед закінченням ефіру в чоловіків та Тетяни беруть мазки для проведення ДНК-тесту на встановлення батьківства щодо Діани. Ведучий Андрій Данилевич анонсує третій випуск передачі, під час якого глядачі мають дізнатися результати ДНК-тесту.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 8. Право на повагу до приватного і сімей-

НОГО ЖИТТЯ

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:**Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій**

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних і юридичних осіб, посягає на честь і гідність особи.

Стаття 62. Захист суспільної моралі та забезпечення прав неповнолітніх і юнацтва у програмах та передачах телерадіоорганізації не мають права без письмової згоди батьків або осіб, що їх замінюють, а також відповідних правоохоронних органів розголошувати будь-яку інформацію, яка може сприяти ідентифікації особи неповнолітнього правопорушника.

3. Кодекс етики українського журналіста^[3]

4. Журналіст має бути особливо обережним при ви-

світленні питань, пов'язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

1. Актуальною проблемою українського медійного простору продовжує залишатися розквіт ток-шоу гостросоціальної тематики, на яких постійно обговорюються чутливі для суспільства теми з особистого життя: випадки насильства в родинах і не тільки, статеві злочини, розділені родини, аборти, спроби самогубств тощо. Через достатньо загальне регулювання в цій сфері, низка мовників вдається до надмірно показового висвітлення цих тем, не зважаючи на дотримання прав учасників передачі, зокрема їх права на повагу до приватного життя, гарантованого, з-поміж іншого, статтею 8 Європейської конвенції з прав людини. Для загострення конфліктності, а також підвищення рейтингів передач, частим є залучення дітей до участі у таких шоу – адже тематика спалюженого дитинства завжди викликає інтерес аудиторії, звертаючись до інстинктів глядачів. При цьому, попри потенційну відразу до подібних передач із точки зору смаку та стилю, варто пам'ятати, що захист має надаватися не лише інформації та ідеям, які сприймаються позитивно або розглядаються як необразливі чи залишають аудиторію байдужою, а й тим ідеям, які ображають, шокують або турбують (п. 87 рішення Європейського суду з прав людини у справі *Pentikainen v Finland*).^[4]

2. Суспільна дискусія зі згаданих питань привела більшість представників медійного сектору, включно з мовниками та регулятором, до потреби в діалозі за участі всіх стейкхолдерів у сфері напруження єдиних правил виробництва передач, в яких учасниками є діти. Такий діалог, зокрема, став поштовхом до прийняття *Спільного акту узгодження №1 «Захист дитини, яка зазнала сексуального насильства, при залученні до медіавиробництва»*^[5], що містить низку якісних положень щодо захисту дитини, але не був підписаний представниками медіагрупи «Інтер». Зокрема цим актом передбачається, **що залучення окремої дитини, яка зазнала сексуального насильства, до медіавиробництва**

можливе лише в разі захисту інтересів цієї дитини за умови використання таких способів показу дитини загалом і окремого випадку зокрема, **які унеможливають ідентифікацію дитини широкою громадськістю, для збереження приватної інформації і недопущення ризику стигматизації та негативного впливу соціального оточення на подальший розвиток дитини, що зазнала сексуального насильства:**

- не називати прізвище дитини;
- не показувати обличчя – фото й відео, а також ідентифікаційні частини обличчя (такі, як очі та вуха);
- не оприлюднювати назву населеного пункту (крім міст-мільйонників), узагальнюючи до більших територіальних масштабів.

3. Незалежна медійна рада вже наголошувала у висновку щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі СТБ («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф») (№ 12 від 14 січня 2017 року)^[6] та у висновку щодо змісту передач «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Я соромлюсь свого тіла», «Битва екстрасенсів», «Слідство ведуть екстрасенси», «Містичні історії» на телеканалі СТБ (№ 18 від 9 жовтня 2017 року)^[7], що **такі теми** (зокрема, потенційно пов'язані з насильством у родині) **не слід замовчувати й толерувати в суспільстві, а отже національні медіа мають їх висвітлювати, й це є внеском у публічні дебати всередині суспільства.** Водночас, це не звільняє медіа від дотримання норм законодавства, професійних та етичних стандартів журналістики, а також прав людей, що беруть участь у виробництві подібних передач.

4. В обох випусках передачі «Стосується кожного», які є предметом розгляду в цій справі, розповідається історія 12-річної (тобто неповнолітньої) дівчини Тетяни Лучишин, що стала матір'ю у своєму ранньому віці. Попри це, немає інформації щодо набуття дівчиною повної цивільної дієздатності, попри відповідну можливість, передбачену ст. 35 Цивільного кодексу України. З цього можна зробити висновок, що згоду на участь дитини в передачі надавала її мати – Анна Лучишин. Із її уст у передачі від 9 жовтня 2017 року також лунає фраза, що пані Анна «*приїхала на передачу захистити свою 12-річну дитину, яка недавно стала мамою*» (00:07-00:13).

Питання, пов'язані з наданням батьками згоди на участь їхньої дитини в передачі, вже піднімалися Незалежною медійною радою у висновку щодо змісту передач «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Я соромлюсь свого тіла», «Битва екстрасенсів», «Слідство ведуть екстрасенси», «Містичні історії» на телеканалі СТБ (№ 18 від 9 жовтня 2017 року)^[8]. Як і в попередній справі, Незалежна медійна рада усві-

домлює, що, з огляду на участь дитини в передачі разом із матір'ю та неповну цивільну дієздатність такої дитини, згода на розголошення відповідної інформації про дитину, відповідно до ч. 5 ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства», найпевніше була надана її законним представником; **проте важко стверджувати, що така дія вчинена в найкращих інтересах дитини – ключовій категорії у сфері захисту прав дитини, передбаченій у ст. 3 Конвенції про права дитини.**

Зважаючи на повідомлення у ЗМІ, таку згоду надано задля отримання матеріальної вигоди.^[9] Хоча така практика не заборонена українським законодавством, вона є шкідливою, адже після підготовки та підписання відповідних контрактів учасники передач отримують суттєвий ризик підпасти під тиск зі сторони авторів та редакторів програми.

5. Питання балансу приватності дитини та свободи вираження поглядів медіа Європейський суд із прав людини розглядав у справі *Krone Verlag GmbH v Austria*,^[10] що стосувалася публікації зображень дитини, а також низки персональних даних про неї, у австрійській газеті *Kronen Zeitung* в контексті судового процесу щодо встановлення опіки над дитиною при розлученні батьків. У пункті 55 рішення Суд відзначив, що хоча матеріали, які стосувалися справи щодо встановлення опіки над дитиною, безумовно, підняли публічну дискусію, однак **оскільки ані дитина, ані її батьки до того не були публічними особами, не можна вважати, що розкриття особи дитини було необхідним для розуміння деталей справи.** Саме тому, на думку Суду, для газети була прийнятною підготовка матеріалу зі згаданої тематики, однак неприйнятним було розкриття ідентичності дитини, інтимних деталей про її життя, а також публікація фотографій, за допомогою яких дитину можна було б ідентифікувати.

6. На думку Незалежної медійної ради, у цьому випадку, попри інтерес до ситуації, **телеканал «Інтер» був зобов'язаний утриматися від деталізації інформації про Тетяну Лучишин та забезпечити її приватність**, зокрема шляхами, згаданими вище в Спільному акті узгодження №1. Варто зважати,

що в рамках передачі не лише просто показується обличчя 12-річної Тетяни та її кількомісячної доньки Діани; окремо демонструються відеосюжети з розповіддю породіллі про перебіг вагітності (див. передачу від 9 жовтня 2017 року, 19:54-20:37), розпитується інформація про початок її місячних (там само, 20:37-21:50), деталі про кесарів розтин від представників лікарні (там само, 24:09-24:48), розповідь від Анни Лучишин про деталі її розмови з Тетяною щодо сексуального життя останньої (див. передачу від 13 жовтня 2017 року, 06:25-08:18), деталі щодо вигодовування Діани Тетяною (там само, 18:47-19:08) тощо.

Окрім того, що показ цієї ситуації на загальнонаціональному телеканалі збільшив аудиторію, яка знає про ситуацію, з локальної (невелике містечко на Західній Україні) до загальнонаціональної, при трансляції цих програм не було зважено на потребу убезпечити 12-річну дитину від подальших кпинів зі сторони однолітків і населення в цілому. В рамках передачі вже дається інформація про стигматизацію дитини у школі, до якої Тетяна не хоче повертатися (див. передачу від 9 жовтня 2017 року, 26:50-27:07), шельмування її як «проститутки» зі сторони сусідів (там само, 28:42-29:05). Важко зрозуміти, яким чином дитину можна убезпечити від збільшення негативної реакції в її сторону в майбутньому через опублікування деталей її випадку.

7. Передача 13 жовтня 2017 року повноцінно присвячена обговоренню того, хто з її чоловіків-родичів є батьком. Протягом передачі неодноразово від усіх учасників (Анни, Тетяни Лучишин, Івана Єрьоміна, гостей студії тощо) йдуть твердження про те, що вони знають, хто є батьком, але не скажуть цього. Запрошені до студії гості намагаються своїми питаннями спровокувати вітчима на визнання власного батьківства; звучать різноманітні натяки й на те, що батьком дитини може бути хтось із її братів. Сама Тетяна згодом каже, що батько її дитини присутній у студії, однак не розкриває його імені (див. 1:13:34-1:14:08). Ба більше, запрошені до студії гості, серед яких Ольга Сумська, стверджують, що Тетяна не має боятися докорів, а використовувати свою популярність, отриману завдяки ситуації

(див. 1:14:40-1:15:08). Андрій Данилевич окремо анонсував і третій випуск передачі, де буде оприлюднено результати ДНК-тестів двох братів та вітчима Тетяни Лучишин. **Такий шлях подачі інформації може свідчити про намір створити сенсацію та розтягнути сюжет, «жовтий» за своєю природою, для здобуття більшої аудиторії та прибутків із цієї історії.**

8. Хоча питання вчинення насильства при статевому акті, внаслідок якого Тетяна Лучишин завагітніла, не піднімається в передачах (ба більше, зі слів героїв, існує вірогідність взаємної згоди щодо статевого акту з 11-річною дитиною), постає питання кримінальної відповідальності за вчинене діяння. Варто звернути увагу на те, що діяння, про яке йдеться в передачі, може мати ознаки злочину, передбаченого ч. 1 ст. 155 Кримінального кодексу України (статеві зносини з особою, що не досягла статевої зрілості); а щодо вітчима Івана Єрьоміна – ч. 2 ст. 155 Кримінального кодексу України.

Із огляду на це, автори передачі мали би забезпечити також і належну приватність осіб, які можуть із часом стати підозрюваними в рамках кримінального провадження. Хоча під час передачі жодного разу не вказується на пряму, хто саме може бути підозрюваним, лише одного разу ведучий Андрій Данилевич згадує про таємницю слідства (див. передачу від 13 жовтня 2017 року, 42:46-42:50). Якщо про згоду родичів Тетяни Лучишин, які з'являються в передачі від 13 жовтня 2017 року і в яких беруть мазок для тесту ДНК, на участь у трансляції програми, вочевидь, можна стверджувати, то поведінка сусідського Андрія (див. передачу від 9 жовтня 2017 року, 25:48-26:05) свідчить про його небажання зніматися в передачі. У той же час, його обличчя не приховано, що є **втручанням у його приватне життя** (див. пункти 40-44 рішення Європейського суду з прав людини у справі *Khmel v Russia*).^[11]

Понад те, брат Тетяни Володимир, а також Віктор Димйон є неповнолітніми (15 та 17 років). Відповідно, у разі, якщо письмова згода їхніх батьків, а також правоохоронних органів не була надана, то може постати сумнів про дотримання норми ч. 3 ст. 62 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», що забороняє розголошувати будь-яку інформацію, яка може сприяти ідентифікації особи неповнолітнього правопорушника за відсутності відповідної згоди.

9. Із огляду на викладене вище, **Незалежна медійна рада вважає, що телеканал «Інтер» при трансляції випусків передачі «Стосується кожного» від 9 та 13 жовтня 2017 року порушив вимоги абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» з**

огляду на недотримання права на повагу до приватного життя низки героїв передачі, в тому числі неповнолітніх.

10. На нашу думку, окремо варто проаналізувати поведінку ведучого передачі, Андрія Данилевича. З точки зору дотримання професійних та етичних стандартів журналістики, **він мав би виявити обережність при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми.** У передачі від 9 жовтня 2017 року він, фактично, влаштовує допит дитині, закидаючи її питаннями («Скільки тобі було років, коли ви почали спілкуватися як дорослі люди? Він тобі подобався? Це вдома сталося? Він почав що робити? Отже, вдома нікого не було? І навіть твого брата не було? Що він робив? Він тебе бив? Умовляв? Ти взагалі розуміла, що могла стати мамою? Ти в цей момент мовчала? Можливо, ти звала на допомогу? Після того, що сталося, він ще раз приходив? Це повторювалося?»), на які Тетяна Лучишин відповідає односкладовими відповідями (див. 11:57-13:55). Можна стверджувати, що ведучий *взагалі не зважає на дотримання інтересів дитини; натомість, своїми*

питаннями хоче досягнути лише однієї мети: отримати більше шокових фактів задля подальшого обговорення їх у рамках програми. Хоча мусив би, навпаки, зупиняти подібні питання та не давати їм лунати в рамках студії. **Ці факти дозволяють стверджувати, що в діях Андрія Данилевича є ознаки порушення професійних стандартів діяльності журналіста.**

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що при трансляції програми «Стосується кожного» (9 та 13 жовтня 2017 року) телеканал «Інтер» порушив вимоги абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (**поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних осіб**), у той час як ведучий Андрій Данилевич у випуску від 9 жовтня 2017 року **не виявив належної обережності при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми**, чим порушив положення статті 18 Кодексу етики українського журналіста.

[1] <https://www.youtube.com/watch?v=7vVI7sXSb74>

[2] <https://www.youtube.com/watch?v=6luPbg3yYiQ>

[3] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

[4] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158279>

[5] <http://detector.media/community/article/120891/2016-11-24-telekanali-pogodili-spilni-pravila-visvitlennya-temi-seksualnogo-nasilstva-nad-ditmi/>

[6] <http://mediarada.org.ua/case/zmist-rozvazhalnyh-peredach-ta-jih-anonsiv-na-telekanali-stb-odyn-za-vsih-bytva-ekstrasensiv-hata-na-tata-mastershef/>

[7] <http://mediarada.org.ua/case/zmist-peredach-kohana-my-vbyvajemo-ditej-ya-soromlyus-svoho-tila-bytva-ekstrasensiv-slidstvo-vedut-ekstrasensy-mistychni-istoriji-na-telekanali-stb/>

[8] <http://mediarada.org.ua/case/zmist-peredach-kohana-my-vbyvajemo-ditej-ya-soromlyus-svoho-tila-bytva-ekstrasensiv-slidstvo-vedut-ekstrasensy-mistychni-istoriji-na-telekanali-stb/>

[9] https://zaxid.net/12richna_porodillya_z_mamoyu_pidpisali_kontrakt_pro_uchast_u_shou_na_telekanali_inter_n1437632

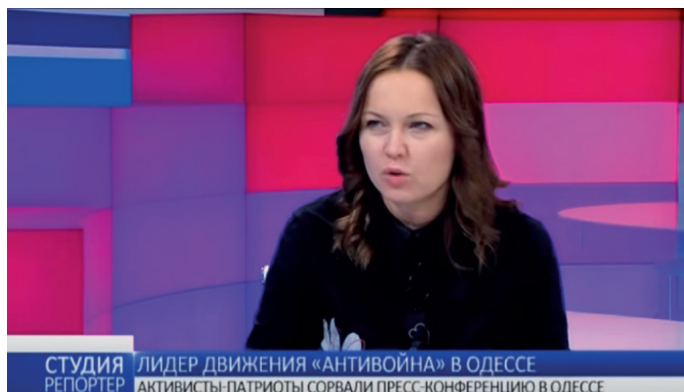
[10] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111526>

[11] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-138916>

ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ ЖУРНАЛІСТИКИ

Висновок щодо запису передачі за участі Вікторії Шилової в ефірі телеканалу «Репортер» (Одеса)

16 березня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. До Незалежної медійної ради надійшло звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 16/387 від 16.02.2016) із проханням надати оцінку передачі, що вийшла 22.01.2016 р. в ефірі телеканалу «Репортер», м. Одеса, за участі гостя студії Вікторії Шилової.

2. На запит Незалежної медійної ради від 02.03.2016 регулятором було надано копію скарги, що надійшла від громадської організації «ОБЕРІГ ОДЕСА» до Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, а також примірник редакційного статуту телеканалу «Репортер».

3. У своїй скарзі громадська організація «ОБЕРІГ ОДЕСА» просить регулятора встановити порушення положень пунктів «в», «є» частини першої статті 59 та пунктів «б», «г» частини першої статті 60 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

4. У даному епізоді передачі «Репортер. Студія» (ведуча — Вікторія Ортіз, мова передачі — російська) гостем студії є Вікторія Шилова, «лідер руху "Антивойна"». Приводом до інтерв'ю став зрив прес-конференції руху в Одесі напередодні «активістами-патріотами» (як це зазначено в титруванні програми). Ведуча просить розповісти про сам рух, його створення та функціонування, фінансування, діяльність на Донбасі та зустріч із тамтешньою «верхівкою» з приводу обміну військовополоненими. Впродовж інтерв'ю Вікторія Шилова наголошує на необхідності дотримання Україною пп. 5 та 6 Мінських домовленостей задля встановлення миру в державі та припинення, зі слів гості студії, «громадянської війни». Зокрема, вона наводить дані щодо 50 000 загиблих у конфлікті, апелює до різноманітних неназваних «європейських» джерел.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 57. 1. Редакційний статут телерадіоорганізації містить вимоги до створення та поширення інформації.

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

- в) поширювати об'єктивну інформацію;
- є) з повагою ставитися до національної гідності, національної своєрідності і культури всіх народів.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

- б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;
- г) не допускати випадків поширення в телерадіопрограмах відомостей, які порушують права і законні інтереси громадян, принижують їх честь і гідність.

3. Редакційний статут АТЗТ «Інформаційне агентство «Репортер» в редакції від 25.01.2007

2.2.6. Збалансованість. Інформація має подаватися збалансовано. У будь-якій конфліктній ситуації або суперечливій темі глядач повинен почути думки основних учасників конфлікту чи дискусії, а по

можливості — і неупереджених компетентних експертів.

Особам і організаціям, на адресу яких пролунали конкретні закиди, має бути надане право й можливість дати відповіді на кожне з них у рамках тієї ж програми.

2.3.8. Жодна особа не є «обов'язковою», «особливо бажаною», або навпаки — забороненою для згадування в інформаційних програмах телерадіокомпанії.

Ставлення до всіх політиків та громадських діячів, думки яких лунають в нашому ефірі або яких ми запрошуємо до студії, є однаково доброзичливим, і водночас — однаково критичним.

Головний критерій відбору персоналії для участі в інформаційних програмах — причетність до події, компетентність і цікавість особи для глядача.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ТА СТАНДАРТІВ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

1. порушення законодавства

Уважно дослідивши обставини справи та відповідні законодавчі вимоги, Незалежна медійна рада не виявила в дослідженому матеріалі достатньо вагомих ознак, що могли би свідчити про порушення законодавства України телеканалом «Репортер» (Одеса).

Передача, що стала об'єктом звернення до Незалежної медійної ради, створена в форматі інтерв'ю, щодо якого зазвичай застосовуються менш жорсткі вимоги й законодавчого, й етичного характеру, ніж щодо новинного формату, проте це в жодному разі не означає, що етичні та професійні стандарти журналістики можуть ігноруватися під час взяття інтерв'ю.

2. порушення стандартів висвітлення інформації

1. Прийнята на II Всесвітньому конгресі Міжнародної федерації журналістів, МФЖ (Бордо, 25–28 квітня 1954 р.), зі змінами на 18-му Всесвітньому конгресі МФЖ (Хельсінгбор, 2–6 червня 1986 р.), Декларація принципів поведінки журналістів зазначає таке: «Повага до істини та права громадськості на правду — перший обов'язок журналіста, що передбачає передусім служіння інтересам суспільства... Журналіст зобов'язаний гарантувати людям отримання правдивої та достовірної інформації за допомогою чесного відображення об'єктивної реальності».

Ці правила стосуються всіх жанрів журналістики, зокрема й інтерв'ю.

Колишній редактор Today Кевін Марш зазначає: «Журналіст не повинен дозволити своєму співрозмовнику нехтувати інтересами аудиторії».

У правилах ведення інтерв'ю від телеведучого BBC Робіна Дей йдеться: «У журналіста завжди є право — і навіть обов'язок — ставити незручні питання від імені аудиторії. Телеведучий, який бере інтерв'ю, зобов'язаний, перш за все, виконувати обов'язки журналіста: ставити питання, з'ясовувати факти та погляди. Не можна вводити аудиторію в оману, навмисно уникаючи незручних для співрозмовника тем і ставлячи занадто прості питання».

2. Під час інтерв'ю гостя програми Вікторія Шилова, лідерка руху «Антивойна», робить цілу низку фактичних заяв, тобто надає певну інформацію не як власне суб'єктивне судження або оцінку, а як загальновідомий або ж загальновизнаний факт. Такі на перший погляд фактичні повідомлення включали, зокрема, інформацію про кількість загиблих у російсько-українському конфлікті, визначення конфлікту відповідно до міжнародного права, посилення на іноземні медіа без зазначення їхньої назви та інше. Наприклад: «Известная цифра людей, погибших в этой войне, это мнение немецких СМИ, немецких подчеркиваю, 50 тысяч людей, из которых 10 тысяч гражданских... Мы называем этот конфликт, как большинство европейцев, гражданским конфликтом, гражданской войной».

3. У випадках озвучення інформації, схожої на твердження про факти, без жодного підтвердження та посилення на першоджерела, найпершим і найголовнішим обов'язком журналіста є докласти всіх можливих зусиль для перевірки такої інформації, з'ясування її достовірності. Під час інтерв'ю така перевірка може бути здійснена шляхом ставлення відповідних запитань: «Звідки ви маєте таку інформацію?», «Чи відомо вам, що офіційні дані ООН є значно меншими?», «Які саме джерела говорять про такі дані?», «Які конкретно німецькі ЗМІ?», «Чи відомо вам, кому ці ЗМІ належать та які мають політичні преференції?», «Чому ви вважаєте, що саме так думає більшість європейців, які існують цьому підтвердження?» тощо. Запитання для перевірки

інформації під час інтерв'ю є категорично необхідними, адже головний обов'язок журналіста — надати аудиторії перевірену й достовірну інформацію.

4. В розглянутому випадку ведуча програми обрала пасивний стиль спілкування зі своєю співрозмовницею, не було здійснено належної перевірки інформації, яку одержує аудиторія телеканалу. Такі дії можна розцінювати як свідоме викривлення дійсності, що суперечить принципам журналістики.

Іншим важливим наслідком пасивної позиції ведучої є безальтернативне отримання позитивної інформації про рух «Антивойна».

5. Окрім встановленого порушення загальновизнаних професійних та етичних стандартів журналістської діяльності, зазначена передача телеканалу «Репортер» (Одеса) не відповідає нормам редакційного статуту телеканалу, а саме п.п. 2.2.6. та 2.3.8. у частині:

а) порушення вимоги щодо балансу. «У будь-якій конфліктній ситуації або суперечливій темі глядач повинен почути думки основних учасників конфлікту чи дискусії, а по можливості — і неупереджених компетентних експертів». Як зазначалося вище, в передачі не було здійснено спроб перевірки достовірності інформації, яку подавала співрозмовниця ведучої, а також не було надано можливості почути альтернативну думку.

Варто нагадати, що, за визначенням, наданим у Законі України «Про рекламу», **рекламою** є інформація про особу, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і **призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо такої особи**. З огляду на незначну суспільну важливість запитань від ведучої, уникнення нею незручних, гострих питань, на думку Незалежної медійної ради, означена передача може містити ознаки рекламного матеріалу;

б) порушення вимоги щодо неупередженості. «Ставлення до всіх політиків та громадських діячів, думки яких лунають в нашому ефірі або яких ми запрошуємо до студії, є однаково доброзичливим, і водночас — однаково критичним». Відсутність гострих та незручних запитань із боку ведучої, на думку Незалежної медійної ради, не може сприйматися як «однаково критичне ставлення». Враження, що створюється цією передачею для

глядачів, свідчить про прихильність ведучої до співрозмовниці та відсутність бажання з'ясувати, наскільки перевірену інформацію отримає в результаті аудиторія телеканалу. Таке нехтування інтересами аудиторії може свідчити про зневагу телеканалу «Репортер» (Одеса) до своїх глядачів.

6. Незалежна медійна рада, користуючись цією нагодою, хотіла би наголосити, що редакційний статут будь-якої медійної організації не є лише формальним документом, що затверджується для виконання норм законодавства, й не слід ставитися до нього зневажливо. Редакційний статут має бути живим інструментом у роботі редакції, документом, що використовується у щоденній діяльності кожного журналіста та працівника медіа.

7. Насамкінець, Незалежна медійна рада розуміє зацікавленість суб'єкта подання скарги до Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення — громадської організації «ОБЕРІГ ОДЕСА» — у віднайденні порушень у цій справі. Так, саме проти скаржників, які зірвали прес-конференцію руху «Антивойна» в Одесі, було спрямовано кілька реплік гості студії. Водночас ця справа є типовим прикладом порушення стандартів висвітлення інформації регіональними медіа. Саме тому при прийнятті рішення Незалежна медійна рада враховувала не особистий інтерес громадської організації, а суспільну значущість проблеми нехтування стандартами перевірки достовірності інформації засобами масової інформації в Україні.

8. Отже, уважно розглянувши обставини даної справи, Незалежна медійна рада констатує порушення телеканалом «Репортер» (Одеса) професійних та етичних стандартів журналістської діяльності, а також норм власного редакційного статуту.

III. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада, розглянувши запис передачі за участі Вікторії Шилової в ефірі телеканалу «Репортер» (Одеса), дійшла висновку про таке: зазначена передача не містить ознак порушення законодавства телеканалом «Репортер» (Одеса), проте є прикладом порушення професійних та етичних стандартів журналістської діяльності та свідченням недбалого ставлення працівників телеканалу «Репортер» (Одеса) до виконання своїх професійних обов'язків.

Висновок щодо передачі «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо»

18 квітня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4 квітня 2016 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від керівника Національної телекомпанії України Зурабі Аласанії з проханням розглянути епізод «Подвійне життя Президента» проекту журналістських розслідувань «Слідство.Інфо» «Громадського ТБ», що вийшов в ефір телеканалу «UA: Перший» о 22:00 3 квітня 2016 року^[1], на предмет дотримання журналістської етики та професійних стандартів, а також розглянути рішення керівництва «UA: Першого» допустити до ефіру цей епізод у незмінному вигляді.

5 квітня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним. Однак, з огляду на конфлікт інтересів, її члени — Зурабі Аласанія та Наталя Гуменюк — як керівники медіа, які транслювали цей сюжет, а Зурабі Аласанія також як заявник у справі, не можуть брати участь у підсумковому голосуванні.

В епізоді, що є предметом звернення до Незалежної медійної ради, подаються результати журналістського розслідування «Слідства.Інфо» та їхнього партнера OCCRP, здійсненого в рамках глобальної кампанії *Panama Papers* — розслідувань щодо офшорних компаній, зареєстрованих за допомогою компаній *Mossack Fonseca & Co* в Панамі та Британських Віргінських островах (BVI).

Безпосереднє розслідування «Слідства.Інфо» стосується створення офшорної компанії *Prime Asset Partners Limited* на ім'я Президента України Петра Порошенка на Британських Віргінських островах для подальшого її використання з метою передачі управління корпорації «Рошен» до «Ротшильд Траст». Розслідування побудоване на чергуванні двох сюжетних ліній, а саме хронологічному відтворенні подій щодо реєстрації *Prime Asset Partners Limited*, а також військових дій в Іловайську. Таким чином бої в Іловайську та Іловайський котел подаються як контекст, у якому відбувалася реєстрація цієї компанії.

Автори сюжету подають коментарі Анатолія (Гала) Виногородського, командира батальйону «Донбас», щодо подій в Іловайську, а також коментарі Данила Білака, керівного партнера київського офісу *CMS Cameron McKenna LLC* щодо діяльності офшорів і їхньої реєстрації. Також журналісти подають коментар Юлії Титарчук, вдови загиблого захисника Донецького аеропорту, «кіборга» Володимира Титарчука.

Автори використали архівні відео боїв в Іловайську, зокрема кадри з перестрілок, кадри поранених, а також українських військовополонених. Крім того, було використано прийом відтворення подій.

Сюжет починається із заставки з назвою «Подвійне життя Президента». Перші кадри й підводка стосуються проведення Іловайської операції та страху, який викликали в суспільстві тодішні новини: «У серпні 2014-го українцям було страшно слухати новини. Особливо тим, чий близький воювали на Донбасі» (00:17); «Щодня загиблі, поранені й зниклі безвісти» (00:38).

Далі на фоні «відтворення подій», а саме людини, що йде коридором, закадровий голос озвучує фразу: «Тими днями за Україну переживали й у столиці Кіпру Нікосії» (00:47).

Журналісти описують кроки, здійснені з 4 серпня 2014 року (дати відправлення листа працівником кіпрської компанії *Dr. K. Chrysostomides & Co* Георгом Йоанноу до Тртоли (BVI) щодо співпраці у заснуванні юридичної компанії). Фірма-реєстратор відповіла пану Йоанноу, що готова до співпраці та потребує деталей про акціонера.

Автори наводять коротку інформацію про те, чим є компанія *Mossack Fonseca & Co*, а також подають короткий відеокоментар Данила Білака щодо того, чим є офшори (1:40). Перш ніж подати інформацію про те, що 21 серпня в реєстрах Британських Віргінських островів таку компанію було зареєстровано на ім'я Петра Порошенка, автори повертаються до Іловайська, надаючи короткий екскурс, чому це місто було стратегічним, а командир батальйону «Донбас» надав коментар (2:36) щодо штурму Іловайська, що хронологічно відбувався 20–21 серпня, тобто в момент, коли тривала реєстрація офшорної компанії.

Після цього журналістка йде за вказаною в реєстрі BVI адресою реєстрації Петра Порошенка й на-

магається перевірити, чи справді вказана адреса реєстрації є справжнім місцем проживання Президента.

Далі сюжетна лінія повертається до створення фірми й листування Кіпру з Тортолою в період із 25 серпня до 1 вересня, що стало наслідком призначення кіпріотки Ольгу Георгіу директоркою фірми. Саме в ці дні стався Іловайський котел і автори дають синхрон командира батальйону «Донбас» (6:16) з підводкою, що «батальйон "Донбас" вимагав у Президента Порошенка негайно втрутитися в ситуацію»; «та поки українські солдати гинули, центр мовчав».

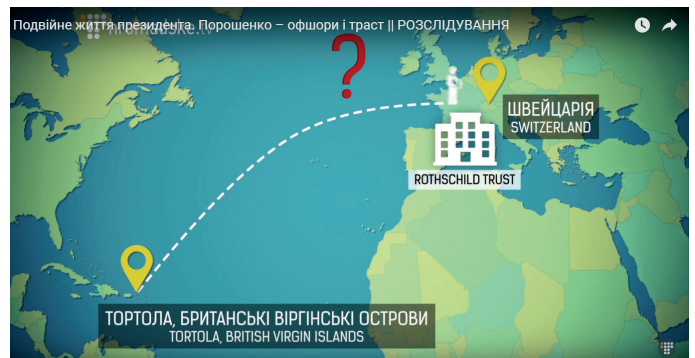
На запитання журналістів командир, чи «звернення, вони мали якийсь результат?» (6:56) відповідь була: «Да, конечно. Был проведен парад» (7:00).

Автори переключають увагу на реєстрацію фірми й наводять інформацію, що зранку 1 вересня (2014 року. — Прим.) з Кіпру на БВІ йде важливий лист із чеком за електроенергію, «використану Петром Порошенком на вул. Грушевського, 9» для підтвердження справжності адреси бенефіціара. Додатково реєстратори з БВІ просять надати два листи про благонадійність Петра Порошенка, від банку й від юриста.

Журналістка робить висновок (8:27), що «на початку вересня 2014 року в Петра Порошенка було дві проблеми. Перша — бізнесова. Як оперативно оформити листи на підтвердження своєї благонадійності. Друга — державна. Як розібратися з тим, що сталося в Іловайську. Лише за півроку з'явиться офіційна статистика Іловайської трагедії — 459 загиблих, 478 поранених та 180 полонених». На додачу наводиться синхрон командира, який на запитання, чи володів Президент ситуацією в Іловайську відповів, що той є далеким від життя.

Сюжетна лінія продовжується тим, що реєстратори отримали такі підтвердження **благонадійності клієнта**, одним із яких було підтвердження з Міжнародного інвестиційного банку, яким досі володіє Президент. Журналісти зауважили, що банк не надав їм відповіді (10:32), очевидно, саме через те, що Президент є власником банку.

Наступний сегмент сюжету починається з кадрів кордону Чернігова (10:50). Закадровий голос журналістики: «17 жовтня, коли юристи на БВІ отримали довгоочікуваний лист із банку, Юлія Титарчук з Чернігова отримала дуже погані новини». Сюжет у цей момент переноситься на кладовище (10:59) зі свіжими вінками і вдовою загиблого «кіборга». Вдова розповідає про обставини поранення й загибелі чоловіка. Далі подаються кадри з військовими, які розвантажують снаряди, а також відеозаписом загиблого «кіборга». Закадровий голос озвучує,

що «чоловікові Юлії було 46 років. Він загинув, захищаючи Донецький аеропорт» (11:32). Сюжет знову переноситься на кладовище з більш ніж десятком свіжих могил із вінками. Юлія коментує: «Чесно, так уже набридла ця війна, вже стільки втрат, і воно ж не закінчується. Скільки дітей без батьків осталося». Закадровий голос озвучує, що «за кілька днів після загибелі Володимира Титарчука Президент Порошенко посмертно нагородив загиблого «кіборга» орденом» (11:58). Частина епізоду завершується рухом камери по могилах із державними прапорами.

Наступний блок епізоду починається з відеозапису виступу (12:11) Президента 20 лютого 2015 року на вул. Інститутській перед родинами Небесної сотні. Відео різко змінюється на відеозапис із борту літального апарату пляжу з яхтами й елітними бунгало, яке змінюється «відтворенням подій», а саме зображенням офісних працівників у кабінеті (12:47) з дикторським супроводом: «Того ж таки 20 лютого на Тортолі працівники Mossack Fonseca вирішили змінити статус компанії Порошенка Prime Asset Partners Limited з огляду на високий статус директора компанії». Відтепер увага до неї буде пильнішою». Далі сюжет описує листування юристів Mossack Fonseca із кіпріотом Георгіом Йоанноу щодо корупційних ризиків і типу бізнесу, який вестиме фірма Президента.

Сюжет перебивається двома скетч-зображеннями Президента і його обіцянки від 2 квітня 2014 року: «Якщо мене оберуть Президентом України, я буду грати чесно і продам концерн Roshen» та цитати від 13 березня 2015 року: «З Rothschild було укладено угоду. У ній зазначено, що я більше не маю права втручатися у процес продажу, бо вони отримали всі повноваження» й цитати від 10 листопада 2015 року: «Я — єдиний український Президент, який передав свої активи до незалежного трастового фонду з гідною репутацією».

На фоні відтворення подій і картосхем закадровий голос начитує (13:50), що «у грудні 2015-го кіпріот Георг Йоанноу просить колег із Тортולי терміново зібрати всі наявні документи й відправити в Швейцарію кур'єром. Адресатом зазначено Мартіну Н. Баєл з "Ротшильд Траст". На цьому листування закінчується.

Отже, ми не знаємо, чи пішли ці документи в Цюрих і з якою метою. Та вже на початку 2016 року Петро Порошенко заявляє, що передав свої активи в керування «сліпому трасту»^[1]. Одразу за цим подається пряма мова Президента щодо передачі частки в «Рошені».

Наступний блок оповідає, як журналісти намагалися отримати офіційну відповідь із Адміністрації Президента, а також отримати коментарі на прес-конференціях безпосередньо в Президента. Журналіст наводить і власне оціночне судження щодо відповіді від юридичної фірми «Авеллум партнерз», до якої їх скерували з Адміністрації Президента (15:01), як таку, що «на жаль, анітрохи не виправдовує Президента» (15:13). Журналістка пояснює, що Президент каже неправду, адже ніякого «сліпого трасту не існує», а сама угода є лише наміром. Далі наводиться цитата з відповіді (15:37): «Фактична передача активів у траст вимагає дотримання значної кількості юридичних формальностей. На даний момент юридичний радник забезпечує дотримання таких формальностей». Ще одне власне твердження, яке наводиться журналісткою, — що «Порошенко створив компанію на BVI для того, щоб такі продати “Рошен”».

Це підкріплюється цитатою з іще одного листа — юридичної компанії ICU, в якому вказується, що «Prime Asset Partners Limited є виключно технічною компанією... в ході проведення корпоративної реструктуризації, яка була підготовчою стадією для подальшого продажу групи Roshen».

Подальша аргументація журналістів зводиться до того, що Президент виводить свої активи в офшорну зону, адже це є сталою бізнес-традицією в Україні, оскільки там податок на продаж дорівнює 0 %. Це посилюється коментарем Данила Білака (17:00), зокрема, що, «в принципі, це якраз і дозволяється, бо гроші не оподатковуються». Також журналістка робить оціночне судження: «Коли йдеться про гроші, Президент України готовий відверто порушувати закон. У декларації за 2014 рік він узагалі не зазначив, що створив компанію за кордоном».

Посилиючи тезу про порушення закону Президентом, журналістка в фіналі розслідування озвучує власний висновок (18:34):

«Отже, тепер ми маємо документальні підтвердження, що угода про структуру, куди Президент України нібито передав свої кондитерські активи, досі не підписана. Любий Порошенку “сліпий траст” існує лише в його фантазіях. У реальному житті Президент створив компанію в офшорній зоні на Британських Віргінських островах, куди вивів активи “Рошену”, щоб не сплачувати в Україні податків з продажу. А обгортка у вигляді трасту мала би приховати весь процес. Оче-

видно, за задумом, ніхто так і не мав дізнатися, який саме “Рошен” продають — український чи острівний.

Ми досі не розуміємо (19:11), чому активна фаза перебування Порошенком своєї кондитерської корпорації збіглася з трагічними подіями в новітній історії України. Ми також не знаємо, чи заважав цей процес голові держави виконувати свої функції. Та в цих подіях чітко простежуються дві паралельні лінії — українців, які ціною власного життя боронили Україну, та Президента, який у той же час видумував хитромудрі фінансові конструкції, як би не платити податки своїй державі».

8 квітня 2016 року відбулося засідання Незалежної медійної ради, на якому власні позиції щодо конфлікту висловили обидві присутні сторони — Зурабі Аласанія, заявник, та Дмитро Гнап, Анна Бабінець і Влад Лавров — команда проекту «Слідство.Інфо», яка готувала випуск «Подвійне життя Президента», а також статтю на сайті OCCRP «Офшорний налоговый маневр Президента Украины»^[2] (Ukraine: The President's Offshore Tax Plan^[3]). Була присутня також Людмила Панкратова — юрист Інституту розвитку регіональної преси, що здійснює доефірну юридичну експертизу випусків проекту «Слідство.Інфо» на предмет юридичних ризиків.

З-поміж інших матеріалів у розпорядження Незалежної медійної ради також було надано висновок Редакційної ради «Громадського ТБ» й телеканалу «UA: Перший», які також висловили свою думку щодо дотримання в епізоді «Подвійне життя Президента» стандартів висвітлення інформації.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

Кодекс етики українського журналіста^[4]

Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.

Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного.

Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано.

BBC Editorial Guidelines^[5]

5.4.27. Consideration should be given to the editorial justification for any depiction of violence, and violent content should normally be clearly signposted. When real life violence, or its aftermath, is shown on television or reported on radio and online **we need to strike a balance between the demands of accuracy and the dangers of desensitisation or unjustified distress**. There are very few circumstances in which it is justified to broadcast the moment of death.

Неофіційний переклад: Належну увагу має бути надано редакційному обґрунтуванню будь-якого зображення жорстокості; жорстокий контент має бути чітко класифіковано. В разі, якщо жорстокість реального життя або її наслідки транслюються по телебаченню, радіо або онлайн, **ми маємо віднаходити баланс між вимогами точності й ризиками десенситизації або спричинення невинуватого горя**. Існує дуже незначна кількість обставин, за яких є прийнятною трансляція моменту смерті.

11.2.2. We will respect human dignity without sanitising the realities of war, terror, emergencies and similar events. **There must be clear editorial justification for the use of very graphic pictures.**

Неофіційний переклад: Ми поважатимемо людську гідність, не применшуючи реалій війни, терору, надзвичайних ситуацій та подібних подій. **Має бути чітке редакційне обґрунтування для використання графічних зображень із цієї тематики.**

Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи 1276 (1995) Про силу візуальних образів

Візуальні образи відтворюють дійсність, але поширюють також стереотипи. В деяких випадках образи руйнують письмові повідомлення та використовуються з метою обійти норми, що регулюють рекламу. Більшість людей не знають, як «читати» візуальні образи, а це може призвести до неправильного тлумачення та маніпуляцій. Отже, якими реальними не здавалися б образи, їх не слід плутати з реальністю.

Втім, Незалежна медійна рада, відповідно до п. 4 Положення про Незалежну медійну раду, не обмежується зазначеним вище регулюванням.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ В СЮЖЕТІ СТАНДАРТІВ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Незалежна медійна рада зазначає, що епізод «Подвійне життя Президента», підготовлений командою «Слідства.Інфо», не порушує вимог чинного законодавства України. Ми не ставимо під сумнів юридичну експертизу, надану юристами Інституту розвитку регіональної преси, а тому в цій справі розглядається винятково можлива наявність порушення в сюжеті професійних та етичних стандартів журналістики.

Першим питанням, яке розглянула Медійна рада, є рішення керівництва «UA: Першого» допустити до ефіру епізод «Подвійне життя Президента» попри рішення Редакційної ради телеканалу, в якому було вказано на можливі порушення пунктів 6, 9 та 10 Кодексу етики українського журналіста.

Незалежна медійна рада **підтримує рішення допустити до ефіру розглядуваний епізод**. Такий продукт, що виходитиме на платформі Суспільного телебачення, сприятиме формуванню довіри до нього як до незалежного та об'єктивного мовника з боку аудиторії. Саме таке суспільне мовлення здатне транслювати критику найвищих органів влади, й саме воно зможе зруйнувати стереотип про державно-пропагандистський характер «першої кнопки», сформований попередніми керівниками каналу. Крім того, Суспільне в умовах сучасного медійного ринку України, який контролюється кількома великими медіагрупами, має творити нову якість журналістики й говорити об'єктивно про незручні речі.

Варто зауважити, що трансляція цього епізоду, всупереч негативній оцінці Редакційної ради «UA: Першого», відбувалася в умовах **як потенційного тиску з боку представників державної влади, так і реального тиску представників громадськості, які розцінили би зняття з ефіру сюжету про офшор Президента як акт цензури**. Тому рішення керівництва щодо трансляції епізоду «Подвійне життя Президента», який має значний суспільний інтерес, видається єдиним можливим у цій складній та суперечливій ситуації.

Переходячи до розгляду другого питання, а саме відповідності подання інформації в епізоді професійним та етичним стандартам журналістики, Незалежна медійна рада зазначає, що, згідно з загальновизнаними положеннями практики Європейського суду з прав людини, висловленими, зокрема, в рішенні *Bladet Tromsø and Stensaas v Norway*^[6]:

- свобода журналістської діяльності **припускає певний рівень перебільшення та провокації, що є життєво необхідним для виконання ЗМІ ролі сторожового пса при розповсюдженні інформації, що несе значний суспільний інтерес;**
- поріг припустимої критики щодо політиків є більшим, аніж аналогічний поріг щодо звичайних громадян.

Водночас, у п. 102-104 справи *Stoll v Switzerland*^[7] Європейським судом із прав людини було зазначено таке:

- журналісти при використанні свободи вираження поглядів **мають дотримуватися обов'язків та відповідальності**, оскільки навіть щодо питань, які мають значний суспільний інтерес, гарантії свободи вираження поглядів **не є необмеженими;**
- при висвітленні подій, що мають значний публічний інтерес, журналісти повинні діяти сумлінно, ґрунтуватися на точній фактичній базі та надава-

ти надійну й докладну інформацію відповідно до стандартів журналістської етики;

- дотримання журналістської етики є особливо важливим з огляду на те, що медіа в сучасному світі виконують не лише інформативну функцію — **від того, як вони подають інформацію, залежить її сприйняття та оцінка аудиторією.**

Журналістські розслідування є одним із найактуальніших жанрів у сучасній Україні, з огляду на проникнення корупції у всі сфери життя. Ґрунтовна робота розслідувачів сприяла викриттю низки грандіозних схем, пролила світло не на одну приховану таємницю і стала одним із визначальних факторів, який сприяв збереженню Української держави.

Водночас варто зазначити, що журналістське розслідування — жанр журналістики, який передбачає передусім подачу фактів, що свідчать про корупцію, політичні, економічні, соціально-побутові злочини, які приховуються від суспільства, їхню інтерпретацію експертами та протилежні погляди.

Незалежна медійна рада не заперечує можливості авторських коментарів у журналістському розслідуванні. Втім, такі коментарі мають стосуватися підтверджених фактів, адже метою журналістського розслідування є **пошук належної інформації, а не емоційний вплив на глядача.** Журналістське розслідування має будуватися не за принципом підбору фактів під наперед визначену гіпотезу, а **на представленні всіх виявлених під час розслідування фактів та озвученні найбільш реалістичних гіпотез, які з них випливають** (зокрема, за допомогою змістовних коментарів фахівців у відповідній сфері) **та пояснюють зв'язки між цими фактами.**

Слід нагадати, що сила аудіовізуальних образів потужніша за силу текстового матеріалу. Як зазначав Європейський суд з прав людини у справі *Jersild v Denmark*, аудіовізуальні медіа **через силу зображень можуть доносити ідеї, які не можуть бути належно подані у друкованих ЗМІ**^[8].

В цьому контексті варто зауважити, що паралельно з лінією про створення офшорної компанії *Prime Asset Partners Limited* показуються кадри загиблих, поранених бійців, а також полонених, які стрибають (00:25–00:45), беруться коментарі в командира батальйону «Донбас» щодо захисту Іловайська, **не пов'язані з тематикою безпосереднього розслідування.** Цей елемент сюжету, а також кадри з кладовища, де поховано «кіборга» Володимира Титарчука, та синхрон його дружини (10:49–12:10) **апелюють переважно до емоцій та почуттів, а не до розуму, грають на страхах аудиторії.**

Також автори сюжету створюють різкий контраст між тривожною музикою й тьмяною армійською те-

матикою, фразою про «вбивство» з уст командира «Донбасу», з одного боку, та сценами тропічних оркестрів із веселою музикою — з іншого (07:23–07:40).

З уст Анни Бабінець звучить суперечливе порівняння (08:23–08:55): *«Отже, на початку вересня 2014 року в Петра Порошенка було дві проблеми. Перша — бізнесова. Як оперативно оформити листи на підтвердження своєї благонадійності. Друга — державна. Як розібратися з тим, що сталося в Іловайську. Лише за півроку з'явиться офіційна статистика Іловайської трагедії — 459 загиблих, 478 поранених та 180 полонених. Процес визволення останніх затягнеться на довгі місяці. Листи про благонадійність, звісно ж, напишуть швидше».* Наведення тверджень про листи щодо благонадійності як про особисту проблему для самого Порошенка не підкріплено належним фактажем.

Автори жодним чином не нагадують глядачеві про те, коли Президент Порошенко вступив на пост (7 червня 2014 року) і що саме вимагає вчинити від нього законодавство в контексті бізнес-інтересів.

Іншим прийомом, застосованим у сюжеті, є озвучення глядачеві правди — але лише тієї її частини, яка є вигідною авторів; найчастіше це робиться для того, щоб вибрати лише потрібні факти для підтримки основної версії розслідування. В сюжеті Анна Бабінець пояснює (14:54–15:14): *«Тим часом ми отримали лист з президентської канцелярії. Щодо усіх питань стосовно офшору на БВІ нам порадили звертатися до вже знайомої нам фірми “Авеллум Партнерз”. Спочатку там здивувалися, але згодом разом з партнерами з ІСУ відповіли на наше питання. Ця відповідь, на жаль, анітрохи не виправдовує Президента».*

Наскільки стало відомо Незалежній медійній раді під час проведення очного розгляду справи, в авторів була відповідь іншої сторони щодо того, чому дії стосовно офшору збіглися в часі з трагедією в Іловайську. Так, у п. 5 відповіді ІСУ розслідувачам було роз'яснено: **«Pre-sale restructuring of Roshen group was planned and agreed upon long before the Ilovaisk tragedy and has no connection to it whatsoever»**^[9] — а саме те, що реструктуризацію було заплановано ще до подій в Іловайську. Ба більше, на цей факт також вказує початок сюжету з подій 4 серпня 2014 року, коли українська армія мала наступальну ініціативу на Донбасі. Натомість в епізоді не було відображено повної інформації щодо відповіді ІСУ, що варто розцінювати як порушення стандарту повноти подачі інформації. **Наведення цього речення могло би стати одним із ключових факторів чіткого розмежування двох сюжетних ліній, поданих в епізоді.**

З огляду на вищевказану відповідь ІСУ, на думку

Незалежної медійної ради, невиправданим є й висновок Анни Бабінець, озвучений наприкінці епізоду (19:19–19:53): *«Ми досі не розуміємо, чому активна фаза перебудови Порошенком своєї кондитерської корпорації збіглася з трагічними подіями новітньої української історії. Ми також не знаємо, чи заважав цей процес голові держави виконувати свої функції. Та в цих подіях чітко простежуються дві паралельні лінії — українців, які ціною власного життя боронили Україну, і її Президента, який в цей же час будував хитромудрі фінансові конструкції, щоб не сплачувати цій державі податків».*

Журналістка фактично визнає, що вся сюжетна лінія, а саме проведення паралелей та протиставлення Іловайська й оформлення фірми на Британських Віргінських островах, є не більше ніж авторським припущенням, побудованим здебільшого на хронологічному збігу Іловайської трагедії й процесу оформлення офшорної фірми. Єдиним фактом, який не викликає заперечень, є факт створення офшорної компанії на Британських Віргінських островах.

Водночас, жодним чином не розкрито, коли і які дії щодо відчуження активів мали бути вчинені уповноваженими особами Петра Порошенка, якими є легальні способи такого відчуження і скільки безпосередньо потрібно часу на вчинення всіх юридичних формальностей, зокрема й податкових.

Викликає подив і апелювання протягом усього сюжету до тези, що Президент «будував конструкції», «було дві проблеми», «створив компанію». Такі конструкції формують уяву, що Президент витрачав свій робочий час на заснування фірми, хоча весь сюжет побудований здебільшого на відтворенні дій і комунікації іноземних суб'єктів, що підтверджує тезу про те, що принаймні формально-юридична частина процесу відбувалася за дорученням. Ба більше, журналісти прямо вказують на те, що не знають, *«чи заважав цей процес голові держави виконувати свої функції».*

Також виглядає недоречним вислів про те, який саме Roshen продають: український чи острівний, адже корпорація продовжує діяти в Україні — й ідеться лише про зміну номінального чи фактичного власника.

За допомогою прийомів, використаних у цьому розслідуванні, глядача підводять під емоційне враження особливого цинізму, аморальності Президента, який під час Іловайської трагедії національного масштабу займався (або приділяв увагу) власним бізнес-інтересам. На наш погляд, у глядачів також могло скластися враження про причинно-наслідковий зв'язок між офшорними справами Президента та поразкою в Іловайську й загибеллю людей у Донецькому аеропорту.

Незалежна медійна рада не заперечує, **що дії Президента України можуть мати ознаки протиправності чи бодай аморальності.** Водночас, дії Президента як Верховного Головнокомандувача, як і військового керівництва країни під Іловайськом **мали би стати предметом окремого розслідування.** Згадка про Іловайську трагедію **могла бути контекстом розповіді** про створення в цей час офшору Президента, **але не більше того.** Між тим, як нам пояснили автори розслідування, вони свідомо в сюжеті «Подвійне життя Президента» застосували прийом «таймінгу», тобто прямого порівняння, що відбувалося в один і той самий час за двома сюжетними лініями — створення офшору та подій на Донбасі. Внаслідок цього п'яту частину загального хронометражу сюжету «Подвійне життя Президента» займає лінія бойових дій на Донбасі. Членам НМР це видається не виправданим із погляду завдань формату журналістського розслідування, головною метою якого є пошук та надання аудиторії фактів, а не їх суб'єктивних інтерпретацій.

Контрастність подання, переплетення двох історій у цьому сюжеті — а саме трагедії на Донбасі та створення офшорів — не може трактуватися як допустима гіпербола, і, на думку Незалежної медійної ради, є радше виявом емоцій та особистого сприйняття авторами сюжету потенційно неправомірних дій Президента. Застосування таких прийомів припустиме в публіцистиці, однак **не є належним у журналістському розслідуванні, де кожне твердження сприймається аудиторією як істина, а не версія чи особиста думка його авторів, якщо цього спеціально не зазначено в матеріалі.**

Особливу стурбованість викликає те, що журналісти заради посилення емоційності сюжету використали **в невиправдано надмірному обсязі** кадри Іловайська, зокрема в показі поранених і вбитих, а також полонених. Використання таких кадрів могло би бути обґрунтованим і виправданим у тому разі, якщо би журналісти приділили більше уваги підтвердженню тези про те, що основною метою створення офшору була **мінімізація оподаткування під час подій, які загрожували державності України і в той час як українські громадяни своїм коштом забезпечували життєздатність української армії.** Але цього журналісти **не зробили.**

Як зазначалося вище, основною метою журналістських розслідувань є викриття різноманітних схем і моделей зловживань на всіх щаблях влади та публічної служби. Водночас, завданням розслідування також є й інформування якомога ширшої аудиторії про результати такого розслідування. Тож готуючи сюжет, журналісти мають виходити з позиції, що споживачем інформації буде не лише експертне середовище, а й аудиторія, не обізнана

в бізнесовій та юридичній термінології.

Тому при підготовці матеріалів, що мають значний суспільний інтерес, вкрай важливо пояснювати глядачеві спеціалізовані терміни й поняття та доносити в простій формі сутність фінансових операцій, схем тощо відповідно до **стандарту простоти подачі інформації**^[10]. При цьому особливу увагу слід надавати чітким і фаховим експертним коментарям, що мають розкривати як загальні тенденції та практики, так і **стосуватися конкретних ситуацій (фактів), що висвітлюються в сюжеті**.

Також важливо належно подавати інформацію про ключових учасників розслідування. У сюжеті приділено значну увагу фірмі **Mossack Fonseca & Co**, водночас жодним чином не пояснено, як у всій схемі зі створення офшорної фірми опинилася **кіпрська компанія Dr. K. Chrysostomides & Co LLC**.

Незалежна медійна рада наголошує, що в сюжеті не надається чіткого і зрозумілого пояснення сутності таких явищ, як «траст», «сліпий траст», «офшорна зона». Також журналісти ускладнюють подачу такого явища, як «BVI-компанія», яка означає лише компанію, зареєстровану на Британських Віргінських островах (*British Virgin Islands, BVI*), а не є специфічним видом компанії.

Наявні в сюжеті експертні коментарі неповною мірою розкривають сутність вчинених кіпрською та віргінською компаніями дій та їхнього зв'язку з процесом створення так званого сліпого трасту чи з процесом продажу корпорації Roshen. Натомість у статті за авторством Анни Бабінець та Влада Лаврова, розміщеній на сайті OCCRP^[11], структура розслідування, обсяг коментарів та кількість коментаторів є більшою та предметнішою. Також у цьому тексті міститься чітка вказівка, що коментарі Данила Білака не стосуються конкретних деталей ситуації з активами Президента. Подив викликає, що у відео «Слідства.Інфо» відсутні фахові коментарі Ярослава Ломакіна, керівного партнера консалтингової компанії *Honest & Bright*, які є в статті тих самих авторів (експерт пояснює можливі причини заснування компанії на Віргінських островах), та Андреаса Кнобеля, який вказує на дії, які мав би вчинити політик — власник трасту.

Наостанок, Незалежна медійна рада хоче наголосити, що, попри очікування громадськості, наші органи державної влади **залишаються закритими й непублічними**. Саме такі дії, як відсутність якісного розслідування подій під Іловайськом і тривала мовчанка представників Президента щодо *Panama Papers*, збільшують негатив у суспільстві стосовно держави та влади загалом. І змушують журналістів збільшувати градус емоційності й запеклості дискусії. **Тож як не може бути виправданою штучна**

скандалізація висвітлення актуальних проблем у ЗМІ, так само не має толеруватися й небажання влади оперативно та чесно комунікувати з суспільством та відповідати за власні помилки.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада наголошує на особливій важливості журналістських розслідувань як безпосереднього супроводу реформ і очищення всіх сфер від корупції. Особливо важливо, що такі розслідування не обмежуються «рядовими» епізодами, але зачіпають і найвищі ешелони влади. Повагу викликають сміливість українських журналістів та їхня наполегливість у викритті таких справ.

Водночас, на думку Незалежної медійної ради, розслідування мають відбуватися під прискіпливим редакційним контролем, а будувати сюжет слід з огляду на наявні факти. При цьому авторські коментарі, оціночні судження й емоційне забарвлення припустимі лише в обсязі, необхідному для досягнення мети розслідування. **Факти не можна підганяти під заздалегідь сформовану думку або наміри розслідувачів. Навпаки, саме факти та їхні ретельно відтворені й проаналізовані причинно-наслідкові зв'язки мають формувати висновки авторів розслідування та його аудиторії.**

Розглянувши епізод «Подвійне життя Президента», Незалежна медійна рада дійшла висновку, що лінії трагедії в Іловайську приділено надмірну увагу й це загалом вплинуло на якість висвітлення основної лінії журналістського розслідування. Дії Президента як Верховного Головнокомандувача під Іловайськом могли би стати предметом окремого розслідування, а не елементом емоційної електризації сюжету про офшори.

Надмірна увага до подій на Донбасі спричинила недостатнє висвітлення економічної складової сюжету. Водночас, низка кадрів із трагедії в Іловайську та загибелі українських солдатів на сході України стала причиною надмірної емоційності, що може свідчити про намір привернути увагу аудиторії до сюжету не через його предмет, адже українське суспільство загалом толерантне до корупції. Відповідно, був значний ризик, що без контрасту з військовими діями на сході України, які є щоденною болючою темою для більшості українців, глядацька аудиторія не надасть належної оцінки діям Президента щодо заснування офшору.

Час, який можна було використати для належного та зрозумілого роз'яснення економічної та юридичної сторін створення офшорних компаній та сліпих трастів — і дотримання стандарту доступності інформації, посилення основної тези сюжету про

умисне прагнення Президента мінімізувати податкові витрати, було використано для апеляції до емоцій глядачів, коментарів щодо Іловайська, надмірної кількості оціночних суджень, не підкріплених фактами, зокрема й наведеними в текстовому варіанті розслідування.

Незалежна медійна рада вважає, що сюжет «Подвійне життя Президента» не відповідає стандартам відокремлення фактів, суджень чи припущень, поваги права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події, а також стандарту доступності інформації.

Незалежна медійна рада також звертає увагу на відсутність чіткого редакційного обґрунтування для використання графічних зображень реалій війни, особливо в частині показу поранених, загиблих і військовополонених.

Водночас, умовах потенційного й реального тиску як із боку суспільства, так і з боку владних структур, Незалежна медійна рада підтримує рішення транслювати епізод «Подвійне життя Президента» в ефірі «UA: Першого», попри його суперечливий зміст.

ДОДАТОК

Окрема думка членів Незалежної медійної ради Антоніни Черевко та Олександра Бурмагіна, підтримана Костянтином Квуртом у частині аргументації, що не суперечить Висновку Незалежної медійної ради у справі щодо передачі «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо».

У цій суперечливій, проте безумовно цікавій справі ми, члени НМР Антоніна Черевко та Олександр Бурмагін, прийняли рішення утриматися під час голосування, а також приєднати до Рішення Незалежної медійної ради дану окрему думку. В самому Рішенні НМР із цієї справи є низка позицій, із якими ми можемо погодитися, проте хотіли би зазначити таке:

Обрання сюжетної лінії військових подій в Іловайську як загального контексту програми «Слідство.Інфо» вважаємо достатньо виправданим з огляду на збіг цих подій у часі з операціями стосовно офшорних компаній та, безумовно, з урахуванням конституційної ролі Президента України як Головнокомандувача. Вважаємо, що будь-яка діяльність Президента, що мала місце в ті ж часові проміжки, що й вирішальні події (битви) на сході України, становить значний суспільний інтерес і потенційно може бути пов'язана (прямо чи опосередковано) з виконанням Президентом своїх прямих конституційних функцій незалежно від того, наскільки особисто задіяним міг бути Президент у такій діяльності. Значна частина публічних обговорень програми

«Слідство.Інфо» стосувалася її емоційного забарвлення. З цього приводу хотіли би зауважити таке. Питання сплати податків і податкової порядності є не лише правовим чи економічним, а насамперед питанням моральним. Належна й повна сплата податків засвідчує лояльність до своєї країни та готовність розділити зі співгромадянами соціальну відповідальність за незахищені верстви суспільства та задоволення потреб громади. Моральні питання такого ґатунку нерозривно пов'язані з певною емоційністю. Ще більшою мірою з емоціями пов'язано питання відповідальності за тих, хто виконує свій військовий обов'язок і захищає Батьківщину. Менше з тим, інтенсивність емоційного навантаження програми «Слідство.Інфо», на наш погляд, була надмірною й подекуди не сприяла розумінню важливої фактичної інформації. З одного боку, це може бути цілком зрозумілим наслідком емоційного сприйняття подій самою авторською командою. З іншого боку, «емоціоналізація» є яскравим трендом чи не всіх українських аудіовізуальних медіа, які намагаються «продати» глядачу не тільки інформацію, але й уже «готові» емоції, які така інформація мала би викликати, на думку журналістів. Це видається певним втручанням у «суверенність глядача», в його право самостійно обирати власне емоційне ставлення до того чи іншого факту, адже емоції є явищем особистим, внутрішнім, індивідуальним і не мали би нав'язуватися. Безперечно, бувають ситуації, коли цілеспрямований виклик негативних емоцій сприяє привертанню публічної уваги до проблеми та її подальшому вирішенню. Так, наприклад, відома фотографія потонулого сирійського хлопчика-біженця викликала хвилю суспільної уваги та співчуття до трагедій тих, хто тікає від жахів війни. Однак цілеспрямоване викликання інтенсивних негативних емоцій, особливо коли це відбувається з певною систематичністю, здатне занурити не тільки окрему людину, але й ціле суспільство в апатію та безпорадний відчай, що аж ніяк не посприяє вирішенню суспільної проблеми, з якою, власне, й пов'язані такі емоції. В українському контексті соціальна відповідальність медіа (й ми тут маємо на увазі українські медіа взагалі, а не виключно «Слідство.Інфо») мала би починатися з усвідомлення того, що внаслідок неочікуваної для багатьох війни та пов'язаних утрат велика частина українського суспільства вже тривалий період часу перебуває у стані хронічного психологічного стресу й постійний інтенсивний негативний вплив на емоційний стан суспільства з боку медіа тільки поглиблюватиме колективну психологічну травму, що навряд чи може посприяти таким бажаним позитивним перетворенням у нашій країні.

Події останніх двох тижнів засвідчили, що українські автори програми «Слідство.Інфо» та їхні закордонні колеги схильні сприймати певні зауваження щодо

свого матеріалу радше як «критику критики Президента», ніж як більш професійно орієнтовану дискусію. Таке сприйняття, на наш погляд, не відповідає правдивому стану речей та не є справедливим, адже українське громадянське суспільство завжди зберігало та відстоювало власне право не тільки на осуд дій влади, але навіть і на повстання, а за кількістю журналістських розслідувань Україна є впевненим регіональним лідером. На наше переконання, критичні думки щодо програми «Слідство.Інфо» були викликані насамперед тими високими очікуваннями, які є щодо тих, хто може й має подавати найкращий приклад в українській медійній сфері, а також щирим переконанням, що українські журналісти-розслідувачі можуть робити свою складну та важливу роботу ще краще. Загалом видається, що значна кількість суперечливих ситуацій або ж конфліктів у медійній галузі України спричиняється

елементарною відсутністю належних та справедливо очікуваних дій органів державної влади у підпорядкованих їм сферах. Адже, наприклад, якщо припустити, що за досить довгий проміжок часу, який минув із моменту Іловайської трагедії, відповідні державні органи спромоглися би провести незалежне та справедливе розслідування цієї справи, яке потягло би за собою відповідну невідворотну відповідальність винних, то навряд чи цей випуск програми «Слідство.Інфо» був би таким, яким є тепер, а українська й міжнародна медійні спільноти не витратили би стільки часу та енергії на пов'язані обговорення. Якими б ілюзіями ми не тішили себе, необхідно дивитися у вічі реальності: навіть незалежна й критична журналістика не здатна компенсувати неналежне функціонування інститутів та органів державної влади або ж їхню неприпустиму бездіяльність.

[1] <https://www.youtube.com/watch?v=nu5f2kZzT5U>

[2] <https://www.occrp.org/ru/panamapapers/ukraine-poroshenko-offshore/>

[3] <https://www.occrp.org/en/panamapapers/ukraine-poroshenko-offshore/>

[4] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

[5] <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines>

[6] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58369>

[7] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83870>

[8] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>

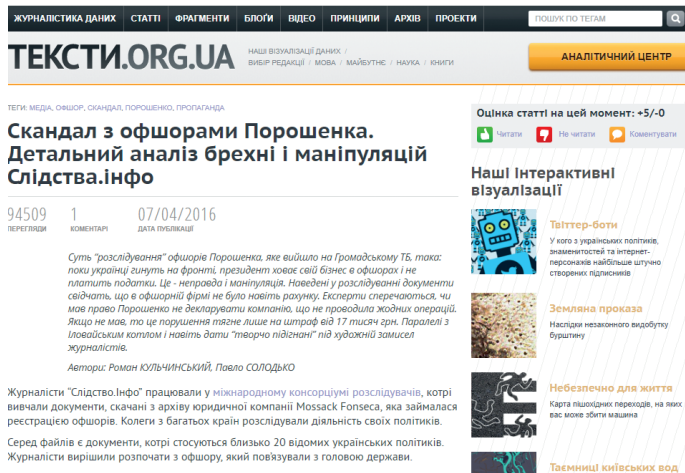
[9] <https://cdn.occrp.org/projects/panamapapers/ukraine/proof1.pdf>

[10] <http://www.telekritika.ua/medialiteracy/2010-03-24/51836>

[11] <https://www.occrp.org/ru/panamapapers/ukraine-poroshenko-offshore/>

Висновок щодо критики епізоду «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо» Романом Кульчинським та Павлом Солодьком на сайті texty.org.ua

25 травня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

8 квітня 2016 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення журналістів проекту «Слідство.Інфо» Дмитра Гнапа та Анни Бабінець з проханням розглянути на предмет дотримання вимог законодавства України, а також норм журналістської етики матеріал «Скандал з офшорами Порошенка. Детальний аналіз брехні та маніпуляцій «Слідства.Інфо» за авторством Романа Кульчинського та Павла Солодька^[1]. В цьому матеріалі (<http://bit.ly/1MhGkmU>), який вийшов на сайті «Тексти.org.ua», критикується епізод «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо».

21 квітня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним. Заявники просять проаналізувати матеріал на відповідність статті 2 Закону України «Про інформацію», а також низці норм Етичного кодексу українського журналіста.

Попри прохання заявників розглянути справу разом зі справою щодо передачі «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо» (див. **висновок №4 Незалежної медійної ради від 18 квітня 2016 року**^[2]), Незалежна медійна вважає, що цей матеріал потребує окремого розгляду у світлі не завжди аргументованої та якісної дискусії, породженої виходом згаданої передачі.

У матеріалі, що є предметом розгляду у цій справі, Роман Кульчинський та Павло Солодько критикують сюжет команди «Слідства.Інфо». Текст критичного спрямування супроводжується коментарями Дмитра Назарця – «адвоката, який спеціалізується на цій тематиці [офшорного законодавства]», та

Олексія Соболева – «економіста, радника міністра інфраструктури». Критика переважно зосереджена довкола використання журналістами у сюжеті лінії з Іловайськом, а також довкола звуження аналізу, проведеного журналістами щодо з'ясування мети створення офшору, лише до податкової оптимізації. У підсумку авторами статті робиться такий висновок щодо мети появи матеріалу:

«Це не злий умисел. Причина - в культурі виробництва, що склалася в українській журналістиці. Ця культура не передбачає відданості фактам, бажання журналіста розібратися у складній дійсності й адекватно описати її. Це культура міфу. Замість дослідження журналісти шукають популярні міфи, а потім придумують аргументи на їхню підтримку».

II. РЕГУЛЮВАННЯ

Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Закон України «Про інформацію»:

Стаття 2. Основні принципи інформаційних відносин

Основними принципами інформаційних відносин є:

- відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань.

Кодекс етики українського журналіста^[3]

Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.

Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо не повинні фальсифікувати зміст.

Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного.

Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Незалежна медійна рада вважає, що оскільки заявлені порушення норм чинного законодавства України стосуються принципів інформаційних відносин – а саме достовірності та повноти інформації, які відображені, в тому числі, у етичних засадах професії журналіста, то у даній справі аналіз на предмет порушення норм законодавства проводитиметься разом з оцінкою дотримання у матеріалі етичних засад.

IV. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТА ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ У МАТЕРІАЛІ

У своїй скарзі Дмитро Гнап та Анна Бабінець висловлюють зауваження щодо 13-ти частин матеріалу, опублікованого на сайті texty.org.ua. Надалі буде проведено аналіз окремих частин скарги.

Пункт 1 скарги команди «Слідство.Інфо» стосується вступної тези статті. Матеріал панів Кульчинського та Солодька розпочинається з такого твердження: «Суть "розслідування" офшорів Порошенка, яке вийшло на Громадському ТБ, така: поки українці гинуть на фронті, президент ховає свій бізнес в офшорах і не платить податки. Це - неправда і маніпуляція».

Одним із принципів роботи журналіста є відокремлення фактів від оціночних суджень; саме останні є захищеними і за них не можна притягати авторів до юридичної відповідальності. Ця теза підтверджується і законодавством України – а саме ст. 30 Закону України «Про інформацію». Втім, варто зазначити, що практика Європейського суду з прав людини показує, що у разі, коли оціночні судження можуть бути кваліфіковані як факти, то такі судження не отримуватимуть захисту, гарантованого ст. 10 Європейської конвенції про права людини. Цей підхід було застосовано, з-поміж інших, у справах *Prager and Oberschlick v Austria*^[4] та *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v France*^[5].

Незалежна медійна рада, з огляду на власний **висновок №4 щодо передачі «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо»**, може погодитися з суттю висновку автора матеріалів – однак його форма дійсно дозволяє сприймати речення як доконаний факт, а не оцінку. Це, на думку Незалежної медійної ради, є порушенням п. 9 Кодексу етики українського журналіста.

Пункти 2, 4, 5 та 8 скарги стосуються точності подачі інформації. Автори матеріалу на сайті «Тексти.org.ua» стверджують, що «тема Іловайська займає 35% даного матеріалу, заявленого як розслідування офшорної діяльності Порошенка (4040 друкованих знаків з 11700)». Втім, насправді, основний резонанс отримав не текстовий матеріал, а відео сюжет, хронометраж теми Іловайську у якому займає біля 4 хвилин – а отже не більше 20% матеріалу. Застосуванням більшого числа автори свідомо спотворюють факти, що може спричинити надмірну негативізацію критикованого сюжету команди «Слідство.Інфо». Крім того, є незрозумілим, до якого з текстів апелюють автори: до розшифровки сюжету чи до тексту, підготовленого Анною Бабінець та Владом Лавровим для OCCRP. Подібне змішування матеріалів є наскрізним у статті Романа Кульчинського та Павла Солодька.

Також варто зазначити, що автори статті використовували не автентичні тексти розслідування, а переклад українською мовою, зроблений на сайті tsnp.ua^[6]. У ньому вказано, що «21 серпня в результаті інтенсивного обстрілу з російської зброї загинули 27 українських солдатів, а події тих днів назвуть «Іловайським котлом». Водночас, у оригінальній версії розслідування^[7] та російському перекладі^[8] на сайті OCCRP вживаються, відповідно, формулювання «On August 21, 27 Ukrainian soldiers fell in what would become known as the «Ilovaisk Kettle», victims of intense Russian rocket bombardments» та «21 августа в результате интенсивного обстрела из российского оружия погибли или получили ранения 27 украинских солдат, а события тех дней скоро назовут «Иловайским котлом».

Автори критичного матеріалу доходять висновку: «Маніпуляції Плутанина з цифрами і датами свідчить, що автори розслідування не цікавилися хронологією битви за Іловайськ». Цим самим складається враження, вони самі долучаються до маніпуляції публікою та заохочення неправдивими фактами на власну сторону.

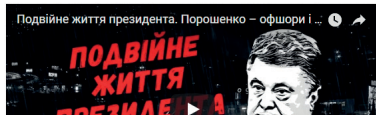
Крім того, у новині^[9], на яку посилаються пани Кульчинський та Солодько, попри заголовок, вказується, що про продаж бізнесу Порошенка повідомив не сам Президент України, а виконавчий директор та співголова *Rothschild & Cie* Джованні Сальветті. Найпевніше, автори критичного матері-

ТЕКСТИ: Тема Іловайська займає 35% даного матеріалу, заявленого як розслідування офшорної діяльності Порошенка (4040 друкованих знаків з 11700).

В пошуках оригінальної події матеріалу журналісти вирішили показати, що робилося на Східному фронті, поки на Віргінських островах відкривалася офшорна фірма.

Саме звідси назва «Подвійне життя президента».

Як і коли символічні водорозділи заволоділи Дніпром

Статті

за часом за перепидами за рейтингом

Жорсткі умови. Як МОЗ змінив правила гри для студентів-медиків

популярно 1 0 коментарів

200 гривень проти нових правил. Як обходить закон про боротьбу з контрабандою

4 дні тому 0 коментарів

Твіттер-боти. Скажи, як тебе фоловають

- і ми скажемо, скільки ботів ти купив (візуалізація)

5 днів тому 0 коментарів

Війна і дош. 1939-1945. НЕПИСАНА ІСТОРІЯ. Смієш споглядати про Другу

Світову

7 днів тому 0 коментарів

«Липові» розрахунки, директор-узурупатор і «мертві душі» на зарплаті. Розповідь експертів про відділу Інституту проблем міжності НАНУ

алу скористувалися заголовком опублікованої новини – однак це не має слугувати виправданням у наданні неповної та не до кінця достовірної інформації з їх сторони.

Автори матеріалу, що є об'єктом скарги, стверджують, що «як саме змінився статус [компанії Prime Asset Partners Limited], автори розслідування не уточнюють». Водночас, цьому надається пояснення у візуальному ряді сюжету «Слідства.Інфо» (12:57-13:17), де пояснюється, що «відтепер увага до неї буде пильнішою. «На додачу до звичайних речей ми маємо перевіряти, яка ситуація у країні, чи немає корупційних скандалів».

На думку Незалежної медійної ради, у вище вказаних уривках з тексту оскаржуваного матеріалу містяться порушення п. 8 Кодексу етики українського журналіста та норми ст. 2 Закону України «Про інформацію» щодо подачі достовірної інформації.

Варто зазначати, що у матеріалі, який є предметом розгляду Незалежної медійної ради, критика сюжету «Слідство.Інфо» є достатньо однобокою. Так, у пунктах 9 (щодо так званого «гнапівського» стилю) та 12 (щодо притягнутості конфлікту за вуха) скарги заявниками наводяться приклади достатньо односторонньої та незбалансованої критики авторів сюжету «Подвійне життя Президента», до прикладу: «Так що можна припасувати й альтернативні паралельні лінії. Зацініть універсальність гнапівського стилю, ним можуть скористатися і пропагандисти влади».

Водночас, Незалежна медійна рада не віднайшла порушень, на які звернено увагу заявниками у пунктах 3, 7, 10, 11, 13 скарги. Щодо пункту 3 скарги, то з сюжету команди «Слідство.Інфо» під керівництвом Анни Бабінець справді впливає, що основною мотивацією створення офшору було ухилення від податків. Цю тезу підтверджує і Данило Білак у сюжеті (17:15-17:44), який стверджує, що інакше не було б сенсу створювати офшорну компанію.

У пункті 7 скарги висловлюється радше емоційна реакція заявників у цій справі на не включення

до «топ-10» новин Іловайську, у пунктах 10 та 11 – емоції заявників (Анни Бабінець та Дмитра Гнапа) стосовно надмірної кількості оціночних суджень у матеріалі, що претендує на аналітичний характер.

Щодо пункту 13 скарги, то Незалежна медійна рада не має достатньої компетенції для оцінки правдивості тверджень стосовно корпоративних прав офшорів Порошенка. Втім, аналіз інших пунктів скарги дає змогу дійти висновку про наявність порушень етичних засад журналістської професії у цій справі.

V. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що авторами матеріалу «Скандал з офшорами Порошенка. Детальний аналіз брехні та маніпуляцій «Слідства.Інфо» Романом Кульчинським та Павлом Солодьком **було допущено порушення етичних засад журналістської професії. У матеріалі є твердження та звинувачення, не підкріплені доказами та посиланнями на джерела; подекуди факти підмінюються припущеннями та необґрунтованими суб'єктивними оцінками.** Критика подібних публікацій з професійної точки зору інших журналістів є важливою для створення суспільної дискусії щодо якості журналістики в Україні в цілому. Втім, будь-яка **критика, яка базується на надмірній емоційності та перемішуванні різноманітних фактів, також є неприпустимою.**

ДОДАТОК

Окрема думка секретаря Незалежної медійної ради Романа Головенка у справі щодо критики епізоду «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо» Романом Кульчинським та Павлом Солодьком на сайті texty.org.ua

Загалом погоджуючись із висновком щодо наявності в розглядуваному журналістському матеріалі Р.Кульчинського та П.Солодька порушення стандарту достовірності подання інформації, мушу висловити зауваження і свою незгоду щодо посилення на стандарт відокремлення повідомлень про факти від коментарів (оцінок). Даний стандарт відокремлення має особливу вагу для новинних матеріалів, оскільки в новинах інформація подається вперше, а повідомлені вперше факти неприпустимо повідомляти «в пакеті» з уже чисюю суб'єктивною позицією щодо них, нав'язуючи аудиторії цю позицію та перешкоджаючи їй скласти власне враження про факти.

У той же час подання коментарів та оцінок в аналітичних матеріалах може здійснюватися більш

вільно, але, на мою думку, такі коментарі та оцінки не мають бути подані під виглядом фактів (що може трапитися в журналістському матеріалі як навмисно, так і ні). Питання чи належить певне твердження до передачі фактів, чи до оцінних суджень – складне, особливо в Україні, де законодавство чітко розділяє твердження про факти та оцінні судження (ст. 30 ЗУ «Про інформацію»), хоча це не завжди легко здійснити на практиці.

На мою думку, різниця між подачею фактів та оцінних суджень полягає в ступені абстрактності/конкретності інформації, що міститься у висловлюванні: якщо інформація конкретна, то вона має вказувати на час, місце, конкретні дії чи події і т.п.. Натомість оцінні судження (абстрактна інформація) вказують лише на ознаки, надані події, об'єкту чи суб'єктові з боку інших (напр., «повільний», «невдалий», «змістовний», «брехня» і т.д.).

Підхід Європейського суду з прав людини дещо відмінний від вітчизняного законодавства: факти мають бути доведені, а оцінні судження не підлягають доведенню, але мають базуватися на фактологічній

основі, принаймні коли постає питання з приводу публічної оцінки якихось суспільно важливих аспектів. Саме про це йдеться в рішенні Євросуду по справі *Prager and Oberschlick v Austria* від 22.03.95 р., цитованому у Висновку, але не про відокремлення фактів від оцінок.

Виходячи з цього, я не можу погодитися з п. 2 розділу IV даного висновку, а також з його резолютивним розділом V у відповідній частині. Адже у вступній тезі розглядуваного матеріалу чітко вказано, що йдеться про «суть» іншого матеріалу, який критикується авторами. «Суть» є абстрактним поняттям, відповідно формулювання «суті» є суб'єктивним. Суті якогось явища чи предмету як факту не існує в принципі. А тому, коли в тексті йдеться про те, що «суть полягає в наступному...», то для аудиторії, що звикла читати аналітичні матеріали, має бути очевидно, що «суть» критикованого матеріалу тут сформульовано з точки зору критика, при цьому з точки зору інших «суть» може полягати в іншому. Тобто в даному випадку не йдеться про подання якихось фактичних тверджень, а відповідно не існує й порушення.

^[1] http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/66697/Skandal_z_ofshoramy_Poroshenka_Detalnyj_analiz_brehni

^[2] http://medialaw.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/18-04-IMC_Hromadske_Poroshenko.doc

^[3] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

^[4] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57926>

^[5] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82846>

^[6] <https://tsn.ua/politika/sensacyne-rozsliduvannya-pro-roshen-i-ofshori-poroshenka-povniy-tekst-623817.html>

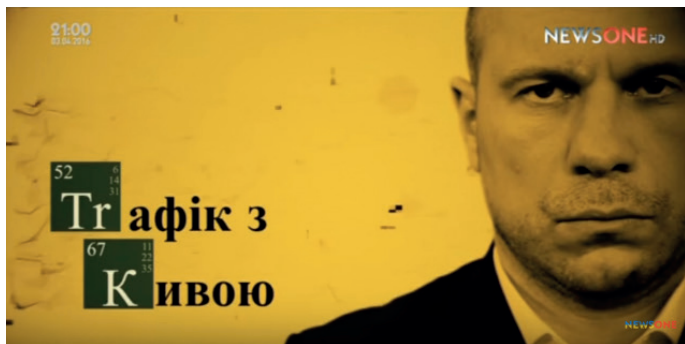
^[7] <https://www.occrp.org/en/panamapapers/ukraine-poroshenko-offshore/>

^[8] <https://www.occrp.org/ru/panamapapers/ukraine-poroshenko-offshore/>

^[9] <http://www.pravda.com.ua/news/2014/08/21/7035482/>

Висновок щодо випусків передач «Трафік з Кивою» від 28 лютого, 3 та 24 квітня 2016 року

12 жовтня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 27 травня 2016 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (далі — Національна рада) з проханням висловити позицію щодо дотримання Іллею Кивою етичних стандартів діяльності журналіста у трьох передачах під назвою «Трафік з Кивою», які транслювалися в ефірі каналу ТОВ «Новини 24 години», ефірний логотип Newsone, від 28 лютого, 3 квітня та 24 квітня 2016 року.
2. 16 серпня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на необхідність дотримання стандартів журналістської етики для підвищення якості журналістських матеріалів загалом, а також з огляду на вплив передач «Трафік з Кивою» на публічну дискусію щодо суспільно важливої теми (державної політики у боротьбі з наркозлочинністю).
3. 4 жовтня 2016 року на запит Незалежної медійної ради Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення було надано примірник Редакційного статуту телекомпанії ТОВ «Новини 24 години».
4. У випуску передачі «Трафік з Кивою» від 28 лютого 2016 року обговорюється загальна проблематика наркозлочинності в Україні: йдеться про легкі способи дістати і приготувати наркотики в Україні, а також про необхідність посилювати відповідальність та вдосконалювати процесуальні механізми в контексті боротьби з наркозлочинністю. Гостями студії є три народних депутати — Віктор Кривенко, Сергій Євтушок та Юрій Чижмар; керівник Міжнародної антинаркотичної асоціації Євген Нерух, двоє колишніх наркозалежних, а також двоє наркозалежних. Під час передачі також транслювалося відео, на якому журналісти нібито без рецепта придбали рецептурні лікарські засоби, що є нар-

котичними; також було показано повноцінний процес приготування наркотичного засобу під назвою «крокодил» наркозалежними, присутніми у студії. Окремо варто згадати, що під час ефіру було зроблено два опитування глядачів на теми: «Усі знають, де дістати наркотики. Чи готові ви надати відповідні свідчення?» та «Чи потрібно повернути кримінальну відповідальність за вживання наркотиків?».

5. У випуску передачі «Трафік з Кивою» від 3 квітня 2016 року йдеться про необхідність інституційного реформування системи з боротьби з наркозлочинністю в Україні, а також про роль релігії в цій боротьбі. Серед гостей студії — двоє наркозалежних, що перебувають, із їхніх слів, у стані наркотичного сп'яніння, а також священник православної церкви отець Георгій, колишній наркозалежний, і голова мусульман України Шейх Саїд Ісмаїлов. На початку передачі оголошується опитування на тему «Чи потрібна в державі єдина структура, що відповідатиме за наркополітику?». Сама передача ведеться у формі групової дискусії гостей та ведучого, але більшість часу говорить саме ведучий, наголошуючи на потребі створити єдиний та потужний орган у сфері боротьби з наркозлочинністю. Ефір також супроводжується низкою роликів про діяльність Департаменту протидії наркозлочинності в різних регіонах України.

6. Випуск передачі «Трафік з Кивою» від 24 квітня 2016 року ведеться у формі групової дискусії. На початку передачі ведучий оголошує опитування «Чи вважаєте ви роботу Департаменту протидії наркозлочинності в умовах сьогодення ефективною?». Далі Ілля Кива представляє глядачам п'ятьох гостей студії: Олега Ягольника (начальник територіального управління Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України), Олексія Шевчука (адвокат), Андрія Лозового (народний депутат, «поборник правди»), Віталія Купрія (народний депутат) та Антона Мельничука (представник громадськості, ГО «Центр запобігання та протидії корупції»). Після демонстрації відео з камер спостереження із затриманням особи, яка, за словами Іллі Киви, намагалася дати хабара керівнику ДПН, ведучий показує глядачам частину судового засідання у справі затриманих. Він висловлює міркування щодо роботи Департаменту протидії наркозлочинності, судової влади тощо, гості підтримують його думку. Двічі розмова переривається дзвінками в студію: Олександра Камінного, що представився колишнім начальником районного карного розшуку та редактором газети «Одесские вести», та Ірини Анатолі-

ївни, яка зазначила лише, що вона з Кривого Рогу.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Кодекс етики українського журналіста^[1]

1. Служіння інтересам влади чи засновників, а не суспільства, є порушенням етики журналіста.
2. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.
3. Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано.

2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 57

Редакційний статут телерадіоорганізації містить вимоги до створення та поширення інформації.

Стаття 59

1. Телерадіоорганізація зобов'язана:
 - в) поширювати об'єктивну інформацію.

Стаття 60

1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:
 - б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації.

3. Редакційний статут телекомпанії ТОВ «Новини 24 години»

Стаття 5. Принципи редакційної політики щодо достовірності поширюваної інформації

Працівники телекомпанії «Новини 24 години» мають виходити з того, що достовірність інформації визначається її джерелом і дотримуватися наступних правил:

- намагатися самими бути свідками подій, а якщо це неможливо — одержувати інформацію у першоджерел (учасників або інших свідків подій), завжди надавати пріоритет тому джерелу, яке є найближчим до першоджерела;
- уникати одержання інформації лише від одного джерела; завжди надавати пріоритет тому джерелу, яке може бути назване;
- фіксувати інформацію, одержану від джерела, під час її одержання або безпосередньо після цього;
- у разі, якщо стане відомо, що поширена інформація була недостовірною, негайно поширювати спростування такої інформації.

Стаття 9. Принципи редакційної політики щодо збалансованості поширюваної інформації

Працівники телекомпанії «Новини 24 години» ма-

ють виходити з того, що збалансованість інформації визначається, з одного боку — прямою залежністю між рівнем суспільного інтересу до певної події та рівнем її висвітлення в ефірі, а з іншого боку — рівним ставленням до всіх суспільних і політичних сил і діячів, і дотримуватись наступних правил:

- належна збалансованість не потребує цілковитого нейтралітету щодо кожного питання або відходу від основних, демократичних засад щодо свободи слова та творчої діяльності, вона не досягається математичними методами, тобто врівноваженням кожної висловленої думки протилежною за змістом; метою збалансованості є висвітлення якнайширшого спектру думок і поглядів;
- ступінь збалансованості має відповідати характеру обговорюваної теми і типу передачі; якщо в ефір виходить серія взаємопов'язаних передач, в яких розглядаються ті самі або споріднені проблеми, належну збалансованість може забезпечувати вся серія передач. Намір авторів досягти безсторонності саме у цей спосіб повинен плануватися заздалегідь і доводитися до аудиторії. Водночас, у серії передач, де в кожному випуску розглядаються геть різні і не пов'язані між собою питання, збалансованість повинна забезпечуватись у кожній окремій програмі.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

1. Одним із ключових питань, що постає перед Незалежною медійною радою в цій справі, є **застосовність стандартів журналістської професії до авторських передач у форматі обговорень і ток-шоу, подібних до «Трафіку з Кивою»**, — а отже й можливість оцінки фактів цієї справи на предмет дотримання стандартів.

2. Варто почати з того, що дотримання професійних та етичних стандартів журналістики є **одним із основних обов'язків журналіста, яких він має дотримуватися, щоб отримати повноцінний захист власної свободи вираження поглядів**. Зокрема, Велика палата Європейського суду з прав людини у п. 58 рішення у справі *Bedat v Switzerland* наголосила, що «*положення статті 10 Конвенції надають повноцінного захисту журналістам під час виконання їхніх обов'язків з висвітлення подій, що несуть значний суспільний інтерес, лише у випадку, якщо журналісти діють сумлінно, базують свої матеріали на належній фактичній основі та забезпечують надійне та чітке інформування відповідно до вимог журналістської етики*»^[2].

3. Звісно, пан Ілля Кива не є професійним журналістом, та виступаючи в ролі ведучого повноцінної авторської передачі на телебаченні, він має зважати на стандарти журналістської етики. При цьому він одночасно є й керівником Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України (далі — ДПН). Це важливо з огляду на те, що, на відміну від інформації, яку надає пересічний журналіст, інформація, що звучить із вуст Іллі Киви, може сприйматися глядачем як достовірніша через його **авторитет державного службовця**. Враховуючи **тематику розмови, а також систематичне посилення на свій статус** Начальника ДПН (що, зокрема, виводиться текстом на екран), його **відповідальність за достовірність** поданої інформації лише зростає.

4. Якщо ж говорити про стандарти, то, з одного боку, у класичному розумінні журналістські стандарти мають застосовуватися передусім до новинних та інформаційних передач, метою яких є неупереджене інформування людей про актуальні події світу. З іншого боку, до авторських передач також мають бути застосовними окремі стандарти, **які попереджуватимуть гіпотетичні маніпуляції з боку авторів** таких передач. Як уже наголошувалося Незалежною медійною радою у висновку щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року (№ 9 від 26 вересня 2016 року)^[3], **стандарт достовірності подання інформації є одним із небагатьох стандартів професійної діяльності журналіста, на який мають зважати не лише при виробництві новинних програм, а й при створенні авторських передач**, що впливає, зокрема, і з норм законодавства України.

5. Іншим стандартом, який має застосовуватися щодо будь-яких категорій програм, **є стандарт збалансованості думок і поглядів**, який певною мірою також відбитий у нормах законодавства України (див. обов'язок телерадіоорганізації поширювати об'єктивну інформацію, передбачений пунктом «в» частини першої статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»^[4], а також подібні положення статті 7 Європейської конвенції про трансграничне телебачення^[5]). Саме завдяки цьому стандарту глядачеві забезпечується можливість отримувати різноманітні категорії інформації, які дозволяють йому сформулювати власну думку з певних питань крізь призму фактів і думок опонентів із того чи іншого дискусійного питання. У форматах, подібних до формату передачі «Трафік з Кивом», такий баланс може бути забезпечений за допомогою **запрошення до участі гостей**, які висловлюватимуть альтернативні до думок ведучого позиції.

6. З огляду на викладене вище, у своєму аналізі Незалежна медійна рада спирається саме на необхідність дотримання в передачі «Трафік з Кивом»

стандартів достовірності та збалансованості подачі інформації.

7. Незалежна медійна рада у висновку щодо запису передачі за участі Вікторії Шилової в ефірі телеканалу «Репортер» (Одеса) (№ 2 від 16 березня 2016 року) наголошувала, що **редакційний статут має бути живим інструментом у роботі редакції, документом, що використовується в щоденній діяльності кожного журналіста та працівника медіа**, а тому при розгляді питань, пов'язаних із дотриманням стандартів, звертатиме увагу на тлумачення цих стандартів самою організацією.

8. Стандарт достовірності передбачає необхідність верифікації джерел інформації та, відповідно, надання глядачеві якісної й перевіреної інформації. Неприпустимим є посилення на невідомі та анонімні джерела, наведення статистики без вказання її джерела для підтвердження власної думки тощо.

9. Так, у передачі «Трафік з Кивом» від 28 лютого 2016 року з уст ведучого лунають такі формулювання: «За последние годы наркопреступность скатилась до 13 лет. Начиная с 13 лет уже каждый седьмой школьник пробовал те или иные наркотики» (21:22 на годиннику на екрані), «Восточная и Центральная Украина употребляет намного больше наркотика чем Западная. Почему? Потому что в Западной они ходят в церковь, по воскресеньям — и там больше Бога чем в других частях Украины» (21:36); «Наркоман за свою бытность втягивает еще сотню человек» (21:55).

Також у цьому випуску непідтверджена інформація лунає з уст запрошеного гостя — Євгена Неруха, представленого керівником Міжнародної антинаркотичної асоціації: «Сегодня наркоман в Украине совершает три преступления в день. Сегодня по неофициальным данным, от 2 млн наркозависимых людей в Украине» (21:52).

Окремо варто звернути увагу на **відео**, трансльоване в ефірі передачі в часовому проміжку 21:15–21:18. На ньому невідома особа просить провізора продати йому чотири пачки вітамінів, воду, йод і спирт. Після цього на камеру не демонструється вміст придбаних речовин, а до аптеки заходить журналіст телеканалу NewsOne і починає допитувати провізора про продаж нею кодтерпіну в попередній ситуації. Попри усвідомлення того, що в цьому випадку **справді могла відбутися незаконна дія з продажу рецептурного лікарського засобу**, такий порядок висвітлення епізоду не дає можливості впевнитися, що саме в цій аптеці тільки що було придбано лікарський засіб — а отже цей момент **може бути маніпулятивним**.

10. У випуску передачі «Трафік з Кивом» від 3 квітня 2016 року Ілля Кива повторює твердження: на

теренах Західної України вживання наркотиків менш поширене, оскільки там більше віруючих людей та Бога. Крім того, він стверджує, що один наркозалежний приносить 1200 гривень злочинцю і що кількість наркозалежних в Україні перевищила за 2,5 мільйони осіб (див. 21:17).

11. У випуску передачі «Трафік з Кивою» від 24 квітня 2016 року центральним сюжетом обговорення у студії було затримання злочинного угруповання (за словами Іллі Киви, «банди») працівниками ДПН. Ведучий описує їх так: «Банда, которая на протяжении 10 лет занималась рэкeтoм, убийствами, насилием и, самое тяжкое преступление, — распространением наркотиков по территории нашей с вами страны» (див. 21:04). Ведучий також демонструє зображення структури так званої банди з фотографіями декількох осіб із закритими чорними смугами очима (див. 21:39). А тим часом не відомо, які конкретно особи входили до цього угруповання, чи справді вони скоїли зазначені злочини, а також яким є джерело всіх поданих матеріалів та інформації.

12. Окремо варто звернути увагу на використання в усіх зазначених випусках передачі «Трафік з Кивою» **опитувань громадян** («Усі знають де дістати наркотики. Чи готові ви надати відповідні свідчення?», «Чи потрібно повернути кримінальну відповідальність за вживання наркотиків?», «Чи потрібна в державі єдина структура, що відповідатиме за наркополітику?», «Чи вважаєте ви роботу Департаменту протидії наркозлочинності, в умовах сьогодення, ефективною?»).

Порядок проведення цих опитувань такий: глядачам надається на вибір два номери телефонів, за якими можна виказати свою відповідь «так» чи «ні» на поставлені запитання. Такі опитування справді можуть бути покликані включити аудиторію в перебіг програми, **та є значна загроза використання таких опитувань із маніпулятивною метою:** для легітимації поглядів авторів програми, як висловився пан Кива у випуску від 28 лютого 2016 року, «позицией действительной сегодняшней украинцев» (див. 21:43). У цьому контексті слід зазначити, що впродовж передачі від 28 лютого 2016

року первинний результат позитивної відповіді на питання «Чи потрібно повернути кримінальну відповідальність за вживання наркотиків?» суттєво зменшується з 77 до 49 % — поки про цю можливість негативно висловлюються гості студії, але наприкінці ефіру стабілізується на рівні 51 %, що дає ведучому можливість підтвердити свої тези про жорсткішу боротьбу з наркозлочинністю. Наприкінці передачі від 24 квітня 2016 року ведучий підсумовує, що 86 % телеглядачів оцінюють роботу ДПС як задовільну, не вказуючи при цьому кількості опитаних осіб і того, що результати цього опитування не є репрезентативними.

13. У цьому контексті Незалежна медійна рада вважає, що **варто розмежовувати оприлюднення результатів повноцінних соціологічних досліджень і опитувань глядачів, проведених самими телеканалами.** Тимчасом як перші мають реальну статистичну цінність, останні є лише формою взаємодії з глядачами, покликаною збільшити зацікавленість до певного питання. У зв'язку з цим значення результатів різних за своєю природою опитувань має бути донесено до відома глядачів у зрозумілій для них формі. **Якщо опитування проводиться на телебаченні у прямому ефірі, глядачів має бути повідомлено, що результати цього опитування не є репрезентативними і що вони відбивають лише думку тих осіб, які взяли в ньому участь, наприклад, думку певної аудиторії.**

14. Окремо варто звернути увагу на вплив конкретних формулювань в опитуваннях на достовірність їхніх результатів. Так, питання, поставлене під час передачі від 24 квітня 2016 року таким чином: «Чи вважаєте ви роботу Департаменту протидії наркозлочинності **в умовах сьогодення** ефективною?», а також постійне наголошування впродовж передачі на неможливості ефективного виконання своїх функцій ДПН через різноманітні чинники, схиляють глядачів до позитивної відповіді на це запитання. Таке формулювання має на меті не неупереджену оцінку результатів роботи цієї структури, а часткове виправдання недостатньої ефективності перед глядачами.

15. Усі наведені вище факти дають можливість дійти висновку, що в передачах «Трафік з Кивою» було допущено **порушення стандарту достовірності подання інформації.**

16. Стандарт збалансованості подання інформації в передачах, подібних до «Трафіку з Кивою», передбачає запрошення до студії, зокрема, гостей, що є фахівцями з обговорюваної тематики **та можуть висловлювати думку, альтернативну до озвученої ведучим,** спроможні вступати з ним у дискусію.

17. Натомість у всіх зазначених передачах гості сту-

дії, хоча формально й представляють різні суспільні групи, а проте за змістом підтримують одну й ту ж думку, причому **жодних аргументів проти** слів Іллі Киви стосовно діяльності Департаменту протидії наркозлочинності висловлено не було. Ба більше, в передачі від 24 квітня Ілля Кива закликає гостей підтримати його позицію, пояснивши глядачам, «почему мы, правоохранительная структура, не можем полноценно выполнять свою функцию, а это защита прав украинских граждан» (див. 21:06), стверджуючи, що «наркопреступность уже парализовала государственный механизм» (див. 21:22). Більшість часу свою позицію висловлює сам **ведучий не як неупереджений модератор; спостерігаємо радше використання програми як майданчика для само-реклами ведучого та його підрозділу Національної поліції й адвокатування його діяльності**. Так, у позитивному світлі в цих випусках показано діяльність Департаменту протидії наркозлочинності з затримання підозрюваних, проведення освітньої роботи в університетах, організації спортивних змагань у зоні АТО, а також очищення власних рядів. Водночас немає ознак того, що збалансованість серії передач забезпечуватиметься інакшим чином, як це передбачено положеннями редакційного статуту телекомпанії.

Варто додати, що з уст самих гостей можна почути, що вони не є фахівцями з теми передачі. Так, народні депутати Сергій Євтушок (21:32) та Віктор Кривенко (21:37) в ефірі від 28 лютого прямо кажуть, що не є фахівцями у фармацевтичній галузі. Залучення в ролі експертів осіб, що не спеціалізуються на тематиці передачі, допомагає створити формальний баланс думок, **але не призводить до балансу сутнісного, а тому є порушенням стандарту збалансованості подачі інформації**.

18. На думку Незалежної медійної ради, доречно в рамках цієї справи також зазначити **про неприпустимість показу у прямому ефірі процесу приготування наркотичного засобу**, як це відбувалося в рамках передачі «Трафік з Кивою» від 28 лютого 2016 року. Така дія могла би бути припустимою в рамках документального жанру, однак із обов'язковими примітками **про неможливість повторення цього або ж із попередженням про обов'язкове настання кримінальної відповідальності за вчинення подібних дій та недопущенням висвітлення в передачі самого рецепту приготування наркотичного засобу**. Втім, у даному випуску не було жодних приміток, а самих «виробників» наркотичних засобів було театральнo затримано у прямому ефірі.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що під час трансляції випусків передачі «Трафік з Кивою» від 28 лютого, 3 квітня та 24 квітня 2016 року було **порушено стандарти достовірності та збалансованості подання інформації, зокрема, в контексті власного редакційного статуту, а показ процесу виготовлення наркотичних засобів у прямому ефірі є неприпустимим**.

[1] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

[2] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>

[3] <http://medialaw.org.ua/library/vysnovok-9-shhodo-vypusku-peredachi-vidkrytyj-mikrofon-na-radio-aks-vid-25-kvitnya-2016-roku/>

[4] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

[5] http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_444

Висновок щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна»

27 червня 2017 р.

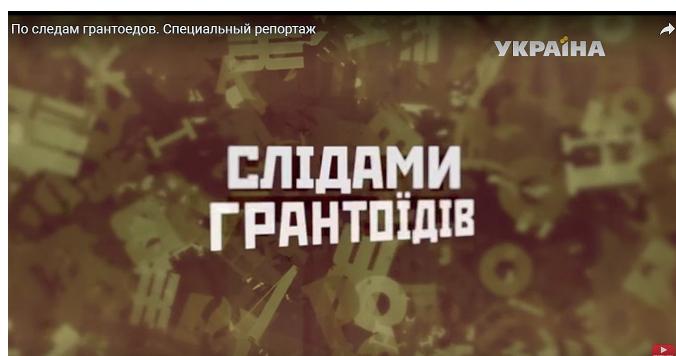
I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 6 червня 2017 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від ГО «Центр протидії корупції» (лист № 17_0531_417_ЦПК від 31.05.2017) із проханням надати незалежний експертний висновок щодо можливих порушень телеканалом «Україна» та його працівниками законодавства України, міжнародного права, міжнародних стандартів із питань діяльності ЗМІ та журналістської етики провідних міжурядових та неурядових організацій під час підготовки та випуску в ефір програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж».

2. 8 червня 2017 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на факт трансляції передачі на одному з найрейтинговіших телеканалів України, а також посилення тиску на громадських діячів, що діють у сфері протидії корупції протягом останніх місяців.

3. Програма «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» присвячена низці народних депутатів та громадських діячів, які стали відомими в публічному просторі завдяки своїй участі в антикорупційній діяльності. Так, героями передачі є Сергій Лещенко, Світлана Заліщук, Мустафа Найєм, Єгор Соболев та Віталій Шабунін. На початку передачі стверджується, що всі ці діячі, які стали депутатами, «несподівано почали жити у розкоші» (00:38–00:42). Протягом передачі загальну інформацію про людей подають у формі досьє, характерного для кримінальних хронік або ж передач, пов'язаних зі злочинністю (наприклад, див. 06:30–06:56).

4. На початку репортажу автори дають підводку щодо прийняття закону, який виключив вимогу щодо електронного декларування майна нижчими військовими чинами, а натомість зобов'язав декларувати свої статки представників неурядових організацій, які займаються антикорупційною діяльністю та при цьому фінансуються коштом іноземних донорів. Зокрема, після думок таких експертів, як Олексій Шевчук (адвокат), Максим Гольдарб (голова ГО «Публічний аудит»), Василь Німченко («заслужений юрист України» та народний депутат), Вікторія Сюмар (народний депутат), подається цитата Віталія Шабуніна щодо необхідності для всіх контрагентів відповідних громадських організацій подавати декларації, включно з прибиральницями (див. 05:55). Після цього наведено антитезу пана Гольдарба, що стосується невідповідності прибиральниць законодавству про е-декларування.

5. У передачі наводиться низка фактів про героїв передачі, що подаються у вищезгаданому форматі досьє. Так, у досьє на пана Шабуніна згадано «звинувачення в березні 2016 року в махінаціях з \$200 000, отриманих від США на реформування Генеральної прокуратури» (06:47–06:57). Після цього у проміжку 07:01–07:20 лунає така інформація: «Стоить вспомнить, что возглавляемый Шабуниним "Центр противодействия коррупции" был одной из структур, в которой пропадали американские деньги на реформу прокуратуры. Но отечественные антикоррупционные органы предпочитают закрывать глаза на "художества" Шабунина и компании» (цитата з онлайн-видання «Прокурорская правда»). Після цього й перерахування джерел фінансування ГО «Центр протидії корупції» у передачу додано синхрон Олега Рибачука, який пояснює, що таке «грантоїдство» (07:52–08:03), фразу Романа Скрипіна з передачі «Право на владу» про те, що з декларації Шабуніна випливає, нібито «боротьба з корупцією — це підприємницька діяльність» (08:38–08:43). Самі ж автори передачі «досліджують» його декларацію та їдуть до його будинку в передмісті Києва. У показаному відео також лунає фраза: «Це вам Лещенко заняв гроші на будинок?» (09:59–10:03).

6. Далі в репортажі розповідають історію придбання квартири Сергієм Лещенком, народним депутатом України, а в минулому — журналістом «Української правди». Відтворюються деталі його «походу» до центрального відділення «Сбербанка России» та його віп-зали. Журналісти приїхали до будинку на вулиці Івана Франка, де було придбано відповідну квартиру, і спробували розпитати місцевих працівників, чи бачили вони там Сергія Лещенка.

7. Наступним героєм програми є «вправний освоєвач іноземних грантів» Єгор Соболев (11:50–11:51), що «також фігурував у скандалі з нерухомістю». Згадують про його російське коріння, а також про те, що земельна ділянка була задекларована у 2013 році, а за інформацією з кадастру її мало б бути придбано в

2015 році; витягів у сюжеті не наводять. Єгор Соболев запускає журналістів на присадибну ділянку, а потім і до самого будинку, також пояснюючи, як саме він їздить за кордон на різноманітні конференції.

8. Після частини сюжету про Єгора Соболева Максим Гольдарб закликає «взвешивать не их [антикорупціонерів] базар, а результат» (15:42–15:45). Після цієї фрази показують дослідження ЕУ, за яким Україна перебуває на першому місці за рівнем корупції у світі. При цьому методологію рейтингу та його охоплення повноцінно не вказано. А тим часом спираючись на цей факт пан Гольдарб доходить висновку, що громадські організації в цій сфері не домагаються своїх статутних цілей та не є ефективними. Далі він же стверджує, що «не секрет, что эти конкурсы проводятся уже под конкретно определённых грантоедов, под конкретную организацию. Она уже заранее выиграла» (16:39–16:46). Далі слідує фраза з уже згаданого видання «Прокурорская правда» про те, що «антикоррупционные организации в нашей стране стали продолжением коррупции» (16:55).

9. Автори сюжету знову повертаються до квартири Лещенка, а також до пояснень депутата щодо походження коштів, на які було придбано цю квартиру. Зокрема, щодо коштів Анастасії Топольської Олексій Шевчук стверджує, що він «сьогодні рахував, що треба діджеєм працювати 24 години на добу 20 років підряд, щоби накрутити на ту квартиру» (19:39–19:49). Згадується й фейсбук-допис колишнього міністра екології Ігоря Шевченка, в якому акцентується, серед іншого, й факт подорожей пані Топольської до держави-агресора з робочою метою. Автори передачі кажуть і про необхідність робити ремонт у ново-придбаній нерухомості, на що також потрібні гроші.

10. Наступною героїнею передачі є Світлана Заліщук, яку, з-поміж іншого, титують як засновницю громадських організацій «Чесно» та «Реанімаційний пакет реформ». Також розповідають історію з купівлею нею квартири біля Майдану на вулиці Софійській. Журналісти навідується до квартири, де, за їхніми словами, триває ремонт. Розповідають про те, що звинувачення Заліщук відкидає, бо, «мовляв, гроші на купівлю дав її цивільний чоловік, нині громадянин Швеції Мортен Енберг, голова Офісу Ради Європи в Україні» (24:37–24:44). Оскільки пана

Енберга за кілька тижнів до купівлі квартири було призначено тимчасовим повіреним у Вірменії, журналісти доходять висновку, що він мав залишити значну суму коштів на купівлю квартири пані Заліщук — чого, на їхню думку, не відображено в її декларації. Так само стверджується, що за документами цю нерухомість було придбано 2014 року, а в декларації за 2013 рік її вже було відображено — та проводиться аналогія з ситуацією Єгора Соболева. Згадують і про іншу її квартиру, набуту в 2006 році «саме після закінчення державної служби в Секретаріаті Президента Ющенка і в розпал кар'єри активістки, журналістки, отримувачки грантів» (26:31–26:40).

11. Далі в передачі наводять дані з матеріалів strana.ua щодо кількості отриманих громадським сектором грантових коштів та демонструється динаміка зростання їх отримання протягом 2014–2016 років. «Регулярні валютні ін'єкції отримували лише обрані медійні обличчя та популярні недержавні ЗМІ», — так стверджують автори програми, наводячи перелік цих ЗМІ (їхні логотипи зображені на 27:36). Ідеться про те, що відповідні ЗМІ є «начебто незалежними». Також слідує цитата від пана Гольдарба стосовно того, що хоча зарплати у громадських організаціях і є «білими», але вони незіставні з середніми зарплатами у відповідних містах України.

12. Останнім героєм передачі є Мустафа Найєм. Щодо його квартирної історії автори передачі посилаються на інформацію від Андрія Дзіндзі про «просту, але красиву обробку» з квартирою, яка нібито належить його зведеному братові Дмитру Колечку й перебуває у заставі строком на 19 років — через 2000 гривень, які позичив Мустафа братові. При цьому документальних підтверджень цієї тези не наводять. Попри коментар пана Найєма про те, що він навіть не знає, де розташована ця квартира, та коментар представника ОСББ відповідного будинку (що він не бачив там Найєма жодного разу), автори сюжету роблять висновок про фактичну належність житла народному депутатові України. Із фотографії мобільного телефона невідомої особи в Раді автори сюжету, з посиланням на Дзіндзі, стверджують, що квартира орендується.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної

цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 57. 1. Редакційний статут телерадіоорганізації містить вимоги до створення та поширення інформації.

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

- в) поширювати об'єктивну інформацію.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

- б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;
- г) не допускати випадків поширення в телерадіопрограмах відомостей, які порушують права і законні інтереси громадян, принижують їх честь і гідність;
- г) виконувати інші вимоги, які впливають із цього Закону і статуту телерадіоорганізації та укладеного ним з телерадіоорганізацією трудового договору.

4. Кодекс етики українського журналіста

- 6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.
- 9. Факти, судження та припущення мають бути

чітко відокремлені одне від одного.

10. Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано.

5. Резолюція ПАРЄ 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики»

4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.

5. Висловлення міркувань може включати думки або коментарі стосовно загальних ідей чи зауваження відносно повідомлень, що стосуються поточних подій. Хоча міркування обов'язково є суб'єктивними, а тому не можуть і не повинні відповідати критерію вірогідності, слід вимагати, щоб міркування висловлювалися чесно й відповідно до етичних засад.

21. Отже, журналістика не повинна змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформулювати громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі основоположного права громадян на інформацію як складовій поваги демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і є несумісною з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздалегідь випрацьованих позицій і спеціальних інтересів.

6. Редакційний статут ЗАТ «Телерадіокомпанія Україна»

2. Основні вимоги до створення та поширення інформації

2.1. Об'єктивна, точна, неупереджена та збалансована інформація

Інформація, яка подається у передачах новин повинна бути точною, об'єктивною, неупередженою та збалансованою.

Журналіст викладає факти добросовісно, зберігаючи їх істинний зміст і не допускає спотворень.

Журналіст максимально використовує свої творчі здібності для того, щоб суспільство отримало достатньо матеріалу для формування точного уявлення про події.

Сюжети в передачах новин не повинні вириватись з контексту подій, якщо це може спотворити інформацію.

У передачах новин проводиться чітка межа між новинами та коментарями.

Новини повинні викладати тему з усіх сторін.

Спеціальні матеріали, основані на точці зору, власних висновках та інтерпретації подій автором, повинні чітко виділятися як такі.

2.2. Перевірка достовірності інформації, одержаної від третіх осіб

Журналіст зобов'язаний передавати лиш вивірені факти, в достовірності яких він переконався.

Інформацію потрібно піддавати перехресній перевірці.

Журналіст зобов'язаний докласти максимум зусиль для того, щоб виправити помилки та дати право на відповідь у випадку поширення інформації, яка виявилась неточною, недостовірною чи спричинила шкоду.

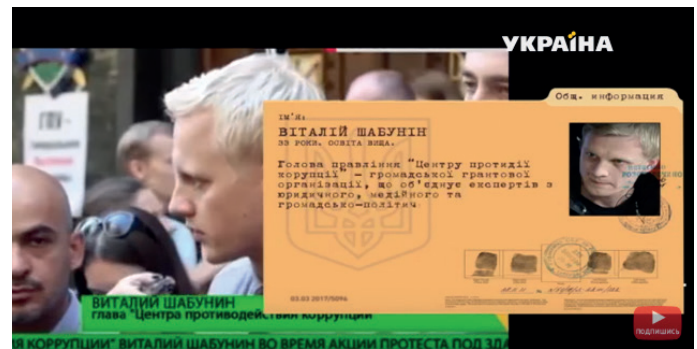
III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

1. Протягом трьох років, які минули після закінчення Революції гідності, значну роль у суспільно-політичних змінах держави відіграють громадські організації (та громадянське суспільство в цілому). У свою чергу, Революція гідності та вікно можливостей, що відкрилося в Україні внаслідок трагічних подій зими 2013-2014 років, стали однією з причин появи достатньо широкого поля для діяльності іноземних донорів, готових виділяти гроші на впровадження реформ в Україні.

Та водночас цей факт спричинив виправдане підвищення уваги та контролю з боку суспільства до громадських організацій у цілому, а особливо до тих, які отримують іноземну грантову допомогу для ведення антикорупційної діяльності.

2. З огляду на це в контексті сюжету і наявного публічного інтересу (хоча й почасти підігрітого політичними елітами) до інформації про організації, які є отримувачами грантової допомоги, постає питання, чи всі герої передачі належать до категорії публічних осіб та, відповідно, мають очікувати більшого обсягу та рівня критики щодо себе — й меншої межі права на повагу до приватного життя.

Щодо народних депутатів відповідь очевидна: у п. 42 рішення у справі *Lingens v Austria* Європейський суд з прав людини зазначив, що «межі допустимої критики є ширшими, коли вона стосується власне політика, а не приватної особи». У рішенні у справі *Von Hannover (No.2) v Germany* Європейський суд з прав людини також наголосив на розрізненні щодо спо-

віщення про факти з життя публічних осіб, яке може зробити внесок до публічних дебатів у суспільстві, та повідомленні фактів із приватного життя осіб, що не виконують публічних функцій.

На думку Незалежної медійної ради, **осіб, що є представниками громадських організацій, активних у публічному просторі** (зокрема таких, які часто з'являються в медіальному просторі, як-от Віталій Шабунін), **варто розглядати як публічних осіб**. Тож межа допустимої критики для них є ширшою, а їхнє очікування щодо захисту права на повагу до приватного життя — нижчим.

3. Утім, попередня теза **жодним чином не звільняє медіа при підготовці критичних матеріалів, що є частиною суспільних дебатів із певного питання, від дотримання професійних стандартів журналістики**. Такий обов'язок впливає як із сутності медіа, так і з окремих норм законодавства — зокрема, обов'язку медіа поширювати об'єктивну інформацію, передбаченого Законом України «Про телебачення і радіомовлення» щодо аудіовізуальних медіа.

До того ж Велика палата Європейського суду з прав людини у п. 58 рішення у справі *Bedat v Switzerland* наголосила, що «положення статті 10 Конвенції надають повноцінного захисту журналістам під час виконання їхніх обов'язків з висвітлення подій, що несуть значний суспільний інтерес, **лише у випадку, якщо журналісти діють сумлінно, базують свої матеріали на належній фактичній основі та забезпечують надійне та чітке інформування відповідно до вимог журналістської етики**».

4. Крім того, відповідні стандарти найчастіше зафіксовані в редакційних статутах телерадіоорганізацій, які містять вимоги до створення та поширення інформації. Незалежна медійна рада у висновку щодо запису передачі за участі Вікторії Шиловой в ефірі телеканалу «Репортер» (Одеса) (№ 2 від 16 березня 2016 року), а також у висновку щодо випусків передач «Трафік з Кивою» від 28 лютого, 3 та 24 квітня 2016 року (№ 10 від 12 жовтня 2016 року) наголосувала, що редакційний статут має бути живим інструментом у роботі редакції, документом, що використовується в щоденній діяльності кожного журналіста та працівника медіа.

5. Одними з основних професійних стандартів роботи журналіста є достовірність і точність.

Саме цих стандартів слід дотримуватися, щоби **кожен факт, наведений у передачі, був перевіреним та підтвердженим належними джерелами перевірки інформації**.

Дотримання окреслених вище стандартів у передачі «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» є сумнівним з огляду на низку моментів, відображених у ній. По-перше, наведене як факт твердження щодо «звинувачення в березні 2016 року в махінаціях з \$200 000, отриманих від США на реформування Генеральної прокуратури» та пропажі американських грошей, виділених на реформування прокуратури, у кишенях співробітників Центру протидії корупції, не є достовірним. У публічному просторі ще в 2016 році з'явилася інформація про закриття кримінального провадження за цим фактом Генеральною Прокуратурою України з огляду відсутності складу злочину.

По-друге, журналісти при підготовці сюжету досить часто спиралися на попередні скандали депутатів-антикорупціонерів, пов'язані з нерухомістю. Утім, належної перевірки згаданих фактів виконано не було. У деяких випадках у кадрі з'являються документи, однак глядачеві вони не є повноцінно зрозумілими, а отже їх показ не дає можливості сформувати об'єктивне враження щодо наявності чи відсутності порушень. Найбільш показовою в цьому плані є історія з квартирою брата Мустафи Найєма та заставою на неї: ця історія базується винятково на розповіді Андрія Дзіндзі й не дістає в сюжеті жодного, бодай побічного документального підтвердження.

По-третє, непідтвердженими є низка тез, що лунають з уст запрошених експертів передачі. Зокрема, тези Максима Гольдарба, голови ГО «Публічний аудит» («не секрет, что эти конкурсы проводятся уже под конкретно определённых грантоедов, под конкретную организацию. Она уже заранее выиграла») та Олексія Шевчука (щодо того, що він «сьогодні рахував, що треба діджеєм працювати 24 години на добу 20 років підряд, щоби накрутити на ту квартиру») подаються як твердження про факти. Але далі в сюжеті вони не дістають розвитку: не наведено ані прикладів «наперед виграних» грантових конкурсів, ані підрахунків середнього рівня доходів пані Топольської та їх зіставлення з вартістю квартири в Києві. З огляду на це Незалежна медійна рада вважає, що при трансляції передачі «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» було порушено вимоги професійних стандартів діяльності журналіста — **точності й достовірності** подачі інформації, відображених, зокрема, у статті 60 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та пунктах 2.1, 2.2 Редакційного статуту ЗАТ «Телерадіокомпанія Україна».

6. Іншим основним стандартом, яким має керуватися інформаційна журналістика, є збалансованість. Вона передбачає **надання слова всім сторонам із конфліктного питання**. Якщо можна сказати, що всім героям передачі (депутатам та панові Шабуніну) так чи інакше було надано слово, то сумнівним із погляду збалансованості видається підбір експертів та осіб, запрошених до участі у програмі шляхом надання власних коментарів. Фактично всі експерти (або ж особи, чиї цитати зі ЗМІ використано при підготовці сюжету) дублюють думку журналістів та використовуються для підтвердження їхньої позиції щодо фактів, відображених у сюжеті. Єдиним «нейтральним» експертом виступає Олег Рибачук; утім, навіть його титрують не як представника громадянського суспільства, яким він нині є, а як колишнього Голову Секретаріату Президента України. З огляду на це Незалежна медійна рада вважає, що при підготовці й трансляції цього сюжету було **порушено стандарт збалансованості подання інформації**, відбитого, зокрема, у статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та пунктом 2.1 Редакційного статуту ЗАТ «Телерадіокомпанія Україна».

7. Окремо варто наголосити на тому, що сумнівною виглядає неупередженість авторів програми. Окрім відповідного підбору експертів, автори сюжету створюють негативний образ людей, яких вони розглядають як «грантоїдів». Такому сприйняттю сприяє низка факторів: відображення досьє на кожного героя передачі у формі, притаманній кримінальним хронікам та досьє підозрюваних у злочинах; наголошування на зв'язках із Росією деяких фігурантів передачі; постійне підкреслювання того, що герої передачі є «отримувачами грантів», «освоювачами іноземних грантів» тощо.

Хоча автори передачі начебто й подають визначення грантоїда (Олег Рибачук: «грантоїдство — це коли ти просто використовуєш кошти донорів на те, щоб їх не корупційно, а досить грамотно юридично засвоїти, але результату не дати»), вони не роблять спроб проаналізувати реальні досягнення героїв передачі в антикорупційній сфері.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що під час підготовки та випуску в ефір програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» було допущено порушення стандартів точності, достовірності та збалансованості подачі інформації, відображених у статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та редакційному статуті каналу, що є неприпустимим для інформаційної журналістики.

Висновок щодо сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року

5 липня 2017 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 14 червня 2017 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від Громадської ради доброчесності з проханням про незалежну експертизу щодо можливих порушень телеканалом «Інтер» та його працівниками законодавства України, міжнародного права, міжнародних стандартів із питань діяльності ЗМІ та журналістської етики, допущених при трансляції сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року.

2. 20 червня 2017 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на факт трансляції передачі на одному з найрейтинговіших українських телеканалів, а також актуальність судової реформи в Україні та критику діяльності громадських активістів у рамках оновлення суддівського корпусу.

3. Сюжет «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» було показано в програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року о 20:00. Його присвячено конкурсу з обрання суддів до оновленого Верховного Суду України — і, зокрема, діяльності Громадської ради доброчесності при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України.

4. У підводці до демонстрації сюжету ведуча поставила питання про те, наскільки доброчесною є сама Громадська рада доброчесності, а також зазначила, що до діяльності ГРД є питання. У сюжеті йдеться про те, що Громадська рада доброчесності, від якої залежить доля кандидатів, не виробила критеріїв оцінки, а її висновки нібито ґрунтуються на сумнівних та неперевірених публікаціях зі ЗМІ.

У сюжеті використано коментарі колишньої членкині Венеційської комісії та экс-заступниці голови Адміністрації Президента України Марини Ставнійчук, судді-спікера Окружного адміністративного суду м. Києва Богдана Саніна та адвоката Олексія Шевчука. У коментарях стверджуються підозри щодо наявності політичних і корупційних ризиків у діяльності ради. Також стверджується, що спостерігаються спроби просунути через Громадську раду доброчесності певних кандидатів до Верховного Суду.

5. Повна розшифровка сюжету, а також його відео доступні за посиланням: <http://podrobnosti.ua/2182949-sudebnaja-reforma-kriterii-otbora-sudej-tak-i-ne-vyrabotany.html>.

6. 21 червня 2017 року у відповідь на запит секретаря Незалежної медійної ради Ігоря Розкладача до Національної ради з питань телебачення і радіомовлення України Незалежній медійній раді було надано Редакційний статут АТЗТ «Українська незалежна ТВ-корпорація».

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та

ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 57. 1. Редакційний статут телерадіоорганізації містить вимоги до створення та поширення інформації.

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:
в) поширювати об'єктивну інформацію.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

г) виконувати інші вимоги, які випливають із цього Закону і статуту телерадіоорганізації та укладеного ним з телерадіоорганізацією трудового договору.

4. Кодекс етики українського журналіста^[1]

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.

9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного.

Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

10. Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано.

5. Редакційний статут Акціонерного товариства закритого типу «Українська незалежна ТВ-корпорація» (правонаступником є ПрАТ «Телеканал «Інтер»)

3.1. Будь-яка інформація, що розміщується на телевізійних каналах Товариства **повинна відповідати стандартам журналістики** (телевізійної журналістики), бути точною та **об'єктивною, оперативною та неупередженою, достовірною та збалансованою, з забезпеченням відокремлення фактів від коментарів та оцінок, повноти інформації, чіткості висловлювань** тощо.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

1. Під час реформ, що тривають в Україні, ЗМІ часто використовуються як арена для битви прихильників змін та частин суспільства, які таким змінам опонують. У подібних випадках відповідальність медіа має бути надзвичайно високою: саме завдяки інформації у ЗМІ більшість населення формує свою думку з того чи іншого питання. Відповідно, щоби бути справді відповідальними, ЗМІ мають дотримуватися етичних стандартів: не спотворювати інформацію, висвітлювати її різнобічно та залишати глядачеві можливість формувати погляд максимально безсторонньо, на підставі максимально об'єктивного фактажу або збалансованого показу різних точок зору на певне питання.

2. Як уже зазначала у висновку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)^[2] Незалежна медійна рада, одним із основних стандартів, якими має керуватися інформаційна журналістика, є збалансованість; **цей стандарт передбачає надання слова всім сторонам із конфліктного питання.**

Тим часом у сюжеті, який є предметом розгляду, присутня однобічна критика діяльності Громадської ради доброчесності. Зокрема, стверджується, що та не розробила критеріїв оцінки кандидатів до Верховного Суду на доброчесність — а тому рішення, що приймаються, є ситуативними, базуються на сумнівних джерелах та почасти спрямовані на лобювання окремих кандидатів до найвищої судової інстанції України.

Як впливає із сюжету, до представників Громадської ради доброчесності не зверталися по коментарі з цього приводу. Так само не було вміщено коментарів незалежних експертів, які би висловлювали думку, протилежну до висловленої журналістами, адже Марина Ставнічук та Богдан Санін або близько пов'язані з особами, що формували чинний суддівський корпус України, або самі його представляють. Таким чином, інформацію у випуску новинної передачі «Подробности» було подано незбалансовано.

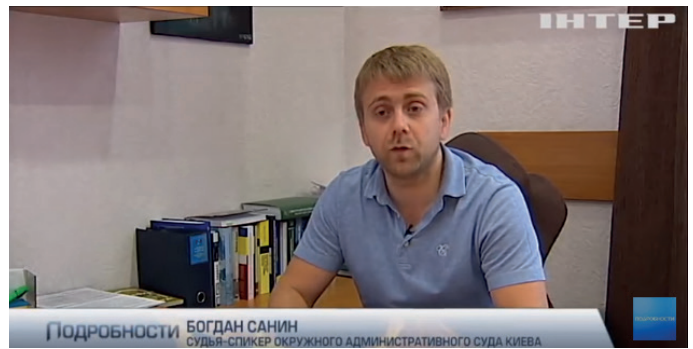
3. Твердження телеведучої передачі «Подобиці» про те, що «є питання» до Громадської ради доброчесності, по суті, є оцінним судженням, у якому виражається сумнів щодо коректності роботи останньої. А її запитання про те, чи є доброчесною сама ГРД, ще перед переглядом сюжету критично налаштовує глядачів щодо її діяльності. Оскільки передача «Подобиці» є випуском новин, то, на думку Незалежної медійної ради, при трансляції цього сюжету було допущено порушення професійного стандарту відокремлення фактів від коментарів та оцінок. Висловлення в новинних програмах коментарів чи оцінок з боку ЗМІ або журналіста є неприпустимим і спричиняє порушення відповідного професійного стандарту.

4. Варто пам'ятати, що обов'язок дотримуватися стандартів журналістики найчастіше відбито в редакційних статутах телерадіоорганізацій, які містять вимоги до створення та поширення інформації. Незалежна медійна рада в низці своїх висновків (щодо запису передачі за участі Вікторії Шилової в ефірі телеканалу «Репортер» (Одеса) (№ 2 від 16 березня 2016 року); щодо випусків передач «Трафік з Кивом» від 28 лютого, 3 та 24 квітня 2016 року (№ 10 від 12 жовтня 2016 року); щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)) наголошувала: **редакційний статут має бути живим інструментом у роботі редакції, документом, що використовується в щоденній діяльності кожного журналіста та працівника медіа.**

З огляду на це, журналісти телеканалу «Інтер» при підготовці сюжету до ефіру мали би врахувати вимогу дотримання стандартів. Тому, на думку Незалежної медійної ради, при трансляції відповідного сюжету **було допущено порушення стандартів збалансованості подання інформації та відокремлення фактів від коментарів та оцінок, передбаченого п. 3.1 Редакційного статуту АТЗТ «Українська незалежна ТВ-корпорація», дотримання якого також впливає з вимоги до телерадіоорганізацій поширювати об'єктивну інформацію, передбаченої статтею 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».**

5. У контексті цієї передачі варто звернути увагу також і на стандарт точності подання інформації, дотримання якого передбачає **перевірку та підтвердження всіх фактів, які подаються у програмі.** Із сюжету не зрозуміло, як журналісти намагалися перевірити точність тверджень і фактів, озвучених експертами, чиї коментарі було подано, і чи намагалися вони це зробити взагалі.

Тезу про відсутність критеріїв оцінки доброчесності вже спростували члени ради; одне з подібних спростувань надав співкоординатор Громадської ради доброчесності Віталій Титич в інтерв'ю телеканалу ТВі від 21 квітня 2017 року

6. Так само в сюжеті порушено питання компетенції ГРД аналізувати декларації в рамках перевірки доброчесності, коли цим має займатися профільний орган (Національне агентство України з питань запобігання корупції). Тут варто зазначити, що з норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» впливає: інформація щодо відповідності судді критерію доброчесності включає, зокрема, інформацію про відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам, у тому числі копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до цього Закону та законодавства у сфері запобігання корупції (див. п. 12 частини четвертої статті 85, а також п. 12 частини першої статті 106 Закону тощо). Отже, одним із потрібних для встановлення доброчесності елементів є саме аналіз декларацій кандидатів на посаду судді.

Також Олексій Шевчук стверджує, що фраза: «Всі ці судді дають покази та відповідають на питання слідчого. Водночас, вони не дають викривальних показань щодо себе, нічим це не пояснюють, таким чином не сприяють викриттю злочинів, встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні», — яка лунає в сюжеті у проміжку між 03:06 та 03:33, належить саме панові Титичу. А проте, як з'ясувалося згодом, у цей момент співбесіди пан Титич зачитує відповідь начальника департаменту спеціальних розслідувань Сергія Горбатюка.

Такі маніпуляції, допущені в сюжеті, дозволяють Незалежній медійній раді дійти висновку стосовно наявності в передачі порушення стандарту точності подання інформації, передбаченого п. 3.1 Редакційного статуту АТЗТ «Українська незалежна ТВ-корпорація» і такого, що впливає з вимоги до телеканалів поширювати об'єктивну інформацію.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що при трансляції сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «Подобиці» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року було допущено порушення стандартів збалансованості, відокремлення фактів від коментарів і точності подання інформації, зображених у статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та редакційному статуті каналу.

Висновок щодо трансляції телеканалом NewsOne сюжету про розгляд комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції в НБУ

2 листопада 2017 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 24 жовтня 2017 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/2057 від 19.10.2017) із проханням висловити позицію щодо наявності порушень чинного законодавства України в демонструванні телеканалом NewsOne сюжету про розгляд комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції в НБУ 25 вересня 2017 року.

2. 24 жовтня 2017 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на резонансність згаданого сюжету та необхідність боротьби з фейковою інформацією.

3. У першому відео, наданому Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення^[1], анонсується, що «Комітет із фінансових питань США розглядатиме проблему корупції в НБУ». Під цим комітетом мається на увазі відповідний комітет Конгресу США, причому сказано, що на його засідання запрошено, зокрема, українських політиків. Вони мають передати органам виконавчої влади США звернення з проханням якнайшвидше розслідувати корупційні діяння Валерії Гонтаревої на посаді голови Національного банку України, а також включити її до санкційних списків. Вони також вимагатимуть конфіскації майна, придбаного корупційним коштом, а виручені кошти передати до Державного бюджету України.

4. У другому відео^[2] ведучий програми Василь Голованов дублює анонс із першого відео російською мовою та деталізує його. Зокрема, він повідомляє, що на засідання запрошені, зокрема, «позафракційний депутат Верховної Ради» Сергій Тарута та «колишній співробітник Нацбанку» Олександр Завадецький, а також анонсує пряме включення зі США протягом наступних кількох хвилин.

5. У третьому відео^[3] відбувається пряме включення з Вашингтону кореспондентки телеканалу NewsOne Дарії Зарєвної. Варто зазначити, що воно титрується як «ексклюзив». Вона перебуває перед Капітолієм, у якому відбуватиметься згадане засідання фінансового комітету Конгресу США, а також нагадує глядачам, що рік тому Сергій Тарута поширював «червону брошуру» стосовно порушень, яких припустилася пані Гонтарева на посаді голо-

ви Національного банку України. Вона стверджує, що питання корупції, викладені у брошурі, були розглянуті Мін'юстом США і далі передані до Національного антикорупційного бюро України.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними

в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 57. 1. Редакційний статут телерадіоорганізації містить вимоги до створення та поширення інформації.

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

в) поширювати об'єктивну інформацію.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;

г) виконувати інші вимоги, які впливають із цього Закону і статуту телерадіоорганізації та укладеного ним з телерадіоорганізацією трудового договору.

4. Кодекс етики українського журналіста^[4]

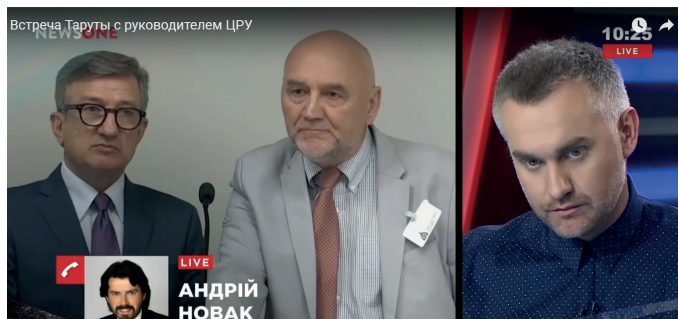
6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, прес-служб та інших джерел.

10. Точки зору опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

5. Резолюція ПАРЄ 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики»^[5]

4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.

21. Отже, журналістика не повинна змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформувати громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі основоположного права громадян на інформацію як складовій поваги демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується досто-

вірністю й чесністю інформації та думок і є несумісною з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздалегідь випрацьованих позицій і спеціальних інтересів.

6. Редакційний статут телекомпанії ТОВ «Новини 24 години»

Стаття 5. Принципи редакційної політики щодо достовірності поширюваної інформації

Працівники телекомпанії «Новини 24 години» мають виходити з того, що достовірність інформації визначається її джерелом і дотримуватися наступних правил:

- намагатися самими бути свідками подій, а якщо це неможливо — одержувати інформацію у першоджерел (учасників або інших свідків подій), завжди надавати пріоритет тому джерелу, яке є найближчим до першоджерела;
- уникати одержання інформації лише від одного джерела; завжди надавати пріоритет тому джерелу, яке може бути назване;
- фіксувати інформацію, одержану від джерела, під час її одержання або безпосередньо після цього;

у разі, якщо стане відомо, що поширена інформація була недостовірною, негайно поширювати спростування такої інформації.

Стаття 9. Принципи редакційної політики щодо збалансованості поширюваної інформації

Працівники телекомпанії «Новини 24 години» мають виходити з того, що збалансованість інформації визначається, з одного боку — прямою залежністю між рівнем суспільного інтересу до певної події та рівнем її висвітлення в ефірі, а з іншого боку — рівним ставленням до всіх суспільних і політичних сил і діячів, і дотримуватись наступних правил:

- належна збалансованість не потребує цілковитого нейтралітету щодо кожного питання або відходу від основних, демократичних засад щодо свободи слова та творчої діяльності, вона не досягається математичними методами, тобто врівноваженням кожної висловленої думки протилежною за змістом; метою збалансованості є висвітлення якнайширшого спектру думок і поглядів;

- ступінь збалансованості має відповідати характеру обговорюваної теми і типу передачі; якщо в ефір виходить серія взаємопов'язаних передач, в яких розглядаються ті самі або споріднені проблеми, належну збалансованість може забезпечувати вся серія передач. Намір авторів досягти безсторонності саме у цей спосіб повинен плануватися заздалегідь і доводитися до аудиторії. Водночас, у серії передач, де в кожному випуску розглядаються геть різні і не пов'язані між собою питання, збалансованість повинна забезпечуватись у кожній окремій програмі.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

1. Явище фейкових новин актуалізувалося на теренах України під час Революції гідності. Сюжети щодо розіп'ятих хлопчиків та «карателів» із Майдану постійно транслювалися російським телебаченням, зокрема і для української аудиторії. Варто зазначити, що вже тоді громадські ініціативи почали досить ефективну протидію фейкам шляхом належної перевірки фактів у новинах, а також перевірки матеріалів на відповідність стандартам професійної діяльності журналіста.

2. Утім, на світовому рівні така актуалізація відбулася після виборів Президента США, під час яких використання фейкових новин задля агітації за або проти певного кандидата досягло свого апогею. Не в останню чергу завдяки цим виборам з'явилася **Спільна декларація щодо свободи висловлювання та фейкових новин, дезінформації та пропаганди**^[6]. Зокрема, в ній було наголошено на ролі журналістів на медіа в боротьбі з відповідними явищами. У п. 5 Спільної декларації зазначено, що медіа та журналісти мають підтримувати систему саморегулювання або ж на рівні галузей (етичні комісії), або на рівні управління медіа (омбудсмени або публічні редактори), причому така система має включати стандарти досягнення точності у новинах.

3. Крім того, варто зважати на позицію Європейського суду з прав людини. Неодноразово ним було наголошено на тому, що «*положення статті 10 Конвенції надають повноцінного захисту журналістам під час виконання їхніх обов'язків з висвітлення подій, що несуть значний суспільний інтерес, лише у випадку, якщо журналісти діють сумлінно, базують свої матеріали на належній фактичній основі та забезпечують надійне та чітке інформування відповідно до вимог журналістської етики*» (зокрема, у п. 58 рішення у справі *Bedat v Switzerland*)^[7].

4. Варто пам'ятати, що обов'язок дотримуватися стандартів журналістики найчастіше відбито в **редакційних статутах телерадіоорганізацій, які містять вимоги до створення та поширення інформації**. Незалежна медійна рада в низці своїх висновків (*щодо запису передачі за участі Вікторії Шилової в ефірі телеканалу «Репортер» (Одеса) (№ 2 від 16 березня 2016 року)*^[8]; *щодо випусків передач «Трафік з Кивом» від 28 лютого, 3 та 24 квітня 2016 року (№ 10 від 12 жовтня 2016 року)*^[9]; *щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)*^[10]; *щодо сюжету «Отбор судей в Верховний Суд: хто винуват в срыве процесса» у програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року (№ 17 від 5 липня 2017 року)*^[11]) наголошувала: **редакційний статут має бути живим інструментом у роботі редакції, документом, що використовується в щоденній діяльності кожного журналіста та працівника медіа**.

5. Одними з основних професійних стандартів роботи журналіста є достовірність і точність. Саме цих стандартів слід дотримуватися, щоби **кожен факт, наведений у передачі, був перевірений та підтверджений належними джерелами перевірки інформації** (п. 5 висновку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)^[12]).

6. Стосовно роботи журналістів телеканалу NewsOne щодо відповідного сюжету, то відповідні відомості не були перевірені. Це доводить журналіст видання *The Weekly Standard* Дж. П. Керролл^[13], запрошений до участі у згаданому заході разом із представниками телеканалу. Тимчасом як захід справді відбувався в будівлі Капітолію, де розміщується Конгрес США, на ньому не був присутнім жоден із членів відповідного комітету. Так само «засідання» комітету було відкритим лише для запрошених гостей, в той час як справжні засідання комітетів Конгресу США є відкритими для публіки та преси. Присутній на засіданні пан Конні Мак IV представляв себе як представника Конгресу та носив на піджаку відповідну шпильку, хоча був конгресменом лише в минулому; нині він зареєстрований як лобіст компанії *Interconnection Commerce S.A.*, що здійснює діяльність із підвищення обізнаності «*щодо корупції в Національному банку України*». Також, вочевидь, для надання легітимності такому заходу, на ньому був присутній і Джеймс Вулсі, колишній голова ЦРУ при Президентіві Клінтоні, та экс-радник Дональда Трампа на останніх виборах на посаду Президента США. Мусимо констатувати, що відповідно до фактів, викладених вище, цей захід **лише відбувався у приміщенні Конгресу США і не мав жодного стосунку до засідань комітету з фінансових питань Конгресу США**.

7. Ще одним із основних стандартів, якими має керуватися інформаційна журналістика, є збалансованість; **цей стандарт передбачає надання слова всім сторонам із конфліктного питання** (п. 6 висновку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)^[14]; п. 2 висновку щодо сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року (№ 17 від 5 липня 2017 року)^[15]). У цьому ж сюжеті не було надано позиції Національного банку України або пані Валерії Гонтаревої щодо згаданого питання. Надання цієї позиції є особливо важливим у світлі того, що вже згадана «червона брошура» пана Тарути була проаналізована в рамках проекту VoxCheck та визнана такою, що має ознаки маніпулятивної^[16]. Понад те, невідомо, чи була надана можливість відповісти представниками НБУ чи пані Гонтаревої невдовзі протягом виходу сюжету — хоча факт того, що кореспондентка телеканалу перебувала у Вашингтоні, свідчить, що про відповідну тематику було

відомо заздалегідь. Це давало можливість взяти коментар або ж перед заходом, або після нього.

8. Зважаючи на те, що кореспондентка телеканалу NewsOne була присутня на місці події — отже, була спрямована туди телеканалом — у цьому випадку маємо ситуацію, за якої **телеканал свідомо ввів в оману своїх глядачів**. Незалежна медійна рада констатує порушення телеканалом NewsOne стандартів точності, достовірності та збалансованості подачі інформації, відображених у статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», а також у редакційному статуті телеканалу.

9. Окремо варто наголосити на тому, що подібна кількість порушень стандартів журналістської діяльності може свідчити про замовний характер сюжету та його використання задля політичного піару учасників сюжету. **Незалежна медійна рада в цьому контексті вважає за потрібне наголосити на абсолютній неприпустимості подібного контенту (джинси) в медіапросторі.**

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що телеканал NewsOne при трансляції сюжету про розгляд комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції в НБУ припустився порушень стандартів точності, достовірності та збалансованості подачі інформації, відображених у статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», а також у редакційному статуті телеканалу, та свідомо ввів в оману своїх глядачів.

^[1] <http://mediarada.org.ua/1.avi>

^[2] <http://mediarada.org.ua/2.avi>

^[3] <http://mediarada.org.ua/3-2/>

^[4] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

^[5] <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16414&lang=en>; переклад українською: <http://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/>

^[6] <http://www.osce.org/fom/302796?download=true>

^[7] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>

^[8] <http://mediarada.org.ua/case/408/>

^[9] <http://mediarada.org.ua/case/vypusky-peredach-trafik-z-kyvoyu/>

^[10] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantoidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

^[11] <http://mediarada.org.ua/case/syuzhet-otbor-sudej-v-verhovnyij-sud-kto-vynovat-v-sryive-protssessa-u-prohrami-podrobnosty-na-telekanali-inter-13-cherwnya-2017-roku/>

^[12] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantoidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

^[13] <http://www.weeklystandard.com/the-mother-of-all-fake-news/article/2009886#!>

^[14] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantoidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

^[15] <http://mediarada.org.ua/case/syuzhet-otbor-sudej-v-verhovnyij-sud-kto-vynovat-v-sryive-protssessa-u-prohrami-podrobnosty-na-telekanali-inter-13-cherwnya-2017-roku/>

^[16] <https://voxukraine.org/2016/10/26/voxcheck-roku-broshura-taruty/>

Висновок щодо трансляції телеканалом «112» документального фільму «Операція “Паспорт”»

26 грудня 2017 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 6 жовтня 2017 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 16/555 від 06.10.2017) із проханням висловити позицію щодо наявності порушень чинного законодавства України в демонструванні документального фільму «Операція “Паспорт”» 5 серпня 2017 року.

2. 22 листопада 2017 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на висвітлення в цьому документальному фільмі тематики потенційного угорського сепаратизму на Закарпатті, а також напружений регіональний контекст взаємин Угорщини та України щодо угорської меншини на Закарпатті.

3. Першу частину фільму «Операція “Паспорт”» було показано в ефірі телеканалом «112»^[1]. Одрразу ж фільм титується як документальний. Саму стрічку присвячено тематиці угорської меншини на Закарпатті, а також її підтримки з боку Угорщини, включно з полегшеною процедурою видачі паспортів та посвідок, а також фінансовою допомогою закордонним угорцям. Вступна частина фільму показує події на Донбасі 2014 року («Бес»), вона виконує роль підводки до основної частини фільму, в якій планується підтвердити або спростувати міфи про вплив Угорщини на Закарпаття.

4. Протягом фільму взято коментарі в заступника голови Закарпатської обласної ради та представника угорської меншини Йосипа Барто, керівника Закарпатської обласної державної адміністрації Геннадія Москаля, кілька анонімних експертів (підприємець Йозеф та політолог Андрій), а також ветеранів АТО (Томаш Лелекач, Тарас Деяк, Олег Куцин), які представляють позицію українського населення Закарпаття.

5. Особливо акцентується увага на широкому використанні представниками угорської меншини власної національної символіки на території України. Так, вивішування національних прапорів, вживання угорської мови в Берегівському та інших районах Закарпаття розцінюється активістами як «*приниження держави Україна*». Окремо наголошується на ролі громадських формувань *Polgárőrség*, які розглядаються як органи самооборони, подібні до тих, що виникали на території східних регіонів України під час агресії Росії в 2014 році, а також на тренуванні їх окремих членів в Угорщині.

6. Варто зазначити, що друга частина фільму вийшла в ефір лише 16 вересня 2017 року^[2]. Вона присвячена діяльності Фонду Габора Бетлена в Україні. Також у цій частині фільму його автор робить спробу отримати громадянство Румунії.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;
- пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження.

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

в) поширювати об'єктивну інформацію.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

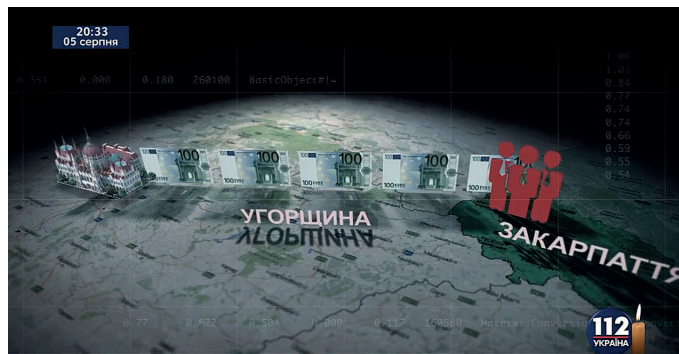
- б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;
- г) виконувати інші вимоги, які впливають із цього Закону і статуту телерадіоорганізації та укладеного ним з телерадіоорганізацією трудового договору.

4. Кодекс етики українського журналіста^[3]

Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, прес-служб та інших джерел.

5. Резолюція ПАРЄ 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики»^[4]

Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не

повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

1. У контексті сучасної української дійсності надзвичайної актуальності набуває дотримання прав національних меншин, а також роль представників таких меншин у формуванні державної політики. Питання «закордонних громадян» чи співвітчизників сусідніх до України держав достатньо часто з'являється в політичному порядку денному. Зокрема, останні дії Угорщини та Польщі, а також дії Росії з анексії та агресії на території України мотивуються не в останню чергу питаннями історичної пам'яті та потребою захисту своїх громадян або меншини за кордоном.

2. Водночас, контекст напруженості в суспільстві, особливо на прикордонних територіях, не має використовуватися для того, щоб надмірно обмежувати свободу вираження поглядів. Незважаючи на позицію Європейського суду з прав людини, висловлену в рішенні у справі *Zana v Turkey*, в якій було зазначено, що слід зважати на контекст ситуації в географічному регіоні, в якому було озвучено те чи інше висловлювання^[5], такий контекст є лише одним із елементів для аналізу наявності чи відсутності мови ворожнечі в тому чи іншому висловлюванні, поруч із безпосереднім змістом таких висловлювань.

3. Як уже звертала увагу Незалежна медійна рада у своєму висновку щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року (№ 9 від 26 вересня 2016 року)^[6], **розпалювання ворожнечі може набувати неочевидних словесних форм та формуватися радше з контекстуального сприйняття певного контенту загалом.** Тим часом у згаданій справі протягом передачі ведучий плавно підводив слухачів до думки щодо вчинення ви-

бухів у Новоолексіївці кримськими татарами.

4. На відміну від згаданої справи, при трансляції телеканалом «112» документального фільму «Операція “Паспорт”» важко стверджувати наявність мови ворожнечі, вираженої навіть через неочевидні словесні форми. У документальному фільмі описово показано ситуацію на Закарпатті та вплив Угорщини на неї через фінансові та інші механізми. Попри це, не простежується спроба розмежувати українців та угорців; радше бачимо спробу показати ненормальність ситуації з розміщенням національних прапорів іншої держави на адміністративних будівлях України, частих випадків подвійного громадянства, а також роботи угорськомовних громадських формувань із забезпечення порядку. Що ж до проведення окремих аналогій та застережень стосовно подібності сценаріїв розвитку подій на Донбасі та Закарпатті, включно з моделюванням потенційного введення військ та вибору, який може постати між чиновниками з двома паспортами (див. 20:53), то воно робиться в нейтральній манері, без жорстоких закликів.

З огляду на це, на думку Незалежної медійної ради, у випадку трансляції телеканалом «112» документального фільму «Операція “Паспорт”» **не було порушено заборону на використання телерадіоорганізації для розпалювання ворожнечі**, передбаченої абзацом четвертим частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

5. Незалежна медійна рада у своєму висновку щодо трансляції документального фільму «Олесь Бузина: життя вне времени» (№ 15 від 1 червня 2017 року)^[7] зазначала, що для **документального контенту особливо важливим є дотримання норм і принципів, притаманних інформаційній журналістиці, — а саме дотримання принципів достовірності й повноти подання інформації; без дотримання цих принципів існує значний ризик перекручення інформації та можливість її використання для розпалювання ворожнечі.**

6. Незважаючи на те, що в цій справі зміст висловлювань у документальному фільмі не дає підстав стверджувати про наявність мови ворожнечі, існує достатня кількість підстав говорити про порушення таких професійних стандартів як **достовірність і точність подання інформації**. Саме цих стандартів слід дотримуватися, щоби **кожен факт, наведений у передачі, був перевірений та підтверджений належними джерелами перевірки інформації** (п. 5 висновку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)^[8]; п. 5 висновку щодо трансляції телеканалом NewsOne сюжету про розгляд

комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції в НБУ (№ 20 від 2 листопада 2017 року)^[9].

7. По-перше, автори передачі стверджують, що монумент на Верецькому перевалі символізує сім втрачених Угорщиною після Трианонського миру земель (див. 20:15). Однак у більшості відкритих джерел верифікації можна віднайти інформацію про те, що цей монумент із семи блоків символізує сім угорських племен, що перейшли через Карпати в пошуках нової Батьківщини^[10]. Варто зазначити й те, що первинний монумент було споруджено до втрати Угорщиною відповідних земель, у 1896 році.

По-друге, в передачі стверджується, що на одному зі свят у Закарпатті лунали такі рядки з вірша: «*Закарпаття було, є і буде Угорщиною*» (див. 20:25). При цьому звучить текст угорською, однак його жодним чином не титровано й не подано синхронного текстового перекладу, що не дає змоги встановити справжність інтерпретації вірша авторами передачі. Так само автори передачі стверджують, що за кілька днів майже не почули української мови на вулицях Берегового, тимчасом як на підтвердження показують лише кількесекундний уривок зйомки (див. 20:26).

По-третє, автори передачі стверджують, що громадське формування *Polgárörsg* не має жодного статусу в Закарпатті — і при цьому послуговується мовою національної меншини (угорською) задля окреслення власного статусу (див. 20:37). Так само представники цього формування називаються «самозваними колегами» (див. 20:24). Та варто загадати, що можливість створення подібних формувань допускається низкою законодавчих актів, зокрема й Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»^[11]. Відповідно до норм цього закону, функціонал відповідних формувань, зокрема, складається з надання допомоги Національній поліції України в забезпеченні громадського порядку та безпеки. Тому безапеляційну заяву про відсутність такого статусу навряд можна розцінювати як достовірну.

8. Окремої уваги варто приділити питанню використання анонімних експертів у документальному фільмі: пана Йожефа, місцевого підприємця, а також пана Андрія, політолога. Їхні обличчя затемнені, а голоси видозмінені. З одного боку, такі заходи справді можуть використовуватися задля забезпечення безпеки осіб, які знімаються в сюжетах. З іншого боку, анонімізація експертів, які подають як факти тези, не підтверджені офіційно, є неприпустимою, адже не дозволяє їх належної верифікації (див. 20:13 та 20:47, де лунає твердження про те, що кожен третій мешканець Закарпаття має другий національний паспорт).

9. Важливим є також і аналіз цього фільму на предмет дотримання **стандарту збалансованості подання інформації**. Автори фільму використовують анонімних експертів, а також колишніх ветеранів АТО для коментування подій, що не дозволяє належним чином встановити їхню незаангажованість. Тональність коментарів цих експертів була переважно антиугорською, тимчасом як слово представникам угорської меншини для відкидання звинувачень було надано незначною мірою. Також не було належним чином розкрито питання діяльності Polgárőrség та істинності їх зв'язків із представниками партії «Йоббік». Хоч коментар із цього приводу й було надано представником Національної поліції Ярославом Лебовичем (див. 21:29) у другій частині фільму, з огляду на час, що минув між трансляцією обох частин фільму (понад 40 днів), не можна вважати такий метод подання інформації

належним, адже існує значна вірогідність того, що глядач міг бачити лише один із цих фільмів.

10. З огляду на викладене вище, Незалежна медійна рада вважає, що при підготовці та трансляції документального фільму «Операція “Паспорт”» телеканал «112» припустився **порушень стандартів достовірності, точності та збалансованості подання інформації**.

III. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що при трансляції документального фільму «Операція “Паспорт”» телеканал «112» не дотримався стандартів достовірності, точності та збалансованості подання інформації, відображених у статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

[1] <https://ua.112.ua/video/dokumentalni-film-112doc-operatsiia-pasport-244455.html>

[2] <https://ua.112.ua/video/dokumentalni-film-112doc-operatsiia-pasport-chastyna-2-248319.html>

[3] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

[4] <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16414&lang=en>; переклад українською: <http://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/>

[5] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115>

[6] <http://mediarada.org.ua/case/vypusk-peredachi-vidkrytyj-mikrofon-na-radio-aks-vid-25-kvitnya-2016-roku/>

[7] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-dokumentalnoho-filmu-oles-buzyna-zhyzn-vne-vremeny/>

[8] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantojidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

[9] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-newsone-syuzhetu-pro-rozhlyad-komitetom-z-finansovyh-pytan-konhresu-ssha-nayavnosti-koruptsiji-v-nbu/>

[10] зокрема див. <https://we.org.ua/malovnychi-kutochky-ukrayiny/zakarpatska-oblast/veretskyj-pereval/>

[11] <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>

Висновок щодо трансляції телеканалом «UA:Суми» випуску «Видавці коммайна» передачі «Під прицілом»

18 січня 2018 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 22 вересня 2017 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від пана Олександра Соколова з проханням про незалежний експертний висновок щодо дотримання телевізійним каналом «UA: Суми» журналістських стандартів, етики в телепередачі «Під прицілом», а саме у випуску «Видавці коммайна»^[1].

2. 5 грудня 2017 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на жанр передачі та її показ суспільним мовником, для якого ключовим є дотримання стандартів. Протягом голосування щодо прийнятності член Незалежної медійної ради Зурабі Аласанія заявив про власний конфлікт інтересів у справі.

3. У випуску «Видавці коммайна» передачі журналістських розслідувань «Під прицілом» автори подають матеріал щодо схеми привласнення комунальної нерухомості в Сумах. Відповідно до неї, існує можливість орендувати приміщення з метою поширювати в ньому видавничу продукцію українською мовою. Після цього в разі проведення ремонту та суттєвого покращення приміщення орендарі мають право на його приватизацію. Приватизація одного з таких приміщень була пов'язана з ТОВ «Ікс-Прес». Протягом випуску автори передачі намагаються пов'язати компанію-орендаря з родиною Соколових, у якій пани Олег та Олександр були або є депутатами Сумської міської ради.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню ін-

формації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

в) поширювати об'єктивну інформацію.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;

г) виконувати інші вимоги, які випливають із цього Закону і статуту телерадіоорганізації та

укладеного ним з телерадіоорганізацією трудового договору.

4. Кодекс етики українського журналіста^[2]

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, прес-служб та інших джерел.

9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

10. Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

1. Розслідувальна журналістика набула розквіту ще до Революції гідності. Та низка реформ, проведених після неї, лише сприяли розвиткові жанру — відкриття реєстрів, краща імплементація законодавства про доступ до публічної інформації, створення суспільного мовника. Власне, саме суспільний мовник, місія якого — надавати суспільству достовірну та збалансовану інформацію, створив після 2014 року багатьом розслідувальним проектам простір для розвитку через вихід до загальнонаціональної телеаудиторії. Завдяки цьому жанр зміг розвиватися та завойовувати нові аудиторії на широкому екрані.

2. Природно, що всі чинники, згадані вище, призвели до створення проектів журналістських розслідувань не лише на загальнонаціональному, а й на регіональному рівні. Подібна локалізація розслідувань дозволила віднаходити випадки корупційних зв'язків і на місцевому рівні, що можна лише вітати. Але від таких проектів також варто вимагати дотримання всіх стандартів інформаційної журналістики, тим паче коли творцем контенту є суспільний мовник та його філії.

3. У рамках аналізу випуску «Видавці коммаша» передачі «Під прицілом» варто детальніше зупинитися на професійних стандартах достовірності, збалансованості подання інформації, а також відділення фактів від припущень.

4. Стандарту достовірності слід дотримуватися, щоби **кожен факт, наведений у передачі, був перевірений та підтверджений належними джерелами перевірки інформації** (п. 5 висновку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» [№ 16 від 27 червня 2017 року]^[3]; п. 5 висновку щодо трансляції телеканалом NewsOne сюжету про розгляд комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції в НБУ [№ 20 від 2 листопада 2017 року]^[4]; п. 6 висновку щодо трансляції телеканалом «112» документального фільму «Операція «Паспорт»» [№ 21 від 26 грудня 2017 року]^[5]).

Втім, протягом випуску передачі верифікувати низку фактів із даних, представлених під час трансляції, неможливо чи маломожливо. Зокрема, автори передачі стверджують, що Ігоря Сурму, власника ТОВ «Ікс-Прес» (див. 3:25–3:39), пов'язують із Олегом Соколовим, колишнім депутатом Сумської міськради. Однак не наведено жодного доказу зв'язків між цими особами. Далі з уст автора передачі лунає: «Хто ж насправді стоїть за ТОВ «Ікс-Прес» і схемою відчуження майна — дивіться далі» (див. 9:56–10:01), — після чого починається відеоряд політичного шляху родини Соколових. Із цього відеоряду напрошується висновок про те, що за ТОВ стоїть саме родина Соколових, однак належних матеріалів на підтвердження цього в сюжеті теж не показано.

5. Важливим є й такий професійний стандарт, як **відділення припущень від тверджень про факти**. У разі, якщо на підтвердження певного факту не вистачає доказової бази, журналісти мають чітко ідентифікувати власне твердження як припущення. На думку Незалежної медійної ради, така ідентифікація була би потрібною для припущень стосовно слідів родини Соколових за схемою з відчуженням комунального майна; втім, цього не було зроблено.

6. Насамкінець, важливим є також і аналіз цього журналістського розслідування на предмет дотримання **стандарту збалансованості подання інформації**. Цей стандарт передбачає надання слова всім сторонам із конфліктного питання (п. 6 вис-

новку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року);^[6] п. 2 висновку щодо сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року (№ 17 від 5 липня 2017 року)^[7]. Тим часом розслідувачі, фактично формуючи уявлення про причетність родини Соколових до корупційної схеми, не надали слова представникам родини, а саме панам Олегові чи Олександрові Соколовим, а також не повідомили про відмову Соколових надавати коментарі для сюжету (якщо така мала місце). Хоча пани Соколови як політики та публічні для міста Суми особи мають толерувати ширші межі потенційної критики щодо себе (див. п. 42 рішення Європейського суду з прав людини у справі *Lingens v Austria*)^[8], це **не звільняє медіа від обов'язку при підготовці критичних матеріалів, що є частиною суспільних дебатів із певного питання, дотримуватися професійних стандартів журналістики** (п. 3 висновку щодо сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року (№ 17 від 5 липня 2017 року)^[9].

7. З огляду на викладене вище, Незалежна медійна рада вважає, що при трансляції телеканалом «UA: Суми» випуску «Видавці коммайна» передачі

«Під прицілом» було **порушено стандарти достовірності та збалансованості подання інформації, а також відділення фактів від припущень**. Також варто окремо наголосити, що трансляція відповідних сюжетів суспільним мовником та його філіями може породити недовіру до мовника як джерела неупередженої інформації, що має слугувати інтересам суспільства та порушувати належним чином проблематику, яка становить публічний інтерес. З огляду на це, Незалежна медійна рада закликає суспільного мовника до ретельного редакційного контролю власних розслідувальних матеріалів та проєктів, адже саме завдяки якості таких проєктів у ході реформи може сформуватися якісна аудиторія та запит на якісний контент, а також залежить успіх усієї реформи.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що телеканал «UA: Суми» при трансляції випуску «Видавці коммайна» передачі «Під прицілом» припустився порушень професійних стандартів журналістики, а саме стандартів достовірності та збалансованості подання інформації, а також відділення фактів від припущень, зображених у статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

^[1] <http://tv.sumy.ua/vydavtsi-kommajna-pid-prytsilom/-244455.html>

^[2] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

^[3] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantoidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

^[4] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-newsone-syuzhetu-pro-rozhlyad-komitatom-z-finansovyh-pytan-konhresu-ssha-nayavnosti-koruptsiji-v-nbu/>

^[5] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-112-dokumentalnoho-filmu-operatsiya-pasport-2/>

^[6] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantoidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

^[7] <http://mediarada.org.ua/case/syuzhet-otbor-sudej-v-verhovnyij-sud-kto-vynovat-v-sryive-protsesta-u-prohrami-podrobnosti-na-telekanali-inter-13-cherwnya-2017-roku/>

^[8] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57523>

^[9] <http://mediarada.org.ua/case/syuzhet-otbor-sudej-v-verhovnyij-sud-kto-vynovat-v-sryive-protsesta-u-prohrami-podrobnosti-na-telekanali-inter-13-cherwnya-2017-roku/>

Висновок щодо матеріалів стосовно діяльності ГО «Життя» на 5-му каналі та у виданні «ДЕНЬГИ.ua»

26 березня 2018 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. 15 лютого 2018 року до Незалежної медійної ради було переадресоване звернення pana Андрія Скіпальського із проханням розглянути можливість надання експертної оцінки матеріалів у ЗМІ, які дискредитують антитютюнову діяльність та зводять наклеп на працівників і партнерів ГО «Життя».

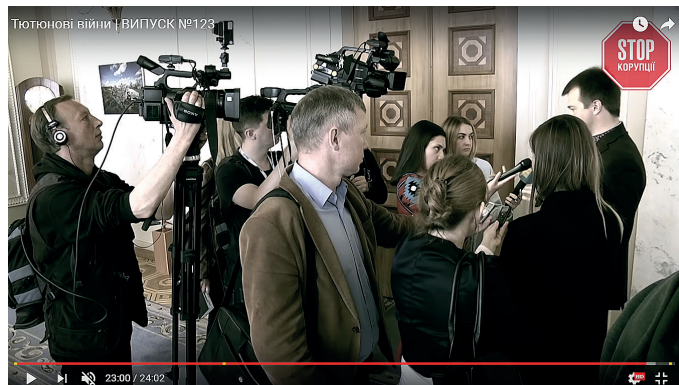
2. 19 лютого 2018 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на факт посилення тиску на громадських діячів через медійні матеріали, які мають ознаки замовності.

3. 20 березня 2018 року член Незалежної медійної ради Роман Головенко взяв самовідвід у справі з огляду на наявність спільних проектів із ГО «Життя».

4. Матеріалами, що є предметом розгляду в рамках цієї справи, стали випуск передачі «Тютюнові війни» програми «Stop корупції»^[1] на 5-му каналі, а також стаття «Анти табачные активисты в Украине обслуживают интересы транснациональных производителей» в інтернет-виданні «ДЕНЬГИ.ua»^[2].

5. У передачі «Тютюнові війни», яка транслювалася 5-м каналом, журналісти проекту проводять розслідування, спрямоване за з'ясування мотивів учасників антитютюнової боротьби в парламенті. Одним із основних героїв передачі є ГО «Життя», яка займається діяльністю у сфері громадського здоров'я та була причетною до розробки та прийняття низки законопроектів у цій сфері. На початку передачі голова ГО «Життя» Андрій Скіпальський розповідає про здобутки власної організації (прийняття законопроектів, акції, соціальну рекламу тощо); на запитання журналістки щодо того, чи займається організація боротьбою з контрабандою цигарок, пан Скіпальський відповів, що на цей момент організації бракує для цього відповідних ресурсів.

Одразу після цього журналістка стверджує, що перед записом передачі пан Скіпальський категорично відмовився говорити про фінансування організації, оскільки ця тема є другорядною — а саме з огляду на таку відповідь журналісти почали розслідування на зазначену тему, бо це «підозріло», а також «саме їх постійно не вистачає на ефективнішу діяльність» громадської організації, яку він очолює. Розслідувачі аналізують публічний звіт ГО «Життя»

і, порівнявши суми з декларації pana Скіпальського та звіту, доходять висновку, що його зарплатня становить понад 25 % річного фінансування організації та перевищує витрати на роботу всіх решти експертів ГО та адміністративні витрати взяті разом (див. 05:53). Окремо робиться акцент на тому, що сума зарплатні pana Скіпальського становила понад 53 мінімальні заробітні плати за місяць, що менше за зарібок міністра фінансів (див. 06:10–06:28).

Далі в передачі йдеться про Костянтина Красовського та Ганну Гопко. Зокрема, про pana Красовського подається інформація, взята з видання «Кримінальна Україна»: що він був змушений піти із програми контролю за тютюном ВООЗ на вимогу керівництва ВООЗ через звинувачення у фінансових махінаціях (див. 07:12–07:33). Щодо пані Гопко також робиться акцент на її заможності та заснуванні нею ГО «Життя»; самі ж журналісти мають розмову з нею у Верховній Раді, але про гроші вона теж говорити відмовилася.

За допомогою коментаря юриста Михайла Ілляшева розслідувачі окремо натякають, що лобювання є легальним лише до певної межі й може бути кримінально караним; далі називають представників антитютюнових ГО саме лобістами. Потім розгортають тезу про те, що прийняття низки антитютюнових законопроектів є популістським і спрямованим винятково на звітування донорам про виконану діяльність; тимчасом як саме в боротьбі з контрабандою цигарок немає місця популізму (див. 12:50). Також автори стверджують, що діяльність із ратифікації протоколу ВООЗ із боротьби з нелегальною торгівлею тютюновими виробами з боку ГО є недостатньою, зокрема й з фінансових причин, згаданих вище.

Розслідувачі стверджують, що заборона викладки цигарок на вітринах призведе до протилежних наслідків: не захистить неповнолітніх від впливу тютюну, а навпаки, збільшить обсяги нелегальної

торгівлі, оскільки збільшиться нелегальна торгівля поштучними цигарками, яку провадять «бабусі з лотками» і яка більше провокує дитячу залежність. Журналісти нарікають, що саме на ринках не знайти борців із курінням, а також стверджують: якщо прибрати МАФи, «то оці бабусі, вони будуть по всьому місті» (див. 17:01–17:03).

Також журналісти розвивають лінію прихильності депутатів-антитютюників до Львівської тютюнової фабрики у Винниках, колишній директор якої є помічником народного депутата Оксани Юриницької і мером міста Винники. Це, з висновку журналістів, підтверджують і слова народного депутата Андрія Антонюка про необхідність захисту нашого товаровиробника. Діяльність Львівської тютюнової фабрики журналісти планують висвітлити у подальших передачах.

Юрій Когут, голова компанії «Сидкон», наприкінці програми стверджує, що фармацевтичні компанії витратили на лобізм більше за представників паливно-енергетичного комплексу США і що одним із фондів, у які вони вкладаються, є Фонд Блумберга, один із основних донорів ГО «Життя». Він також стверджує, що представникам подібних організацій вигідно не доводити діяльність до логічного кінця, оскільки це означатиме закінчення фінансування. Передача завершується фразою журналістики: *«Після усього вивченого та дослідженого нами, висновки невтішні. В першу чергу через те, що насправді шляхетна місія — покращити здоров'я нації, зменшити кількість курців, збільшити надходження до бюджету — не зовсім те, чого насправді прагнуть борці з палінням. Просто якщо проблему тютюнопаління в Україні буде вирішено, а закони ухвалено, антитютюнові лобісти залишаться без солодких грошей, за які можна навіть не звітувати»* (див. 23:23–23:48).

6. У статті «Антитабачные активисты в Украине обслуживают интересы транснациональных производителей» в інтернет-виданні «ДЕНЬГИ.ua» не вказано автора; вона присвячена питанням ратифікації Протоколу ВООЗ про ліквідацію незаконної торгівлі тютюновими виробами, а також введенню додаткових обмежень для роздрібної торгівлі цигарками. Автори матеріалу стверджують, що протокол є черговою декларацією про наміри, тимчасом як справжня протидія незаконному обігу тютюну можлива винятково митними та поліцейськими заходами. Також зазначається, що, *«как свидетелствуют открытые данные той же ВОЗ, введение специфических ограничений на табак никак не отражается на уровне потребления»*, а лише зменшить кількість реалізаторів продукції.

Із цього робиться висновок, що *«единственным надежным инструментом борьбы с табакокурением являются ценовые методы, которые внедряются пу-*

тем повышения налогов и введения обязательной минимальной налоговой составляющей в цене пачки сигарет». Наводиться цитата пана Костянтина Красовського (*«Адвалорный акциз... потерял свой фискальный смысл. По сути, дал менее 1 % от всех акцизных поступлений»*) на підтвердження того, що українські антитютюнові активісти були проти підвищення адвалорного акцизу.

Наприкінці матеріалу — такий висновок: *«Таким образом, позиция активистов, приводит как к увеличению табакокурения среди молодежи, так же полностью отвечает интересам транснациональных табачных компаний. Единственный вопрос, который остается без ответа: а в курсе международные доноры украинских антитабачных объединений, на что расходуются средства их грантов?»*.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 20

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

в) поширювати об'єктивну інформацію.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;

г) виконувати інші вимоги, які впливають із цього Закону і статуту телерадіоорганізації та укладеного ним з телерадіоорганізацією трудового договору.

5. Кодекс етики українського журналіста^[3]

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, прес-служб та інших джерел.

9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

6. Резолюція ПАРЄ 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики»^[4]

4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.

21. Отже, журналістика не повинна змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформувати громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі основоположного права громадян на інформацію як складовій поваги демокра-

тичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і є несумісною з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздалегідь випрацьованих позицій і спеціальних інтересів.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ЖУРНАЛІСТИКИ

1. У нинішніх реаліях українського громадського життя до діяльності громадських активістів підвищена увага як із боку їхніх умовних супротивників — політиків та олігархів, так і колег у сфері. Цікавість до ефективності діяльності тієї чи іншої організації, а також до грошових потоків, якими такі організації оперують, є досить високою в суспільстві. Як уже зазначала Незалежна медійна рада, **осіб, що є представниками громадських організацій, активних у публічному просторі, варто розглядати як публічних осіб**; тож межа допустимої критики для них ширша, а очікуваний захист права на повагу до приватного життя — нижчим. Утім, **це жодним чином не звільняє медіа при підготовці критичних матеріалів, що є частиною суспільних дебатів із певного питання, від дотримання професійних стандартів журналістики** (п. 2-3 висновку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)^[5].

2. Одним із основних стандартів, яких має дотримуватися інформаційна журналістика, є стандарт достовірності подачі інформації. Стандарту достовірності слід дотримуватися, щоби кожен факт, наведений у передачі, був перевірений та підтверджений належними джерелами перевірки інформації (п. 5 висновку щодо трансляції телеканалом NewsOne сюжету про розгляд комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції в НБУ (№ 20 від 2 листопада 2017 року)^[6]; п. 6 висновку щодо трансляції телеканалом «112» документального фільму «Операція «Паспорт»» (№ 21 від 26 грудня 2017 року)^[7]; п. 4 висновку щодо трансляції телеканалом «UA: Суми» випуску «Видавці коммاین» передачі «Під прицілом» (№ 22 від 18 січня 2018 року)^[8].

Якщо говорити про передачу «Тютюнові війни», то варто звернути увагу на низку моментів. По-перше, автори передачі некоректні в контексті порівняння доходів пана Скіпальського із загальною сумою донорських коштів, отриманих ГО «Життя» (див. 05:53); сума його річного доходу є не більшою, а на понад 30 тисяч гривень меншою за витрати на роботу всіх експертів ГО «Життя». По-друге, існують

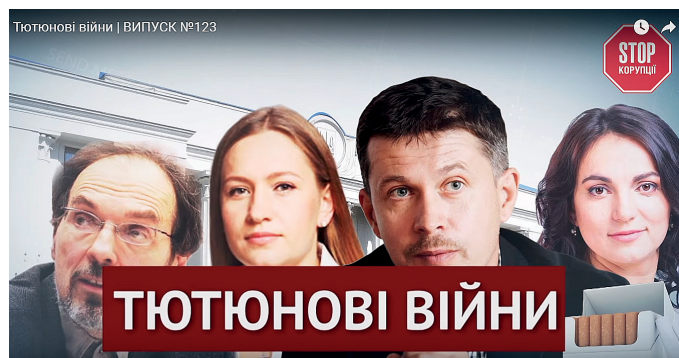
сумніви щодо надійності такого джерела, як сайт «Украина криминальная», на який посилається ведуча передачі (вочевидь, ідеться про матеріал за посиланням)^[9], стверджуючи, що пан Красовський був змушений піти з ВООЗ через фінансові махінації. По-третє, непідтвердженою залишається теза авторів передачі про те, що саме «бабусі з лотками», які продають цигарки поштучно, є основною причиною популяризації паління серед молоді. Насамкінець, теза, що лунає у висновку про відсутність необхідності звітувати за використання коштів, також є хибною — і спростовується самим фактом наявності в сюжеті річного звіту ГО «Життя».

У матеріалі інтернет-видання «ДЕНЬГИ.ua» також серйозні проблеми із дотриманням стандарту достовірності. Невідомий автор наводить низку фактів, зокрема про те, що «количество производителей табачных изделий с того времени сократилось с 24 компаний до пяти», «как свидетельствуют открытые данные той же ВОЗ, введение специфических ограничений на табак никак не отражается на уровне потребления» тощо. Водночас до статті не долучено жодного посилання, за яким можна було би верифікувати ті чи інші твердження про факти.

3. Щодо публікації інтернет-видання «ДЕНЬГИ.ua», то її аналіз дозволяє стверджувати також і про наявність порушення стандарту точності подачі інформації, який вимагає, зокрема, точного й дослівного відтворення цитат осіб, яких згадують у матеріалі. У тексті подано цитату пана Красовського про те, що «адвалорный акциз... потерял свой фискальный смысл. По сути, дал менее 1 % от всех акцизных поступлений». Водночас його коментар у першоджерелі на сайті Українського центру контролю над тютюном був таким: «Через те що адвалорний акциз в Україні декілька років поспіль не підвищують, він втратив свій фискальний сенс. Адвалорний акциз, по суті, (для тих сигарет, де акциз був вищим за мінімальний специфічний) дав менш ніж 1% від усіх акцизних надходжень»^[10]. Це свідчить про зумисне спотворення авторами інтернет-видання інформації, аби підтвердити свою позицію.

4. З огляду на це, Незалежна медійна рада дійшла висновку, що **5 канал при трансляції випуску «Тютюнові війни» програми «Stop корупції» порушив стандарт достовірності подання інформації, а видання «ДЕНЬГИ.ua» у матеріалі «Анти табачные активисты в Украине обслуживают интересы транснациональных производителей» припустилося порушень стандартів достовірності й точності подання інформації.**

5. Незалежна медійна рада вважає за необхідне окремо наголосити: розслідувальна журналістика має концентруватися на тому, щоб доносити до

суспільства випадки реальних та підтверджених зловживань із боку різноманітних суб'єктів. Для цього має аналізуватися конкретний мандат тих чи інших чиновників, установ або організацій, досліджуватися їхні компетенції та повноваження в певній сфері, їхня актуальна діяльність.

Вибудова журналістського розслідування на припущенні чи твердженні щодо ефективності або доцільності діяльності громадських організацій суперечить стандартам достовірності й неупередженості. Таке твердження чи припущення мусить мати чітку й неупереджену фактологічну базу, а не спиратися переважно на суб'єктивну оцінку авторів журналістського матеріалу, інакше таке «розслідування» є маніпулятивним і суперечить самій ідеї журналістики й такого важливого жанру, як журналістські розслідування. Кожна громадська організація має визначену власним статутом мету і діяльність та виконує відповідні проекти. **Саме тому звинувачення на адресу ГО «Життя», що їхня діяльність є популістською, а справжньою та непопулістською боротьбою з розповсюдженням цигарок є винятково боротьба з їх контрабандою, є некоректним для інформаційної журналістики.**

6. Також варто згадати й той факт, що тези про відмінність справжніх цілей антитютюнових активістів від їхньої актуальної діяльності були підхоплені низкою онлайн-медіа протягом короткого періоду часу^{[11], [12], [13], [14]}. Це дозволяє говорити про можливість спланованої інформаційної атаки на ГО «Життя». Незалежна медійна рада **застерігає медіа від участі в таких атаках на громадських активістів та закликає ЗМІ відповідально ставитися до висвітлення діяльності, що належить до сфери публічного інтересу у відповідності до стандартів журналістської діяльності.**

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що при трансляції випуску «Тютюнові війни» програми «Stop корупції» 5 канал припустився порушення стандарту достовірності подання інформації, зображеного у

статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», тимчасом як видання «ДЕНЬГИ.ua» у матеріалі «Анти табачные активисты в Украине» обслужують інтереси транснаціональних промисловців» припустилося порушень стандартів достовірності й точності подання інформації.

^[1] <https://www.youtube.com/watch?v=iApuaH79dlk>

^[2] <http://dengi.ua/business/302036-Antitabachnye-aktivisty-v-Ukraine-obsluzhivajut-interesy-transnacional-nyh-proizvoditelej>

^[3] <http://www.cje.org.ua/ua/code>

^[4] <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16414&lang=en>; переклад українською: <http://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/>

^[5] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantojidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

^[6] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-newsone-syuzhetu-pro-rozhlyad-komitatom-z-finansovyh-pytan-konhresu-ssha-nayavnosti-koruptsiji-v-nbu/>

^[7] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-112-dokumentalnoho-filmu-operatsiya-pasport-2/>

^[8] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-ua-sumy-vypusku-vydavtsi-kommajna-peredachi-pid-prytsilom/>

^[9] http://cripo.com.ua/print.php?sect_id=6&aid=123752

^[10] <http://tobaccocontrol.org.ua/news/ukrayina-otrimala-riekordni-nadkhodzhennia-vid-tiutiunovikh-aktsiv-na-foni-skorochennia-spozhyvannia-tiutiunu>

^[11] <https://comments.ua/society/610445-antitabachniki-rabotayut-mezhdunarodnih.html>

^[12] <http://interfax.com.ua/news/economic/482531.html>

^[13] <https://www.obozrevatel.com/economics/economy/antitabachniki-rabotayut-na-mezhdunarodnyih-proizvoditelej-sigaret-smi.htm>

^[14] https://gazeta.ua/ru/articles/life/_antitabachnye-obschestvennye-organizacii-rabotayut-v-interesah-zapadnyh-transnacionalnyh-tabachnyh-korporacij/818793

НЕДОБРОСОВІСНА РЕКЛАМА

Висновок щодо питання реклами та спонсорства алкогольних напоїв («Рідна Роса», «Шустов» та «Первак»)

2 серпня 2016 р.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

До Незалежної медійної ради надійшло звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/616 від 14.03.2016) із проханням надати незалежний експертний висновок щодо наявності в рекламі «Рідна Роса», «Шустов», «Первак», спонсорських роликів «Рідна Роса» та «Первак» ознак порушення законодавства України, а саме частини 3 статті 7, частини 1 статті 8 та частини 3 статті 22 Закону України «Про рекламу», та етичних стандартів реклами, а також свої рекомендації щодо відповідності вимогам законодавства України порядку спонсорування з використанням знаків для товарів і послуг, під яким випускаються алкогольні напої, з урахуванням інформації Національної ради.

8 квітня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на особливе місце реклами в економіці та суспільстві загалом, чутливість сфери реклами алкогольних напоїв, а також з огляду на те, що можливе порушення в цій справі зачіпає проблему потенційного обходу виробниками алкогольних напоїв обмежень спонсорства, встановлених чинним законодавством.

У рекламному ролику виробника алкогольних напоїв із використанням торгової марки «Рідна Роса» зображується жінка в коротких шортах і топі. При цьому оператор акцентує увагу на оголених частинах тіла. Зображення супроводжується текстом диктора-жінки: «Сама природа надихнула нас створити натуральну горілку без жодних домішок — адже чоловіки обирають все натуральне. Насолоджуйтесь нею зі стиглими помідорами, домашніми огірками, ароматною цибулею та соковитим смаженим м'ясом! Оновлена "Рідна Роса": без глі-

церину, без консервантів, без цукру. "Рідна Роса" — справжні чоловіки обирають натуральне!».

При спонсорстві з використанням торгової марки «Рідна Роса» зображується той же образ жінки; при цьому торгова марка зображується на екрані й титрується та озвучується: «Справжні чоловіки обирають натуральність».

У серії рекламних роликів виробника алкогольних напоїв із використанням торгової марки «Шустов» демонструються особи різноманітних професій в антуражі ошатного ресторану. Всі учасники виголошують різноманітні гасла, пов'язані з успіхом осіб, що вживають коньяк. Репліки кожного героя реклами закінчуються словами: «Коньяк — це "Шустов"!». Зокрема:

«Вардкес Арзуманян, ресторатор: Обратите внимание на людей, которые пьют коньяк. Это люди благородные... Коньяк — "Шустов".

Олег Мальський, адвокат: Все мои клиенты — успешные, состоятельные люди. Они все пьют коньяк, немного. Коньяк — это "Шустов".

Ольга Гуцал, підприємець: Я люблю коньяк. Я люблю мужчин, которые пьют коньяк. Это взрослые, умные, успешные мужчины. А коньяк — это "Шустов"».

У рекламному ролику виробника алкогольних напоїв із використанням торгової марки «Первак» зображується компанія друзів-чоловіків на пікніку. Між ними відбувається полілог:

— Сальце добре...

— Такий час пішов... Щоб залишитися на місці, треба гнати втричі швидше...

— А ми... Ми не гонимо. Ми переганяємо.

— (голос диктора) Домашня... Для друзів, як для себе.

— Ось воно — чоловіче щастя.

Закінчується ролик словами диктора: «Первак. Чоловіче щастя».

При спонсорстві з використанням торгової марки «Первак» використовуються ті ж образи; звучить закадровий текст: «Зараз, щоб залишитися на місці, треба гнати втричі швидше», на що один із героїв відповідає: «А ми не гонимо. Ми переганяємо. Оце і є чоловіче щастя». Наприкінці спонсорства виводиться на екран текст: «Первак. Чоловіче щастя».

II. РЕГУЛЮВАННЯ

Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Закон України «Про рекламу»:

Стаття 7. Принципи реклами

Основними принципами реклами є: законність, точність, достовірність, використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди.

Реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності.

Стаття 8. Загальні вимоги до реклами

У рекламі забороняється:

- вміщувати твердження, які є дискримінаційними за ознаками походження людини, її соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, політичних поглядів, ставлення до релігії, за мовними ознаками, родом і характером занять, місцем проживання, а також такі, що дискредитують товари інших осіб;
- наводити твердження, дискримінаційні щодо осіб, які не користуються рекламованим товаром.

Стаття 22. Реклама алкогольних напоїв та тютюнових виробів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої та тютюнові вироби:

- не може формувати думку, що паління або вживання алкоголю є важливим фактором досягнення успіху в спортивній, соціальній, сексуальній або інших сферах життя;
- не повинна створювати враження, що вживання алкогольних напоїв чи паління тютюнових виробів сприятиме розв'язанню особистих проблем;
- не повинна заохочувати до вживання алкогольних напоїв чи тютюнопаління або негативно розцінювати факт утримування від вживання тютюнових виробів та алкогольних напоїв.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Цим висновком Незалежна медійна рада охоплюватиме лише перше прохання заявника щодо порушення законодавства України при трансляванні рекламних роликів, які стали предметом звернення. Рекомендації щодо застосування законодавства про спонсорство будуть надані окремо, відповідно до абзацу 3 пункту 4 Положення про Незалежну медійну раду після здійснення публічного обговорення.

У своїй заяві Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення просить проаналізувати низку рекламних роликів на відповідність вимогам положення частини 3 статті 7 ЗУ «Про рекламу», яке передбачає, що реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують **етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності**. Втім, оцінювати на предмет відповідності їй, на думку Незалежної медійної ради, варто лише рекламний ролик «Рідна Роса», з огляду на зображення напівоголеного жіночого тіла при рекламі алкогольного напою та використання метафоричних образів огірків та помідорів.

Норми, закладені у статті 7 Закону України «Про рекламу», є загальними принципами реклами. Тож вимога щодо відсутності інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності, містить нечіткі та певною мірою невизначені формулювання. Крім того, сама природа цих категорій не дозволяє окреслити їх достатньо чітко, а дискусії щодо їх змісту триватимуть постійно, відображаючи динаміку розвитку суспільства. Отож при розгляді цього обмеження щодо реклами в розрізі захисту права на вираження поглядів можуть виникнути труднощі з доведенням передбачуваності. Власне, Європейський суд з прав людини у справі *Hashman and Harrup v the United Kingdom* визнав, що формулювання вимоги дотримання моральних норм («**bonos mores**») є неочевидним, а отже недостатньо чітким у контексті критерію передбачуваності обмежень свободи слова законом^[1].

Проте іноземна практика показує, що органи саморегуляції у сфері реклами все ж запроваджують обмеження стосовно непристойної реклами, мотивуючи їх підвищеною соціальною відповідальністю виробників такої реклами. Перш за все, така відповідальність впливає з широкої аудиторії глядачів, якої досягає реклама, особливо через телебачення. По-друге, важливою характеристикою є повторюваність реклами, яка сприяє запам'ятовуванню посилов, закладених у рекламному повідомленні.

Як слушно зазначає Жан Кілборн із **Центру медіаграмотності**^[2] у США, **реклама продає не лише товар, а й цінності, уявлення про успіх і багатство, любов та сексуальність, популярність і нормальність**. Особливо вразливими перед цими смислами реклами є недосвідчені споживачі — діти та підлітки, які, переглядаючи рекламні ролики, не лише формують для себе обізнаність про певний товар, а також і запам'ятовують певні моделі поведінки. Зважаючи на це, виробники реклами повинні обережно ставитися до використання провокативних зображень, **особливо коли вони не мають нічого спільного з товаром**.

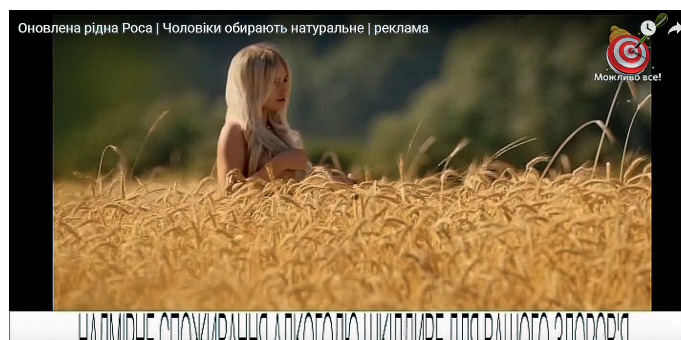
До прикладу, **Комітет рекламної практики у Великобританії** зазначає^[3], що використання оголеності може бути виправданим **лише у випадках, коли прямо стосується товару (білизна, косметичні засоби тощо)**. Що ж до сексуальних натяків, то Комітет загалом вказує, що вони є прийнятними, та якщо вони поєднані з оголеністю, а також поширюються на велику аудиторію, таку рекламу, скоріше за все, буде заборонено.

Незалежна медійна рада погоджується з таким підходом. Враховуючи соціальну відповідальність виробників реклами, **обмеження щодо моральності реклами можуть бути більшими, ніж до іншого аудіовізуального матеріалу**. В цьому випадку зображення напівоголеної жінки за сюжетом ролика виконує радше роль предмету задоволення для чоловіка, але жодним чином не стосується рекламованого товару.

Незалежна медійна рада **не має на меті замінювати собою Національну експертну комісію з питань захисту суспільної моралі** й виносити оцінки щодо моральності чи неморальності певних відеороликів, а також встановлювати універсальні норми пристойності. Втім, можна припускати, що відповідно до стандартів, які діють у низці європейських країн, така реклама, скоріше за все, була б визнана непристойною й не потрапила б до ефіру.

Що стосується порушення норм статті 8 Закону України «Про рекламу», перш ніж аналізувати зміст роликів на предмет наявності в них дискримінаційних тверджень, необхідно навести чіткіше визначення дискримінації. Європейський суд з прав людини у справі *D.H. and Others v Czech Republic* зазначив, що дискримінація означає різницю у ставленні між особами, що перебувають у порівняно схожих ситуаціях, **без наявності для такої різниці об'єктивного та розумного виправдання**^[4].

Метою реклами, згідно зі статтею 1 Закону України «Про рекламу», є формування або підтримка обізнаності споживачів реклами та їхній інтерес щодо певної особи або товару. Водночас, попри визна-

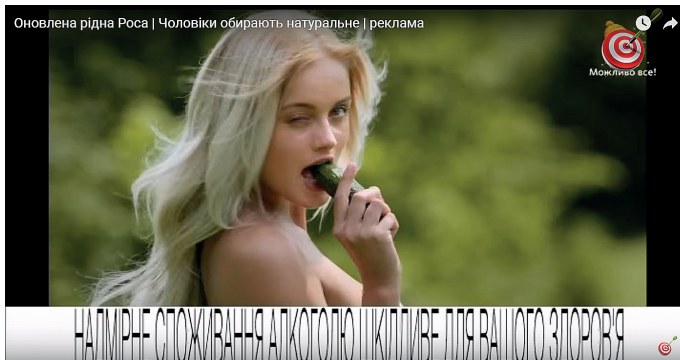

чення споживачів реклами як необмеженого кола осіб, на яких спрямовується реклама, в більшості випадків реклама певного товару орієнтована на цільову групу, яка, найпевніше, і стане основним споживачем певного продукту. У роликах, що є предметом звернення регулятора в цій справі, на думку Незалежної медійної ради, не міститься тверджень, які звучать як дискримінаційні щодо будь-якої категорії споживачів; звернення до чоловічої (або ж «справжньої» чоловічої) аудиторії в роликах «Рідна Роса», «Шустов» та «Первак» можна розцінювати радше як заклик, спрямований до однієї з основних цільових груп споживачів алкоголю.

Водночас особливу увагу слід звернути на заборону, передбачену статтею 22 Закону України «Про рекламу», а саме на **заборону реклами алкогольних напоїв формувати в потенційних споживачів думку, що вживання алкоголю є важливим фактором досягнення успіху в різноманітних сферах громадського життя**.

У ролик «Шустов» використовуються фрази: «Обратите внимание на людей, которые пьют коньяк. Это люди благородные...»; «Все мои клиенты — успешные, состоятельные люди. Они все пьют коньяк, немного»; «Я люблю мужчин, которые пьют коньяк. Это взрослые, умные, успешные мужчины». Цими фразами рекламодавець може сформулювати у споживача враження про те, що вживання алкоголю є важливим фактором досягнення успіху в різних сферах життя, адже в ній стверджується, що люди, які вживають алкоголь марки «Шустов», є успішними. Крім того, ролик створює враження, що вживання коньяку сприятиме розв'язанню особистих проблем: це досягається через розповідь пані Ольги Гуцал про те, які чоловіки їй подобаються, що ті, хто вживає алкоголь, є дорослими, розумними й реалізованими, на противагу тим, хто не вживає напою марки «Шустов» і, скоріше за все, не наділені такими якостями.

У ролик «Первак» теглайном реклами є «чоловіче щастя», яке досягається, як це виглядає з посилів ролик, за допомогою вживання алкогольних напоїв торгової марки «Первак». **Твердження про те, що вживання алкоголю є гарантією стійкого стану цілковитого задоволення життям можна розціню-**

вати, зокрема, як введення споживача в оману, що порушує норми законодавства України.

У розрізі ролику «Рідна Роса», на думку Незалежної медійної ради, варто детальніше зосередитися на аналізі можливості поєднання реклами алкогольних напоїв із оголеними та сексуальними образами (як жінок, так і чоловіків) на телебаченні у світлі міжнародного досвіду регулювання реклами.

Загалом, саморегуляція у сфері реклами, зокрема реклами алкогольних напоїв, є усталеною практикою в різних державах світу, оскільки таким чином рекламодавці визнають за собою особливий характер соціальної відповідальності. До прикладу, за стандартами саморегуляторного органу з виробництва алкогольних напоїв у Європейському Союзі «*SpiritsEurope*», висловленими в пункті 4.12 **Вказівок щодо розвитку відповідальної маркетингової комунікації**, «реклама алкогольних напоїв не повинна містити чи зображувати видимої та необґрунтованої оголеності, неприхованих сексуальних дій, розбещеності або сексуально непристойних або нецензурних зображень»^[5].

У пункті 19.6 Кодексу Комітету з рекламної практики Великобританії зазначено, що «маркетингова комунікація не повинна пов'язувати алкоголь зі звабленням, сексуальною активністю чи сексуальним успіхом або натякати, що алкоголь може підвищувати привабливість»^[6]. За пунктом 2.1 **Рекомендацій Органу професійної регуляції реклами** у Франції щодо зображення людини, «реклама не повинна

принижувати людину, зокрема жінку, до ролі об'єкта»^[7]. У даному випадку жінка, зображена у відеоролику, може виступати як об'єкт, призначений приносити цільовій аудиторії «справжніх чоловіків» сексуальне задоволення. **Потрібно враховувати соціальні наслідки реклами, яка хоч і має за мету продати товар, а не виконати виховну функцію, проте смисли, закладені в ній, мають певне ціннісне забарвлення, яке може впливати на настрій в суспільстві.**

Переходячи до аналізу змісту ролика «Рідна Роса», Незалежна медійна рада вважає, що він також містить інформацію, яка суперечить **Законові України «Про рекламу»**, оскільки такий ролик може формувати думку про те, що вживання алкоголю є важливим фактором досягнення успіху в соціальній та сексуальній сферах життя, через прив'язування вживання горілки до відчуття сексуального задоволення. Його повідомлення може спонукати до думки про легкість досягнення такого задоволення: справжній чоловік п'є саме рекламовану горілку і, як наслідок, красиві та «природні» жінки самі прийдуть до нього. Ба більше, маркетингова техніка, використана в рекламному ролику «Рідна Роса», є відверто маніпулятивною. Як уже зазначалося вище, зображення напівоголеної жінки та неоднозначне використання овочів (двох помідорів та огірка), які містить рекламний ролик, не стосуються самої продукції та спрямовані радше на збудження сексуальних інстинктів і психологічне прив'язування образу горілки до відчуття сексуального задоволення.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що в рекламі «Рідна Роса», «Шустов», «Первак», наявне **порушення частини 3 статті 22 Закону України «Про рекламу»**, оскільки в цих роликах формується уявлення про те, що вживання алкогольних напоїв відповідних торгових марок є важливим фактором досягнення успіху в різноманітних сферах життя.

^[1] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70113>

^[2] <http://www.medialit.org/reading-room/beautyand-beast-advertising>

^[3] <https://www.cap.org.uk/Advice-Training-on-the-rules/Advice-Online-Database/Offence-Sexism.aspx>

^[4] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256>

^[5] [http://spirits.eu/files/upload/files/CPAS0222012_guidelines\(1\).pdf](http://spirits.eu/files/upload/files/CPAS0222012_guidelines(1).pdf)

^[6] <https://www.cap.org.uk/Advertising-Codes/~media/Files/CAP/Codes%20BCAP%20pdf/The%20BCAP%20Code.ashx>

^[7] http://www.arpp-pub.org/IMG/pdf/Image_de_la_Personne_Humaine.pdf

РЕКОМЕНДАЦІЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ МЕДІЙНОЇ РАДИ

Рекомендація щодо повноважень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення у сфері регулювання аудіовізуального контенту

20 вересня 2016 р.

Телебачення та радіо, з огляду на силу візуального та звукового впливу, а також на широку аудиторію глядачів та слухачів, є найвпливовішими медіа. Враховуючи цей факт, **у світовій практиці регулятори у сфері телебачення та радіомовлення наділені широкими повноваженнями регулювати аудіовізуальний контент у межах вимог щодо дотримання свободи висловлювання.** Ці обмеження забезпечують неупереджене висвітлення подій журналістами, повагу до прав людини, а також захищають суспільство від протиправного поширення інформації.

Водночас українські медіа не приділяють належної уваги законодавчим обмеженням контенту, а Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, зі свого боку, уникає активного використання всього спектра своїх повноважень, а також постає перед проблемою неефективних механізмів притягнення до відповідальності в певних сферах. Це зумовлює необхідність **розтлумачити значення регулювання контенту, відмежувавши його від цензури, а також заохотити Національну раду активно використовувати свої повноваження за чинним законодавством,** що дозволяє великою мірою впливати на якість аудіовізуального контенту вже сьогодні.

1. Регулювання аудіовізуального контенту як визнаний інструмент підвищення його якості

1.1. При винесенні цієї рекомендації Незалежна медійна рада виходить із того, що *«повноваження з регулювання контенту національними регуляторами є заходом, необхідним у демократичному суспільстві у контексті допустимих обмежень свободи вираження поглядів»*, передбачених частиною 2 статті 10 Європейської конвенції з прав людини^[1]. Відповідно, можливість регулювати контент має також бути передбачена законом та переслідувати легітимну ціль.

1.2. У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про незалежність і функції регулювальних органів у секторі мовлення» наголошується, що **«важливо забезпечити відповідне й виважене регулювання цього сектора [мовлення], щоб гарантувати свободу ЗМІ й водночас урівноважити цю свободу з іншими законними правами та інтересами»** і рекомендовано включити до національного законодавства положення, а в політику — заходи, які **надавали б регулю-**

вальним органам сектору мовлення **повноваження виконувати свої завдання ... ефективно, незалежно й відкрито»**.^[2]

Більше того, наголошено також основні засади, на яких має базуватися діяльність регулятора. Так, у пункті 18 Керівних принципів, що стосуються незалежності та функцій регулювальних органів у секторі мовлення (затверджені згаданою вище Рекомендацією), йдеться про те, що регулятори *«повинні забезпечити дотримання мовниками, які перебувають у межах їхньої юрисдикції, основних принципів, викладених в Європейській конвенції про транскордонне телебачення, у т. ч. в статті 7»*. Остання ж передбачає, що до обов'язків мовника входять:

- забезпечення поваги до гідності та прав інших людей при наданні програмних послуг — а саме забезпечення пристойності та відсутності порнографії, а також заборона неправомірного пропагування насильства чи расової ненависті;
- заборона трансляції програмних послуг, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, у разі якщо вони мають змогу їх дивитися;
- забезпечення об'єктивного висвітлення фактів і подій та сприяння вільному формуванню думок.^[3]

1.3. Існує думка, що подібна регуляторна діяльність є однією з форм цензури, забороненої Конституцією України. Втім, цензура в класичному розумінні передбачає отримання перед публікацією згоди на оприлюднення певного контенту, крім випадків внутрішньоредакційного контролю (тобто попереднього узгодження публікації певного контенту). Українське законодавство визначає **цензуру** так: *«будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації»*^[4].

Таким чином, притягнення до відповідальності за поширення незаконного контенту вже після його публікації не може вважатися цензурою в класичному розумінні, а є передусім превентивним заходом, покликаним покращити якість контенту, спо-

нукати журналістів дотримуватися журналістських стандартів та утримуватися від посягань на права людини в засобах масової інформації.

Так само в уже згаданих вище Керівних принципах зазначено, що контроль за передачами завжди повинен здійснюватися **після їхнього виходу в ефір**, а у випадку, якщо «мовник не дотримується законодавства або умов, викладених у ліцензії, регулювальні органи, відповідно до законодавства, повинні мати право накладати санкції»^[5]. Отже, такий контроль, навпаки, є **необхідним засобом у боротьбі з поширенням протиправного контенту**.

1.4. Закордонний досвід свідчить, що регулювання контенту є поширеною практикою серед регуляторних органів у Європі. До прикладу, данський регулятор — The Radio and Television Board — тричі розглядав скарги на місцевий телеканал ROJ TV, який, на думку скаржників, виправдовував дії та вимоги Курдської робітничої партії, що визнана Європейським Союзом терористичною організацією. У жодному з випадків регулятор не виявив неправомірного пропагування насильства чи расової ненависті, а тому санкції на телеканал не було накладено^[6].

Британський регулятор — Office of Communications — виявив три порушення, вчинені радіостанцією впродовж трансляції музичного контенту з нецензурною лексикою в рамках радіопередачі «Година дітей». Регулятор не лише визнав цей контент таким, що може завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей, а й пояснив, яких заходів слід було вжити радіостанції, щоби уникнути таких правопорушень^[7].

Ірландський регулятор — Broadcasting Authority of Ireland — виявив порушення журналістських принципів справедливості, об'єктивності та неупередженості у справі The Ray D'Arcy Show, у якій запрошений гість відверто адвокатував зміну законодавства про заборону абортів. Оскільки інші погляди в програмі були представлені як такі, що не витримують критики, а альтернативну позицію було висвітлено радіостанцією лише через 11 тижнів, регулятор дійшов висновку, що радіостанція не забезпечила об'єктивного висвітлення фактів^[8].

1.5. Із наведених вище прикладів та стандартів можна дійти висновку, що регулювання контенту компетентними уповноваженими на те органами у європейських правових системах є **усталеною практикою, яка подекуди включає не лише дії щодо забороненого законом контенту, а й аналіз передач мовлення на предмет дотримання стандартів журналістської діяльності**, зокрема забезпечення об'єктивного висвітлення фактів і подій та сприяння вільному формуванню думок.

2. Повноваження Національної ради за чинним законодавством України та їх проактивне застосування

2.1. Попри дебати стосовно необхідності надання чи позбавлення регулятора в Україні повноважень, які почасти відбуваються й нині активізувалися в контексті обговорення нового законодавства про аудіовізуальні медіапослуги, варто зважати на те, що чинне законодавство України передбачає механізми втручання регулятора в контент. Для забезпечення якості контенту українських медіа, що **надзвичайно часто є рупорами власників та висвітлюють їхні погляди, зокрема й на політичне життя**, регулювання з боку регулятора має бути **проактивним** — а отже, має відігравати превентивну роль і не виправдовувати бездіяльності відсутністю звернень зацікавлених громадян. **Таке регулювання має застосовуватися до всіх видів контенту, обмеження на поширення яких передбачено відповідним законодавством**.

2.2. Повноваження Національної ради містяться в законодавстві про телебачення й радіомовлення, а також в інших законах, зокрема, стосовно реклами та виборів. У сферах регулювання реклами та виборів обсяг повноважень суттєво відрізняється, адже стосовно цих сфер Національна рада уповноважена винятково встановлювати порушення, тимчасом як притягнення винних до відповідальності здійснюється за посередництва інших органів.

2.3. Основну частину повноважень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення — українського регулятора у сфері телебачення й радіомовлення — передбачено Законами України «Про телебачення і радіомовлення» та «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення». Статтею 13 Закону про Національну раду^[9] передбачено, що Національна рада здійснює, з-поміж іншого:

- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями та провайдерами програмної послуги вимог законодавства в галузі телерадіомовлення;
- нагляд за дотриманням ліцензіатами вимог законодавства України щодо реклами та спонсорства у сфері телерадіомовлення;
- нагляд за дотриманням ліцензіатами визначеного законодавством порядку мовлення під час проведення виборчих кампаній та референдумів;
- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства України у сфері кінематографії;
- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями вимог законодавства України щодо частки вітчизняного продукту в їхніх програмах (передачах) та щодо вживання мов при здійсненні телерадіомовлення;

- нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства у сфері захисту суспільної моралі.

Закон про телебачення і радіомовлення^[10] певною мірою дублює ці положення, — у статті 70 ідеться про те, що Національна рада здійснює контроль за дотриманням та забезпечує виконання вимог:

- законодавства України у сфері телебачення й радіомовлення;
- Закону України «Про рекламу» щодо спонсорства й порядку розповсюдження реклами на телебаченні й радіомовленні;
- законодавства про захист суспільної моралі;
- законодавства про кінематографію щодо квоти демонстрування національних фільмів та щодо розповсюдження чи демонстрування телерадіоорганізаціями творів, розповсюдження й демонстрування яких заборонено законодавством про кінематографію;
- законодавства про вибори.

3. Регулювання аудіовізуального контенту й прями норми Закону України «Про телебачення і радіомовлення»

3.1. Закон про телебачення і радіомовлення чітко передбачає механізми реагування регулятора на порушення у сферах **«законодавства у сфері телебачення і радіомовлення, законодавства про кінематографію та законодавства про захист суспільної моралі»**. Відповідні механізми передбачено статтями 71, 72 та частиною шостою статті 70 Закону про телебачення і радіомовлення.

Варто зазначити, що, згідно з нормою статті 3 Закону, законодавство про телебачення і радіомовлення також включає **Закон України «Про інформацію» та міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України**.

Отже, статті 71 та 72 Закону про телебачення і радіомовлення, якими встановлюються відповідальність та санкції за порушення законодавства про телебачення й радіомовлення, дозволяють Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення поширювати контрольну діяльність і на предмет дотримання положень, зокрема, **Європейської конвенції про транскордонне телебачення**, в тому числі і щодо вимог **із забезпечення об'єктивного висвітлення фактів і подій**. Що важливо, останню вимогу також відтворено у **статті 59** Закону про телебачення і радіомовлення, якою передбачається обов'язок телерадіоорганізацій **поширювати об'єктивну інформацію** — а тому регулятор має реагувати на поширення необ'єктивної інформації мовниками.

3.2. Норми статей 71 та 72 Закону про телебачен-

ня і радіомовлення передбачає, що відповідальність за порушення законодавства *про телебачення і радіомовлення* встановлюється **на підставі документальних свідчень, актів перевірки телерадіоорганізацій (зокрема за наслідками офіційного моніторингу Національної ради та звернень громадян), звернень визначених цим Законом органів державної влади**. Можливим є й накладення санкцій за транслювання протиправного контенту:

- оголошення попередження;
- стягнення штрафу (в разі, якщо після винесення попередження порушення не було усунуто або якщо телерадіоорганізація за час після видачі (продовження) ліцензії вже отримала не менше трьох попереджень);
- подання до суду справи про анулювання ліцензії на мовлення (в разі якщо порушення не було усунуто після попередження та стягнення штрафу).

Щодо компетенції у сфері законодавства про кінематографію, то в разі виявлення ознак порушення телерадіоорганізаціями законодавства про кінематографію щодо квоти демонстрування національних фільмів та щодо розповсюдження чи демонстрування творів, розповсюдження й демонстрування яких заборонено законодавством про кінематографію, регулятором має бути складено відповідний акт, що передається **Державному агентству України з питань кіно** для вжиття заходів, передбачених законодавством.

3.3. Стаття 15 Закону України «Про захист суспільної моралі» передбачає, що контроль за дотриманням норм закону в межах своєї компетенції здійснює Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення^[11]. Як орган ліцензування у сфері телебачення й радіомовлення вона має право розглядати справи про порушення суб'єктами господарювання вимог Закону про суспільну мораль і ліцензійних умов та за результатами розгляду виносити попередження, застосовувати штрафні санкції, призупиняти чи анулювати ліцензію, передавати справи про порушення в цій сфері на розгляд прокуратури та суду.

Крім того, стаття 62 Закону про телебачення і радіомовлення містить норму, якою передбачається, що при створенні, підготовці та розповсюдженні телерадіопрограм і передач телерадіоорганізації і провайдери програмної послуги зобов'язані дотримуватися вимог законодавства України про захист суспільної моралі. Це, у свою чергу, дозволяє дійти висновку, що порушення норми дозволить застосовувати санкції, згадані в пункті 3.2 Рекомендації.

4. Повноваження Національної ради у світлі бланкетних норм Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (щодо реклами та виборів)

4.1. У контексті бланкетних норм статті 71 Закону про телебачення і радіомовлення окремо необхідно звернутися до відповідного, профільного законодавства, яке деталізує обсяг повноважень регулятора **в інших сферах**, не згаданих у пункті 3.1 Рекомендації. На відміну від законодавства про телебачення і радіомовлення, механізми регулятора щодо притягнення до відповідальності за розповсюдження протиправного контенту в інших сферах є більш складними та менш ефективними, оскільки здійснюються за посередництва інших органів влади. Втім, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, задля ефективного забезпечення прав людини, **має активно діяти в межах таких повноважень**.

4.2. Стаття 70 Закону про телебачення і радіомовлення містить бланкетну норму, яка встановлює повноваження Національної ради зі здійснення контролю за дотриманням та забезпечення виконання вимог Закону України «Про рекламу» щодо спонсорства й порядку розповсюдження реклами на телебаченні й радіомовленні. Важливо підкреслити, що такі вимоги містяться *не лише у спеціалізованих нормах статей 5 («Спонсорство») та 13 («Реклама на телебаченні та радіо»)* Закону України «Про рекламу», а й у **статті 8 («Загальні вимоги до реклами»)**, що регулює певні особливості контентної складової.

Законом України «Про рекламу» в статті 26 Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення визначено як орган, *«який здійснює контроль за дотриманням законодавства України про рекламу щодо телерадіоорганізацій усіх форм власності»*^[12]. Відповідно, регулятор наділений **і повноваженнями, передбаченими частиною другою цієї статті та статтею 27 Закону про рекламу**, а саме, з-поміж іншого:

- вимагати від рекламодавців, виробників та розповсюджувачів реклами усунення виявлених порушень вимог законодавства;
- надавати (надсилати) рекламодавцям, виробникам та розповсюджувачам реклами обов'язкові для виконання приписи про усунення порушень;
- приймати рішення про зупинення розповсюдження відповідної реклами;
- із метою захисту інтересів суспільства, держави, споживачів реклами й учасників рекламного ринку звертатися до суду з позовами про зобов'язання відповідної реклами та її публічне спростування;
- робити подання до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів (нині — **Державна служба України з питань безпеч-**

ності харчових продуктів та захисту споживачів) щодо накладення штрафів, передбачених Законом про рекламу (п'ятикратна вартість розповсюдження реклами для її розповсюджувачів).

4.3. Можливості регулювати аудіовізуальний контент у контексті виборчого законодавства передбачено Законом України «Про вибори народних депутатів України» (хоча їх і не згадано в законодавстві про місцеві вибори та вибори Президента України). Втім, не варто забувати і про те, що під час виборчого процесу залишаються чинними для мовників і **вимоги загального законодавства про телебачення й радіомовлення** — а тому *«при необ'єктивному висвітленні виборчого процесу»* Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення *«має реагувати на підставі своїх повноважень, згаданих у пунктах 3.1–3.2 Рекомендації»*.

Частина шоста статті 66 Закону про вибори народних депутатів^[13] передбачає можливість Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення **здійснювати контроль за дотриманням вимог закону про інформаційне забезпечення виборів та проведення передвиборної агітації щодо електронних (аудіовізуальних) засобів масової інформації**. При цьому в разі виявлення порушень регулятор має поінформувати про такі порушення Центральну виборчу комісію або окружні виборчі комісії. Остання норма фактично **надає регулятору повноваження встановлювати порушення в даній сфері**, після чого притягнення до відповідальності належить до компетенції відповідальних органів.

4.4. Окремо варто нагадати про положення Кодексу України про адміністративні правопорушення, який регламентує повноваження представників регулятора в контексті складення протоколів про вчинення правопорушення. Так, представники Національної ради можуть складати протоколи у випадках вчинення правопорушення, передбаченого статтями 212-9 щодо **порушення порядку ведення передвиборної агітації, агітації під час підготовки і проведення референдуму, порядку участі в інформаційному забезпеченні виборів з використанням електронних (аудіовізуальних) засобів масової інформації та 212-11 щодо ненадання можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб'єкта виборчого процесу електронним (аудіовізуальним) засобом масової інформації**^[14].

На підставі зазначеного вище можна стверджувати, що Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення **має значний обсяг повноважень щодо всіх сфер розповсюдження контенту, передбачених Законом про телебачення і радіомовлення та Законом про Національну**

раду та бланкетними нормами, що в них містяться. Утім, варто зазначити, що окремі положення, які стосуються можливостей втручання в контент і притягнення до відповідальності, є недостатньо чіткими й потребують **додаткового доопрацювання регулятором або ж чіткішої деталізації в рамках чинного законодавства.**

Незалежна медійна рада, керуючись пунктом 4 Положення про Незалежну медійну раду, а також із метою заохочення та вдосконалення самостійної проактивної роботи регулятора у сфері телебачення й радіомовлення — Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення — рекомендує:

• **Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:**

- **ефективно використовувати повноваження** щодо регулювання аудіовізуального контенту, якими регулятор наділений на підставі чинного законодавства у сфері телебачення й радіомовлення та кінематографії, зокрема в контексті дотримання мовниками **вимог щодо поширення об'єктивної інформації;**
- **проактивно реагувати на порушення, вчинені мовниками у сферах реклами та виборів, у рам-**

ках повноважень, передбачених рекламним та виборчим законодавством;

• **заохочувати використання скарг громадян на контент аудіовізуальних ЗМІ як дієвого способу контролювати його якість, налагодити механізм розгляду таких скарг у розумні строки, враховуючи широку аудиторію глядачів / слухачів та великий вплив аудіовізуального контенту на них;**

• **удосконалити внутрішні процедури моніторингу контенту й реагування на правопорушення, із ширшим залученням громадських організацій у цій сфері;**

• **запровадити можливість подавати електронні скарги.**

• **Верховній Раді України:**

• **розробити за участі експертного середовища пропозиції необхідних змін до законодавства з питань телебачення й радіомовлення для оптимізації механізмів притягнення до відповідальності за порушення в усіх сферах регулювання аудіовізуального контенту, зокрема у сфері виборчого законодавства;**

• **врахувати можливість розширення та зведення в одному законі повноважень регулятора щодо регулювання аудіовізуального контенту.**

[1] http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004

[2] http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_728

[3] http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_444

[4] <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

[5] http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_728

[6] <http://english.slks.dk/english/media/current-issues/roj-tv/>

[7] http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/enforcement/broadcast-bulletins/obb304/Issue_304.pdf

[8] <http://www.bai.ie/en/download/130300/>

[9] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/538/97-вр>

[10] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

[11] <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>

[12] <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>

[13] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

[14] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>

Рекомендація щодо принципів запрошення гостей і титрування експертів в інформаційно-аналітичній журналістиці

27 лютого 2018 р.

Відповідно до результатів постійних досліджень впливу медіа на формування громадської думки в Україні, основними джерелами отримання інформації є загальнонаціональні телеканали та випуски новин на них^[1]. Водночас українська інформаційна журналістика в цілому продукує значну кількість проблем, пов'язаних із контентом новин, гостьових студій, документальних репортажів, політичних ток-шоу тощо та дотриманням при виробленні такого контенту стандартів інформаційної журналістики.

До таких стандартів, які найчастіше викладені в редакційних статутах телерадіоорганізацій (та, на жаль, не дотримуються), належать, зокрема, стандарти *збалансованості та достовірності*.

Як зазначала Незалежна медійна рада у висновках щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)^[2] та щодо сюжету «Отбор судей в Верховный Суд: кто виноват в срыве процесса» у програмі «Подробности» на телеканалі «Інтер» 13 червня 2017 року (№ 17 від 5 липня 2017 року)^[3], **збалансованість передбачає надання слова всім сторонам із конфліктного питання**, а також експертам. **Достовірність**, своєю чергою, **передбачає**, зокрема, **наявність ідентифікованого та підтвердженого джерела кожного факту, що лунає в певній передачі чи матеріалі**.

Повертаючись до проблем інформаційної журналістики в Україні, пов'язаних із дотриманням згаданих вище стандартів, варто зупинитися на проблемі «експертності». Значна кількість подій у світі потребує кваліфікованих експертних коментарів від спеціалістів у відповідних галузях знань. Саме завдяки таким коментарям можливо створювати якісний журналістський контент.

Водночас в Україні існує ситуація, за якої низка медіа нехтує необхідністю якісного підбору експертів для інформаційно-аналітичних матеріалів. Внаслідок цього поширеною є ситуація, коли один експерт може протягом тривалого часу коментувати події з не пов'язаних між собою тем або тем із різних сфер: від виборів Президента США до вивезення сміття зі Львова. Таким чином, очевидно є сумнівна цінність коментарів від таких осіб, які виступають уже не в ролі експертів у певній галузі, а фактично шоуменами та / або ретрансляторами інтересів певних політико-бізнесових інтересів.

Утім, проблема не вичерпується питанням підбору

експертів. Часто трапляється, що особу, яка справді може бути фахівцем у відповідній галузі, титрують якось на кшталт «політичний експерт», «політолог», «медіаексперт», «громадський активіст», або ж не титрують узагалі. Така практика склалася через побоювання редакторів ЗМІ, що вказання посад, місця роботи й іншої інформації про експертів або учасників подій буде розцінено як рекламу. Однак у передвиборчий період ці страхи зникали, тож представники відповідних політичних сил часто отримували належне титрування, а іноді отримують і в позавиборчий час (як-от Сергій Каплін, якого на телеканалі «Інтер» часто титрують не лише як народного депутата, а і як представника певної політичної партії).

Титрування людини як абстрактного «фахівця» чи «експерта» ускладнює можливість зрозуміти звичайному глядачеві, яким є рівень компетенції запрошеного гостя та, що найважливіше, ідентифікувати його як представника конкретної професії чи компанії, установи, громадської організації тощо.

Отже, на нашу думку, постає дві основні проблеми «експертності» в інформаційному просторі:

- 1) дотримання стандартів збалансованості й точності через запрошення кваліфікованих експертів із певних галузей знань для надання коментарів;
- 2) дотримання стандарту достовірності через належне титрування експертів.

1. Збалансованість, точність і запрошення кваліфікованих експертів

1.1. Кваліфікованість експерта в певній темі важко встановити чітко. Коло причин тут широке: велика кількість спеціалістів у певній сфері; відсутність і неможливість встановити єдиний критерій визначення компетентності тієї чи іншої особи; гіпотетичні корпоративні інтереси й заангажованість тощо. Попри окремі спроби громадського сектору розробити бази експертів для медіа^{[4], [5], [6]}, а також нещодавно створену базу власних експертів Українського католицького університету^[7], не можна назвати їх популярними серед інформаційних каналів та медіа в цілому.

1.2. Однак на практичному рівні дотримання журналістських стандартів проблема залучення експертів до коментування певних подій у рамках інформаційних матеріалів має розглядатися передусім із погляду збалансованості й точності подан-

ня інформації. Саме залучення експертів є одним із основних інструментів досягнення балансу представлення альтернативних точок зору на проблему через надання **незаангажованої** думки ззовні.

1.3. Як зазначалося вище, поширеною є практика пошуку «експертів в усьому» — людей, готових коментувати будь-які події навколо. **Така практика є неприпустимою, оскільки спотворює контент і сприяє значному зниженню його якості.**

Існує декілька гіпотетичних шляхів, за яких ЗМІ могли б убезпечити себе від звинувачень у недоброчесності в контексті запрошення окремих гостей та експертів. По-перше, медіа мають прагнути до варіативності експертів та запрошених гостей. Оскільки, як уже зазначалося вище, деякі галузі мають широке представництво, відкритими є можливості залучати різноманітних фахівців, а отже й «розбавляти» звичних головомовців новими обличчями. При цьому варто брати до уваги, що деякі сфери є порівняно вузькими — і в них пошук відповідних експертів справді може бути утрудненим.

По-друге, ЗМІ також мають виконувати належну перевірку конфлікту інтересів та доброчесності запрошених гостей та експертів. У низці матеріалів, особливо пов'язаних із політичною сферою, існує небезпечна тенденція запрошувати до коментування та висловлення «альтернативної» думки представників невідомих громадських організацій та об'єднань, або ж навіть умисно фахівців, які насправді не опонують і не забезпечують балансу думок, подання незаангажованого погляду, а лише підтверджують первинні тези авторів. Таким чином у споживачів матеріалів ЗМІ формується спотворена картина сприйняття того чи іншого питання.

По-третє, варто уважно ставитися до запрошення політиків як експертів. З одного боку, народні депутати, особливо ті, що працюють у профільних комітетах, справді можуть бути фахівцями з регулювання в тій чи іншій сфері. З іншого боку, слід розуміти: існує значний ризик, що вони ретранслюватимуть погляди своєї політичної сили на певний спектр проблем. Тому в ролі експертів мають виступати лише особистості, чия політична неупередженість не викликає сумнівів. Ті ж, у кого бодай гіпотетично може бути особиста зацікавленість у тому чи іншому питанні, мають бути й належним чином представлені в матеріалах ЗМІ. **Політик має коментувати суспільно-політичні явища або від імені представленої ним політичної сили, або в межах сфери його компетенції — професійної (наявність попередньої експертизи, наукової роботи тощо) або посадової (представляє відповідний комітет парламенту або відповідає за певний напрям діяльності).**

1.4. Окремо наголошуємо, що професійна робота журналіста — це одночасно служіння інтересам аудиторії, яке, зокрема, полягає у фаховому виконанні обов'язків із підготовки інформації. Ці установчі принципи містяться й у Кодексі етики українського журналіста — у статтях 10 та 19. Так, стаття 10 Кодексу визначає: «Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів». Окремої уваги заслуговує стаття 19: «Свідоме порушення норм журналістської етики є абсолютно несумісним з професійною журналістикою». Саме ненадання інформації про експерта, неповне його представлення можна вважати свідомим порушенням норм етики, бо це позбавляє аудиторію повної інформації про експерта й допускає можливість маніпулювати думкою. Натомість журналіст має докладати зусиль до всебічного вивчення ситуації й контексту, до кваліфікованого підбору експертів, компетентних у відповідній тематиці, та надання своїй аудиторії повної та всебічної інформації з питання, яке висвітлюється. Без втаємничення осіб експертів та без ризиків маніпулювання думкою аудиторії щодо справжньої кваліфікації експерта, який коментує ту чи іншу інформацію чи подію.

1.5. Неможливо заперечити право обговорювати різноманітні шляхи розвитку України як держави, та слід зазначити, що ЗМІ має проявити відповідальність щодо запрошення в ролі експертів із загальних тем політиків, помічених у використанні мови ворожнечі, маніпулюванні фактами, заангажованістю тощо під час збройної агресії Російської Федерації, коли розмова з ними не стосується конкретної діяльності цих людей і їхньої відповідальності за ті чи інші вчинки.

1.6. З огляду на це, Незалежна медійна рада закликає представників українського медійного ринку ретельніше підходити до вибору людей, які дають експертні коментарі в інформаційно-аналітичних матеріалах. При такому відборі належним чином має бути враховано попередній досвід особи та її спроможність кваліфіковано коментувати ту чи іншу тему, незаангажованість у темі або певними політико-бізнесовими силами, необхідність забезпечення варіативності експертного середовища, а також наявність у такої особи конфлікту інтересів.

2. Титрування експертів і достовірність

2.1. Щодо питань, пов'язаних із титруванням, поширеною є думка, що вказування в титрах чи в матеріалі посади й місця роботи особи, що дає коментар, є рекламою. Відповідно до визначення, яке міститься в Законі України «Про рекламу», **реклама — інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб**

і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їхній інтерес щодо таких особи чи товару.^[8] Таке визначення є широким і дозволяє визначати як рекламу широке коло різноманітних матеріалів.

2.2. Мета реклами має бути відмежована від мети інформування про гостей в ефірі: не даремно критерії підтримання обізнаності та інтересу щодо певної особи є розмежованими у визначенні, наявному в чинному законодавстві. Окремо варто звернути увагу на статтю 9 Закону України «Про рекламу», в якій йдеться про ідентифікацію реклами.

За логікою цієї статті, реклама має бути чітко відокремлена від іншої інформації за допомогою будь-яких засобів та з використанням слова «реклама». Водночас цією статтею передбачено винятки щодо матеріалів, які не мають ідентифікуватися як реклама:

- розміщення логотипу телерадіоорганізації, що здійснює трансляцію програми;
- вивіска чи табличка з інформацією про особу тощо, розташована на внутрішній поверхні власного чи наданого у користування особі приміщення, на зовнішній поверхні будинку чи споруди не вище першого поверху або на поверсі, де розташоване власне чи надане у користування особі приміщення, біля входу в таке приміщення.

Основною рисою, що об'єднує ці винятки, є саме їхня мета: **інформування** про транслятора програми, особу, яка надає певний вид послуг тощо, без мети «продати» щось. За своєю природою титрування осіб, які присутні в тій чи іншій студії або ж стають героями певного матеріалу, залученими до коментування певної суспільно-важливої події, **також має функцію належного інформування про суть події, явища, яке в ній висвітлюється**. І воно сприяє **точній ідентифікації учасників передачі**.

2.3. Окрім функцій такого інформування належне титрування дозволяє ідентифікувати відповідні компетенції й посади спікерів на телебаченні, коментаторів у друкованих медіа, а також полегшує здатність до фактчекінгу — перевірки, наскільки особа може надавати кваліфіковані коментарі, є незаангажованим спеціалістом у заявленій сфері, а отже й наскільки інформація, надана такою особою, може вважатися достовірною.

2.4. Варто також зауважити, що в новинах та інформаційно-аналітичних матеріалах реклама є неприйнятним явищем. Звісно, в контексті титрування постає питання прихованої реклами і джинси та їх відрізнення від простого інформування про особу. Втім, на нашу думку, варто розрізняти ці факти.

Чинне законодавство визначає приховану рекла-

му як **інформацію про особу чи товар у програмі, передачі, публікації, якщо така інформація слугує рекламним цілям і може вводити в оману осіб щодо дійсної мети таких програм, передач, публікацій**. Однією з ознак прихованої реклами чи джинси є вказування відповідних назв, посад тощо, однак обов'язково в поєднанні з іншими ознаками. Зокрема, такими ознаками є відсутність актуального новинного чи інформаційного значення у висвітленні діяльності певної особи, а також факти, які дають підставу говорити про відвертий інтерес певного суб'єкта донести інформацію про себе або свої послуги чи відповідні знаки, що явно преважує над наявним інтересом споживачів в отриманні такої інформації. Окремим фактором, який слід брати до уваги, є постійність появи одних і тих самих експертів чи згадок про певних осіб / організації в рамках тих самих передач.

2.5. З огляду на це, Незалежна медійна рада вважає, що **титрування експертів як представників певної визначеної організації, включно із зазначенням відповідних посад осіб-експертів, при наданні коментарів з актуальних питань в інформаційно-аналітичній журналістиці не має розцінюватися як реклама**. Таке титрування, за відсутності ознак прихованої реклами, **має сприйматися як належна практика, що сприяє дотриманню таких стандартів журналістської діяльності, як достовірність і точність подання інформації**.

Незалежна медійна рада, керуючись пунктом 4 Положення про Незалежну медійну раду, а також із метою покращення інформаційно-аналітичного контенту в українських медіа рекомендує:

• **Українським медіа:**

- здійснювати належну перевірку кваліфікації експертів у визначеній сфері перед запрошенням до висловлення думки;
- відмовитися від практики залучати заангажованих осіб, які мають конфлікт інтересів, до коментування будь-якої тематики під виглядом незалежних експертів;
- не запрошувати чинних політиків у ролі експертів, а всі коментарі політиків супроводжувати відповідним титруванням їхньої приналежності до певної політичної сили;
- проявляти належну відповідальність щодо запрошення до коментування загальних тем політиків, яких було помічено у використанні мови ворожнечі, маніпулюванні фактами, заангажованістю тощо. Тим більше під час збройної агресії Російської Федерації;
- належно ідентифікувати експертів та залучених до коментування чи участі у передачі осіб, із

вказівкою на їхню посаду й місце роботи.

• **Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:**

- застосовувати такий підхід щодо титрування експертів та залучених до передачі гостей;
- не розглядати, у випадку виникнення спорів, таке титрування як рекламу.

• **Експертам та особам, яких залучають до коментування суспільно важливих подій**

- чітко ідентифікувати власну кваліфікацію та компетентність у відповідних сферах знань;

- свідомо відмовлятися надавати медіа коментарі у сферах, де такі особи не є достатньо кваліфікованими.

• **Представникам громадянського суспільства та донорам**

- заохочувати створення й популяризувати використання баз незалежних експертів серед медіа;
- при створенні експертних баз ретельно перевіряти кваліфікацію експертів, що включаються до відповідного каталогу.

[1] <http://www.pravda.com.ua/news/2017/02/13/7135281/>

[2] <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantojidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

[3] <http://mediarada.org.ua/case/syuzhet-otbor-sudej-v-verhovnyij-sud-kto-vynovat-v-sryive-protsessa-u-prohrami-podrobnosty-na-telekanali-inter-13-chervnya-2017-roku/>

[4] <http://expert4.media/ua/>

[5] <http://expertky.povaha.org.ua/>

[6] <http://www.helpsmi.co/>

[7] <https://ucu.edu.ua/about/administration/search-expert/>

[8] <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>

Проект здійснено за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні.
Погляди, які відображено у публікації, не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США.